

AZ „ÉLET” KÖNYVEI

SEBŐK ZSIGMOND

SZINFOLTOK

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST, 1914

TARTALOM

Felolvasás közben.
Tavaszi hullámok.
A kis gázkályháról.
Tükördarab az utcán.
A te skarlátod meg az én skarlátom.
Nyári levelek.
Az asszony és a kalap.
Misszisz Kulcsár.
Párbaj a levegőben.
Lapaj, a híres dudás.
Generál Bóze.
Az öreg Pintár.
A tizenharmadik hajó.
Vasárnapról-vasárnapra.
A kis utcaseprő.
Téli figurák.
Kopelka úr jubilál.
Zsolnát aszfaltozták.
A szem.
A fekete kendő.
Esős napokon.
Az udvari újságíró.
A fátyol.
Izabó eszménye.
Találkozás.
Emlékek.
Ének a drágaságról.
A levélméreg.
Valami a divatról.
Az utca beszéde.
Bozovics és Milics.
Ingatag remények.
A veronál.
Bíbor hullámok.
A varrónő.
A harmadik szomszéd.
A nyilvánosság.
Az admirális.
A vaporettó.
Ugron Gábor.
Ábrányi Kornél.
Séta balra!
Breznóbányán.
A rendőrség bölcse.
Távozás.
Az év szirtfokán.

Felolvasás közben.

A minap egy fölolvadáson voltam. Nagy közönség volt jelen, különösen sok elegáns asszony, a fővárosnak ama rétegéből, mely toalettjében egyesíti az ízlés tartózkodó méltóságát a vagyongöggjével. A megjelenés elegáns, szinte kolostori egyszerűségét egyetlen ékszer szédítő értékével.

Egy úr frakkban, fehér nyakkendősen, valami csevegést vagy novellát, vagy mit olvasott föl. Én bizony már nem tudom, mit. Különösen vagyok ezekkel a fölolvadásokkal. Akárhányra úgy fut el a fülem mellett, mint a susogó, érthetetlen beszédű szél. Hasztalan gyötöröm magamat, hogy beleakasszam figyelmemet valamelyik részébe vagy akár mondatába. Figyelmem kiszakad mindig belőle, mint a foszlott szövetből a kapocs. Ugy vagyok a fölolvadásokkal és a fölolvadókkal (és azt hiszem, mindenki úgy van velük), mint az ismerőseinkkel. Van olyan barátunk, a ki első percre belép érdeklődésünkbe s akár beszél, akár hallgat, szívesen vagyunk együtt vele órákhosszat, míg a másik pusztá jelenlétével untat, minden szavával gyötör, még a legjelentéktelenebbel is. A fölolvadók közt is van olyan (még pedig szép számmal), aki az első mondatokkal széteresztí a hallgatóságát, mint a nyitvafelejtett kalitka a szárnyasnépet. Ott surrog, röpköd, szemez a hallgatóság figyelme a terem ablakain, zugain, képein, közönségén és minden apró-cseprő tárgyán, de makacsul kerülgeti - a kalitkát, a fölolvadó mondanivalóit. Ha olykor rá is száll az elmenekült madárka a kalitka rácsára, egy perc múlva megrázkódva, a rabság érzésének nyomasztó súlyát lerázva magáról, szárnyal tova.

Ellenben a másik fölolvadó az első szavakkal megfogja érdeklődésemet. Beszéljen bár színtelenül vagy dadogva, csak meghalljam, amit mond, többé semmi el nem tántorítja tőle figyelmemet. Követem hűséggel, mint az udvar a fejedelmi személyt és fölszívom fülemmel és lelkeimmel beszédének, hangjának minden árnyéklatát, mint az udvaronc a királyi barátja elejtett szavait. Mert azonnal megérezem, hogy a művészet és szellem demokratikus dinasztiajának valamely tagjával van dolgom, azt is, ha nem is a királyával vagy princével, hanem csak egyik darócban járó atyafiával. Ezek uralkodnak rajtunk, elménken, fülünkön, figyelmünkön és szívünkön, míg a többi csak parvenü, ámító és kontár. Ez az igazi születési rang. Császár lehet valaki, anélkül, hogy a trónra szülessen, de költő és író csak az lehet, aki annak született. Nincs a világnak olyan hatalma és fénye, mely meg tudná szerezni a hallgató vagy olvasó szívében azt a megindult, meghódoló, szinte alázatos figyelmet, melyet az igazi poéta oly könnyedén magához vonz, mint a virág a méhet.

A minapi fölolvadáson a frakkos úr szájából ömlött a szó. Már régen lemondtam arról, hogy koldus-fantáziájának a bicegését kövessem és kavics-gondolatainak a gyűjtögetésével fárasszam magamat. Nézttem tehát a közönséget. Furcsa látvány száz unatkozó arc. Az érdeklődő arc mind egyforma. Az a boszorkánymester, aki a pódiumon ül vagy áll, azzal a csomó papírlappal, melyet kezében fog, mintha bizonyos titkos rokonságot öntene az arcokra: a mosoly rokonságát, a megindultság atyafiságát, a szemekben játszó fény testvériségét. Minden arc egyformán gömbölyödik ki a mosolytól és vonásai egyformán feszülnek meg a várakozástól. Valamennyi fej egyforma szögben fordul a fölolvadó felé és valamennyi tekintet úgy könyököl körülötte, mint a furulyázó faun körül a kíváncsi nimfák gyűrűje. Az unatkozó közönség arca ellenben mind különböző.

Látok szemet, mely mereven néz valamerre és látok szemet, mely a lebocsátott pillái alul a földre vagy az asztalra csepegteti tekintetét, - úgy hogy szinte elképzelem, mint görögnek szét ott, akár a higanycsöppek, az unalomszülte gondolatok, mellyek szemem át szívárognak alá. Látok arcot, mely mintha meglapulna valami gyöttrő súly alatt s olyan arcot, mely megnyúlik, mintha rosszul metszett tükörből nézném. És látok idegenül mosolygó, furcsán révedező és a

szó értelmében kihalt arcokat, melyek mintha kővé változtak volna. Minden arc más-más, mert az unalom olyan zsarnok, akinek a népe a Bábel-tornyának népe. Egyetlen gondolat és nyelv sem fűzi össze, csak a szenvedés százféleképp tükröződő gondolata.

Amint így nézelődtem, egyszerre különös vörös fény lobbant felém. Egy elegáns asszony profilját világította meg ez a misztikus vörös fény, mely olyan volt, mint a szikrázva sugárzó bíbor. Nem volt szép asszony, nem is fiatal, csak finom és disztíngvált megjelenésű. A fülében nagyértékű függő lógott s azt a repeső tüzet ennek a csodaszép gyémántja ontotta.

Sohasem láttam még a gyémántnak ily szép tündöklését, - azaz, hogy bizonyára láttam már, de nem értettem meg szépségét. Ahhoz, hogy megértssem, efféle unalmas fölolvadás szükséges, mikor a kéz öntudatlanul szétbontogat és összezsavar valamit, rajzolgat mindenféle csodás figurát a papírra s amily álomszerűen, mozog a kéz, úgy kalandozik szerte és tapadozik szomjasan mindenre a lélek. Ez a vörös gyémánttűz szinte füstölgött finom, lebegő párázattal. A magva mintha egy vérző parányi seb lenne, melyből vér helyett sötétbíbor fény bugyog ki. Csodálatos lobogás. Mintha nemcsak az asszony arcát, hanem a fél termet bevonná lenge sugárzással s ott patakzanék le a fölolvadó fehér ingmellén és papírján. Ez csak néhány pillanat tüneménye, de elegendő, hogy a szem és a lélek átzuhanjon az ámulat és gyönyör minden régióján. Hogy pár pillanat alatt átérezzük, milyen lehet a tündérország napja és éjjele, virágainak és leányainak köntöse. Hogy átérezzük a vagyon és gazdagság félelmetes ígézetét, sőt, mi több, hogy belebonyolódjunk a hálátlan szociálpolitikába, minekutána a gyémánt és vagyon e gögös lobogása alatt fölfedezzük a világnomor sötét áradatát.

A látomány azonban, mondom, csak néhány pillanatnyi, mert az asszony feje megmozdul, a bűvös vörös fény eltűnik s helyébe valami szelíd és lágy zöld szín ömlik a gyémántból, olyan szín, amilyen az erdő mélyén csurgó pataké, melynek zöld selymét a besurranó nap öltögeti át ezüst tűivel. Azután ez is eltűnik, akárcsak egyszerre kiapadt volna a csepp patak és az asszony füle alatt most mintha átlátszó fehér ködben parányi ezüst- és azurcsillagok reszketnének.

Igy fénylett, változott, szikrázott az asszonyi fülönfüggő, érezvén, hogy most érkezett el az ő órája, mikor nincs egyéb versenytársa egy kifogástalanul öltözött úrnál, aki valamit felolvas, csevegést vagy novellát, de senki sem tudja, mit. Vagy talán csak én láttam ilyenek. Lehet. Én is csak úgy jegyeztem bele ebbe az elmefuttatásba, mint ahogy a kéz gépiesen arabeszkket vet a papírra az unalmas felolvadás közben s a lélek szomjúhozva keres valami csillogást, - amit a fölolvadásban nem lel meg.

Tavaszi hullámok.

Azok közé a szerencsés budapestiek közé tartozom, akiknek szomszédságában egy beépítettlen Kaszlik-telek van. Ez azt jelenti, hogy a városi forgalom közepette huszonöt-harminc méteres fák kis erdejében gyönyörködhetem, - úgy oldalvást. Az én, úgynevezett kerti szobám ablaka mellett, majdnem olyan közel, hogy a kezemmel elérhetem, egy hatalmas szilfa áll, melynek az a tulajdonsága, hogy hamarabb virágzik, mintsem levelezik és pedig legelsőknek fa-társai közt. Kis, ametisztbe játszó rozsdaszínű csomós virága van, - nem valami ragyogó virág, de a tavasz első lehére megjelenik a fán, melyen ilyenkor mintha egy bordószínű palást ömlenék végig.

Ebben a vöröséslila palástban jelenik meg nekem a tavasz. A többi fa még kopasz, elhagyatott és árva, de ez már olyan, mint a lakodalomba induló vőlegény. És igen kedves, mikor a fagy, ború, színtelenség és kopárság után egyszerre benéz ablakainkon a fölvirágozott öreg legény.

Ez a szilfa a mi csalhatatlan naptárunk. A nyomtatott kalendárium csal, a nap is csal, mert mikor az előbbi a tavaszt jelzi, esetleg hó kavarog a levegőben, az utóbbi pedig nagyon állhatatlan. Megjelenik a nap a legnyalkább tavaszi ruhájában, szikrázó cigarettával a szájában, melyből hófehér bárnyfelhőket fú szerteszéjjel, hogy néhány óra múlva szürke, fagyos felhők prémgallérjába temesse didergő arcát. Mikor azonban a szilfa fölveszi a vőlegényi ruháját, az már bizonyos tavasz. És, úgy tetszik, hogy a Kaszlik-kertben is csak erre a jeladásra vár minden, mert egyszerre elkezd odalenn és a levegőben minden mozogni, a faágak megvastagsznak, a föld barna felületén finom, világoszöld fülecskék és szarvacskák jelennek meg, mintha milliányi smaragd-állatka akarná kidugni fejét a sötét takaró alul és halkán, ünnepiesen emelkedik föl a levegőbe egy sárgapiros pillangó... Idebenn a szobában a nap már nemcsak a bútor lábait mossa, hanem előnti súlytalan sárga vizét a zongorán és asztalon is. És ha felhő fődí el a napot, akkor is érezni lehet sejtelmes, tavaszi meleget.

Én azonban nem is a szilfáról akartam írni, hanem a tyúkról. Ez egy szép, fehér szárnyas, picike piros tarajfélével az ostoba kis búbos fején, melybe két piros karikákba foglalt barna szem van dugva. Éveinek száma ismeretlen, csak hogy már nem mai csirke. A Juli vette a csarnokban csirke gyanánt, - ami nem csodálandó, tekintettel arra, hogy nem látott jól a könnyeitől. A tavaszi könnyeitől. Mert amint minden háziasszony tudja, tavasszal valamennyi Juli kap egy levelet hazuról, hogy haldoklik az anyja. (Értsd: kezdődik a tavaszi munka, melyhez szükség van a leányra odahaza.) A falusi anyák éppen oly pontosan elhervadnak a kikelet lehére, mint a mily pontosan kivirágzik a Kaszlik-kert szilfája.

Mikor a levélhordó így tavasszal a cselédszoba ablakán kopogtat, az azt jelenti, hogy a Juli szakácsnének haza kell mennie, ha hallani kívánja az anyja utolsó rebegését vagy a Kati szobalánynak kell haza- és sürgősen férjhez mennie, mert a vőlegény már nem tud tovább várakozni. Ha pedig dajka is van a háznál, annak bizonyosan azért kell hazasietnie, mert megdöglöttek a tehének. A levél tartalmát menten elárulja a cselédszoba.

Sírás.

- Valamelyiknek oda van az anyja.

Izgatott trécselés.

- Sürgős férjhezmenetel.

Jajveszékelés.

- A tehenek... a tehenek.

Hát mondom, a Juli levelet kapott, hogy az anyja, szegény, halódik és így nem csoda, hogy a csarnok legvénebb tyúkját hozta haza. Ez azonban, meg kell adni, nem volt közönséges tyúk. A legtöbb fajtájabeli bizalmatlanul pislog a városi barbárokra, akik őt a meleg falusi csirke-óljából ebbe a mindenféle furcsa masinával ellátott konyhába hurcoltatták, melyhez nem csatlakozik sem udvar, sem kiskert és az ember (vagy a csirke) hasztalan kapargál a kőpadlón, egyetlen szemet, vagy gilisztát sem tud előkotorni. Rövid tyúkeszével is megsejti a nagy, mohó, óriási száj jelenlétét, mely milliónyi társát nyeli el. Ez pedig bizalmatlanná és elvadulttá teszi. A Julihozta tyúk azonban nem ilyen volt. Ez szelíd és bizalmas volt. Kis furcsa Harpagon-fejét, azzal a piros Polichinnelle-sipkával, odanyújtotta annak, aki megsimogatta s olyan nyájasan viselkedett, hogy a Juli álmétkodva jelentette:

- Én még ilyen furcsa tyúkot nem láttam.

- Hogy-hogy?

- Ez, kérem, úgy jár utánam, mint egy kis kutya. Ha leülök, felugrik az ölembe és tessék elhinni, - igazán mondom, - hogy szomorkodik.

- Ne mondja. Miért szomorkodnék?

- Mert, tetszik tudni, ez olyan szobás tyúk lehetett. Ezt bizonyosan nagyon szerették valahol és valakinek sokszor ült az ölében. Erre gondol a szegény baromfi. Már most hogyan öljem én meg?

(Ilyen gyöngédszívű a Juli. Kár, hogy már haldoklik az anyja.)

- Már pedig meg kell ölni, mert föl van véve a mai menübe. Különben sem lehet tyúkot tartani a lakásban.

Időközben a fehér tyúk új barátokat szerzett magának. A két kis leányom ugyanis éppen akkor jött haza a sétából és hogy a tyúk a nyitott konyhaajtóból meglátta őket, örvendezve hozzájuk csatlakozott. A lábukhoz dörgölözött és ismerősen kotyogott, mintha ezt mondaná:

- No, végre csakhogy megjöttetek, gyerekek! Hol jártatok ilyen sokáig? De miféle fura ruha van most rajtatok? Azelőtt ingvállban, kis pruszlikban és virágos szoknyácskában jártatok.

Nyilvánvalóan összetévesztette őket a falusi pajtásaival.

- Milyen barátságos, el sem repül! - csodálkozott a kisebbik, simogatva az állat tollait.

- Persze, mert rövidek az evező- és kormánytollai, - mondotta a nagyobbik, aki már jártas a természetrajzban.

- És milyen gyönyörű fehér. De nem éhes-e?

- Bizonyosan éhes. Meg szomjas is.

- Mit adjunk neki?

- Talán a kanári ételéből.

- De megeszi-e?

- Bizonyosan megeszi. A tyúk a magevő szárnyasok közé tartozik.

Hoztak hát madárételt meg vizet. A tyúk, közbámulás közepette, jóízűen szemezgetett, és viharos derűtséget keltett, mikor tyúk módjára, aprókat kortyintgatott a vízből.

- Egészen úgy issza, mint a papa a karlsbadi vizet - konstatálták elégtétellel.

A kis leányok menten a viaszpuha szívükbe bocsátották a kétlábú tollas jövevényt, úgy hogy most már, a Julival együtt, három protektora volt. Mondhatom, határozottan rápályázott a házbeliek kegyeire, mint ahogy egy hadifogoly rabszolga igyekszik kistréberkedni a vérszomjas gazdától az életét. A végzete azonban rohamosan közeledett feléje, amelyet kikerülnie nincs módjában annak, aki egyszer az útjába került.

A végzetes pillanatban lelkendezve szakította föl Juli a szoba ajtaját s úgy állt ott, kezében a nagy konyhakéssel, mint Judit állhatott Holofernes sátrának a bejáratában.

- A tyúk kárál, - lihegte.

- Hát még nem vágta le?

- Nem, mert fészket is csinált már magának.

- Hát aztán?

- De kérem, ez azt jelenti, hogy a tyúk tojni fog.

A piros bóbitás ezzel a ravaszsággal az egész háznépet megnyerte magának. Ezzel menedéklevelet szerzett magának. E perctől fogva szó sem lehetett a kivégzéséről, vagy legalább is bizonytalan időre elhárult fejről a végzet. Amint diadalmas kotyogása bezengte a házat, ez olyan volt, mint egy apelláta az emberi jogérzetre és humanitásra. Látnivaló, hogy vitézül verekedett az életéért és ismerte nemcsak a hadijog, de a büntető törvénykönyv szabályait is, mely kegyelmet ad az anyaság idejének. A kis leányok egész nap a konyharongyból összehordott fészek előtt kuksoltak és csillogó szemmel bámulták a nevezetes szárnyast, számtalan kérdéssel ostromolva őt:

- Igazán fogsz tojni, tyúkokcska?

- Koty, koty, kárállom, kótyonkoty, - nyugtatta meg őket a tyúk, az ő pattogatott kukorica zörgéséhez hasonló beszédével.

Szó sincs róla, egy tojós tyúk nevezetes esemény a fővárosi gyermek szemében. A fővárosi lakásban sokféle baromfi megfordul, a konyhában is, a gyermekszobában is, de az előbbieket a gyermek csak az ebédlőasztalon látja, amikor már pecsenye, az utóbbiak pedig igen csinos papírmásé-libák, kacsák, pulykák, tyúkok, van hozzájuk helyes ól, pirosképű tirolai kalapos pásztorleány, de az egész drága szárnyassereglet sem tud egyetlen igazi tojást produkálni, még a városligeti automata-tyúk is csak cukorral telt bádogtojást ad a húszfilléresért. Ezeknek a kedves ámításoknak és ügyes utánzatoknak egyszerre lejárt a hitelük a gyerekek szemében, ama csodás és ingerlő valóság előtt, melyet egy igazán tojó, igazi tyúk képvisel. Ugy kell lenni valahogy, hogy a valóság a legszebb játék és a legszebb mese, még abban a korban is, mikor az ember egy fakadó bimbó naívságával bámul ki a kelyhéből.

Hajnla győzelmes kotkodácsolással hirdette a tyúk mindazoknak, akiket illetett, hogy megvan az első tojás. És ezentúl mindennap diadalmenet vonult a konyhából a szobákon át, bemutatván mindenknek, akik még az ágyban lennének, a tyúk legújabb szerzeményét. Maga a boldog tollas pedig teljes tudatában volt hasznos és fontos szerepének, mert otthonosan berendezkedett nálunk, gondolván, ha van értéke a világon a jól végzett kötelességnek, ő nyugodtan alhatik. Hovatovább már mi is úgy találtuk, hogy a fránya madár olyan szálakkal kötözte magát életünkhöz, melyeket alig lehet elszakítani, - legalább anélkül, hogy fájdalmasan ne rezegjenek sokáig a protektorai szívében. Megfeledeztünk arról, hogy itt tulajdonképpen két világrend ütközik össze: a falu meg a város. A falu tág szabadsága a város szűk rendjével, a

falu durvább szövetű élete a mi bársonyos, sima kényelmünkkel. És hogy az összeütköző két világrend el fogja morzsolni ezt az alázatos, barátságos fehér madarat.

Úgy is volt. A szomszédok, akiket a tyúk kotkodácsolása hajnali álmukból vert föl, a rendőrségen való följelentéssel fenyegetőznek, a házmester minduntalan célzásokat tesz a házi-rendre, de meg mi dolga, hivatása, jussa is lenne ennek a csepp darab alkalmatlan falunak itt? Közeledik a sötétség, mely el fogja nyelni ezt a kis fehérséget. Már nem is őrzi más, csak két budapesti gyermek szerelme és aggodalma, miközben arról álmodoznak, hogy a tyúkjuk kikölti a tojásait, azután kis csirkék jelennek meg a színen, melyek kedvesen görögnek és tipegnek már fantáziájukban, mint valami aranygombolyagok. Tavaszi álmok, melyek tavaszi hullámokból születnek, de mulandók, mint a szilfa virágálma lenn a Kaszelik-kertben.

A kis gázkályháról.

A politika lángja az eget veri és én egy kis gázkályháról írok, melynek sárga lángocskái csak akkorák, mint egy pillangó? Érzem, hogy nem vagyok aktuális, de mit tehetek róla, ha a kis gázkályha már október eleje óta duruzsolja a fülembe (amióta tudniillik, elpuhult fővárosiakhoz illően, szolgálatba léptettük), hogy beszéljem el az ő történetét.

Kezdem tehát a régi jó regeköltővel: Ül mellém a kis gázkályhához, föl van srófolva melege... Csak akkora, mint egy uborkás üveg vagy egy cilinderkalap, de nagyon kedves jószág. Általában a gázkályha kellemes találmány, mert ő valósítja meg a modern életfölfogást a legjobban: kevés munkával gyors siker. A cserépkályhához meg a vaskályhához kell egy szenes legény, aki a szenet meg a fát elhozza, egy leány, aki a kályhába begyűjt, egy ember, aki morog, hogy a szeneslegény sokáig hozza a szenet, a leány sokáig gyűjt be a kályhába, a kályha sokáig adja ki a melegét stb. Ellenben a kis gázkályhának nem kell senki, semmi. A régi magyarnak sokkal több idejébe került, amíg pipára gyűjtött, mint az új magyarnak a gázkályhába. Egy csavarintás, egy gyűjtő, egy perc és meleg a szoba.

A kis gázkályha több éven át hűségesen szolgált. Mindig készen fogadott. Mikor a téli ziman-kóból beléptem a szobámba és begyűjtöttem, kis kékes-sárgás lángjai úgy tolongtak végig a vascsövön, mint a katonák, mikor sorba állanak a generális előtt. Odakünn bömbölt a hóvihár, vicsorgott a fagy, idebenn a kis gázkályha apró tűzfogaival pár perc alatt elmorzsolta a hideget. Kötelességtudó, derék szolga volt, ha ugyan szolgának lehet nevezni ezt a kedves barátunkat.

Többféle kályha szolgálja a lakásomat. Az ebédlőben és abban a szobában, melyet a polgári nagyzás szalónnak nevez, egy-egy méltóságos cserépkályha tornyosodik és terpeszkedik. Ezek csaknem a plafonig érő nagy Behemótok, kis négyszögletes barna cserép-pajzsokból összerakva, melyek mindenikéről sablonos virágalakzat dudorodik ki. Konzervatív urak. Nehezen gyúlnak és melegednek föl, de ha egyszer belemennek a dologba, nehezen is hűlnek ki. Melegük egyenletes, nyugodt, szinte azt mondhatnám, higgadt meleg, melynek nincsenek szenvedélyei és forradalmi; csöndesen piroslik ajtajuk rácsán át a tűzük, kedves, langyos, öreg képeket és emlékeket verve föl a lélekben. S mikor már hamuba temetkezik is ildomosan haldokló lángjuk, akkor is melegítenek még. Reggel, mikor még fiatal a nap, didergünk mellettük, de este, az alkony árnyaiban, nyájas és bizalmas menedéket nyújt a zugolyuk. Mint életünkben minden konzervatív gondolat vagy elv cserépkályhája.

A hálósobát kék zománcos vaskályha melegíti. Ez a kályhák szájhőse. Percek alatt fellobban, lángja szilaján tör a kéménynek, forrong, zúg, egyszerre felgyűjtja a levegőt forró, perzselő hőséggel, - de éppen oly gyorsan elsötétedik és kihűl, vele hűl és didereg a szoba. Ennek a tüze szalmaláng.

A kis gázkályha, mely a dolgozószobámat melegíti, liberális elveknek hódol. A liberalizmus tulajdonképpen maga sem egyéb egy kis kényelmes gázkályhánál, melyet, ha melegedni akarok, akármikor felgyűjtök; ha pedig sokallom hevét, idején lesrófolom. Mi a liberalizmus? Haladás a kényelem felé, melyet jognak, egyenlőségnek, emberi méltóságnak stb. neveznek, miközben sipkámat demokratikusan félre csapom, de nem nagyon, mert különben radikálisnak vagy szociáldemokratának fognak gyanúsítani. Szóval a liberalizmus olyan kényelmes melegítő eszköz, melyet temperálva lehet és kell kezelni, melyben kompromittál az arisztokrata és demokrata elv. S mi egyéb ez, mint a kis gázkályha, mely megadja nekem az arisztokrata légfűtés kényelmét és a begyűjtással azt a demokratikus mázt, hogy magam fáradozom vele, -

de nem nagyon. Mert nem is kell fáradnom vele. Ha fáradtsággal járna, akkor az ördögnek kellene a gázkályha - vagy a liberalizmus.

De hát nem azért írom én ezt a cikket, hogy a liberalizmusról meditálják, hanem, hogy a kis gázkályha eseteit zengjem meg. Úgy történt, hogy egy napon felmondta a szolgálatot. Nem tudom, mi ütött hozzá, de egyszer csak elkezdett nyügösködni, mint a beteg gyerek. Mikor begyújtottam, sárga lángfogacskái nem akartak kibújni az ínyéből, hanem csak fellobbant egyetlen lángban, azután nagyot durranva elaludt. Kétszer-háromszor megismételte ezt a makrancot, míg végre kigyulladt, de akkor sem voltak aransárgák a lángocskái, hanem betegesen kékek. Néhány nap múlva azonban már egyáltalán nem volt hajlandó felgyulladni, csak pattogott, hörgött szomorúan, s mintha sötét, fogatlan vasínye ezt rebegné:

- Bocsánatot kérek, de minden igyekezetem mellett sem tudok ma melegíteni. A fejem fáj, a torkom bedagadt, kutyául érzem magamat. Talán holnapra meggyógyulok.

A kis gázkályha azonban nem gyógyult meg sem másnap, sem harmadnap. És ez nagyon szomorú dolog volt. Regényírók gyakran közölnek megindító részleteket arról, hogy milyen felindulást okoz egy ember, vagy egy ház lelkiéletében egy megszokott öreg szolga halála vagy egy hű eb elpusztulása. Én ezt a felindulást tízszeresen éreztem, mert az én megszokott öreg szolgám és lángfogú hű kis ebem nemcsak hogy hiányzott, hanem földönfutóvá tett, - hiszen földönfutóvá válik a saját lakásában az ember, ha kizárják a dolgozószobájából. Bújdostam én is az egyik szobából a másikba, de csak akadozott mindenütt a munka. Csak mindig visszabolygott a lábam vagy az elmém az elhagyott hideg dolgozószobába, melynek egyik sarkában sötétben, szinte holtan gubbasztott a kis gázkályha. A dolgozószobám, ugyanis, önálló egyéniség, mely nem fűlik a szomszéd szobából. A konzervatív cserépkályhák gögösen dohogtak és zizegtek mellettem:

- No, úgy-e, kellett a kis nyegle, modern gázkályha? Kellott a gyors meleg, a srófra járó kényelem? Bezzeg jó volna most, úgy-e, a dolgozószobádba egy régi szabású, becsületes cserépkályha?

Most azt kérdezhetné valaki, hogy miért nem hívtam szerelőt? Hát persze, hogy hívtam szerelőt, - hiszen éppen ez volt a tragédia. Sőt, alig kellett háromszor érte küldeni, már eljött a szerelő a mellékletével, a segédmunkással.

Nekem most igen nagy kedvem lenne foglalkozni a szerelővel. Ő a nagyvárosi ember életében a molylepke, mely ha egyszer bevette magát a lakásba, ki nem pusztítható. Néha eltűnik egy hétre, s már azt hiszed, megszabadultál tőle, mikor egyszer csak megrebben sápadt szárnyacs-kája a villamos- vagy gázlámpád körül. A szerelő-moly is folyton az öreg dróttjaid, csöveid, villam- és gázóráid, vízvezetéked s mindama szerelvényed körül kering, mellyel a modern élet megajándékozott.

A szerelő tehát megnézte a kis gázkályhát, gyújtót gyújtott, valószínűen hogy megfigyelje a pupilláját (gondolom, meningitiszre gyanakodott), a kis beteg azonban csak a rendes panaszát nyögte:

- Puk... puk...

A szerelő erre elszakította a kicsit az édesanyja emlőjéről, a gázcsőről, fölemelte, megnézte a torkát, megkopogtatta a mellét, meghallgatta a tüdejét és igen aggodalmas arccal gyújtott pipára.

- Súlyos a baj? - kérdeztem szorongva.

- Nono.

- De nem halálos?

- Hm.

Azután elkezdte kezelni a szerencsétlen kis gázkályhát. Először is elszalajtott a segéd munkást a patikába, - azaz a műhelybe harapófogóért, azután mikor megérkezett a segéd munkás a harapófogóval, elküldte a műhelybe a vésőért, mikor a segéd munkás beliferálta a vésőt, elküldte valami rézdrótért, mert ez mind szükséges a szereléshez. Én ugyan nem érttem egyet a kezelés e módjával, mert úgy véltem, hogy mindezt magával hozhatta volna a szerelő, - de hát ki tudná megérteni a molylepke filozófiáját és lélektanát, mikor megkezdte titokzatos keringését valamely lakásban?

Végül együtt volt minden operáló szerszám s a szerelő meg a segéd munkás megrohanta a kis gázkályhát. Én a szomszéd szobában ültem és hallgattam, mint forgatja, nyújtóztatja, gyúrja, keni, feni óraszámra a két doktor a páciens, kinek mindegyre panaszosabban, halkabban, álomszerűbben hangzottak a puk-pukjai. Mint mikor az operálóasztalon fekvő beteget elaltatják... Azután meguntam a várakozást és elmentem hazulról.

Mikor késő este hazaértem, félelem és remény közt nyitottam be a szobámba. A kis gázkályha ott volt a sarokban, de nem a lábán, hanem az oldalán.

- Mi történt?

- Hat órakor a szerelők letették a harapófogót, a vésőt és a drótot és azt mondták, hogy holnap folytatják. Mert hogy ők nem kötelesek hat után dolgozni.

Hát jól van. Másnap csakugyan beállítottak a szerelők és kezelték a kis gázkályhát vagy egy óra hosszat, ennek multával gyanuba vették a gázcsövet, tehát kijelentették, hogy eljönnek másnap és kibontják a falat. Harmadnap eljöttek, kibontották a falat, majd kijelentették, hogy leveszik a gyanut a gázcsőről, tehát eljönnek holnap, hoznak agyagot és gipszet és betapasztják a falat. Negyednap betapasztották a falat, de kijelentették, hogy a kis gázkályhát elviszik a műhelybe. Ötödnap... azaz, dehogy, jó egy hét múlva, hazajövet, ezzel a hírrel lepnek meg:

- Itthon van a kis gázkályha!

El lehet képzelni, hogy nagy megindultság vett rajtam erőt. Mintha csak ezt mondták volna: Megjött a kis diák a kalocsai konviktusból! Vagy: Megjött a kis katona a háborúból! Megjöttek újra a meleg, kényelmes, nyájas munkaórák, a csendes tollpercegés, miközben a kis gázkályha felém nevet a libegő fogsorával. Ámde, sajna, mikor be akartam gyújtani, megint csak szégyenkező gyámoltalansággal pattogtatta az ő puk-pukjait. Nem égett.

- Lehetetlen. Hiszen a szerelők már a számlát is elhozták.

Csakugyan, elhozták. Szólt pedig negyven koronáról. Másnap hát elmentem a műhelybe.

- Kedves mester, - mondom a főnöknek, - először is a kis gázkályha nem ég. Másodsor, mit gondolsz, mi az ára újonnan?

- No... úgy húsz korona.

- Hát egy húsz koronás kis gázkályha ki nem javítása hogyan kerülhet negyven koronába?

A mester a füle tövét vakarta.

- Hja, uram, ennyi jár a munkaidőért. Ennél kevesebbet nem fizethetek a szerelőknek, mert bojkottál a szakszervezet és ennél kevesebbet nem kérhetek öntől, mert bojkottál a munkaadók szövetsége. Amint tehát látja, valakinek meg kell fizetni a negyven koronát. Vagy nekem, vagy önnek. De hogy jutok én ahhoz, hogy én fizessem meg az ön gázkályháját?

Olyan vigasztalan, kétségbeesett és megdöbbsent arccal nézett rám, mint az olyan ember, aki két malomkő közé került és most egy harmadik malomkő akar ránehezéni. No, lám, a kis gázkályha micsoda óriási társadalmi forgatagba került bele, amelyben három villamos felhő súrlódik össze: a munkás, a munkaadó és a közönség érdeke.

Erről lehetne csak nagyot bölcsekedni, ha nem értem volna (mint a régi módi levélírók szoktak mentegetőzni) a papír végére. Így hát még csak annyit befejezésül, hogy kifizetvén a negyven koronát, elmentem egy kis bádogoshoz, az elküldte a legkisebbik inasát, ez kisütötte, hogy a kis gázkályhának nincs semmi baja, csak el van rozsdásodva a zárócsapja, a rozsdát levakarta, - s azóta a cilinderkalapnyi nagyságú kis fűtőszerszám sárga pillangói megint engedelmesen repesnek az ő bronzfényű házikójukban.

Tükördarab az utcán.

Robog a villamos... azaz, hogy meg-meghököl s tüntető díszfömlásokat rendez. Olykor egy admirális-sipkás alak majesztétikusan „ellépked” a díszkocsiszázad mellett és valószínűleg megelégedését fejezi ki a mellette bandukoló kevésbé díszes sipkájú, de szintén egyenruhás férfiakkal. Az utasok izgatottak. Vigasztalan ábrázattal kukkantgatnak ki az ablakokon és egyet szisszentenek vagy füttyentenek, mikor látják, hogy mint nő lavinaszerűen a kocsik álló sora, anélkül, hogy lavinaszerűen gördülne is.

Végre megmozdulnak a kocsik, a perronon néhány ember egymáshoz üti az orrát, a kocsik kebelében néhány utas egymás vállára dül... azután ismét megáll a villamos. Miután még vagy tízszer megismétli a kakasugrásokat, lassan, de bizonytalanul állandóbb mozgásnak ered.

Az utolsó percben egy hölgy ugrott föl a kocsira és megállt egy három személyre szóló ülészekasz előtt, melyet azonban a gyöngéd nem két képviselője már teljesen betöltött teste terjedelmével.

- Kérek helyet!

- Itt már nincs hely, - felelt az egyik kövér hölgy azon a harsány hangon, mellyel a budapesti villamoson szoktak beszélni még az édestestvérek is.

A kövér hölgynek igaza volt. Hely nem volt. De a jövevény úri asszonynak még nagyobb vala az ő igazsága, mert a villamos társaság három személyre mérte ki a szakaszt és szedte be a jegy árát. Helynek tehát kellett lennie. A *nincs* és *muszáj lenni* ez összeütközésének eredményét kíváncsi figyelemmel lesi az egész közönség.

- Itt háromnak van hely, nem kettőnek - szól hasonlóan hadilábra helyezkedve a jövevény, - ha nagysád kettőn akar ülni egy helyett, menjen a színházba és vegyen páholyt.

- Semmi köze nagysádnak ahhoz, hogy én páholyba járok-e vagy sem.

- De igenis van közöm. Akinek szűk a villamos, menjen páholyba! Kalauz! Kalauz! Magyarázza meg ennek az úri asszonynak, hogy a villamos nem páholy.

- Végezzék el egymás közt az asszonyságok a dolgukat - felel a kalauz és nyugodtan likasztja tovább a jegyeket.

E felszólításra a jövevény hölgy egy jól kiszámított hátmozdulattal a két ülő hölgy közé vetette magát s bebizonyította, hogy a *muszáj lenni* nagyobb úr a *nincs*-nél, mert csakugyan helyet szorított magának. Ádáz diadalmosoly az egyik, a düh zöldes sápadt színe a másik arcon. De a legyőzött fél még nem adta meg magát. Neki van még egy csalhatatlan hatású tromfja.

Az ajtóban áll egy úri asszony, aki epedő szemmel nézi a tömött ülőhelyeket. Ehhez fordul a kövér hölgy.

- Kérem, nagysád, tessék itt helyet foglalni. Szorítunk helyet. Tessék ide mellém. Ahol három elfér, jut hely négynek is.

A váratlan ríposzt nagy izgalomba ejti az eddig győzelmes asszonyt. Tiltakozik.

- Itt nincs hely négynek. Itt háromnak van hely. Ne tessék invitálni ide négyet.

- De invitálok. S ha nem tetszik nagysádnak, menjen páholyba... Különben én szívesebben ülök negyedmagammal egy keresztény mellett, mint harmadmagammal zsidó mellett.

Ez volt az a bizonyos tromf. A kétezer éves tromf. A nyilvánvaló célzás a szomszéd vallási viszonyaira. A felekezeti érzelmeiben megbántott hölgy dühében megnémult egy percre, ellenben a kocsis közönségében erős mozgást lehetett észlelni. A közelben ülő, tekintélyes külsejű, hegyes szakállú úr határozottan fölhaborodottnak látszott az új fordulatra, ellenben a vele szemben ülő úr, kinek fején tollbokrétás kerek zöld kalap volt, bizonyos kárörömmel kummogott magában.

- Kérem, nagysád, kérem, - szólt megbotránkozott hangon a tekintélyes úr, - ne tessék itt antiszemitáskodni.

A megtámadott hölgynek is megjött a szava.

- Ne gorombáskodjon velem, nagysád! - rikácsolja. - Keresztény? Mivel különb a keresztény a zsidónál?

A vadászkalapos úr erre szigorú hangon közbelép.

- Nagysád! Ne tessék a mi szent vallásunkat sértegetni!

- Ez nem sértés, ennek a hölgynek igaza van, - veti közbe a tekintélyes úr.

- Ki kérdezte az úrtól? - riad rája villámló szemmel a vadászkalapos.

A tekintélyes úr egyet fujt, mellét kidüllesztette, cvikkerjét lekapta s úgy sziszegte:

- Hallja az úr, azért, mert az úrnak agrár-kalapja van, még nem parancsol ám Budapest székesfővárosában! Hála Istennek, maguk még nem urak hazánk székesfővárosában.

- De most már elég! - dörgi az agrárius, - mert mindjárt olyat mondok, hogy Sándor Pál sem veszi le az úrról.

- Amit pedig én felelek, azt az a Rubinek sem teszi ám ki az ablakába!

A levegő forró. Egy eddig indifferens utas elkezd kiabálni.

- Kalauz, kalauz, csináljon rendet! Mi nem vagyunk kötelesek ezt a perpatvart hallgatni.

- Végezzék el egymás közt az uraságok a dolgukat, - felel a kalauz s nyugodtan likasztja tovább a jegyeket.

Az agrárius és a merkantilista mérgesen méregeti végig egymást, de egyelőre nem viszik az ügyet sem Sándor Pál, sem Rubinek elé. Ellenben az a sovány, beesett mellű, de heves temperamentumú ifjú, aki a perronon már legázolta néhány burzsoa tyúkszemét, gúnyosan kiáltja be a kocsiba:

- Hogy volt! Ujra! Halljuk tovább! Hiszen ez valóságos színház!

- Ne kiabáljon, barátom, most nincs a Trieszti nőben, - inti a heves ifjút egy higgadt férfiú, aki külsejéről ítélve a mészáros-céhbe tartozónak látszik.

- Fogja be a száját! - kiált hevesen a heves ifjú.

- Én legfőlebb csak magát foghatom be, - felel higgadtan a higgadt férfiú.

Pár pillanatnyi csend. A heves ifjú (aki nyilván a szocialista szervezetbe tartozik) azon gondolkodik, mit feleljen a bántalomra, de, úgy látszik, nem jut egyéb eszébe e közkeletű frázisnál:

- Ilyen embereknek adnak szavazati jogot, - morogja - míg a nép millióira szájkosarat akasztanak.

- Igaza van, barátom, az csak magának illik, nem pedig a millióknak.

- Húsuzsorás burzsoa! - így a heves.

- Te, cucilista, most mindjárt megfojtalak! - így a higgadt.

A vita vége az, hogy a higgadt le akarja dobni a hevest a villamosról, a heves pedig a higgadtat. A többi utas kiabál:

- Kalauz! Itt verekszenek! Csináljon rendet.

- Végezzék el egymás közt az urak a dolgukat! - felel a kalauz és nyugodtan likasztja tovább a jegyeket.

A feleket nagy nehezen szétválasztják, a villamos pedig robog... azaz ismét megbokrosodik és tüntető díszfömlállást rendez az utca mentén. Az admirális-sapkás alak megint végiglépked a dísz-kocsiszázad mellett s valószínűleg elismerését fejezi ki a mellette bandukoló kevésbé díszes sipkájú, de szintén egyenruhás alakoknak. Az utasok nagy része kiszáll, csak a három hölgy szorong makacsul a helyén (holott most már van elég üres hely), meg a tekintélyes és az agrár-kalapos úr méregeti egymást rendületlenül a szemközti ülésről, a perronon pedig a heves ifjú meg a higgadt férfiú tűnődik azon, hogyan lehetve a másikat ledobni a villamosról.

Ha most allegóriát akarnék csinálni ebből a dologból, azt mondanám, hogy az elakadozó villamos az állam szekere, melyen rajta van a zsidókérdés, az agrár-kérdés, a szociális-kérdés, sőt a feminista parlament is, valamint a kormány a filozóf kalauz képében. De nem írok allegóriát, annál kevésbé, mert ez a kis tükörcs darab valósággal az országos nagy tükörcsből hullott oda az utcára.

A te skarlátod meg az én skarlátom.

Olvasom az újságban, hogy néhány iskolát bezártak a skarlát elharapózása folytán. De ha nem is olvasnám, láthatom a fertőtlenítő kocsik sürgölődéséből, amint beteget szállítanak a kórházba vagy fertőzött ágyneműt a dezinficiáló intézetbe. Fájdalom, ritkán van pihenőjük ezeknek a kocsiknak, a bimbónyitó tavasz közeledésére pedig még jobban föllendül a forgalmuk s különösen sűrű pasasuk az a tűzpiros nyavalya, mely miatt most hazaküldik a gyermekeket az iskolákból.

Láng az orcája, skarlátpiros a köntöse, jég a tekintete és titokzatosan lappangó a lépése annak a rémnek, mely ahova beteszi a lábát, úgy szétrobbantja a családokat, mintha bomba csapott volna csöndes tűzhelyükbe. Az egészséges gyermekeket, sebbel-lobbal, mintha egy vadállat lihegne a nyomukban, szétszalajtják, kit ide, kit oda; a szülők betegükkel elzárkóznak és egy láthatatlan fal képződik köztük s embertársaik közt. Az ember, akinek a gyermekét, hozzátartozóját ragadós betegség lepte meg, egyszerre úgy érzi, mintha kiközösítették volna az élő világból; mogorva, gyanakvó, szinte ellenséges tekintetek környezik; minden szomszédja, minden ismerőse átváltozik szigorú és kérlelhetetlen ellenőrré, aki minden lépését lesi, megfigyeli és - rosszalja. Mert a félelem szörszálhasogató zsarnok. Annak senki kedvére nem cselekedhetik. És nem is lehet zokon venni tőle. A gyermekeit féltő szülő önzése csaknem szent. Résztelensége csaknem erény. Durvasága csaknem gyöngédség. Hiszen néhány ártatlan gyermek mosolygó szeme és virágzó élete fölött vijjog, mint a fészket védő sas. És védvén a saját gyermekeit, az egész város bimbózó emberflóráját is oltalmazza, mint a katona, aki, ugyanakkor, mikor vitézül harcol a saját bőréért, országát is védelmezi.

Ámde, noha mindenki védi a maga gyermekeit, a nyavalya mégis terjed és az iskolákban bezárulnak az osztályok termei. Mi az oka ennek? Egyszerűen az, hogy a budapesti ember csak a más skarlátját tartja ragadósnak, a magáét nem. A szomszédjától megköveteli, hogy amíg a vörös cédula az ajtaján virul, szüntesse be magát és párologjon el a semmiségbe, ő viszont, mikor nála vizitel a skarlát, nyugodtan jár társaságba, kávéházba, színházba, sőt önagysága, a felesége, ellátogat az Anyák iskolájába, ahol áhítattal hallgatja, miképpen kell megakadályozni a ragadós gyermekbetegségek széthurcolását.

Ugy van, a budapesti ember szemében a más skarlátja veszett komondor, de az övé jámbor ölebecske, melytől csak a smokkok félnek. A budapesti ember nagylelkű és humánus, de csak addig, amíg a humanitása és a kényelme közt vasúti összeütközés nem történik. Ilyenkor mindig a kényelem borítja föl a humanitást és az óvatosságot.

Én is megjártam a piros cédulával megjegyzettek keserves iskoláját s mondhatom, mindent megtettem, amit felebarátaim csemetéinek az érdekében lelkiismeretem diktált. Megszakítottam a külső világgal minden érintkezést: barátaimmal, ellenségeimmel, klubommal, kávéházzal, még a villamos vasutakkal is, mert gyalog jártam, sőt a gyalogjáróval is, mert állandóan a kocsiuton bandukoltam, csakhogy ne érintkezzék valahogy inficiált porhüvelyem gyanutlan felebarátaimmal. Az iskolákat, színházakat, vendéglőket s mindazokat a helyeket, ahol a tömeg tanulni, szórakozni vagy lumpolni szokott, valósággal szívárvány-ív alakjában kerültem el. Odahaza tolvajként osontam föl a lépcsőn, meg végig a folyosón, kilesve azt a pillanatot, mikor sehol sem mutatkozott apa-, anya- vagy gyermekszerű lény, hogy aztán orozva becsusszan háromszoros vesztegzár alá vetett árva lakásomba.

Ama hosszú heteken egyedüli társaságom, elszontyolodott háznépemen kívül, az a nagy Rejtelem volt, mely az élet és halál csészéjét billegtetve suhogott a szobában. Mert az a titok-

zatos rém, melyet skarlát néven ismerünk, kiszámíthatatlanul kegyelmez vagy sujt. Az orvosi tudomány kutató szeme és szabályozó fegyelme alul mindezideig kivonta ő magát s megfoghatatlan, kitapasztalhatatlan szeszélye ajándékoz nekünk egy marék reményt vagy akaszt ránk egy zsák csüggedést. Ezzel beszélget, ezt faggatja, ez előtt hajladozik és gyötrődik az efféle világból kizárt és a bajhoz bilincselte ember, valamint szóba áll az élettelen tárgyakkal. Az órával, melynek tik-takja szüntelenül lépeget, csiszog-csoszog, duruzsol és fecseg a csöndben, - s ah, ki tudja, miféle mondanivalót rejteget holnapra rugói és kerekei közt? A fali naptárral, melynek még leszakított lapjain keresed: mit fog írni rája a holnap és a holnapután? Az asztalon álló bronz-nimfával, aki kacér mozdulattal emeli gömbölyű karját fürtös feje fölé és hideg mosollyal hallgatja a súlyos csöndet megszagató lihegést, mely a kis fehér ág felül ömlik, mint a zsilipen fuldokolva átcsapó forrás...

És bár, amint eldicsekedni szerencsém volt, ennyire agyonszabályoztam magamat felebarátaim érdekében, egy napon mégis ezzel állított meg a házmester:

- Nagyságos úr, panasz van.

- Ugyan, mi?

- A Szalma úr nagyon haragszik... aszongya, kérdezzem meg a háziúrtól, szabad-e a skarlátos lakónak azon a lépcsőn járni, amelyiken a többi lakó jár? Pedig Szalma úr nem is laknak azon az emeleten, melyen a nagyságos úr.

- Hm. Hát merre járnak?

- Aszongya, hogy a hátsó lépcsőn.

Hát jól van. Járnak a hátsó lépcsőn. Hanem, néhány nap múltán ismét volt újságolni valója a házmesternek.

- Már megint nagy csatara volt ám.

- Miért?

- A Szalmainé nagysága nagyon haragszik. Aszongya, micsoda dolog az, hogy megengedik a skarlátos lakóknak, hogy azon a lépcsőn járjanak, melyen az ő cselédei járnak. A háziúrhoz akar menni, hogy az ő cselédei a fölépcsőn járassanak.

A világ forgott tovább. Én a hátsó lépcsőt használtam. A Szalma úr szakácsnéja pedig a fölépcsőn cipelte föl a levesbe való répát, kalarábét. Időközben az óra is eltikkolt a jövő titkait, a fali naptár üres lapjai teleíródtak és a nagy Rejtelem az élet csészéjébe vetette kegyelmét. Ámde a nagy szürke fertőtlenítő szekerek tovább nyikorogtak az utcákon s egy napon - vagy egy év múltán - megjelent a piros cédula a Szalma úr ajtaján. Mindamellet Szalma úr, noha most ő volt a kerék alatt, ő volt a skarláttal bélyegzett, üldözött lény, egészen nyugodtan beült a liftbe, mely minket, büszke, skarlátmentes lakókat, vitt a magasságba.

Persze, nem állottam meg szó nélkül. A szerepek kicserélődtek. Most én voltam az ellenőr, most az én hivatásom volt lesni, figyelni és rosszalni piros cédulás embertársam lépéseit. Most én vettem föl a házmesterrel szemben az örök kérdést:

- Szabad-e a skarlátos lakónak ugyanazon a liften járni, amelyiken a többi lakó jár?

- Nem szabad.

- Már pedig a Szalma úr ajtaján piros cédula van ám!

- Hát majd beszélök vele.

A következő alkalommal azonban Szalmái úr ismét teljes grandezzával lejtett be a liftbe, miközben engem olyan göggel nézett végig, melyben világosan benne volt ez a kérdés: Mit akarsz te az én skarlátommal? Hiszen az egy szelíd ölebecske, mely a légynek sem vét s melytől csak a smokkok félnek!

A házmester, akit előfogtam, vállát vonta.

- Kérem, én beszéltem a Szalmái úrral... Hát aszongya, hogy az ő skarlátja - nem is skarlát. Az egy kis nátha. Az egy kis játék... Azután a doktor sohasem mondta, hogy skarlát.

- Hát mi?

- Aszondta a doktor, hogy az csak - vörheny.

Nem kell azért rosszat gondolni Szalmairól. Ő igazán nem akarja a nyavalyát terjeszteni, nem akar felebarátainak ártani, csak hogy a gondolkozása hozzákapcsolódott a tömeg gondolkodásához. Ő csak azt mondta, ami az ezrek fejében jár: A te skarlátod, kedves barátom, mindig ragadós, veszedelmesen ragadós, hanem az én skarlátom... Csak nem akarod elhíttetni, hogy az is olyan, mint a tiéd?

Az iskolákban azonban hol az egyik, hol a másik osztály ajtaja zárul be.

Nyári levelek.

1. A patak és a pásztortűz.

A szomszédomban a modern színpad egyik művész-párja lakik. Csak egy vékony fal választ el tőlük. És én mégis patakról, pásztortűzről és efféle ódon tárgyról kezdek avult éneket. Szolgáljon mentségemül, hogy a Fátra egyik völgyében vagyunk, melybe minden oldalról meredek fenyőerdők zöld hullámai szakadnak alá. S itt zúg az a patak és esténként itt csillog az a pásztortűz előttem. Oly közel ahhoz az erkélyhez, melyen ülök, hogy szinte úgy tetszik, csak ki kell hajolnom, hogy szivaromat a pásztortűzön gyújtsam meg.

Szép ez a völgy. A hegyek úgy fogják körül, mint valami óriási, hallgatag némberek egy kis bölcsőt. Ebben a bölcsőben fekszik, mosolyog, gügyög a patak s innen iramlík anyjának, a Vágnak ölébe, mely a völgy-bölcső lábánál mormolja halk dalát.

Lehet, hogy az olvasó gyanakszik már, hogy ebben a bölcsőben fürdőlevél fog születni. Nem tagadom, gyanuja alapos. Ez a völgy csakugyan fürdő, - hogy melyik, mellékes. Itt sorakoznak egymás mellett a szállók, kényelmes loggiáikkal és erkélyeikkel és a fenyőfák közül villák dugják ki csigabigaszarvnyi tornyocskáikat. Itt jár-kelek alattam, a kavicsos utakon, a fürdővendég. Egy-egy óriási kalap és alatta egy asszonyi alak, mely a föld felé egyre keskenyedik. Urak. Panamával vagy soffőr-sipkával fejükön. Kackiás térdnadrágban. Olykor összeáll egy csomó óriás kalap és soffőr-sipka és az ember eltűnődik, miről beszél ez a csapat olyan édes elmerültséggel. Azaz dehogy tűnődik rajta. Hiszen úgy is tudja. Százszor meghányt-vetett apró-cseprő események, témák, melyeket már előttünk ledarált harminc-negyven nemzedék; elődeink, akik előttünk jártak-keltek ezekben a szobákban, ezeken az utakon, ezeken az erdei ösvényeken, melyek a lombok zöld fátylai alatt húzódnak föl a magasságba.

Hát, igenis, fürdőlevelet szándékozom írni, miután sorsom engem is, mint megannyi honfitársamat, az idén a magyar hegyek közé vetett. Eddig orvosaim Stiriába, Tirolba, Csehországba meg a tenger mellé kergettek, okul adván, hogy a magyar fürdő nem betegnek való. Legfőleg a Balaton mellé eresztettek egy kis utókúrára. Az idén azonban, mindenféle körülmény folytán (amiben szerepet játszottak a kolerás hírek is), a Kárpátok fenyvesei közé küldtek. Mentem hát a magyar fenyőerdők közé, azzal a tudattal, hogy fenyőillatot sokat, de egyebet semmit sem fogok kapni abból, amihez a külföld szoktatott.

És egy megdöbbenő tapasztalatra jutottam. Arra, hogy a frázis is igaz lehet. Kisült, hogy igaz az a frázis, melyet lelkes hazánkfiai a rajongás, harag, siralom és szemrehányás mindenféle hangnemében kiáltoztak és zokogtak el; ezt, hogy: Kár minden garasért, melyet a külföldre viszünk, mert itthon is megeljük mindazt, amit a külföld nyújt!

Arról nem beszélek, hogy akár Ruttká, akár Zsolna, akár Kassa felől közelítsd meg a Tátrát, az úti képek oly mámorító romantikájával találkozol, amilyenben külföldön csak hosszú, fárasztó és költséges utazás révén lehet részed. Akkor is csak részletekben kapod meg azt, amit itt egy rakásban. Ha Ruttkának mégysz, alig hogy kicsörömpöl veled a vonat a fővárosból, elkezd a tájék a szemednek muzsikálni, mint egy virtuóz hegedűs. Kedves futamok remegnek és andalognak hangszere húrjain nevető erdők és lankák képében s minél messzebbre dübörög veled a vonat, annál szebb, viharosabb, fenségesebb akkordokat zendít feléd az a nagy művész, kinek neve *Magyar Felföld*. Szóba áll veled a három királyi hegy: a Mátra, a Fátra és a Tátra. Szóba áll veled a mult, mikor a hegyek ormán megjelenik egy-egy várrom, mint a tenger hullám-

bércének tetején a tépett vitorlájú hajó. Megjelenik és eltűnik gyorsan, mint a tündéri mese. Vonatod hosszú, fekete hernyója szédületes ösvényeken mászik fölfelé és füstje összecivakodik a felhőkkel. Mély völgyből, mely fölött vonatod úgy siklik át, mint a torony felett lengő darulánc, fölkacérkodik hozzád a Garam, ez a csinos parasztlányka, ki rokkájáról nevetve ereszti a völgynek alá ezüst fonalát. Azután megjelenik vonatod ablaka alatt a Vág, a magyar folyók ez Árgirius királyfia, ki Tündér Ilonáját keresi a görbe hegyek közt, mikor epedő zúgással kerülgeti a sötét fenyőerdőket.

A Vág remeklő pompáját az kapja meg legszebben, aki a zsolnai vonattal közeledik a Tátrához, mert azzal együtt utazik és Trencséntől kezdve, ahol fölveszi vadregényes palástját, mindaddig, míg csak a havas fejű hegyormok vén Matuzsálemei minden másról el nem vonják figyelmét, szakadatlanul azon mesterkedik, hogy elkápráztassa. Ha pedig Kassa felé utazol, a Hernád völgye simogatja ujjaival szépérezkedet.

Tudtam, hogy Tátrafüreden és Lomnicon az ember nemcsak a hegycsúcsok látványát kapja meg nyári élvezetnek, hanem európai kényelemben és világfürdőre szabott külsőségben is lehet része. Engem azonban a viszonyok nem a tátrai fürdők e főhelyeire vittek, hanem egyik kisebb helyre, melynek csöndes életét e percben is alattam látom mozogni. És éppen az döbentett meg, hogy e kis völgyi patak mellett rejtőző helyen is meggletem legtöbbjét annak, amit a külföld ad: kényelmes, sőt pazarul berendezett szállót, villamos világítást, liftet, szép hallt, vízvezetékot, tisztaságot, gyönyörű parkot, gondozott szerpentin-utakat az erdőkben, oly tömegben, amilyenben a külföldön is ritkán. Megdöbentett, mert rája eszméltem, hogy mily kevéssé ismerjük mi, magyarok, hazánkat... Ez ugyan ismét mohos fejű, vén frázis. De mindegy. Rája csúszott a tollam és akár kétszer is aláhúzó.

Igaz, valami sok szórakozásunk nincs. Van olykor egy bál, melyben nem táncolunk, tombola, melyben nem nyerünk, kabaré, melyben nem mulatunk, kirándulás, melyen táncolunk is, nyerünk is, mulatunk is. Egyébként unatkozunk. De mi az unalom itt? Arany borona, mely lesimítja, elegyengeti lelkünk ráncait. Tündérseprő, mely kisépri lelkünkben azt a port, mely az élet tülekedései közben rakódott bele. Olyan tarisznya, mely nem nyomja a vállunkat. Hasonlíthatnám egy kissé nehézkes, de illedelmes társhoz is, aki mindig velünk jár, nem zavar a fecsegésével, nem halljuk szavát, csak súlyos, esetlen lépteinek szünetlen dobogását. De ha elkezd bennünket abajgatni a városi gondok valamely bogara, széles talpával menten rájatapos és ránkteríti a csönd, a megnyugvás könnyed köpönyegét, melyet ő ez áldott fák túleveleiből szó számunkra.

És itt a patak. Ez ott zúg szorgalmasan néhány lépésnyire és folyton sodorja alá a hátán hattyuinak fehér raját: göndör hajjait. Sietve jó a hegyek közül és folyton kérdezősködik, újságol, beszél valamiről, mint a jókedvű utas, aki minden járókelővel szóba elegyedik. Egyszer napfényt hoz topolyfái közt és olyas dicsekedéssel mutogatja, mint a gyermek a fehérszőrű nyulacskát, melyet a hegyek közt kapott valami barátságos pásztortól, másszor barna felhő árnyékát ringatja hullámain. Ő köszönti ránk a reggelt, ő búcsúzik tőlünk legutoljára este s ő botorkál halkán szóló csörgőjével ágyunk körül, mikor az álom fenyőlevelei ránkzizegnek és maguk alá temetik eszméletünket.

A pásztortűz pedig kigyúl esténként a Fátrának a homályban eltűnedező ormán. Ott libeg és leng, mint egy nagy piros lepke, mely egyre el akar szállni valamerre, de oda van tapadva a hegyhez. Olykor egy csillag úszik a tüzecke fölé és kíváncsian pislog bele, mintha tudni szeretné, mit főznek, sütnek ma este maguknak a pásztorok. Azután tovább siet a csillag, talán, hogy elújságolja társainak az újságot... És csakugyan nem lenne a magyar fürdő betegnek való?

2. A cseh báró.

Az oderbergi vonat berobogott a kárpáti magyar fürdő csinos, tiszta, kis állomására. A friss, hegyi levegőben szinte elveszett a lokomotív füstje, a felhőkbe irányuló zöld hegyoldal egyszerre elnyelte. A vonat maga is oly tiszta volt, mintha éppen akkor vették volna ki a skatulyából. Ablakaiban többnyire német turista, aki a Tátrába tart.

Az egyik kocsiból három vadászruhás alak szállt ki. Egy tekintélyes külsejű, idősebb stüsszi és két fiú, az egyik valami tizenhét-tizennyolc éves ifjú, a másik tíz-tizenkét éves gyermek. Mindhároma fején fajdtollas vadászkalap, testén zöld loden-ruha térdnadrággal, bőrlábszárvédővel. Csatlakozott hozzájuk még két urasági jáger-forma alak.

Az érkezőket az állomáson a helybeli erdőkezelőség tisztviselői fogadták, tehát látnivaló volt, hogy előkelő vendégek. Amíg az érkezők és fogadók beszélgettek, a vonatról a hordárok bárói koronával díszített nagy bőröndöket szállítottak le, melyeket mindenáron az állomáson levő bérkocsikba akartak rakni. A bérkocsisok ünnepies arccal várták az előkelő pasasokat, de a tekintélyes úr áthúzta a reményeiket.

- Fölösleges a bérkocsi - mondotta tótul a hordároknak. - Majd bevisz minket a motor. Vigyék a motorra.

A „motor” alatt nem valami csillogó automobilt kell érteni, hanem egy hegyi villamos iparvasút kis deszkaszállító motorját. A ledöntött szálfát szállítja le a hegyekről a völgyben levő fűrészmalomba, innen pedig a deszkát az állomásra. Most is ott állt deszkával megrakodtan az állomás mögött. A hordárok a málhát berakták a motorba, a tekintélyes úr a fiúkkal és a jágerokkal föltelepedett a deszkákra (miközben a hordárok csalódott arccal nézegették a két-két fehér hatost, amit az előkelő idegen a markukba nyomott) és a vonat megindult a fürdő felé, ahol a vendégek lerakodtak és megszálltak egy másodrangú hotelban.

- Kik ezek? - kérdeztem egy helybeli ismerősömtől.

- Ez Hildbrand báró, a leggazdagabb cseh nagybirtokosok egyike, két fiával.

- Nyaralni jött ide?

- Nem, vadászni. Ő ettől az évtől kezdve a kincstári erdőterület vadászati bérlője.

Erre persze én azt kérdeztem, amit minden bús magyar kérdezni szokott ilyenkor:

- Hm. Hát az állam is cseheknek adja bérbe a felvidéki erdőket? Mit várhatunk akkor a magánosoktól és a községektől?

- Persze, persze, mit várhassunk? - mondta ismerősöm. - Hanem hallgassa csak meg ezt a kis történetet.

- Mikor arról volt szó, hogy bérbeadják ennek a gyönyörű, vadban bővelkedő 7300 katasztrális hold erdőterületnek a vadászati jogát, a minisztérium leírt az erdőfelügyelőségnek:

- Jól van. Kiadjuk azt a területet tizenöt évre harminchétezer korona kikiáltási ár mellett, de kikötünk egyet, ezt: *mindenáron arra kell törekedni, hogy magyar ember kapja meg a bérletet, akár a kikiáltási áron alul is.*

Hát jól van. Az erdőfelügyelőség hirdetett, agitált, magánúton és minden más módon értesítette az érdekelt köröket a bérletről.

- És nem jelentkezett persze senki?

- De igen. Egyszerre négy magyar úr jelentkezett. És ez volt a hiba.

- Miért lenne az hiba?

- Ön nem tudja, mit jelent az, mikor hóval borított zord kárpáti tájon négy magyar úr össze-kerül?

- De már sejtem.

- Hát az történt, amit sejt. A négy úr, aki közösen ki akarta bérelni a vadászterületet, a fürdő legelső szállójában fűtetett be magának szobát s azonnal nekiült tarokkozni. Ugy kellett le-kunyorálni őket a hotelből, mikor előállt a motor, hogy fölvigye az erdőségbe. De nem ám az a deszkaszállító volt a motor mögé fogva, melyen a cseh báró bevonult, hanem a nagy, földött, személyszállító kocsí. Az urak le sem szálltak a kocsiról, hanem onnan nézegették az erdős hegyoldalakat, azután - siettek vissza a szobájukba tarokkozni.

- De csak tettek valamelyes ajánlatot?

- Nem tettek. Kijelentették, hogy kevés a vad, drága a bérlet, beszélni sem érdemes róla. Hát beszélhettünk is mi nekik. Azaz, dehogy beszélhettünk, hiszen zavartuk volna a tarokkot. A kártyaasztal mellől egyenesen a gyorsvonatra szánkáztak. Más magyar vállalkozó pedig egy sem jelentkezett.

Egy szép napon beállított a cseh báró. Ezt az ördög se értesítette, nem hívta, nem csalogatta senki, csak beállított nagy hócsizmákban az erdőhivatalba, azzal, hogy szeretné megnézni az erdőterületet.

A hivatalban hűvösen fogadták.

- Derékig érő hó van most a hegyeken, - mondták neki - bajos abban gázolni.

- Nem baj, - felelte nyugodtan. - Én meg a vadászom majd csak elvergődünk benne, az urak lenn maradhatnak az erdészlakban.

Mit volt, mit tenni. Befogtuk a motor elé a „kutyát”, mely két, durván összetákolt, deszkapaddal ellátott, kocsí-alkotmányféle, rátelepedtünk a báróval és a vadászával s megindultunk fölfelé a zord, sötét hófellegek, a sziklás medrükben fagyottan alvó patakok és vastag, fehér hószőnyegben süppedező zöld fenyőfák közé. A báró egyre kérdezősködött, jegyzett, minduntalan megállította a motort és órahosszat elhurcolt bennünket a rengetegbe, térdig, övig gázolva a havat, miközben mindenfelé szimatolta, a vadászával együtt, a vadnyomokat. Nagyszerű vad-szakértő volt. Minél följebb haladtunk, annál vidámabb, frissebb, szenvedélyesebb, vállalkozóbb volt, - alig tudtuk visszatéríteni, mikor már lehetetlen volt följebb nyomulni s nem egyszer süppedt derékig a hóba; úgy kellett kihúzni.

Hazaérvén, bezárkózott velünk a hivatalba s teljes délután, estig számolt, tanulmányozott, jegyezgetett velünk és végül kijelentette, hogy a *kikiáltási árnál 15,000 koronával többet ajánl, vagyis 52,000 koronát.*

No hát az fényes ajánlat volt. A hivatal föl is terjesztette nyomban a minisztériumba.

De nem oda Buda!

Jött a leirat a minisztériumból, hogy igen ám, a bérletet csak úgy kapja meg a cseh báró, ha épít egy vadászlakot, számos vadóri kunyhót, csináltat cserkész-utakat és a többi, szóval, ha kötelezi magát, hogy még 52,000 koronát befektet a bérletbe és mindez tizenöt év múlva, a bérlet lejártakor, átszáll a kincstárra.

- Ettől csak megugrik a cseh báró, - gondolták kárörvendve fönn a minisztériumban és lenn, az erdőhivatalban,

A báró a feltételekre ennyit felelt:

- Elfogadom!

És megkapta a bérletet. Már építteti is a vadászlakot.

A fürdőközönség érdeklődve nézte az öt idegen vadászt, mikor - még megérkezése délutánján - a parkban a „kutýára” várakozott, melyen fölmótorozott a hegyekbe. A bárót és fiait már jól ismerték az erdőtisztek és erdészek. Szimpátikus, nyájas, igen szerény, mindenkivel (úrral, szolgálval) egyforma szívességgel érintkező emberek voltak. Többször jártak már az erdőterületen és oly egyszerűen éltek, mint valami vékonypénzű kisbirtokosok. Egymás közt mindig csehül beszéltek (nem németül, mint a magyar mágnások). Jókedvük volt, a kisebbik bárófiú (kiről különben a helyi szakértők állítják, hogy máris kitűnő vadász) széles jókedvében cseh népdalokat füttyölgetett...

Nem volt szerencsájük a vadászaton. Négy napig voltak odafönn a köd és felhők birodalmában s ez idő alatt folyton szakadt az eső. Szerény erdőőri lakokban háltak, étkeztek, vadász-kunyhóban lebzseltek, lesték a szép időt és nem lőttek semmit. Negyednap visszahozta őket a „kutya”. A nedves ruha tapadt rajtuk, de azért egyenletesen jókedvűek, szinte megelégedettek voltak.

Bosszúságnak, kedvetlenségnek nyoma sem látszott rajtuk.

Ha a cseh ember valamit megszeret, meg van az szeretve. Ezek pedig, úgy látszik, nagyon megszerették ezt a gyönyörű darab Magyarországot, mely nekik kapitális szarvasbikákat, hatalmas medvéket ígér, - ha ugyan most üres kézzel bocsátotta is haza, Csehországba, őket.

A kis bárófiú a szakadó cérnaesőben is vígan füttyölte az ő cseh népdalait... A fürdő szállóinak fődött, üveges terraszán pedig közömbösen kártyáztak a magyar urak.

3. Mr. Woodward halászik.

Egy júniusi napon abba a felvidéki fürdőbe, melyről az imént írtam, egy igénytelen külsejű, körülbelül negyven éves emberke érkezett. Ellépegetett az állomásról a fürdőbe osonó fehér gyalogúton és a szembejövőktől tört német nyelven az erdőgondnokságról kérdezősködött.

Utbaigazították.

Az erdőhivatalban bemutatta magát, hogy ő William Woodward angol honpolgár és egyetemi tanár s azért jött a kontinensre, hogy halászatit szenvedélyének áldozzon. Ezzel átnyújtotta a hivatal vezetőjének a magyar királyi földművelésügyi miniszter levelét, melyben fölhivatik az erdőgondnokság, hogy e sorokat átadó mr. William Woodward egyetemi tanárnak mindenben kezére járjon, jelölje meg neki a halászatra alkalmas vizet és gondoskodjék, hogy semmi ne akadályozza e sport művelésében.

Amit nem mondott el mr. Woodward, az a következő: William úr vitt ajánló-levelet az angol külügyminisztériumból a bécsi angol nagykövetnek, a nagykövetségről vitt levelet a bécsi külügyminisztériumba, a mi külügyminiszterünktől vitt ajánló-levelet a magyar miniszterelnökségre, ettől a földművelési minisztériumba és innen az említett erdőgondnoksághoz... Drinápoly és Kavalla sem szült nagyobb diplomáciai akciót, mint mr. Woodward ama vágya, hogy hazánk smaragd és ezüst patakjaiban néhány pisztrángot csaljon a finom angol horgocs-káira.

El lehet képzelni, hogy az erdőhivatal emberei nagy előzékenységgel fogadták a jól beajánlott brittet s vitték volna azonnal a halban legdúsabb helyekre. Mr. Woodward azonban nem fogadta el a kíséretet.

- Bocsánat, - mondotta - majd rátalálok magam is a halra. Sőt csakis úgy értékes a szememben a halászat, ha az eredményt teljesen magamnak köszönhetem. Érték valamelyest a halászat-hoz, tehát nincs szükségem segítségre. Csak arról tessék fölvilágosítani, hogy miféle díjakat kell fizetnem?

- Díjakat?

(Oh, te szegény angol, hát ennyi ajánlólevél után te még a szabályokat is meg akarod tartani - Magyarországon?)

- Hm, hát meg kell váltani a halászati jogot.

- Helyes. Azt már megváltottam.

- Azután mindennapra két koronáért bárkát kell váltani.

- Helyes, itt van mára a két korona. Van még valami?

- Igen. A fogott halat be kell szállítani az erdőgondnokságra s ha uraságod meg kívánja tartani, kilóját négy koronájával megválthatja, de három kilón felül már hat koronával.

(No, ezért ugyan érdemes Londonból az angol külügyminiszteren, bécsi nagyköveten, bécsi külügyi hivatalon, magyar miniszterelnökön, földművelési minisztériumon át ide jönni, halászati jogot fizetni, napi bárkát váltani, hogy a keserves fáradsággal fogott halat meg is vásárolja, akárcsak Londonban a halcsarnokban! Az angolt azonban éppen nem lepte meg a dolog.)

- Helyes, be fogom hozni a halat és megvásárlom.

A poggyászát bevitette az egyik hotelbe, halászdresszbe öltözött, vagyis teljes gummi-öltözet-be bujt, a lábára gummicipőt húzott, vízálló selyem-esőköponyegbe burkolózott és a legtökéletesebb angol horgász-készülékkel fölfegyverkezve, beállt a patakba; térdig és övig gázolva a jéghideg vízben, élvezte a horgászat édes, tiszta gyönyöreit, melyhez foghatók (e sport hívei szerint) nincsenek e föld kerekén és az emberi szív rejtekén.

Valóban, valami különös, minden mástól elütő varázsa lehet a halászatnak, különösen pedig a horoggal valónak. Mindennap látom, amint pisztráng-halász fürdővendég-kollégáim elindulnak a Vág vagy a fák és bokrok zöld alagútjában mormogó Lubohna-patak mentén, könnyű szívvel, gyermekes örömmel. A halász a legboldogabb élvezője a természetnek. A vadász babonás, kényes, követelő; annak a multságába beleszól az eső, a szél, a szerencse, a véletlen, a legkisebb zöreij; egy rossz lövés vagy eredménytelen les egy hétre elveszi a kedvét. A halászt viszont nem zökkenti ki semmi lelkes türelméből, sem az eső, sem a nap, bőrig ázás vagy csontig sülés, sőt maga az eredménytelenség sem. Ezért is a halász a legtürelmesebb és a leghallgatagabb fürdővendég. Neki nem kell sok. Egy nyugodt reggel vagy néhány csendes óra az eső után, egy tajtékzó patak vagy tisztavízű folyó - és azonkívül lehet tőle akármilyen a vendéglő, a hotel, az ég meg a föld. Az igazi halász nem is azért halászik, hogy minél több halat fogjon, hanem hogy a Vág erdő árnyékától sötétzöld, naptól ezüst vagy felhőtől barna tükrében meglesse egy hallgatag világ mozgását és titokzatos esélyek rezdülleteit. Halk és finom háború ez a víz fürge és néma népével, tele méla bájjal, ártatlan izgalommal, apró sikerek szerelmes vágyával, örökös csábítás, kacérkodás, ingerkedés, türelem, győzelem, csalódás, merengés, álom, hullámszög, bogárduruzsolás... Aki ebbe a gyönyörűségbe fenékgig tud merülni, az bizony akár Londonból is elzarándokol idáig néhány napi újszerű halászörömről.

És van a horgászatnak is ezer indebindéje, fortély, olyan, amelyről a laikusnak csak annyi sejtelme lehet, mint a vaknak a színről. Finom fogások és tapasztalatok százai teszik mulatóságossá a halász türelmes mesterségét, mikor csalogatja és lesi a magyar hegyi vizek három nemes lakóját, a *pénzes pért* (tomajkát), a *sebes pisztrángot* és a *galócat*, e három arisztokrata pisztráng-fajtát. E szenvedelemnek itthon, hazánkban is van elég híve és én például sohasem hittem volna, hogy Szabó Endre íróársunk, akinek a türelem bizonyára sohasem volt erénye, a legszenvedelmesebben kitartó és türelmes tomajka-halász. De láttam mérges ellenzéki politikus is, aki Tisza István neve említésére is menten a viharsípjához nyúl, amint reggeltől estig mezítláb felgyürközve állt a patakban és egy egész angyalsereg türelmének a próbáját nyújtotta. Van tehát sok nemes veretű magyar horgász is, aki nem a zsákmányért, hanem a halászatban rejülő gyönyörűségért veti ki a horgot, de még több a rablóhalász és pedig nemcsak a népből, hanem az úri rendben is, aki habzsolva aknázza ki a váratlan halásszerencsét, a halak katasztrófális éhségét vagy játszadozó könnyelműségét, szükségtelenül, mohón, valóságos basibozuk és komitádzsi fanatizmussal. E pusztítás ellen hozták azokat a csaknem komikuszámba menő szigorú rendszabályokat, melyek a halásznak úgyszólván csak a halfogás dicsőségét hagyják meg - ingyen.

...Este hűségesen beállított mr. Woodward az erdőgondnokságra. Kezében egy szál szép sebes pisztránkkal.

- Tessék lemérni és az árát megszabni.

- Csak egy halat fogott uraságod? - kérdezték némi gúnyos részvétellel a hivatalbeliek.

- Ah, dehogy. Ez a negyvenedik.

- Hát a többi hol van?

- Visszadobtam a patakba.

Talán az öreg Fátira is megdermedt erre a nyilatkozatra bámulatában. Ilyent még soha nem hallottak Hungáriában.

- És miért tetszett visszadobni?

Most az angol ámult el e kérdésre.

- Miért? Hát minek nekem az a tömérdek hal? Meg tudok én enni negyven pisztrángot? Hiszen istentelenség lenne annyi halat hiába megfosztani életétől. Nem, uraim, én nem vagyok mészáros, nekem a halászat sport, élvezet, ügyesség, no meg egy kis szerény halvacsora... Mennyi az a hal? Egy kiló? Tessék a négy korona.

Négy napig halászott mr. Woodward a Lubohnában és a Vágban s ezalatt akárkinek alkalma volt meggyőződni róla, hogy egymásután veti vissza a vízbe a fölösleges halat, melyet, hogy ne sebezze meg nagyon, igen finom, kis horoggal fogott ki, melynek szúrása könnyen gyógyul. És gyöngéden, óvatosan vette ki a hal kopoltyújából a horgot, hogy fölöslegesen ne szaporítsa az állat kínját. A hozzáértők szerint ezek a halak nem is pusztultak el. Este rendezsen az erdőtisztek társaságában vacsorázott mr. Woodward. Nagyon kedves, elmés úriembernek bizonyult. Egy ízben szóba kerítették *Scotus Viator*t.

- Scotus Viator? - kérdezte. - Ki az?

- Angol író, aki e néven gyűlöletes és igazságtalan támadásokat közöl a magyarok ellen.

- Soha hírét nem hallottam, - mondotta eltűnődve mr. Woodward.

Ugy kell lenni, hogy Scotus Viator és társai is olyan halak, amelyeket mi a külföldi sajtó nagy folyamából derűre-borúra kihalásunk és érdeménél fontosabbnak tartjuk. Míg ellenben az

angol, a nagy angol közönség az ilyen fölösleges olvasmány-halakat visszadobálja a vízbe s csak azt tartja meg emlékében, amire szüksége van. Scotus Viatorra nem volt szüksége mr. Woodwardnak és hiszem, hogy a nagy britt közvéleménynek sem.

Ezt a tanulságot vontam le magamnak mr. Woodward látogatásából s arról, hogy az angolok hogyan halásznak és - olvasnak.

4. A turisták.

A minap fönt jártam a Magas-Tátrában s meglepetve láttam, hogy milyen eleven turistaélet fejlődött ki a magyar havasokon. Amit nem tudunk elérni a tündériesen szép Balatonnal, a minden pillanatban döbbenetszerűen fenséges Al-Dunával és az erdélyi panorámával, sem Budapest fényével, hogy a nagy világ közönségét odacsábítsuk, elértük a Tátrával. Németország, Ausztria és a lengyelség immár ott kúszik és kapaszkodik a Tátra meredek hegyoldalain és nyergein. Az idén a németek és a lengyelek valósággal elárasztották a Tátrát s nem túlzok, mikor azt mondom, hogy például a Tengersizem-csúcs ösvényei, le a Poprádi-tóig, némely napon meglehetősen forgalmas országutak hatását tették, - persze olyan országútét, melyen mindenki gyalog jár. A Tátra népszerűségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy ez idén szakadékaik több turistát nyeltek el, mint az Alpések.

A magyaron kívül német és lengyel beszéd elegyedik össze a hegyi patakok morgásával és a sziklák ekhójával. Az igazat megvallva, az utóbbi két nyelv sűrűbben, mint a legelsőül említett. A magyar nem hegymászó nép. Elmegy a Poprádi-tóig, a Zöld-tóig, a Fátyol-vízesésig, a kényelmesebbje a tarpataki óriás zuhatagig (ahova siklóvasút visz föl), a hegyek csúcsaira kevesen törekszenek; míg ellenben a porosz ember ezeket a könnyű, másfél, két vagy harmadfél órás hegymászásokat nem is tekinti becsületes sétának. Neki csak az olyan túra ér valamit, mely legalább is egy napot kíván tőle és akkor sem a kitaposott úton, hanem járatlan sziklafalakon, melyen csákánnyal kell lépcsőt vágni és kötéllel kell aláereszkedni zordon örvényekbe, melyek kipróbálják az izmokat, a szemet, a lelkierőt és a fejet.

Neki egészen más a hegy, mint nekünk, alant járó, óvatos filisztereknek. Nekünk a hegy látványosság, dekoráció vagy pedig egy szép vágy, mely fölcsal a hó csíkjaival fölszántott tetőre, ígervén számunkra odafönn tündércsodákat. Neki ellenséges vár, melyet a legveszedelmesebb oldalán kíván megostromolni. Ő nem azért megy a hegyre, hogy gyönyörködjék a természetben, hanem hogy gyönyörködjék a saját kitartásában, vakmerőségében, erejében. Erre pedig a Tátra nagyon alkalmas, mert bár a legmagasabb csúcsa sem éri el a háromezer métert, nincsenek glecserei és a hó is csak a szakadékaiban nyaral, de oly meredeken iramlík föl az égnek, hogy aki veszedelmet és szédületet keres, a halált bármikor tánra hívhatja ott.

Érdekesek ezek a turisták. Csapatostul, ötével, tízével érkeznek a csorbai állomásra. Ifjak, öregek, gyermekleánykák és élemedett hölgyecskék. Férfiak, asszonyok, mind turistaöltözetben, zöldes posztósövetben, tollas kalppal fején, szöges cipővel lábán és hátán az elmaradhatatlan turista-zsákkal, mely alaposan duzzad a cókmoctól. A férfiak térdnadrágban, az asszonyok, nem ritkán, nadrágszoknyában. Hatalmas csákány és a vállon átvetett kötélgöngyöleg a férfiak gyakori kelléke. Hosszú szöges turistabot. Főelvük, hogy lehetőleg keveset költsenek és attól a perctől fogva, hogy a csorbai állomáson kilépnek az oderbergi Pullmann-kocsiból, megvessenek mindenféle szállítóalkotmányt. A vérbeli turista a hegyek ellen való szentségtörésnek tekint minden fogaskerekűt, siklóvasutat.

A csorbatói fogaskerekű elpuhult népe mosolyogva nézi le szellős ablakaiból a gyalogúton feltörtető „bergfexeket”, a tömött háti zsákját könnyedén cipelő Fräuleint, kinek szőke haját a füttyülő szél kioldozza a tollas turistakalap alul és lobogó gyanánt sodorja utána, meg a fehér szakállú Rechtsanwaltet vagy bírósági referendáriust, aki méltósággal bökdösi hegyes dárdáját a kövek közé, cipelvén a hátizsákon kívül saját becsületes pocakját is. Fáradalom, vihar, eső, kényelmetlenség, veszedelem, csupa olyan fogalom az igazi turista szemében, melyet kitörült programjából. Azt ő áthúzta még Berlinben, Boroszlóban, mikor ujjongva csapta le íróasztalára a tollat és egy hétre vagy egy hónapra kiszakította magát a megszokott kényelemből. A filiszterpuhaságot ott hagyta városi lakásán az esernyőjével, esőköponyegével és paplanos ággyával.

Kissé komikusak megjelenésükben (az embernek mindig az élclapok jutnak eszébe), de végtelenül szimpátikusak. Íme, egy csapat intelligens ember, aki örömet nem abban leli, hogy a Palace-hotelek loggiáiból bámulja a hegyeket, hanem hogy összeolvadjon néhány napra vagy hétre a természettel és a szabadsággal. Széke a szikla, asztala a fatönk vagy a patak és tengerszem partja, pihenője a gyalogfenyő bokra, dívánja a moha, éjjeli menedéke a turista-ház padlásszobája. Ott baktatnak, kapaszkodnak libasorban a hegyi ösvényen. Hallgatag elmélyedéssel, hallgatag türelemmel, hallgatag figyelemmel. Egyenletes lépéssel. Top, top. Az ember szinte hallja szöges cipőtálpuk ütemes dobogását a köveken. Elül a csákányos német, utána egy sor mozgó bot és kacskaringós toll. Top, top. Meredeken föl, völgybe le, kövön, sziklán, vízmosáson, görgetegen át. Soha el nem marad egyik sem. Egyforma távolságban egymástól. Akárcsak ama hadsereg ércsorai, melyek ilyen hallgatag türelemmel, fegyelemmel és rendben haladtak és gázoltak át Franciaországon. Top, top. Akkor Gravelottenál és Szedánnál háromszázezer francián keresztül, most égbemeredő hegyek nyergein és pokolnyi mélységbe szakadó örvényeken át. Ott azonban csupa ifjú és férfi vonult, itt pedig kövér bácsik és lenge kisasszonyok. A türelem, a kitartás, a komoly lelkesedés, a fegyelem azonban ugyanaz.

A távolság dolgában kissé furcsák a fogalmaik. Találkoztam velük egy hegyi ösvényen, mely úgy meg volt hintve lemaradt cipősarokkal és talppal, mint a túrós csusza pörccel. El lehet képzelni, milyen kedves út volt az. Bokaficamító kő a kő hátán, némelyik akkora, mint egy római szarkofág. Szembe jött velem a „bergfex”, ő nagyságával, a feleségével.

- Messze van még a tó? - kérdeztem tőle.

Nyájas készséggel felelt. Ezek a németek szűkszavúak, de nagyon előzékenyek.

- Ach, nein. Csak egy negyedóráska még.

- És milyen az út odáig?

- Nagyon szép.

Ő nagysága, a bergfexné, biztatóan tette hozzá:

- Még *ennél* az útnál is szebb.

Ennél? Kakas csípje meg, milyen lehet hát ezek szemében a csúf út, ha *ez* is szép nekik? Milyen lehet az *ennél* is szebb út?

Megköszöntem a szíves fölvilágosítást s tovább vonultam. Csakugyan kisült, hogy a szép úton (melyen én is hátrahagytam emlékül az egyik cipőm sarkát) a német negyedóráska, magyar fordításban, csaknem teljes egy órácskát számított.

Láttam őket a tátrafüredi nagy bazár oldalában. Akkor érkeztek vissza a Gerlachfalvi csúcsról. Ott ültek az útszélen, szép sorjában vagy tizen: a Kreishauptmann, a professzor, a gépírókisasszony, a doktor, a tanítóné, a bölcselethallgató (ráismertem az egyikre a császárbajuszáról, a másikkra a hosszú hajáról, a harmadikkra a póznatermetéről, a negyedikre a tekintélyes pápaszeméről, az ötödikre savanyú arcvonásairól - vagy legalább úgy véltem, hogy ráismertem) és

a tarisznából előkerült elemőzsiával foglalkoztak. Tőlük pár lépésre csillogtak a nagy kávéház óriás verandájának ablakai, odébb a Nagyszálló lépcsőin haladtak fölfelé a szmokingos urak és cicomás hölgyek, a hatórai ebédre, itt lenn, a bazár oldalában pedig a tíz német turista, kinek némelyike odahaza talán nyolcszobás lakásban lakik, jókedvűen, elégedetten falatozott a földön. Majd nagy csörömpöléssel előkerültek a bádog turistapoharak és az egész társaság a Csáky-kút bugyogó forrását vette pártfogásba. Azután egyet rándítottak a háti zsákon, vették a hosszú turista-botot és a társaság tova vonult. Top, top. Ballagtak nyugodtan, egyenletesen kifelé a kényelem és előkelőség e tündérvárosából. Szép asszonyt, leányt bizony nem igen lehet látni köztük. Ugy látszik, Germánia szépei sem különbek Hungária és az egész világ szépeinél: a lemondás, az igénytelenség, a viszonyokhoz való türelmes illeszkedés, az igazi turista e főerényei, nekik nem kenyerük. Ők, a sors kegyeltjei, nem szorulnak arra, hogy az élvezet röppenő mámoros perceit a bércek vad csipkéi közt keressék. Körülöttük leng az folyton a férfiak hódolatában és szépségük fényében. Őket tenyerén hordja a sors, míg ezek a csúnya és többnyire szegény leányok csak ilyenkor lopnak maguknak a sorstól egy maroknyi gyönyört.

Ők nem lehetnek bálványok, csak - jó turistapajtások. Együtt vonulnak naphosszat a férfiakkal (s bizonyára nem a gyatra fajtájúval), osztoznak fáradalmaikban, fegyelmezettségükben, gondolkozásukban, igénytelenségükben és hősiességükben. (Mert a hősök erkölceiből gyúrták ezeknek a bátor turistáknak az erényeit.) Cipelik a tarisznájukat, anélkül, hogy valaha társaik segítő kezét kívánnák, túrik panasz nélkül a kényelmetlenséget s hozzáilleszkednek szó nélkül a turista-élet kegyetlen és fenséges szelleméhez, mely híveit a rajongás korbácsával kergeti folyton az úttalan utakra, a ködös magasságba, a hó fehér pántlikái és keszkenői felé.

Túrik békén a szakadó esőt, mely bőrig áztatja őket, a verdeső szelet, mely szinte megfagyasztja rajtuk az ázott ruhát és a rövid álomból az új fásasztó útra való erőszakos fölserkenést. Nem kérnek és nem kapnak semmit (szinte hallgatólagos szerződés alapján) a nőket illető kiváltságból. De azért önkéntelen, szinte észrevétlen mégis körülfogja őket turista-társaik gyöngédsége, sőt hovatovább hódolata. Férfias bátorságuk, kedves igénytelenségük, rendíthetetlen akaraterjük lopva gyöngéd pókhálószalakat sző a férfiak szíve körül s ott, a királyi hegycsúcsok zord csöndjében és titokzatos magányában élvezik azt a hódolatot és szeretetreméltóságot, melyben szép társaik lenn a mindennapi élet ösvényein állandóan gázolnak. A lenge, vékony alakocska, jelentéktelen arcával és a nagy útiszákkal vállán, mégis csak úgy halad a turistaférfiak közt, mint egy királyné, kinek szerény és semmit sem követelő uralma addig tart, míg a turisták útiprogramja az utolsó sorához érkezik. Azután a királyné leejti fejről pici koronáját, a gyönyör, a mámor, az ujjongó, édes percek ott maradnak a Tátra köves útjain, akár a lemaradt cipősarkak. Ő elvonul ismét a kopogó gépéhez, íróasztalához vagy szerény, kis háztartásába, a mindennapi életbe, ahol nincs többé sem rendkívüliség, sem gyöngédség, sem férfiak hódolata.

Szép a turisták élete. Bölcsék ők, akik megtalálták azt a rügót, mellyel az ő mindennapi, megúnt világukat ki lehet vetni sarkaiból. Egy hétre vagy hónapra. Egy hétre elszakítani magukat a régi kötelékek közül és élni a szabadságnak és a rendkívüliségnek. Élni töretlen utakon, tisztán a maguk erejére, férfiasságára és akaratuk nagyságára támaszkodva. Irigykedve néztem a magasba vonuló turisták csapatait, amint a hegyek szürke árnyékaiba beleolvadtak és lassankint csak egy sötét, bogárzó foltnak tetszettek. Irigykedve néztem utánuk, de magam csak lenn maradtam a föld porának szibarita kényelmében, a kávéház verandájának lusta levegőjében, ahol frakkos pincérek sűrögnek körülöttünk. Innen küldtem utánuk szeretettel jó kívánságomat:

- Vidám turisták, jó mulatást!

5. Hajadonfővel.

A „télen-nyáron hajadonfővel és szandálban járó magántudós”, akin tíz év előtt egész Budapest nevetett, iskolát alapított. Aki az idén Magyarország vagy bár a kontinens valamely fürdőjében járt, tapasztalhatta, hogy sok férfi, ha nem is télen-nyáron és szandálban, de hajadonfővel jár. Különösen az úgynevezett aranyifjúság kapta fel tömegesen ezt a divatot, ha ugyan divatnak lehet nevezni olyasmit, amiből a divatkereskedőknek van legkevesebb hasznuk. Sőt, ami a divatkereskedőknek egyenesen a zsebét támadja meg, mert mi lesz velük, ha az ifjúság zöme egészében elfogadja a magántudós elveit? Meg vagyok győződve róla, hogy az új úri divat máris érzékenyen megkárosította a nyári kalapipart, mert az aranyifjú, aki eddig öt kalapnál alább nem adta a fürdői szezonban, most beérte egyetlen szalmakalappal. Arra az is jó volt, hogy a hóna alatt hordja.

Ezúttal tehát az ifjúság (s vele a vén fiúk testülete) olyasvalamit kapott fel, ami nem a pipere, hanem az egészség divatját szolgálja. Mert az egészségnek is van divatja, sokkal erőszakosabb és hatalmasabb és - költségesebb, mint a másik. Ez egyszer felkerget az Északi-tengerre, más-szor leüldöz Afrikába, egyszer a Balaton a divat, másszor a Tátra, egyszer nap, máskor árnyék, egyszer tizennégy fokos hidegvíz-kúra, másszor harminc fokos melegvíz-kúra, egyszer bifszték, másszor kása, egyszer szérum-csoda, másszor szérum-svindli, egyszer operáló kés, máskor karlszbádi kúra, egyszer mozgás, másszor heverés, egyszer heje-huja, másszor szánom-bánom. Ha jól megnézzük ezeket az orvosügyi rendszereket, mindenütt megtaláljuk az egymást kergető divatot és a télen-nyáron operáló késsel vagy pasztillás skatulyával, vagy hidegvizes, melegvizes rendszerrel, vagy hajadonfővel, szandálban járó magántudóst, aki iskolát alapított.

Szó sincs róla, a hajadonfővel való járás bizonyára okosabb divat, mint volt húsz év előtt az a másik. Akkor, mivel egy divatos magyar mágnás egy évig sántikálva járt, hát az egész budapesti aranyifjúság bicegve rőtta az aszfaltot. Vagy mikor egy másik hangadó mágnásunk hektikás lett, az ifjúság csakis az előre görbült gerinccel és összehúzott vállal való járást tartotta elegánsnak. A nyári kalaptalanság nem magyar, hanem általános európai divat és bizonyára koncesszió annak a sok prédikációnak és tudós német könyvnek, mely a természetes életmódhoz való visszatérésben látja a világ új megváltását. Ez az edzésnek egy fajtája, tehát hasznos, vagy legalább a mai felfogásunk szerint, mert jöhet ám egy új divat és egy új „télen-nyáron bárányszőr-sipkában és bagaria-csizmában járó magántudós”, aki új iskolát alapít s akkor mindjárt más szemmel fogjuk a kalaptalanságot nézni. Sőt bizonyos vagyok benne, hogy jönni fog, mert jönni kell, ha csak a kalapkereskedők összetett kézzel nem fogják bevárni anyagi romlásukat.

Jelenleg azonban minden orvos és minden magántudós kéjelegve gyönyörködik az ifjúság fedetlen koponyájában a higiénikus elv diadalán. Ámbátor a kalaptalanság e népszerűségének nemcsak az ideális elv, hanem a hiúság is adott sarkantyút, miután kisütötték a magántudósok, hogy a kopaszság főoka a kalap. Ebben igazuk lehet, főleg az ifjaknak, akik nem akarnak kopaszodni, de talán a tudósoknak is, ámbár a paraszt, akinek állandóan fejéhez van növe a bagósipka, vagy a gombakalap, ritkán kopaszodik. De hát minden szép, hasznos és okos teóriának van egy ellenargumentuma, kivált az egészségügy terén. Ime, itt van a vállfűző. Hányszor dörögték az asszonyok fülébe, hogy a vállfűző megnyomorítja őket, holott a statisztika bizonyítja, hogy az asszonyok az ő vállfűzőjükben hosszabb ideig élnek e földön, mint a férfi-emberek. Azt is kisütötték már, hogy a szűk cipő az emberiség megrontója, holott nincs az a könnyű, pici, asszonyi láb, melyet a tulajdonosa kissé kalodába ne szorítana, mégis biztosabban és vígabban lejt át az élet-átlagon, mint a férfi, habár a Noé bárkáját is viseli a lábán. Azután meg, ami az edzést illeti, láttam a tulajdon szememmel Beregmegyében, fenn a vereckeik szoros közelében, fagyos januárius közepén rutén gyerekeket egy ingben szánkázni.

De, mikor megkérdeztem, hogy milyen ez edzett faluban a gyermekhalandóság, kitűnt, hogy a „télen-nyáron hajadonfővel, mezítláb és egy ingben járó kis magántudósok” jóval sűrűbben halnak, mint a budapesti gyerekek és kétszeres percentszámmal, mint az elkényeztetett úri gyerekek.

Igy kering a szép teória és a kételkedés egymás körül, mint Ádám és Lucifer és nyeli el egymást, mint a napot az éj, az álmat az ébredés, a szabályt az ellenkezője. Még az sem bizonyos, hogy amit ma edzésnek hiszünk, holnap nem lesz-e öngyilkosság - vagy önkényeztetés? Mégis csak az az igazság, hogy minden teóriánál, szisztémánál és divatnál jobb edzőkúra az istenes, mértékletes és fegyelmezett élet.

Most tehát a test edzése és a természetes életmódhoz való visszatérés kezd jelszóvá felvergődni, minekutána ezer raffinált találmánnyal szolgál folyton a tudomány és az ipar a kényelemnek és a puhaságnak. Az emberiség valóban ráeszmélt, hogy a modern élet tömérdek kényelmével nem szolgálja oly mértékben a test valódi kényelmét, mint ahogy ígérkezett s kezdi hinni, hogy e fárasztó és kimerítő kényelem káros, mert eltávolítja a természetestől. Térjünk tehát vissza a természeteshez. De hogyan? Az egyik tudós (persze német) azt tanácsolja, hogy hányjunk le magunkról az ember legfőbb ellenségét, a ruhát és engedjük át magunkat a nap éltető tűzfolyamának, mert a nap az élet, erő, egészség és hosszú élet doktora s ha hozzá fordulunk, visszatértünk a természethez. Igen, de hol a nap ez égbenyúló házak közt? Erre is megfelel a német: gründol egy részvénytársaságot, épít szanatóriumot, ott azután kapok napfürdőt, a mennyi csak kell. Igen, de aki nem juthat be a szanatóriumba? Erre ír egy másik német egy szép könyvet, melyben kifejti, hogy az ember legfőbb ellensége a mozgás hiánya és aki vissza akar térni a természeteshez, reggeltől estig minden órában nyújtóztatgassa ki az ő rendszere szerint a tagjait, vibráltassa az izmait, üljön, álljon, forogjon, keringjen, hol hasmánt, hol gerincen, hol a talpán, hol a fején. S ezt megteheti mindenki a városi lakásában is.

Ez mind szép, de én hivatalnokember vagyok és meglehetősen feltűnést keltene a hivatalban a természethez való ez a visszatérés. Ezen is segít a tudós: gründol egy részvénytársaságot, alapít szanatóriumot stb. A harmadik német azonban kisüti, hogy az ember legfőbb ellensége a hús s a természethez csak a gyomrunkon át térhetünk vissza, ha tudniillik nem eszünk egyebet, csak főzeléket, mert az ember nem húsevő állat, hanem növényevő, mint őse, a majom. (És gründol részvénytársaságot stb.) A negyedik német még azt sem tartja elégnek, hogy visszatérjünk az őskori természetünkhöz: ő bebizonyítja, hogy az ember legfőbb ellensége a tűz, mely a növényt főzelékké főzi, mert a legfontosabb tápláló sókat megemésztí: a racionálisan élő ember konyhája legyen a gyomra, vagyis nyersen egye a gyümölcsöt, meg a salátát. (És persze, gründol egy konyhamentes szanatóriumot stb.)

Hát még a vakációnk dolgában mennyi remek tanácsot hallunk! „Élj sátor alatt, mint a beduin.” „Élj erdőben, mint a remete.” „Járj mezítláb, mint a paraszt.” „Kelj korán, mint az arató.” „Aludj sokáig, mint a gyermek.” S a többi. Az ember válogathat a természethez való visszatérésben, ha ugyan bele nem örül.

Eme rendszerek, teóriák, bölcsességek és bolondériák, rajongások és üzleti reklámok közt hánykolódik most az emberiség, azon tűnődve, hogy mi módon nyújtsa meg fáradt életét és veszendék egészségét. Ezekből a teóriákból és rendszerekből szabadult ki az a magántudós, akit egykor kinevettünk, pedig, íme, bebizonyult, hogy bozontos és különös alakja ama próféták fajtájából való volt, akik megelőzik korukat s a jövőbe látnak. Hiszen manapság már egész irodalma és százezernyi híve van az ő kikacagott elveinek, ha nem is lépnek ki vele olyan őszintén és fanatikusan, mint ő. Ezekből szűrődött le különös és kacskaringós utakon, öntudatlanul a most nekilendült kalaptalanság divata, melynek, legalább nyáron, fürdőhelyen és a szabadban, behódolt az aranyifjúság is.

Lehet, hogy az edzésnek ez a szerény formája (mely különben nem is olyan új, mert már a régi görögök is súlyt helyeztek rá) csak múló divat lesz, de az is lehet, hogy csak kezdője a test-edző öltözködés új áramlatának. Fontossága is csak az utóbbi esetben lenne. S ha az emberek csakugyan rátérnek a természetesebb öltözködésre, nem lesz-e abból is - Jäger-ruha?

Jäger doktor a maga ruhaszerzeményét szintén arra szánta, hogy az öltözködést egyszerűsítse és az eredménye az lett, hogy komplikálta, mert az emberek elfogadták ugyan a Jäger-inget, de csak melegítő alsónak.

S ha valóban sikerülne is elfogadtatni az emberiséggel a teóriák jegyében született természetes ruházkodást, természetes táplálkozást és természetes életmódot, használna-e vajjon az ember ama legérzékenyebb, legmisztikusabb, legféltettebb és leggyengébb oldalának, melyre a legtöbb szemfényvesztő üzletet alapítják: az egészségének? Rejtelmesen és kiszámíthatatlanul él és foszlik, virágzik és senyved az életnek ez a drága virága. Letörik és elsodródik váratlanul onnan, ahol elpusztíthatatlannak látszott és szívesen elvegetál ott, ahol úgy tetszik, hogy már régesrég letört száráról.

A minap láttam egy erdőt, melyet az áprilisi tornádó ledöntött. Csupa vastag, erős, százados fenyőfa volt, - most ott fekszik ezrével a hegy oldalában, ki derékban kettétörve, ki tövestől kiforgatva a földből. Egy percnél a negyedrésze elég volt e szörnyű pusztításhoz. És amíg ez az erős, hatalmas erdőrészlet kidőlt, mellette és szemben vele fiatal, növendékfából vagy fejszére megért vénségekből való erdőnek egyetlen ága sem hullott le. Ilyen kiszámíthatatlan és titokzatos erők döntenek le vagy kímélik meg az emberek erdejét is. Teóriák és rendszerek meg nem törnek szabályozhatatlan erejét. Hanem hát lehet, hogy mégis mérséklék dühét.

Az asszony és a kalap.

A színhely: női kalapos üzlet. A polcokon kalap, a hosszú asztalokon kalap-tornyok, a tükör-ellenzőkön kalapgarmadák, a székeken kalap-boglyák. A helyiség tele van asszonnal, részint próbáló, részint kiszolgáló nővel. A két sarokban tükör és mindegyik tükör előtt hajlong egy asszony két segítő szellemmel: az egyik a kiszolgáló kisasszony, a másik az üzlettulajdonosnő, aki egyszerre nyüzsög mind a két tükör előtt. A hölgy szótlanul teszi föl fűrtjeire a kalap végtelen sorát, melyet a segédkező leány szótlanul nyújt át neki. A hölgy - fején a kalap-szőnyeteggel vagy kalapkolibrival - hajlong, forog, mosolyog, búsul, eped, szeret és gyűlöl, megfagy és elolvad, mindezt néhány pillanat alatt, - azután szótlanul leveszi fejről a kalapot és újat tesz föl, hogy újra kezdje a hajlongást, forgást stb. Ez történik a két sarokban, ünnepi csendben, mély áhítattal, potom háromnegyed vagy egy órácska óta.

Ez alatt a teremben szerte és széjjel páros vagy csoportos hölgyek egy-egy közép- vagy melléktükör előtt állanak s tétovázó arccal merednek hol egymásra, hol a tükörbe. Fejükön egy-egy új kalap. Ezek az úgynevezett társaslények, akik csak társaságban tudnak vásárolni. Az előbbieket az energikus magán-egyéniségek, akik nem kérnek tanácsot senkitől, nem leleselkednek arra, hogy másnak a fején hogyan fest a kalap, hanem férfias határozottsággal és elszánt hallgatagsággal próbálják fel az üzlet összes kalapjait. Az utóbbiak a határozatlanok, a befolyásolhatók, a tanácskozók, az ingatagok, a gyorsan fellobbanók és még gyorsabban csüggedők, az egy kalapot tízszer felpróbálók, a folyton abba a kalapba szerelmeskedők, amit éppen más asszonytársuk próbál, a soha meg nem fogadott biztatásra lesők, a hosszú vitákat, andalgó eszmecseréket, rebegő purparlékat kedvelők. Mind a két felekezet megegyezik azonban abban, hogy nem adja alább negyven-ötven, sőt több kalap fölpróbálásánál.

Zsibongás, csoportosulás, öreg és ifjú hölgyek, amint álmélkodó, riadt vagy édes tekintettel bámulnak a tükörbe, árusító kisasszonyok, akik angyali türelemmel esküdznek, hogy a kalap elragadóan illik, magukkal hurcolt barátnők, akik dodonai ízű véleményt nyilvánítanak... Az ajtó nyílik, új hölgyek jönnek. Próbálnak a régieket, próbálnak az újakat, próbálnak vége nélkül, nekikeseredetten... A két sarokban pedig, senkiről tudomást nem véve, hajlong a segédszellemével a két energikus magánegyéniség.

Nyilvánvaló, hogy az asszony semminek sem tulajdonít oly nagy fontosságot, mint az új kalapnak. A ruha színének és formájának a megválasztása is sok gondot szerez neki, egy blúz vagy napernyő is képes hosszabb időre megzavarni álmait (neki és a kiszolgáló személyzetnek), az ékszerről nem is beszélek, de a kalap az aggodalmak és tünődések Csimborasszója. A ruha dolgában mégis többnyire egy szabótekintély véleménye a mértékadó, mely előtt az asszonyok gyakran babonás tisztelettel hajlanak meg, a kalap-ügy azonban nem ismer tekintélyt, annak megválasztása minden asszony saját kiseded válsága, melynek eldőlésétől függ boldogsága vagy boldogtalansága.

Az új kalaptól mindent vár az asszony: fiatalságot, szépséget, ragyogást, irigylést, tetszést, vagyis egy szóval: hatást. Az új kalap az ő megújulása. Nemcsak a fejének, hanem asszonyi gondolatainak is a tavaszi koronája. S való igaz, hogy a kalap nem közönséges fegyvere az asszonynak s nem csoda, hogy bár mindenben enged a férfiakkal való egyenlősítés áramlatának, a kalapot kiveszi. Elfogadja a férfias szabású kabátot, a szűk szoknyát, még a szoknya-nadrágot is, ami mind engedmény a romantikából, csak a kalapja marad örökké asszonyi, vagyis különös, szertelen, feltűnő, szabálytalan, nyugtalan, cifra, regényes. A kalapjának igen sok köze van az arcához, hát nem csoda, hogy szépségének ezt a sátrát, ezt a tollazatát nem egyikőnnyen engedi át a puritán felfogásnak.

Az asszonyi kalap valóban csodálatos jószág. Megváltoztatja az arcot, mint a napfény vagy felhő a tájékat, a virág a gyümölcsfát vagy ködfátyol a bércet. A kalap pajkos vagy komoly formája gyakran mintha csak viasz gyanánt gyúrná át az arcot a maga lelkének képére. Vannak arcok, melyek bája úgy tapad a kalaphoz, mint a tó szépsége a rajta úszó alkonyati naphoz. Ilyen fontos szerepe van a kalapnak az asszonyok legtitkosabb műhelyében, a szépségük dédelgetésében, hát meg lehet érteni azt a fölindulást és aggodalmat, mellyel megválasztják.

Hogy melyik az a kalap, mely az asszonyi arcnak mindazt megadja, amit tőle vár, persze a titkok titka. Mondják, hogy a szép arcnak minden kalap illik, de én még nem láttam olyan szép asszonyt, aki ezt a szabályt a gyakorlatban is elfogadta volna. Sőt inkább úgy tetszik, hogy a praxisban a szép asszony áldoz legtöbbit a kalapjára, anyagiakban is, gond dolgában is. És ez természetes. Ő többet vár a kalaptól, mint a báj dolgában kevésbé szerencsés társnője. Az utóbbi azt várja a kalaptól, hogy csinosabbá teszi; az előbbi, hogy lehetőleg még szebbé tegye. Nyilvánvaló, hogy a kettő közül ez a súlyosabb föladat. Akár szépek, akár nem Éva leányai, egyformán sokat várnak a kalaptól, mert bár nincs olyan asszony, aki valahogyan föl ne fedezné magában a szépséget, de olyan sincs, aki szebb ne kívánna lenni. S egyformán rája vannak utalva az ösztönükre, mely őket, szépségük tollazatának megválasztásában, titokzatos és kiszámíthatatlan ösvényeken vezet.

Ez az ösztön azonban az asszonynak egyetlen ösztöne, mely nem csalhatatlan, főleg a kalapügy terén. Azért is fél önkéntelenül tőle. A veszélytől nem fél, de a kalaptól fél. Az a babonája ugyanis (talán nem is alaptalanul), hogy míg a szép és illő kalap megfiatalítja, a csúf kalap öregíti. A szerencsétlenül választott új kalap tehát az ő szemében egy árnyék az asszonyi nem legnagyobb borzalmából: az öregségből.

Hogy elnézem a kalapos üzletben az asszonysokadalmat, amint gyötrő reménykedéssel és féltékenységgel, bizakodással és csüggedéssel sétáltatja meg fején a kalapok tüntető menetét, megértem lelki állapotát.

Megértem, miért kapja le a fehér hajú matróna oly gyorsan és rémülten a fejről azt a kalapot melyet a mamzel elragadtatott arccal helyezett oda: mintha csak néhány, alattomosan és idejekorán fejére lopózó évet hajított volna le onnan. Megértem, miért veszi le unott arccal hajáról, a harminc éves asszony már a második tucat kalapot: mert ösztöne nem látja libegő szárnyain csillogni azt a fényport, mely a fiatalságot jelenti, néhány visszalopott évnek a fiatalságát. Ne gúnyolódjál hát, férfiú, azon a határtalan gondon, tétován és időfecsérlésen, mellyel az asszonyi nem a kalapját válogatja, mert az fontos és életbevágó munka és hozzá bizonytalan. Kivált, mikor tapasztalod, hogy hány asszonyismerősöd visel olyan kalapot öntudatlanul, mely galád vigyorgással kiabálja róla:

- Ugy-e, sikerült alaposan elcsúfítanom ezt az asszonykát?

Pedig ez is éppen úgy válogathatta a kalapját, mint a többi és éppen annyit kívánt is tőle. De a kalap alattomos. Véletlentől függ szerencsés megválasztása, mint a jó férjé vagy a jó lutriszámé. Valamely kalapos bolt néhány száz hihetetlen és fura formájú fejfödője közt rejtőzik egy olyan, melyet a jó Isten egy bizonyos asszonynak teremtett. Ha szerencsésen összetalálkoznak, ebből az asszony és a kalap közt oly boldog házaset származik, melyet jó sorsa kötött meg. De hol van az az angyal, aki a szegény asszonyt éppen abba a boltba vezeti, ahol az a föltétlenül remek és föltétlenül illő kalap várja és egyenesen a kezébe nyomja? S ha ez a csuda meg is történnék, hol van az az asszony, aki válogatás nélkül elfogadná az első kalapot, melyet a mamzel ruhájába öltözött angyal ajánl neki? Így hát a véletlen szeszélyére van bízva, hogy az egymásnak teremtett asszony és kalap összeakadjon. Gyakran bizony olyan csillagok ők, kik egymást kergetik és sohasem akadnak egymásra, - akármilyen sokáig hajlongnak is a szöglet-tükör előtt, forogva, mosolyogva és epedve, ötven kalapot vándoroltatva át szőke vagy barna fürteiken.

Misszisz Kulcsár.

A Zsuzsi egyszerre csak elkezdte itatni az egereket, még pedig nemcsak egy verset sírt, ami nem ritkán esett meg vele (mert olykor egy kis futó záporosót megkívánt az egészsége), hanem állandóan ontotta a könnyet, hol csöndes zokogással, hol viharos szenvedéllyel.

A házukban, melyben Zsuzsi már öt esztendeje viselte a szárazdajkai tisztet, ez a dolog nagy feltűnést kellett, különösen, mert Zsuzsiból nem lehetett kiszedni bánata okát. Ha kérdezték, mi a baja, sóhajtott, de nem felelt.

- Ez a szegény Zsuzsi alighanem beteg, - vélte a feleségem.

Az öreg szakácsné más véleményen volt.

- Persze, hogy beteg - mondotta nevetve. - Csakhogy alighanem a szerelemhideg leli.

A sógorasszony, akinek szintén előterjesztették az esetet, egyik felfogásban sem osztozott.

- Dehogy beteg, dehogy szerelmes, - mondotta. - Föl akarja srófolni a fizetését a galambom. Most készíti elő a talajt és hát alaposan megöntözi azt a talajt, hogy bőven teremjen. Oh, ismerem én ezeket a szimptomákat.

A Zsuzsi azonban sokkal betegebbnek, sokkal szerelmesebbnek és sokkal pénzvágyóbbnak bizonyult, mint gondolták. Csakhogy az ő betegsége nem járt köhögéssel, az ő szerelme tárgyának nem volt férfi-alakja. Egy napon a feleségem elé állt és miközben a zsilipeket teljesen kinyitotta, ezt tördöste:

- Nagyságos asszony, kezét csókolom, ne tessék haragudni... de én elutazom.

- Hova, Zsuzsi?

- Messzire.

- Haza?

- Sokkal messzebbre.

- De talán csak egy pár hétre.

- Sokkal többre.

- Csak nem akar, Zsuzsi, megint férjhez menni?

- Isten mentsen! Még ennél is keservesebb dologra adtam a fejemet.

Zsuzsi, tudniillik, noha még fiatal volt, már özvegyi sorban járt. (Teljes neve: özvegy Kulcsár Istvánné Nagy Zuzsánna.) Azután egyszerre egész zenekarral zendített rá a sírásra:

- Kezét csókolom, nem tehetek róla... én... én... Amerikába megyek.

Hát persze, nem tehetett róla a szegény Zsuzsi, mint ahogy nem tehet róla a falevél, ha letépi a szél a fájáról és elsodorja a messzeségbe. Mint ahogy nem tehet róla a szűnyogmilliárd, ha csendes nyári estén a távolból fénylő lámpa ellenállhatatlan erővel ragadja magához. A szél a hibás benne, mely a nemzet fájáról seregével szagatja le a levelet, meg az a messze, messze ragyogó óriási lámpa, mely titokzatos fénnel ég az óceán túlsó partján és csábítja magához a szűnyogok, bogarak és lepkék mámoros rajait.

A Zsuzsi egy napon felült a zsolnai vonatra és belerobogott az éjszakába, a sötétségbe, a bizonytalanságba. Repült ő is a kivándorlók nehéz szívű, de könnyű szárnyú rajaival a csudálatos ígézetű nagy lámpafény felé.

Idehaza egy ideig erősen éreztük a Zsuzsi hiányát. Egy ideig el nem tudtuk képzelni, hogyan fog a világ - már ez a kopott, vén Európa - forogni a Zsuzsi nélkül s különösen a gyerekek voltak kétségben az iránt, hogy fölkel-e a nap másnap, ha nem a Zsuzsi köszönti rájuk a jóreggelt. Hanem hát a nap reggel mégis csak fölkel, csakúgy beküldötte aranypántlikáit a szobába, mint mikor a Zsuzsi húzta föl az ablakredőt és a Zsuzsi mosdatta, öltöztette őket, meg mesélt nekik az aranyhajú királykisasszonyról és az ezüstsarkantyús királyfiról. És valahányszor fölkel a nap, mindig jobban kiszítta a színeket a Zsuzsi emlékéből.

Nem úgy Zsuzsi. Ő nem feledett ilyen könnyen.

Egy napon, - talán három hónappal a távozása után, - ezzel a kérdéssel állított be a levélhordó.

- Ismerik itt, kérem, misszisz Kulcsárt?

- Kicsodát?

- Misszisz Kulcsárt, Amerikából, Pittsburgból.

- Miért kérdi?

- Mert nem tudom, ide szól-e ez az amerikai levél?

A borítékon az északamerikai köztársaság elnökének arcképe mellett, mely a levélbélyegről kéklent felénk, ezt a ravasz címzést lehetett olvasni:

„Adassék levelem a nagyságos asszonynak, Budapesten, szép Magyarországon, egészséggel és tisztelettel küldi Pittsburg városából, Amerikából, a rettentő tengeren túl *misszisz Kulcsár*.”

Teringette, hiszen ez a misszisz Kulcsár a mi Zsuzsink! Hát persze, hogy ismerjük. Hát persze, hogy nekünk szól a levél, ámbár még ma sem értem, hogyan akadt ránk a levélhordó a Zsuzsi cifra címzéséről.

No, hanem a levél nagy esemény volt. Az egész ház összefutott arra a hírre, hogy Zsuzsi levelet írt, még a szakácsnő is az ajtóba plántálta magát egy nagy fakanállal, mintha azzal akarná fölhabzsolni a Zsuzsi levelének az izgató tartalmát. (El is sült, el is főlt aznap az ebéd a misszisz Kulcsár levele miatt.)

Szólt pedig a levél eképpen:

„Kívánom, hogy levelem egészségben találja a nagyságos asszonyt, a nagyságos urat, az Andor úrfit, az aranyos Klárikámat és az aranyos Magdikámat, úgyszintén Paczkó Jánosné asszonyt (ez volt a szakácsné), akit tiszteltetek és a babos kendőmet a szekrényben felejtettem, a kék blúza alatt, a harmadik fiókban, azt küldje haza az édes anyámnak. Én, hála Istennek, egészséges vagyok, amit kívánok tiszta szívemből a nagyságos asszonynak, stb. (Az előbbi névsor egész terjedelmében megismétlődött, csak a szakácsné neve mellé került ez a változat: A babos kendő még sincs a szekrényben, hanem a mosdó fiókjában.)

Az úton - folytatódott a levél - nagyon szerencsés voltam, kezét csókolom, drága nagyságos asszony, nem történt semmi bajom, csak majd meghaltam a tengeri betegségtől és nem ettem egy falatot, nem aludtam egy órát azon a szörnyű nagy hajón, csak mindig jajgattam. És láttam olyan szárnyas halakat, hogy elállt a szemem-szám a csudálkozástól. Ha nem jajgattam, hát ezeket a csudálatos halakat néztem. Így azután egészségesen megérkeztem Amerikába, csak-hogy majd azt hittem, hogy a temetőbe visznek, olyan gyenge voltam.

Kedves nagyságos asszony, már két hónapja misszisz Númannál vagyok dajka egy villában. Két gyerekkel dajkáskodok, az egyiket Williamnak hívják, a másikat Dézinek. Nagyon kedvesek, de mégsem olyanok, mint az otthonvalók... (Az írás itt el volt mosódva, a Zsuzsi nyilván megeresztette egy kissé a csatornákat.)

Misszisz Núman áldott jó asszony, jobbat sem lehet kívánni és engem mindig misszisznek szólít. Igen, ő a misszisz Núman, én vagyok a misszisz Kulcsár. (A Zsuzsi tolla itt meglehetősen vastagon fogott, valószínűleg a büszkeségtől.) Csak az volt a baj, hogy nem értettük meg egymást. Ha misszisz Núman azt akarja mondani, hogy fektessem le a gyerekeket, hát úgy mutatta meg, hogy ő maga is lefeküdt a dívánra és behunyta a szemét; ha pedig miszti Núman, a gazdám, aki ügyvéd, azt akarta tudtomra adni, hogy a vadásztáskája, amit kerestem, a padláson van, menjek a padlásra, ezt úgy mutatta meg, mintha a falra akarna mászni. Egyszer pedig misszisz Núman így szólt hozzám:

- Te, misszisz Kulcsár... venige...

Venyige? gondolom. Hol találok én itt venyigét? Aha, tudom már. A kertben volt egy szőlőlugas, hát tördeltem arról egy nyalábbal venyigét s bevittem misszisz Númannak. Hát az asszonyom, amint meglát engem, elkezd nevetni és úgy nevetett, hogy minden gombja lepattogott a ruhájáról.

- No, misszisz Kulcsár, no venige - mondotta.

Ezzel kézen fogott és bevezetett a spájzba s ott levette a polcról az ecetes üveget. Mert a venige itt Amerikában ecet - csípje meg a kakas.

No, de már most tudok egy kicsit angolul és ne nevéssen ki, drága nagyságos asszony, ne szóljon meg érte, de én itt kalapban járok, meg úri blúzban, mert hogy itt így muszáj járni minden misszisznek. Jaj, ha így látnának odahaza, Libádon, meghalnék szégyenemben. Azután megismerkedtem miszti Brownnal, ez, kezét csókolom, bóz, vagyis munkavezető egy csavargárban. Özvegy ember. Egy falumbeli ismerősömnél találkoztam vele, mert odajár. Ez egy szemtelen amerikai, aki mindig azzal bosszant, hogy a magyarok odahaza sátor alatt laknak, mint a cigányok. Tessék megkérdezni a nagyságos úrtól, nem lehetne-e megmondani otthon a minisztériumnak, hogy büntessék meg érte.

Kívánom, hogy ez a levelem egészségben találja a nagyságos asszonyt, a nagyságos urat, az Andor úrfit, az aranyos Klárikámat és az aranyos Magdikámat, úgyszintén Paczko Jánosné asszonyt. Aláírás: Misszisz Suzie Kulcsár, Amerika. Gud báj!"

A Zsuzsi második levelét jó félesztendővel kaptuk meg az első után. Így hangzott:

„Kívánom, hogy ez a levelem egészségben találja a nagyságos asszonyt stb. (A mult levélbeli névsor.) Én itt nagyon jól érzem magamat, kezeit csókolom, csakhogy nagyon lefogytam és sokat sírtam. Meg is kérdezte a misszisz Núman:

- No, misszisz Kulcsár, mi fáj neked? Ugy-e, a honvágy?

- Nem, misszisz Núman, - mondok szomorúan. - Nem az.

- Hát mi fáj?

- A koszt.

Misszisz Núman oda volt csudálkozásában. Aszongya, hogy neki van a legjobb szakácsa egész Pittsburgban. De az én természetem nem veszi be az amerikai kosztot. Igaz is, kezit csókolom, hogyan is tudná megenni a jóra való keresztény a nyers húst, a rebarbara-, a banánafőzeléket, meg a többi kotyvaléket.

- No, misszisz Kulcsár, - mondja misszisz Núman, - azért ne búsulj. Hát főzz magadnak magyarul.

Azóta, kedves nagyságos asszony, én külön főzök magamnak, a szakács nagy mérgére, aki eleinte nem is mert felém szagolni, mikor főztem, mert azt hitte, hogy a töltött káposztám bomba, ami föl fog robbanni. Az első magyar ebédemen az egész család körülfogott és bámulta, hogyan eszem meg a töltött káposztát, meg a túrós csuszát, de egyik sem merte megkóstolni. Másnap azonban hozzám törleszkedett a konyhában a kis William, meg a kis Dézi s azt kérdezték:

- Mi az a piros, misszisz Kulcsár?

- Az, angyalaim, gulyás.

- Adj nekünk is belőle, misszisz Kulcsár!

- Szívesen, gyöngyöcskéim, - mondok én örvendezve - ettől erősödik, meg szépül a gyerek.

A kis William, meg a Dézi úgy jóllakott a paprikásból, meg utána a jóféle káposztás rétesből, mint a duda. Hanem odabenn, az urak asztalánál, már nem tudtak enni semmit sem. Persze, kisült, hogy miféle ételen lakoztak, hát, uramfia, micsoda ijedelem lett belőle! Misszisz Núman azonnal ágyba fektette a gyerekeket, miszti Núman pedig elhivatta az orvost. Azt hitték, megmérgeztem a kicsinyeket. Az orvos eljött, megnézte az ételmaradékot és a fejét rázta. Este megint eljött, megint a fejét rázta, de főleg azért, mert a gyerekeknek kutya bajuk sem volt. No, hanem hát ettől fogva a gyerekeket kötéllal sem lehetett többé az angol kosztra fogni, csakis a misszisz Kulcsár főztje ízlett nekik. Azóta velem ebédelnek. Meg is híztak a magyar koszton, olyanok, mint a mangalicák... pedig az orvos most is egyre rázza a fejét, ha látja őket...

Az a bizonyos miszti Brown, a bóz, nagyon csalogat a csavargárba munkásnőnek. Nem tudom, menjek-e? Azt is szeretné, ha meghívnám egyszer töltött káposztára. Abban ugyan nem vásik a foga a nyavalyásnak!"

Vagy egy esztendeig hallgatott a Zsuzsi, míg egy napon megjött a levele, de ezúttal nekem címezte. Felbontom a borítékot, hát egy kékhasú dolláros bankjegy hullott ki belőle.

Ej, ni! Mi ütött Zsuzsihoz, hogy pénzt küld nekem? No, hát mindjárt megtudjuk a levélből, mely, a rendes cifrázatot elhagyva, így szól:

„Kezét csókolom, nagyságos úr, ne tessék rám megharagudni, hogy soraimmal zaklatom, de tetszik tudni, én most a csavargárban vagyok és ez a hitvány bóz, a miszti Brown, mindig azzal keseríti az életemet, hogy Pittsburgban szebb házak vannak, mint Budapesten, ami gyalázatos hazugság. Forr bennem a méreg, valahányszor találkozok vele az utcán és olyan kevélyen néz végig a rongyos pittsburgi házakon, mintha ezt vágná a szemembe: Nektek nincs ilyen várostok, te sohasem láttál ilyen szép palotákat! No, mondok magamban, nem nézem tovább, hogy így hengegjen ő kelme és inkább rászánok a keservesen összespórolt pénzemről egy dollárt, hozatok rajta Budapestről képes levelezőlapokat s majd az orrához dörgölöm: Nézd, büszke amerikai, nekem is van olyan városom, mint neked! Pukkadj meg! Hát arra kérem a nagyságos urat, ne vesse meg a kérésemet, küldjön ezért a dollárért szép budapesti képes lapokat, már alig várom, hogy megmutassam annak a bóznak, mert hej, nehéz sor ám elviselni békén, hogy mindig úgy nézzenek az emberre, mintha csak olyan ágról szakadt lenne, akinek se országa, se hazája!"

Nagyon meghatott a Zsuzsi elkeseredése és posta fordultával megküldtem neki a kívánt anzixokat egy budapesti képes kalauz kíséretében. Hadd lássa az a miszti Brown, hogy Zsuzsi

sem olyan szegény, mint amilyennek látszik, rendelkezik ő is olyan városokkal, mint akár-milyen amerikai, ha nem is hordja olyan fennen az orrát, mint az ő felhőkarcolóik. A válasz nem is késett.

Zsuzsi áradozva köszönte meg a képes lapokat és a könyvet és drámai színekkel festette le, hogy láttukra miszti Brown mennyire összezsugorodott, eltörpült, szinte megsemmisült. Most már bezzeg alázatosan beszél és nem kötözködik többé vele, de nem is tanácsos, mert az anizok és a könyv kézről-kézre jártak a gyárban és mindenki bámulja, hogy misszisz Kulcsár milyen szép országot hagyott Európában. Még miszti Núman is üzent hozzá, hogy mutatná meg neki az ő gyönyörű városát.

Igy állította helyre Zsuzsi Pittsburgban a magyar nemzet becsületét. Azután sokáig hallgatott. Végre hosszú szünet után megérkeztek szarkalábjai s a borítékról, az amerikai elnök kéklő arcképe mellől, ez a címzés tekintett reánk:

„Adassék levelem a nagyságos asszonynak, Budapesten, szép Magyarországon (X. utca, X. házszám) egészséggel és szeretettel küldi Pittsburgból, Amerikából, a rettentő tengeren túl, *misszisz Brown.*”

Misszisz Brown! Alig hittünk szemünknek, de ha volt kételyünk, eloslatta a levél, melyben a betűk úgy el voltak mosva, mintha csakugyan a rettentő tenger valamely hulláma csapott volna át rajta. A Zsuzsi ugyancsak itathatta az egereket, amíg megírta nekünk, hogy ne gondoljunk rosszat róla, ő nem tehet róla, de az a miszti Brown addig duruzsolt a fülébe, addig kérte, amíg beleegyezett, hogy a felesége lesz. Hát most már ő misszisz Brown. De higgyük el, hogy miszti Brown nem is olyan rossz ember, mint amilyennek gondolta: nagyon józan, nagyon dolgoz, szép keresete van és megígérte, hogy ellátogat vele Magyarországra s megnézi ezt a gyönyörű Budapestet, meg a Zsuzsi kis faluját, melynek egy kis szalmafüdeles háza valamikor az egykori misszisz Kulcsárt kibocsátotta az élet és az óceán hullámaira.

Hát bizony, annak a nagy lámpának az igézetes fénye, mely ott csillog csábítóan a tenger ködbe vesző túlsó partján, a mi Zsuzsinkat örökké ott fogta. De mivel a Zsuzsi misszisz Brownná változott, nincs többé jogosultsága annak, hogy ezt a történetet, - melynek misszisz Kulcsár a címe, - tovább folytassam.

Párbaj a levegőben.

Az aviatikus kétezer méternyi magasságban száll a levegőben. Vajjon mire gondol ebben a szédületes, nagy és zordon magánosságban? Alatta a halál. A föld, melytől elszakadt, olyan, mint egy ormótlan nagy koponya, melyben ellenséges, sötét gondolatok pihennek, mely minden pillanatban kész arra, hogy őt, a vakmerőt, aki nyomasztó, alacsony világából kitört, összezúzza. Egy billenés és ott lenn, azon az összefolyó, sötétbarna tömegben, van egy pont, mely mohón fogja fölszívni az ő vérét. Az ott lenn a halál, de egyszersmind az élet, a gyönyör, a siker és a diadal...

Mire gondol hát az aviatikus abban az Istent kísértő magasságban, ahol mintha borotvaélen csúsznék tova rettenetes gyorsasággal? Talán semmire azon kívül, ami útjának vonalain belül esik. Mondják, hogy a katonát, mikor körülötte a halál sivít és bőmből, az önkívületnek olyan kába érzéketlensége fogja el, mely agyát a mindent feledésnek és mindent elaltatásnak fátyolával burkolja be. Géppé válik, mozgó, lélekző, célzó, rohanó, ordító holttetemmé. Van sok ilyen pillanat a gyarló ember életében, mikor egy nehéz, komor fájdalom, szenvedély vagy helyzet hatásában leveti földi gyarlóságát és testével, lelkével beleolvad egy érzéketlen, emberfölötti állapotba. Ezek a kába, eszméletlen, minden nagyra és minden ostobaságra kész percek minden embert megkísértenek, mikor a gyeplőt odaveti sorsának megvadult lovai közé és nem törődik többé, mi történik vele... Ilyen érzéketlen, holt nyugalom ajándékozhatta a nagy francia forradalom arisztokrata foglyainak azt a halálmegvetést, mellyel a nyaktilóról, ami már leleskedett rájuk, úgy beszéltek, mint valami barátjukról.

Ő is, a kétezer méter magasságban úszó aviatikus is látja minden szélrohamban, fellebben, hegyszirtben az ő nyaktilóját, hallja valamennyi titokzatos, ismeretlen neszben, mely füle dobját megérinti, a kartács és golyó sívítását. Ha minden ráleselkedő veszélyt, ijedelmes eshetőséget befogadna agyába, a szédületnek azon az útján felmorzsolódnék lelke és teste s a gép egy örültet vagy halottat vinne csakhamar nyergében. De ő nem gondolkozik. Az ő elméjét is beburkolja a mindent feledésnek és mindent elaltatásnak a jótékony fátyla, mint a tűzben álló katonáét. Valamennyi gondolatával, valamennyi érzésével hozzátapad, hozzáferrad gépéhez, eggyé válik vele és nem is a motor forog, nem is a vászon lebeg, hanem az ő acéllá, vászonná, fává és villamossága vált lényé. Ő maga a gép, a madár. Az emberi gyarlóság, a rettegő, a húsból, csontból való ember, ha ott árnyéklódik is a formája a nyeregben, valójában lenn maradt a startoló helyen, vagy a lakása falai közt. Ez majd vissza fog térni hozzá, ha lezuhan a mélységbe, hogy legyen a szikláknak mit szétmarcangolniok és összezúzniok, vagy ha megérkezik vakmerő útja céljához, hogy legyen a tömegnek kit körülrajongania. Most azonban az emberalakú, érzéketlen acél és fa ül a gépen.

Valamikor kecses, játszi madárnak képzeltük a repülőgépet, mely azért adatik az emberiségnek, hogy az esetlen és bizonytalan gömb helyébe, melyen minden szellő uralkodott, egy jóakaró, könnyen kezelhető levegőbeli szállítóeszközt kapjunk. Valami olyannak gondoltuk el, mint a szárnyrakelt szép gondolatot, mely testté szilárdult és bennünket veszély, zökkenés nélkül, időt és teret pillanat alatt legyőzve, fog odavinni, ahova aranyba és bíborba öltözött vágyaink kíváncsoznak. Gondoltuk, ha sikerül a levegőt legyőzni gyáraink és műhelyeink eszközeivel, uraivá is válunk. Most már tudjuk, hogy amióta megszületett az ember, veszedelmeiből, szeszélyesebb és kiszámíthatatlanabb játékszer nem eszelt ki magának a repülőgépnél. Ez a játékszer nem egyéb, mint az az isteni korona, melyet az Inkák birodalmának népe tett a halandó fejére, istennek jelentvén ki egy év tartamára, melynek leteltével az áldozati torony erkélyéről le kellett ugrania. Ezek a levegőt járó kisistenek is, akik gépükkel megszerezték maguknak a

mennyei szárnyakat, előbb-utóbb valamennyien fölvándorolnak az áldozati torony tetejére. Ott ólalkodik ez a torony rövid dicsőségük gyönyörei és egy világ üdvözlő pálmaágai mögött mindig.

Mire is gondoljon az aviatikus abban a borzalmas magasságban? Hangtalan csönd fogja körül, melynek dermesztő nesztelenségét csak gépének berregése veri föl. Az a sértő, durva kelepelés, melynek hallatára befogják fülüket a havasok hóarcú, szűz tündérleányai. Az egész nagy horizonon a sír és a jégvilág csöndje áradozik széjjel egy hangtalan óceán fenségével. Lenn hegyek fellegzenek, fõnn felhők bércnövevénye tolong. Családja? Felesége? Gyermeke? Barátjai? Multja, jövője? Mindez elszakadt most tőle a földdel, a hangokkal és a gondolatokkal. Egész lelke, minden érzéke és eszmélete odagyúlt a szemébe, mellyel az utat kémleli és összes energiája a hajlékony ujjaiába, melyekkel a motor életet és halált rejtő billentőin zongorázik. Mozdulatlan és mégis őt üldöző óriásokkal küzdök, a felhők és ködök közt lappangó bérccekkkel, melyek hegyes orra fölött szállt át és a vén, nyargalászó banyákkal, a felhőkkel, melyek be-bekötik nedves kendőjükbe s egy darabig úgy viszik magukkal, mint a paraszt-asszony a batyujában a vásárfiát.

De mi ez? Miféle hang zavarja meg a némaság és nesztelenség e nagy birodalmát? Mi emlékedik ott a szirt homlokán, mint egy haragos indulat, melyet kibocsátott kőfejéből, hogy a háborgató ellen küldje?

Egy sas.

Az jó feléje fenyegető csapongással, mint egy király, aki megállítja az országába tolakodó idegent. Évezredek óta az övé volt ez az ország, a levegőnek és szirteknek ez a határtalan tengere, mely egyéb urat nálánál nem ismert. S íme, most, hogy kidugta fejét sziklafészkéből, egy utast lát keresztülvonulni ősi hazáján. Egy utast, egy csodálatos, idegen világbeli tüneeményt, aki madárnak tetszik, de olyan madárnak, amilyenről az ő hagyományai és regéi mit sem tudnak. Így nézhetett a cserkesz valamikor az első kozákra, aki először csattogtatta hegyi útjain lova patáit, így az aranyfedelű indián városok lakója az első sápadtarcú páncélos lovagra.

És az eddigi egyeduralkodó megtámadta a betörőt. Milyen párbaj volt ez! Keresd össze emlékedben a föld porában küzdő bajnokok légióit, elevenítsd meg a kevély görögöt, amint a csigás szakállú perzsa szívébe mártja rövid pallosát, a komor rómaid, aki a talpig pikkelyes szkita nyilainak tárja ki ércmellét, a könnyű hun vitézt, aki irtózatosszekercéjével kétfelé hasítja a gót lovasz fekete fejét, a kopasz janicsárt, amint fogai közé szorított jatagánjával, kezében a lófarkas zászlóval, a vár falára kúszik, ahol halálos ölelésre várja a magyar ifjú, vagy a modern lovagot, amint merev arccal ül fogatában, mely a Rákosra vagy hova viszi. Ah, mindez csak játék lehetett ahhoz a párbajhoz képest, melyet a sas vívott meg az ember-madárral, kétezer méternyi magasan, a felhők és hegycsúcsok mogorva tanúskodása mellett.

Mennyei esély a megsemmisülésre! Egy pehely, mely a sas szárnyából a motor kerekei közé libeg, egy szárnyverés, mely megbillenti a szálló nagy alkotmányt, egyetlen hibás mozdulat és a halandó kisisten lehull az áldozati toronyról. Lebukni a mélybe, akár a hulló csillag, mikor a sas felülről támad és fellövelni magát a magasságba, mint a felröpített rakétát, mikor az ellenfél vijjogása alulról hangzik. Átbukdácsolni, mint a kötélről szabadult sárkánynak, roppant hegycsúcsokon és nyergeken, keringeni a támadó szárnyas körül, mint a fogósdit játszó gyermek és menekülni, futni a levegő tengerének leggyorsabb kalózhajója elöl, amint csak a motor tüdeje, szíve, mellkasa bírja... Ilyen párbajt vívott a repülő ember a spanyol-francia határhegység fölött, mikor Párisból Madridba tartott.

És megívta diadalmasan. A sas lassankint elmaradt és csüggeteg álmélkodással nézett a távolba vesző csudamadár után, mely berregve gyúrta le és fúrta át a kilométereket. Mintha a királyi madár szemével a legyőzött lég, szirt, vadon bámult volna a távozó után...

Lapaj, a híres dudás.

Nagy Miklósról, a Vasárnapi Újság néhai jeles szerkesztőjéről senki sem mondhatta, hogy valami forradalmi szellem lett volna. Kitűnően szerkesztett lapjában a legnagyobb mértékben hódolt a tekintélynek. Az irodalmi, a politikai és minden más tekintélynek és az ő becsületes, áhítatos, félnék lelke olyan volt, mint a hangfogó villa, mely minden gondolatot, érzést, óhajt, klasszifikációt, dicséretet és leszólást megérezett és megsejtett, ami a tekintélyek birodalmában született. Ehhez neki csodálatos érzéke volt s a lapja ezért nemcsak választékos, hanem nagy tekintélyű is volt.

A rossz nyelvek ráfogták, hogy a lábával szerkesztette a lapját, mert addig járt az írók nyakára, amíg kicsikarta tőlük a kéziratot. Persze, csak az ő válogatott embereit kereste föl, kiket az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság már okleveles írókká és költökké avatott. Az volt az elve, hogy csak az olyan író ér valamit, akitől a szerkesztő kér kéziratot, nem pedig az, aki a szerkesztőnek kínálhatja magát. S mivel ő csak olyan írókat vezetett be lapjába, akit a tekintélyek elismertek, minden tollforgatónak megdobbant a szíve, mikor megszólalt ajtaján a Nagy Miklós kopogtatása és felhangzott szerény, szinte alázatos kérdése:

- Itthon van X. úr?

Mintha csak ezt kérdezte volna:

- Hajlandó-e X. úr a Kisfaludy-Társaságba bevéltatni magát?

Mert ez már „sarzsit” jelentett az irodalom hadseregében. Egy „frájter-csillagot” a kabáthajtókán. Ha pedig Nagy Miklós egymásután kétszer-háromszor is fölcsozogott az ő vontatott, lassú, de sohasem pihenő járásával a lépcsőjén kéziratot sürgetni, ez őt irigyelt, kész, jelentékeny íróvá tette. Tekintélyé. Hanem ez nem volt könnyű dolog. Az útja az irodalom akkori nagyjainak, Gyulainak, Gregussnak, Szász Károlynak, Pulszkyknak a jó véleményén vitt keresztül.

Egy napon, úgy a hetvenes évek vége felé, testes kéziratot vitt a posta Nagy Miklósnak. Apró, nehezen olvasható gyöngyírást. A címe: Lapaj, a híres dudás. Megnézte az aláírást: Mikszáth Kálmán. A név ismeretlen. A cím nem vonzó. Mit lehet írni egy Lapaj nevű dudásról, - ha csak nem Jókai az ember, akinek mindenről szabad írni, aki mindenről tud írni szépet, érdekességet, bizarr különösséget, ámbár... no, no... hm, hm... Gyulai úr gyakran szidja Jókai urat, noha ez is akadémikus és Kisfaludysta.

De lássuk a kéziratot. Hát bizony az ismeretlen író különös portékát árul. Egy új hangot és egy új népfajt a magyar irodalomban. A tót atyafiakat. Azután ez a stílus! Ez nem hasonlítható se Pálffy Albertéhez, se Kemény Zsigmondéhoz, se Vadnayéhoz, még csak Jókaiéhoz sem. Ez valami hányaveti, könnyedén folyó stílus, mintha az író fittyet hányna a szépen kikerekített mondatfűzésre meg a művészi gördülékenységre, mintha lapáttal hajigált volna egymásra egy szekerderéknyi vadvirágot. Olyan különös íze, színe, formája van ennek a könnyelműen graciózus és öntudatlanul művészi stílusnak, hogy Nagy Miklós szinte beleborzong, ha rágondol az eddigi irodalmi hagyományokra. Hiszen ilyen naív és bájos pongyolással még Jókai sem mer írni! Azután lapokon keresztül egyébről sem szól, csak a Lapajról meg a dudájáról, halinájáról, pipájáról, meg a Skvarka Mátyásokról és Lipták Marcikról... Azután a Skvarka Mátyás *Viszkocs* nevű kutyája... Viszkocs! Rettenetes! Viszkocs! Ki lehet-e adni olyan novellát, melynek írója ezt a nevet le meri írni? Bizonyára nem. Még csak az kellene, hogy Gyulai úr rápörköljön nagy pattogva:

- Hallja az úr! Miféle Viszkocsokat bocsát maga be az újságjába?

Ezután már hasztalan fújta Lapaj a híres dudáját oly szívetelvasztóan, hogy Hikszum, a kékkői dudás, meg Petrus, a nyitrai dudás sírva veri a földhöz a maga szerszámát, az elbeszélés belekerült a Nagy Miklós fiókjába s ott pihent három teljes esztendeig. A szerkesztő ment kopogtatni, sürgetni, lábálni a tekintélyek nyakára, meg is feledkezett Lapajról, aki hasztalan nyekergette ott a fiók-börtönben a dudát, epedezése meghallgattatlanul szállt el a levegőben...

Történt azonban, úgy három esztendő múltán, hogy a fővárosi lapok sűrűbben kezdtek közölni egy Budapestről egy-két év előtt Szegedre szakadt írótól apró palóc-rajzokat. A fiatal írók tanyái zúgtak-zengtek a palóc-rajzok dicséretétől. Nagy Miklós egyebet sem hallott úton-útfélen:

- Hallod-e, Miklós, mikor fogsz már olyan rajzokat közölni, amilyen a Bede Anna tartozása?
- Vagy a Péri lányok?
- Hm. Hát azután ki írta ezeket a rajzokat?
- Egy fiatal szegedi író. Mikszáth Kálmánnak hívják.
- Soha híret nem hallottam.

Persze, mert a tekintélyek még nem beszéltek róla. Gyulai még annyira sem érdeklődött iránta, hogy szidná, Greguss, aki pedig, amióta Petőfit lecsépelte, vezeklésül minden kezdő író védelmez, egy szót sem ejtett el Mikszáthról előtte. Pedig valahol hallotta már ezt a nevet... de hol? De mikor? Sőt, mintha olvasott volna tőle, egykor régen, valamit... holmi tót dudásról. Hopp! Terringette, hiszen ennek a Mikszáthnak egy hosszú elbeszélése porlad odahaza az ő fiókjában!

Hazarohant és előkotorta a három esztendős lim-lomból a Lapajt. Elolvasta újra. És amíg szeme az apró betűkön futott, egy forradalom ment végbe benne. Nyílt lázadás a szabályok, formák, tekintélyek és hagyományok ellen. Lelke, mely fölött mindig ott állt korbácsával a tartózkodás és az óvatosság, kitépte magát korlátai közül és szabadjára szívta azt a mámorító illatot, mely Mikszáth ez egyik leggyönyörűbb elbeszéléséből áradt. Kitárult előtte a Garam völgye, lenézett rája az öreg Fátra „fényes szemeivel, a csillogó pásztortüzekkel” és édeskeserű érzelmek közt hallgatta a Lapaj mélabús nótáját, akárcsak Hikszum, a kékkői dudás, édes érzelemmel, mert megsejtette a sorokban a nagyságot és keserűvel, mert röstelte, hogy annyi évig hevertette a fiókjában ezt a kincset.

Ettől az órától fogva Nagy Miklós rendületlen híve volt Mikszáthnak, tekintet nélkül arra, hogy miképp vélekednek róla a tekintélyek. Ki is adta menten a Lapajt, de hogy a „lázadása” még se legyen olyan feltűnő, hát a Viszkocs kutya nevét elváltoztatta - *Tiszává*.

Minden elhatározása mellett mégis megrezzent, mikor az elbeszélés megjelenése után találkozott Gyulai Pállal, különösen, mivel az már messziről ráförmedt:

- Hallja az úr! Miféle sületlenségeket közöl maga a lapjában?
- Aha! Kezdi már. Nagy Miklós azonban a talpára állt.
- Ha szabad kérdenem, nagyságos uram, mi az a sületlenség?
- Mi? Hát az a Lapaj.

No, hát most itt a perc, amikor hitvallást tehet meggyőződése mellett. Amikor - életében először - szembe száll a félelmes kritikussal, azután történjék meg, aminek történnie kell. De ő a Lapajt nem hagyja. Rezgő hangon szól:

- Bocsánatot kérek, nagyságos uram, de bátorkodom tisztelettel megjegyezni, hogy én azt az elbeszélést... azt az elbeszélést egészen túrhető elbeszélésnek tartom.

- Az elbeszélés hagyján, - pattogott Gyulai - de az a kutya! Az már csak nagy számárság!

- A kutya?

- Igenis, a kutya. Ki hallott olyat, hogy odafönn Tótországban, holmi tót atyafinak Tisza nevű kutyája legyen?

Ettől fogva Nagy Miklós Mikszáth Kálmán árnyékává szegődött. Alig tért vissza az elbeszélő a fővárosba, Nagy Miklós megkezdte az ő sohasem zaklató, de rendületlen utazását körülötte. Ha kéziratot várt tőle, hát azért járt a nyomában, ha már megkapta a novellát, azért, hogy a jövő műve dolgában csikarjon ki ígéretet, vagy beszéljen vele. Klubban, kávéházban, kártyaasztalnál, pontosan megjelent mindig Mikszáth mögött s hallgatag türelemmel üldögélt mindaddig, amíg a nagy palócot egy szóra elcsíphette.

A lakásán is mindennap megjelent, csöndeskén helyet foglalt valamelyik szobában s bóbiskolva, el-elmerengve várta, amíg az író dolgozószobájában megszűnik a toll percegése. Olykor semmi keresni valója nem volt az írón, de azért csak föl-fölbballagott hozzá egy szóra, hogy megvigye neki az irodalmi eseményeket és pletykákat. Megesett, hogy éjfélig és éjfélutánig is elszundikált a mellékszobában, valami karosszékben, mikor Mikszáth valami munkával nagyon el volt foglalva. Sohasem zavarta (mert nagy művész volt abban, hogy sürgessen valamit, anélkül, hogy kellemetlenkedjék). De kivárta a maga idejét akár hajnalig. Megjelent nesztelenül, várakozott nesztelenül és távozott alig hallható lépéssel, nehogy fölverje az alvó háziakat. A ház asszonya gyakran kérte a férjét, engedje már be magához Nagy Miklóst, hiszen belebetegszik az éjszakázásba.

- Dehogyan engedem, - felelt Mikszáth. - Hiszen az az én egyetlen reklámom az irodalomban, hogy Nagy Miklós hajnalig is a nyakamon van. Ezért a kitüntetésért irigyel engem az egész literatura.

Nagy Miklóst is hasztalan kapacitálták, hogy menjen haza, feküdjék le, holnap majd több szerencsével jár. Nem tágitott. Nem mondta ugyan, de szelíd szemében, mentegetőző szavában benne volt ez a könyörgés:

- Ne bántsatok engem. Nekem jól esik ez a várakozás. Jól érzem magamat, mert gyönyörűség nekem vezekelni a Lapajért!

Ezzel a nagy hódolattal azt a hibáját akarta jóvá tenni, hogy valamikor három esztendeig hevertette Mikszáthot a fiókjában.

Most már eltávozott a földről Nagy Miklós is, Mikszáth is és eltávoztak az akkori tekintélyek. Együtt vannak valamennyien a másvilágon. És én meg vagyok győződve arról, hogy Nagy Miklós a mennyországban is csak azóta érzi egészen boldognak magát, amióta megint ott bóbiskolhat valamely csillagos, égszínű fotelban Mikszáth mögött, lesvén a kedvező percet, mikor a legközelebbi novelláról tárgyalhatnak.

Generál Bőze.

Szegeden laktomban, egyszer, így szólt hozzám a közkórház fiatal alorvosa:

- Van egy érdekes betegünk. Olyan hosszú, hogy a legnagyobb kórházi ágyat, melyben fekszik, kénytelenek voltunk meghosszabbítani, különben nem tudott volna kinyújtózkodni. Intelligens, úriember és valamikor híres képviselő volt.

- Hogy hívják?

- Besze Jánosnak.

Megdöbentem. Ez a név úgy zúgott le előttem, mint a lezuhanó szikla. Besze János? Mint a hirtelen elémszárnyaló flamingó-raj, úgy rebtent és kavargott föl emlékemben tömérdek zászlónak a szélben recsegő piros és zöld vászna, a fehérén Besze János nevével. Fölkavargott a trombiták harsogása, a réztányérok eszeveszett csöngése, ezrek szilaj rivalgása - és egy dörgő, öblös hang, mely minden más hangot elsöpört útjából, mint a huszárattak, mely át-hömpölyög a csiribiri gyalogkatonaság zászlóaljain és ezredein. Besze János hangja volt, amint a piac közepén kortesbeszédet mondott, nem emelvényen, nem asztalon, neki ilyesmire szüksége nem volt, mert gyalog is kiemelkedett jó egy fejjel a tömegeből.

Igen kicsi, apró gyermek voltam akkor. Emlékszem, hogy egy lelkes választópolgár a levegőbe emelt, föltett egy kaputámogató oszlopra és így szólt:

- Nézd meg, gyerek, jól azt az urat. Az ott Besze János, a legnagyobb magyar ember!

Azóta már tudom, hogy a polgártársnak annyiban igaza volt, hogy Besze János csakugyan a legnagyobb természetű és a legnagyobb hangú magyar volt. De akkor elhittem neki, hogy Besze János valójában a legnagyobb magyar ember, mert a gyermek és a nép ítélete a szeme szivárványhártyáján és a füle dobján fogamzik meg.

(Később persze megváltozott a gondolkozásom, legalább, ami a népet illeti. Kihallgattam ugyanis, még szintén gyermekkoromban, úgy a Tisza-féle fuzió után, egy tanácskozást, melyben arról töprengtek, mi módon lehetne megbuktatni X-et, a kerület negyvennyolcas jelöltjét.)

- Valami nagy ember kellene ide, - mondotta az egyik mándlis kortes.

- Léptessük föl Jókait, - indítványozta egy lelkes irodalombarát.

- Az nem elég nagy ide, - rázta a fejét a mándlis.

- Hát ki lenne elég nagy?

- Például Baldácsi.

Baldácsi báró alacsony, köpcös, vörös ember volt, beszélni is csak dadogott, nem volt nagy természete, nagy hangja, de volt - nagy pártkasszája. Ennek révén lett ő nagyobb ember Jókainál s jutott el a nép szeme és füle Beszétől Baldácsiig, - multával az új alkotmányos élet csecsemő-éveinek.)

Hanem abban a percben, mikor megtudtam, hogy Besze János a kórházban fekszik, lelkemben megrendültem. Megrázott, hogy íme, a „legnagyobb magyart” vén korában ott látom viszont egy vidéki város külvárosában, kemény, szűk, rövid, kényelmetlen és komor kórházi ágyon, melyből kilóg a lába. Mert Besze nem volt közönséges ember. Ha nem is volt a „legnagyobb magyar”, a legjobb, leglelkesebb és a legbátrabb magyar hazafiak közé tartozott. Volt rajta valami történelmi, valami, ami kidomborodott a mindennapiságból és nemcsak azért, mert

Schlick tábornok gúnyosan *Generál Bőzének* nevezte el, mikor mint kormánybiztos csapatokat gyűjtött ellene. (Beszének a hangja, ugyanis, mikor a nemzetőröket lelkesítette, az ágyúdőrgésen is áthallatszott az osztrák táborba.) Nemcsak ezért, hanem azért is, mert Besze az ő nagy hangját a 48.-i országgyűlésből elvitte a toborzók közé, elvitte a lázongó néptömegbe, melyet egymaga, egyedül hatalmas szavaival, nem egyszer állított meg a rombolás hajlandóságában, elvitte Komáromba, melyet a nemzetőrsége gyors mozgósításával segített megtartani a nemzeti ügynek, elvitte a debreceni országgyűlésbe, elvitte Szent-Tamás sáncai alá, elvitte e börtönbe, elvitte az új alkotmányos életbe, elvitte a Deák-pártba, csak már fúzió túl nem vitte sehova. Akkor már nem Besze, hanem Baldácsi volt a „legnagyobb magyar”. Ő a felhőket verő öreg fejét és képviselőtársai fülét összetépő rokkant hangját már előzően beleszorította valami előkelő hivatalba, ahonnan lassan, észrevétlen, elfeledetten gurult le egészen a szeged-rókusai kórház kurta ágyáig.

Elmentem meglátogatni a szegény öreg Generál Bőzét. Ott feküdt egy kis szobában, melynek, ha kissé rövidebb, - az ágy módjára, - a falát is ki kellett volna szedni, hogy a beteg kinyújtózhassék. Ott feküdt az ágyban, teljes elhagyatottságban és komor csendben, egy gigászi csontváz, melynek csak a bozontos, havas szemöldöke és kipödrött fehér bajsza adott emlékeztetőt a régi dörgőhangú, félelmes, zordon Generál Bőzéből. Fáradt szemehéja lecsúszott sovány arca hatalmas csontjaira s aludni látszott, de mikor vissza akartam húzódni, fölvetette a szemét.

- Ki az? - kérdezte gyengécske hangon.

- Egyik helybeli lap munkatársa, - feleltem.

- Köszönöm, hogy meglátogatott, kartárs - susogta inkább, mint mondta.

A „kartárs” meglepett, mert én sohasem voltam képviselő vagy szónok, nem verbuváltam sem nemzetőrt, sem voksot. Kérdezősködtem hogylétéről, ő azonban nem felelt erre, hanem mereven, szinte csudálkozva fixált egyre.

- Hogyan tudta meg, kartárs, hogy itt fekszem? - kérdezte végre.

- Az alorvos említette a nevét.

Erre még jobban elmélyült szemében a bámulat.

- Hát ismeri a nevemet?

- Ki ne ismerné Besze János nevét?

- Csudálatos, - mondotta elmélázva - hát nem feledték még el az emberek egészen?

- A Besze-név a történelemé.

Elmosolyodott. Inkább gúnyosan.

- Harminc szavazatot kaptam az utolsó választáson.

Halkan mondta e szavakat, de még is úgy tetszett nekem, mintha valami nagy, nagy mélységből egy vigasztalan panasz szállna föl hosszú, nagy visszhangozással. A múlt félszáz éves mélységből följajduló döngő hang panasz, mely onnan már csak susogásnak ért föl. Éreztem, hogy e pár szó egy tragédiát mond el, mert a legnagyobb magyar hangnak nem lehet nagyobb tragédiája a harminc utolsó szavazatnál.

- Eltévesztettem a pályámat, kedves kartárs - lihegte.

- De kérem...

- Hagyja csak rám. Én nem szónoknak, hanem írónak születtem.

Hogy észrevette meglepetésemet, szomorúan ingatta a fejét, már ahogy gyöngeségében tudta.

Igy hát megtudtam, miért vagyunk mi - ő, a Generál Bőze és én, a vékonydongájú, kezdő újságírócska - kartársak. Mindketten írók vagyunk, tudniillik.

Nagy erőlködéssel a párnája alá nyúlt, miközben úgy festett, mintha egy árnyék-óriás küzködne valamilyen a párnája alá bujt ellenféllel. Végre kihúzott onnan egy kis kulcsot s átnyújtotta.

- Zárja csak ki azt a fiókot, - szólt az asztalkára mutatva - talál abban valamit.

Fölnyitottam a fiókot. Tele volt vaskos füzetekkel, - csupa reszketeg, öreges vonásokkal írt kusza kézirat.

- Ez az én életem nagy műve, - mondotta. - Ez fogja az én nevemet megőrizni, nem az a másik. Ez az egész emberiséget boldoggá fogja tenni. A címe is: *Világboldogság*, Adja ide, kartárs, fölolvassok belőle néhány részt.

És olvasott vagy egy órahosszat. Hangja csak olyan volt, mint két zárt ablaküveg közt vergődő dongó dormogása, de az energiája, mellyel a kimerüléssel megküzdött, a régi, lármás Beszéé volt. Hanem a gondolatai sem voltak egyebek dörgő, nagy hangjának írásba öntésénél. És amíg olvasott, mindig arra gondoltam: Istenem, ő a világ boldogságáról álmodik és a lába, az a láb, mely nyomot (már akármilyent, de nyomot) hagyott a történelemben, kilóg az ágy ellenkező szélén...

...Igy láttam én viszont kis gyermekkorom „legnagyobb magyarját”. Ő különben még egyszer megverekedett a halállal s a kaszás csak egy-két év multán kerekedett föléje. A kórházat félig-meddig gyógyultán hagyta el, hanem, hogy mi lett élete nagy művével, a „Világboldogsággal”, nem tudom. Csak annyit, hogy a világ még mindig nem boldog.

Az öreg Pintár.

Kamaszdiák koromban, a hetvenes évek végén, egy Pintár nevű öreg, pesti polgárnál voltam szálláson, aki magánosan lakott két kis szobában, a Kőfaragó-utcában. Az egyik szobát diákoknak adta ki. Igen öreg ember volt, olyan százesztendő, azaz pontosan - abban az évben, mikor nála laktam - kilencvennyolc éves. Alacsony, sovány emberke volt, hajlottan és csoszogva járt, de szívós, sohasem betegeskedett. Reggel már négy órakor fölkel és nyolcig azzal foglalatostkodott, hogy föl húzta s ha kellett, szétszedte és megreparálta azt a harminc-negyven órát (álló és zsebórát), mely az egykori üzletéből - minthogy valamikor ékszeres- és órásboltja volt - a nyakán maradt. Mind igen régi divatú, cifra és fantasztikus formájú óra volt, némelyik címlapján egész csinosan beétegetett képcsoporttal s óraütéskor olyan csengés, bongás, zöngés, kakukkolás hangzott a Matuzsálem szobájából, hogy nem egyszer fölvert az álmunkból.

Nyolc órakor fejébe nyomta alacsony, alig tenyérnyi magas cilinderét, kezébe vette elefántcsontfogós, vastag sétatotját, elcsoszogott a közeli kávéházba s ott ült egy sarokban félnap-hosszat, folyton maga elé merengve. Este meggyújtotta otthon a kis olajmécsesét, mely nem volt egyéb egy csorba pohárnál, félig vízzel töltve, a vizen ujjnyi réteg olaj, melyen tutajozott, a hárompillangós kis parafa-kanóctartón, a pirinyó sárga lángocska. Ezt a kis lángot bámulva, az órák szabályosan felhangzó vastag, vékony, döngő és csengő hangjait hallgatva, fogadta vén kora legkegyesebb vendégét: az álmat. Így élt az öreg, így teltek napjai és évei, ilyen gépies egyformaságban, maga is egy ósdi, furcsa óra.

Egy este - éppen akkor terjedt el a törökök pleznai győzelmének híre -, mi, a két diákja, így szóltunk hozzá:

- No, Pintár bácsi, nem nézi meg a kivilágítást?
- Miféle kivilágítást?
- A ma estit. A török megverte a muszkát és ennek öröme kivilágítják a várost.
- Dehogyan nézem meg, - mondotta ő bizonyos fitymálással.
- Miért nem? Nagyon szép lesz ám.
- Olyan szép nem lesz, mint mikor az alirozott császárok itt voltak. Hát minek nézzem meg?
- Mikor voltak itt azok?
- 1815-ben... azaz talán 14-ben... a kongresszvilágban.

Akkor 1877-et írtak, így hát az öreg úr meglehetősen a távol múltból szedte az emlékeit. Engem azonban valósággal megrendített annak gondolata, hogy milyen hosszú és mégis milyen rövid egy század. Micsoda irtóztató távolság, ha a század nyolcadik tizedéből visszanezünk a másodikra, az ember azt hinné, hogy minden kapocs szétszakad e tenger idő alatt, e rettenetes távolságban, melyben már éppen úgy nincs levegő és élet, mint két csillagzat közt - s íme, itt van egy ember, aki itt él velünk egy fedél alatt s aki úgy beszél a század elejéről, mint a tegnapról. Aki nem tartja érdemesnek megnézni a mi illuminációinkat, mert ő látott annál különbet - 1814-ben.

- Tyűh, Pintár bácsi, hiszen az nagyon régen volt! Hiszen akkor maga az 1838.-i árvizet is látta.

- Hogyne láttam volna! Már én akkor öreg ember voltam. Hatvan éves.

Hát persze, persze. Hiszen kiszámíthatjuk volna könnyen. De olyan furcsa, szinte komikus volt elképzelni egy embert, akivel beszélünk, mint öreg apót egy 1838.-i árvizes csónakban, sőt mint hetven éves aggastyánt az 1848.-i forradalomban. Ilyen játékos módon csalékony az idő és a múlt, hasonlatos a ködhöz és a sötétséghez, melyben mindent iszonyú távolban sejtünk. De még távolabbi évtizedekkel és generációkkal is összekötött bennünket ez az emberke.

- Ferenc királyt is látta, Pintár bácsi?

- Persze, hogy láttam. De még József császárt is. Igaz, hogy csak tíz éves voltam akkor, de láttam; az apám elvitt egyszer a Burgba, mert ő udvari aranyműves volt Bécsben.

- Hát maga Bécsből került ide?

- Igen, én Bécsben születtem, de az apám pesti polgár volt. Vállalkozó volt ő itt fiatal korában, de az invalidus-kaszárnya építkezésén elvesztette a vagyonát, hát Bécsbe költözött.

Az invalidus-kaszárnya a Károly-kaszárnya, melyet akkor kezdtek építeni, mikor II. Rákóczi Ferenc fejedelem még hallgatta a Mármara-tenger mormogását...

És a köveit ennek a kaszárnyának még hordta az apja annak az embernek, akit én a plevnai diadal öröme rendezett kivilágítás megtekintésére hívtam, én, aki azóta megértem már az európai török birodalomnak csaknem teljes szétbomlását. Hát mi a múlt? Egy arasz, vagy két arasz. És mégis mily hideg, halvány és idegen csillagzat gyanánt néz egymásra a múlt és jelen.

Hogy miért idéztem én meg e sorokban az öreg Pintárt, (aki már régen itthagya ez idegen világban a kedvesen ketyegő és zengő óráit) annak az oka a következő:

A Kisfaludy-Társaságban tavaly vagy harmadéve bemutatták Gárdonyi Géza egyik szép novelláját, melyben egy jelenkori fővárosi leány a Karthauzit olvassa és pedig ugyanazzal a rajongó lelkesedéssel, mellyel azok olvasták, akik már eltűntek a világból, vagy ha még itt járnak, hajuk őszbe csavarodott. Nekünk hallgatónak, az első gondolatunk ez volt:

- Hát csakugyan elképzelhető még modern budapesti leány, aki a Karthauzit olvassa?

A másik gondolatunk ez volt:

- Hát csakugyan nincs már szerelmes leány, aki a Karthauzit olvassa?

Mert mi volt a Karthauzi még harminc-negyven év előtt? Édes, szomorú mámor, mely nemzedékek ifjúságának agyát és szívét lengte be. Egy bájos, utólérhetetlenül szép fehér árnyék, mely otthonos volt minden könyvet olvasó magyar házban. És mi volt a Falu jegyzője, a hajdani magyar „nyugatosok” e bibliája? S mi maga Eötvös József báró? És mi az a néhány évtized, mely azóta lefolyt? Nem is egy arasz a múlt és jelen összekapcsolódásában s már azon tűnődünk, olvassa-e még valaki Eötvös könyveit és ismeri-e szerelmes magyar leány a Karthauzit? Már csak úgy nézünk vissza a Karthauzira, mi, akik még rajongó elámulással olvastuk Eötvöst, mint a százesztendős Pintár az ő öreg órái közül az 1814.-i illuminációra, előttünk egy ifjúsággal, melynek ez a fény és múlt már idegen. Eötvös szelleme és erkölce csakugyan már csak az irodalomtörténetben és a katedrán él?

Ugy tetszik, hogy úgy van. Ugy tetszik, valami megszakadt a múlt és jelen összekapcsolódásában, aminek épnek és erősnek kellett volna maradnia. És én nem fogok most mennydörögni az irodalmi ízlés hanyatlásán, mert azon segíteni nem tudok és azt sem fogom kívánni, hogy az irodalom megálljon a Karthauzinál és szerelmes ifjak és leányok a nagyszülőik szemével nézzék egymást és a világot. Az én témám csak arról a kegyetlen végzetről szól, hogy mily gyorsan távolodik az emberek emlékéből, szívéből és ízléséből a múlt, a múlt ragyogása, bája,

gondolkodása, mely szinte észrevétlenül lebben el a messzeségben, holott embereinek még látjuk nyomdokait, melyet lábuk és szellemük e hűtlen földön hagyott. Tulajdonképpen folytonos szétválás ez a világ, az öregek és ifjak állandóan csöndes vagy zajos válópörrt viselnek egymás ellen és folyton távolodnak egymástól. Az öregek nem bírják megérteni, hogy az ő illuminációjuknál szebb legyen az új, az ifjak nem bírják megérteni, hogy amit ők oly messze a multban látnak, tulajdonképpen mily közel van hozzájuk s velük is mily hamar fogja éreztetni az idő csalóka játékát.

Ám szomorú, hogy az, amiért a multban lelkesedett egy nemzet, ami szép volt, nagy volt, nemes, bájos, igaz, ha annak a jelenben legfőlebb csak a kegyelet jut ki, ha ugyan jut és az új nemzedék nem nézi le a régi ideált silányabb és ocsmányabb gyönyörökért. A régieké a kegyelet, a díszkötés, a könyvtár, az irodalomtörténet és az ünnepi dátum, az újaké a szem, a fül, a szív, a sűrűn forgatott könyvlapok zizegő zenéje. Sajna, úgy tetszik, az a Magyarország, mely még ismeri a Karthauzit, bizony már lassacskán az öreg Pintárrá válik, aki még szeretettel fölhúzza és gondozza az óráit, gyönyörrel hallgatja a tiktakkolásukat és zengésüket. De mi lesz az órákkal, ha az öreg Pintár is elköltözik az élők közül?

A tizenharmadik hajó.

A Grosser Kurfürst teljes gőzzel halad a tengeren. Kora reggel. Az utasok nagy része még alszik, ha ugyan tud aludni abban az indián-táncban, melyet a hullámok járatnak a nagy hajóval. Fehér süveges hullámhegyek verik a hajó fekete bordáit és a kabinok zárt kerek ablakait. Mintha egy őskorbéli nagy, zöld mammutcsorda öklelné a hajót, úgy recseg, rázkódik, borzong és hörög.

Ugy valamivel hat óra után a Marconi-állomás egyik tisztje a kapitányhoz siet s átad neki egy „markonigrammot”, vagyis dróttalan telegrammot. A kapitány elolvassa a papírlapot s anélkül, hogy barnára sült, hideg arcán egy vonás megváltoznék, így szól:

- Jelezze, hogy azonnal indulunk. Jelenleg húsz mérföldnyi távolságban vagyunk.

Ezzel széttelefonál valamit a hajóba és a nagy vízi-város nemsokára csöndesen elfordul eredeti irányából, hogy új, eddig érintetlen hullámokba fúródva, más égitáj felé vegye útját. Az utasok rengő kabinjukban nem is sejtik, hogy már nem Amerika felé utaznak, hanem egy pontja felé az óceánnak, mely nincs a térképen.

Mi történt e rövidke idő alatt, mi készítette arra a hajót, hogy megtegye, amit csak a legnagyobb kényszer folytán tesz meg, ami megszakít egy szigorúan megállapított menetrendet, melyhez ezrek érdeke fűződik? Van odalenn a kabinban utas, aki súlyos beteget visz és alig várja, hogy kibarnuljon a nyugtalan zöld hullám-sík mögül Amerika csíkja s a kapitánynak a telefonba mormolt néhány szava ezt jelenti:

- A beteg várjon. S ha nem várhat, Isten nem írja e szegény ember könnyeit az én számlámra.

Lehet, hogy van olyan ember a kabinokban, akinek pontos megérkezésétől függ millió dollár veszte vagy elnyerése, de a kapitány telefonos parancsai ezt mondják:

- A milliók várjanak. S ha nem várhatnak, Isten nem fogja néhány gazdag ember átkát az én számlámra írni.

Az új kor legnagyobb csodája történt meg e néhány perc alatt. Egy égő hajó, valahonnan a láthatatlan távolságból, beletemetkezve az orkán csipdeste szemhatárba, a vihar bömbölésén és a rettentő távolságon átsikoltotta a Grosser Kurfürstre segítséget kérő jajszavát és a Grosser Kurfürst biztató vigasztalással visszafelelt a semmibe, - mely felelet azonban mégis azonnal odaröppent az égő hajóra:

- Megyünk.

És az égő hajó körül oly körben, amilyent Budapest körül Kecskemét, Esztergom, Fehérvár von, tizenegy hajó hallotta meg a segítségre hívást és indult a veszedelemben forgó tizenkettedik felé, az a tizenegy hajó, mely el volt látva Marconi-készülékkel. Tizenegy hajón készítettek szállást hajótörteknek, tizenegy hajón készítette ki az orvos műszereit, a szakács edényeit és a legénység mentőcsónakjait. A többi hajó, melyen nem volt Marconi-távíró, közömbösen, tudatlanul haladt útján, mit sem sejtve a talán szomszédságában lejátszódó tragédiáról. Ezek a hajók siketek, vakok, lelketlen fa- és vasalkotmányok a Marconival fölszerelt hajók mellett, melyeknek a csoda-találmány fület, szemet, lelket és - szívet teremtett. A szikratávíróval ellátott hajó nem élettelen építmény többé, hanem élő lény, egy lélekző és érző organizmus, mely fülebe veszi az óceán titkait, kihalászva az emberi hangokat az orkán döreijéből és mely beszélget emberi szemmel kipuhathatatlan távolságban utazó emberekkel. És tizenegy hajó siet a tizenkettedik segítségére, holott egy perccel előbb még sejtelve sem volt róla, hogy ez a

hajó merre jár és most is a végtelennek tetsző távolság és a tenger egetvívó habvárai rejtik el előle. És mégis egyenesen odaviszik őket az olasz lángész szikrái, az utóbbi idő legcsodálatosabb találmányának hullámain.

Ez azonban a csodának csak az egyik fele. A másik felét az elpusztult *Volturmo* kapitánya így mondja el: „Parancsot adtam a csónakok lebocsátására. A hajó erősen ingadozott. Három csónak összezúzódtott, a negyedik fölborult, az ötödik szerencsésen elindulhatott... Miután eközben szikratávíró útján értesültem, hogy a mentőhajók útban vannak, több mentőcsónakot nem bocsátottunk le. Az utasok megnyugodtak.” E száraz értesítés alapján véve ezt mondja:

- A hajó égett, a tenger örjögött és a félelemtől, reménytelenségtől eszüket vesztett utasok megrohanták a mentőcsónakokat. Órűlség volt e dióhéjakat lebocsátani az orkán hátára, de mit tehettem? Az utasok mögött a tűzvész, mely közeledett, előttünk a vihar, melynek harso-gása elnyomott minden kiáltást. Ki hihette volna, hogy segítség érkezen? Meg kellett kockáztatnom a téboly óhaját. Parancsot adtam, hogy bocsássák le az emberrel zsúfolt mentőcsónakokat, hármat a szél még ereszkedtében vert a hajó oldalához, darabra aprítva, miközben az emberek úgy hullottak alá a sötétzöld sírba, mint ahogy a megszakadt zsákból ömlik ki a mák, a negyedik csónakot elnyelte a hullám abban a percben, amint érintette rettentő szájának a szélét, az ötödik szerencsésen vízre ért, hogy eltűnjön szemünk elől a mozgó vízhavasok és vízmélységek közt. Így pusztultunk volna el mindnyájan a sustorgó lángban és az üvöltő habokban, a füstben és a tajtékban. De akkor csoda történt. A halálordításon átröpült hozzánk egy galamb, bíborszárnyú és aranylábú; párja, édestestvére a Noé galambjának: egy Marconi-telegramm, mely tudatta, hogy egy hajó jó megmentésünkre. Ott pihegett a galamb a füstben fürdő, de még ép Marconi-készülékünkön, hajnalszínű szárnyait, mint egy mennyei védőpalástot kiterjesztvén szívünkre. És utána még tíz ilyen postagalamb röppent ki a Marconi-készülékből, mely tíz hajó közelségét jelentette. Erre megszüntettem a csónakok lebocsátását és a sok kétségbeesett, nyomorult ember megnyugodva várta a szabadulást, mert tizenegy hajó Marconi-galambja repkedett fölöttük, mint egy csodalánc, mely a világhoz és az élethez köti. És egymásután tizenegy hajó sorakozott veszendő hajónk köré a világ mindenféle nemzetének zászlajával és fiaival, akárcsak egy nagyszerű mentőöv. Mindnyájan megmenekültünk, akinek szeme a hajókat még megpillanthatta.

Ha az Isten az én kezembe szerény újságírói toll helyett lantot adott volna, költeményt írnék a tűzeszű olasz találmányáról, mert dalt érdemel e férfi, akinek halhatatlan művéhez e véres évtizedben egyetlen csepp vér nem tapadt s az emberpusztító találmányok átkozott versenyében csak áldást juttat az emberiségnek. Dalt érdemel e férfi, aki kitepte a szigonyt a tenger istenének kezéből, mikor a szerencsétlen égő hajó népét javában sodorta le vele az ő birodalmába s kinek nevét bizonyára kegyetlen gyűlölettel, de ámuldozó alázattal suttoják egymásnak az óceán sárgahajú szirénjei.

Ez a tizenkét hajó története.

A tizenharmadik hajó nem a tengeren úszott, hanem a levegőben. Két gondolójában huszonhat tiszt és altiszt ült, a német léghajózás virága. Csak afféle próbautazás volt ez, a németek legdédelgetettebb találmányán, mely talán azért olyan kedves szemükben, mert olyan - némettelenül kockázatos. A megfontoltság bölcs nemzete szerkesztett magának egy vakmerő játékszert, melyben összeházasította a tüzet és gyúlékony gázt és ezzel fölemelkedett a levegőbe s ezzel utazik a fellegek közt. Mintha valaki a halált nyergelné meg lovának vagy a puskaporos hordó fölé ülne pipázni.

A német szerelmes ebbe a találmányába. Az öreg német föld álmodik és álmait a Zeppelin-féle léghajó koronázza meg, mellyel világokat készül meghódítani. Ám a próbautazás szö-

nyűségezen végződött. A motorból kipattant egy szikra és a huszonhat ember szénné aszva, hamuvá porladva hullt alá a földre. Villám égő tűzdárdája nem öl oly gyorsan, mint amely megdöbbentő gyorsan megsemmisült ez a huszonhat test és nyíl nem repül el oly szempillantásnyi suhanással, mint amely rémes gyorsasággal elröppent és eltűnt az a huszonhat lélek a földről.

Százak nézték az utakról, ablakokból az életből való elillanását, elrebbenését e huszonhat embernek, aki pár perccel előbb még frissen, épen, talán gondtalanul nyüzsgött a mező zöld szőnyegén. Százan látták, de még rá sem értek eltakarni szemüket, nemhogy kinyújtani segítő kezüket, már befejeződött huszonhat ember tragédiája.

Milyen nagy a kontraszt a tizenkét hajó története és a tizenharmadiké közt. Mind a kettőben egy világraszóló találmány szerepel, de míg amaz az életet, ez a halált vitte az embernek. A németek éppen oly kevélyek a Zeppelinjükre, mint az olaszok a Marconijukra, de most a német géniusz fenhéjázó büszkeségét magával vitte huszonhetedik utasa gyanánt a tizenharmadik hajó.

Vasárnapról-vasárnapra.

A Lidi vasárnap állt be hozzánk szobaleánynak. Azt hiszem, nem kell megmagyaráznom a főváros nagyságainak, mit jelent az, mikor a Lidi vasárnap áll helybe? Ez azt jelenti, hogy a Lidi olyan ritkaság, mint a talált kincs. Egy szobaleány, aki képes lemondani a vasárnap délutánról, a vasárnap estéről, aki nem kívánja az arany facérságot meghosszabbítani még az utolsó édes vasárnapra, kétségkívül fehér holló.

A magyarázata az a dolognak, hogy a Lidi előtte való napon érkezett Szatmármegye egyik mezővárosából, melyből még soha ki nem mozdult s ennél fogva oly ártatlan volt minden fővárosi dologban, hogy mindjárt az első éjszaka csaknem meggázmergezte a házat. Neki ugyanis sejtelve sem volt arról, hogy a gázlángot le kell srófolni. Ő dolgát végezvén, becsületesen elfújta azt a lángot, ahogy dukál, mikor egy erkölcsös hajadon vetkőződni készül. Szerencsére idején észrevettük a bajt.

A későbbi napokban a Lidi mindegyre több bizonyosságát adta ártatlanságának. Az utcára nem mert lemenni, ellenben a poharakat kéjjel ejtette ki a kezéből. Az úgynevezett „vixolásról” a legenyhébb színű sejtelve sem volt, ellenben mikor ebédhez készült teríteni, a kanál és villa mindig Niagaraként zúdult le a tálcájáról a földre, holott a főváros hölgyei (nem tudom miért) azt tartják a szobalányság próbakövének, ha e dolgokat híven megrögzíti a tálcán.

Szóval, Lidi, mint szobaleány, nem domborította ki kellőképpen a szerepét, de föltétlenül bevált - mint magyar nyelvész. Mert a Lidi olyan szépen beszélt magyarul, hogy Simonyi Zsigmond okvetlenül szerződtette volna a Nyelvőrbe szobaleánynak. Mindjárt az első napon elbájolt a nyelvi különlegességével. Ezt kérdeztem ugyanis tőle:

- Nagy város a maguké, Lidi?

- Nem nagy - felelt Lidi - de szép házak vannak benne.

- Hát maguknál, Lidi, a vannak helyett most is azt mondják, hogy vagynak?

- Igenis, kérem, nálunk csupán olyanok vagynak. Csak az urak közt vagynak, akik nem mondják, hogy vagynak.

(Persze, különben hogyan játszanának alsótt?)

Csakhamar mindjobban megszaporodtak a nyelvbéli eltérések. A Lidi ugyanis nagyot bámult, mikor bögréről, vánkorsról beszéltek neki. Ő csak a csuprot, meg a párnát ismerte. Mikor pedig kiküldték egy korsó vízért, hosszas távollét után, üres kézzel jött be:

- Nem lelem a korsót sehol, - mondotta.

- Nem leli? Hiszen ott van a kredencen.

- Ott, kérem, csak a vizeskancsó vagyon.

- Hát az nem korsó?

- Nem, kérem, az nem korsó. A korsónak szívója vagyon, annak pedig nincs.

Hát persze, a Lidi csak azt a pohos cserépedényt ismerte el korsónak, mellyel a vidékebeli leányzók a kútra járnak. És alighanem neki van igaza, mert a budapesti nyelvbe a kancsó helyébe a német Krüge csempészte be a korsót. Egy szó, mint száz, engem lefegyverzett a Lidinek ez a tiszta, szép magyar beszéde. Hiszen ez a leány mintha csak a jó öreg Gvadányi,

meg Csokonai versezeteiből lépett volna ki s szegődött volna hozzánk. Bánom is én, ha rakásra töri is a bögrét, meg a korsót, mikor az úgy sem bögre, meg korsó, hanem csupor és kancsó.

Szinte láttam, mint tisztogatja meg a Lidi az ablakokkal és kilincsekkel együtt a mi magyar beszédünket is. Csak egy dolog hűtötte le kissé a lelkesedésemet. Lidit ugyanis átküldtük a szemben lévő kárpitoshoz, hogy hívja át. A leány értelmetlenül bámult a világba.

- Miféle az a kárpitos? - kérdezte.

- A kárpitos a tapacéros. Talán így hallott róla?

- Ennek sem hallottam soha hírét, - felelt csüggedten.

- Hát hogy hívják maguknál azt a mesterembert, aki a dívánt, meg párnásszéket csinálja?

A Lidi arca földerült:

- Hát mért nem tetszett mindjárt így mondani? Iszen az a - szatler.

Szatler? Teringette, ez a szó talán mégsem az ősmagyarokról származott Lidire? Meg azután nem kárpitost jelent az, hanem szíjgyártót. Ámde a Lidit nem lehetett kapacitálni, ő megmaradt a szatlerja mellett és lesajnált minket, akik ennyit sem tudunk magyarul. Csak pár nap múltán sült ki, hogy a Lidi hazájabeli egyetlen kárpitost Szatler Mór úrnak hívják s a Lidi a vezetéknevét tartotta a foglalkozásának.

...A következő vasárnap a „kincs” kimenőt kért és kapott. Másnap megszemérmeskedett lélekkel hallom, hogy Lidi nagy harsányan énekli az - *ujjé, a ligetbe nagyszerűt*. És azután vasárnapról-vasárnapra egyre többet hagyogatótt el a Gvadányi nyelvéből. Elmaradozott a „vagynak”, elmaradt lassan a csupor, a kancsó és mind sűrűbben elmaradozott a kapuban maga a Lidi is. Egy vörösnyakkendősfő ifjú kerülgette. Mikor kérdőre vonták, nekipirosodva rebegette:

- Az, kezét csókolom, az ismerősöm.

- Hol ismerkedett meg vele ilyen gyorsan?

- Vasárnap a moziban.

- Azután miféle szerzet?

- Az, kérem, - mondta büszkén - kárpitossegéd.

- Hm. Hát már nem szatler?

- Nem, kérem, a szatler - nagyon parasztos.

A Lidi ezután is buzgón fényesítgette a kilincseket, de, sajna, a tiszta szép magyar beszédén már foltok vagynak. És vasárnapról-vasárnapra egyre többen vagynak. A minap már nem is az ablakon *nézett jól ki*, hanem az új blúzában és a legyeskedő péklegényt ezzel torkolta le: *szépen* megyek én magával sétálni.

A kis utcaseprő.

- Nagy botrány a képviselőházban!

Ezt a hírt egy öreg féllábú rikkancs szokta kiáltani a főváros palotái közé, mikor már kezdenek megjelenni a nyomdafesték bűzétől még füstölgő utcai lapok. Én rendszeren megveszem a lapját, mert útbaejtem az öreget, mikor a kis leányomat az iskolába vezetem, vagy mikor érte megyek. Ezen a réven bizonyos ismeretség fejlődött ki köztünk, mert a villamoson járó, siető, közömbös budapesti ember nem is sejti, hogy mi minden ismeretséget lehet kötni a főváros utcáin. Már mikor kilépünk a kapun, a sarki csemegeárús kofa sohasem mulasztja el, hogy barátságosan bele ne kössön a kis növendékbe, aki mellettem tipeg:

- Ujjé, no ma a kakassal ébredtünk föl! - Vagy: Ej, ej, ma elszundikáltunk a cicával.

A koldus, a virágáruló sváb, a rendőr, az erkélyen kora reggel újságot olvasó öreg úr, a papírkereskedő (akihez oly gyakran térünk be szépen léniázott füzetért), az iskolaszolga, aki komoly méltósággal szemléli a nagy, sárga épületbe beözönlő virgonc népet, meg az a sok járókelő, aki ugyanabban az időben velünk tart vagy velünk szembe jő, mind ráveti az arc-képét emlékezetünk filmjére. Annak az útnak, mely hazulról az iskoláig vonul, úgyszólván egész sokadalma és élete belekerül ismeretségünk albumába.

A féllábú rikkancs az ő örökös képviselőházi botrányaival, kettős öngyilkosságaival és nagy vasúti szerencsétlenségeivel csak egy kis pont ebben a mozgófényképben, mely előttem mindennap elvibrál. Ott áll a nagy bulvár egyik hatalmas palotájának a falánál, nekitámaszkodva a lámpatartó griffmadár körmeinek, nyakában az újságos tasakkal s alig bontakozunk ki a nyüzsgő tömeg fátylából, már kikészíti az engem illető újságlapot. A vásár közben elbeszélgetünk:

- No, öreg, ma megint olyan unalmas lapot csináltak, mint tegnap?

- Ma nagyon érdekes - feleli ő nekibuzdulva.

- Ugyan? Mi van benne?

- Igen nagy csata volt a Hajtsár-úton. Két kocsis összeveszett és mentők vitték el mind a kettőt.

- Azért. Itt is az ideje, hogy jobban szerkesszék a lapjukat.

Nemsokára ismét hallom sztereotip hirdetményét a hátam mögött:

- Nagy botrány a képviselőházban!

Hja, a közönség mégis jobban érdeklődik az iránt, ha képviselők, mintha kocsisok verekednek. A féllábú rikkancs azonban e tekintetben más véleményen van, aminek az a szülőanyja, hogy - mint apránkint elmondotta - ő is kocsis volt valamikor. Fuvaros kocsis. Buzgón hordta a szentet a „csuzdáról” s nem cserélt volna a kis királlyal. Annak a néposztálynak, mely kormos, fekete arcával, a szénporból félelmesen kifehérlő szemére húzott ütött-kopott kalapjával az alvilág népéhez hasonlatos, az elitjéhez tartozott. Hatalmas karja, domború melle, atlétalakja volt (mely most is megtetszik rajta, romjaiban) és szépen keresett. Odalenn a legalsó régióban élt, abban a nagy, ismeretlen tengerben, mely olykor oly megdöbbenő habtorlatot hány föl a főváros csillogó fölszínére, de függetlenül és rendszeren. Azután jött a katasztrófa. Nem éppen drámai módon: az alvilági ciklopsz meghűlt, a baj a lábát támadta meg s az egyiket tövig le kellett vágni. Így került az utcára nyomorék koldusnak, amit az újságos táská csak takargat. No, de valahogy csak élni kell, - ha nem csurog, csöppen.

- Nagy botrány a képviselőházban!

Vagy akad más valami, ami megfogja az embereket és kinyitja velük a tárcájukat.

Körülbelül egy éve a féllábú rikkancs örvendezve újságolta:

- No, már az én sorom is jobbra dül.

- Hogy, hogy?

- Akadt egy pártfogóm. Megígérte, hogy a fiamat beszerzi a városhoz. Mert, tetszik tudni, van egy nagyon derék, jóra való fiam, csak tizenkét esztendő, de olyan az esze, mint a beretva.

- Azután minek szerzi be?

- Utcaseprőnek.

Hát jól van, telik az idő, járunk-kelünk a kis leánnyal a szokott úton s hogy a rikkancsom ügye nem állhat rosszul, abból látom, hogy sűrűn beszélget bizalmasan egy-egy vászonruhás, pléhtáblás alakkal, akinek a vállára seprő van vetve. Látnivaló volt, hogy már a városi utcaseprők familiájába tartozónak tudja magát. Egy reggel örvendezve újságolta, - de ha nem is újságolta volna, kiéreztem a hangjából messziről, hogy mi történt, mert igen ünnepiesen recsegett, mikor a lapja vaskos címeit kiáltotta:

- Nagy botrány a képviselőházban! Justh Gyula és az elnök!

Hát ezt mondja:

- Nagyságos úr, megvan a hivatal!

- No, derék.

Valljuk meg az igazat, egy kicsit pálinkaszagú volt az öreg. No, de vessen rá ezért követ az, aki nem nézett a pohár fenekére, mikor a fiát kinevezték - teszem azt - fizetéstelen miniszteri segédfogalmazóvá. A kis utcaseprőnek pedig rendes fizetése volt, melyet az utolsó fillérig átszolgáltatót apjának.

Azóta gyakran szerepelt futó beszélgetésünkben a kis utcaseprő. Az öreg mindig hálás volt, mikor kérdezősködtem a fiúról és mindig tudott valamit újságolni róla. Sohasem láttam a gyereket, de körülbelül mindig tisztában voltam vele, hogy a város mely részébe van „beosztva”.

Egyszer azután - úgy tavasz elején - büszkén említette:

- A kölyköt áthelyezték ám a Városligetbe!

Látszott rajta, hogy ezt nagy kitüntetésnek tartja s valóban, olyan esemény is lehet ez az utcaseprők világában, mint a diplomaták világában, mikor például a bukaresti követet áthelyezik Párisba.

A nagy politikai sztrájk és utcai zendülés reggelén a féllábú rikkancs a szokott helyén állt és ő is hozzájárult az utca tikkadt, villamossággal terhes levegőjéhez egy-egy szikrával, mert nagy animóval hirdette:

- Vihar a képviselőházban! Erőszak az elnöki székben!

- Nem fél, öreg, a zavargástól? - kérdeztem tőle.

- Mitől féljek én? - kérdezte. - Az én házamat nem gyűjthatják föl, az én szavazati jogomat nem vehetik el.

A falábara mutatott, mely neki jogot ad az utcán való „szavazásra”.

Pedig hát mégis felgyújthatták a házát és többet elvehettek tőle, mint mindenki mástól. Másnap szomorúan mondta:

- No, nagyságos úr, oda a hivatal. A fiamat agyonlőtték tegnap a rendőrök.

- A fiát!

- Azt, szegénykét. A ligetben söpörgetett és belekeveredett a népbe. Így veszett oda ártatlanul.

Fáradt, vigasztalan hangon mondta ezt, de panaszkodás nélkül. Azután a járókelők felé fordult:

- Vér folyt az utcán! Hét halott, száznyolcvan sebesült... Forradalom a fővárosban!

Az ám, szegény ördög, addig-addig hirdette a palota kő-griffje alul a képviselőházi botrányokat, amíg ezek ráfeküdtek a fővárosra és elsöpörték, megsemmisítették a legszerényebb, legsujtottabb ember egyetlen vigaszát.

Téli figurák.

Megnyílik a borbélyműhely ajtaja. Mi, akik körben és szerteszét üldögélünk, újságot olvasunk, ásítózunk, olykor egy-egy dörmögést nyelünk el és nézegetjük, mint hajladozik, tekereg, guggol meg ágaskodik a mester a két segédjével a kerek széken ülő borotválkozók körül, meg fölött, kárörvendve tekintünk az ajtóra.

- Aha! Megint egy bajtárs. Megint valaki, akivel elhitegetik, hogy öt perc múlva rája kerül a sor, de aki itt fog órahosszat újságot olvasni, ásítózni és dörmögni a mi meghitt körünkben.

A mester és a két segéd is az ajtóra szegzi a szemét és már kinyitja a száját, hogy mint a görög színpadi kórus, elzengje:

- Öt perc, kéremáссan. Öt perc az egész. Tessék helyet foglalni, azonnal készen vagyunk.

Ilyenkor az áldozat olyan kétségbeesetten futtatja végig tekintetét a szobán, mint egy modern Dániel, akit az oroszok vermébe dobnak. Keze görcsösen fogja a kilincset, az ajtót félig nyitva tartja a háta mögött, hogy biztosítsa visszavonulását. Odakünn pölyhözve hull a hó. Belátszik egy konflis hátulja a két kerekével, amint a hó fehér tengerében tova vánszorog.

- Talán később jönnek? - rebegi elfulladt hangon a jövevény.

A kórus újra fölriad:

- De kéremáссan, csak három perc. Az egész három perc. Azonnal készen vagyunk.

Ha a jövevény karakter, nem enged a kísértésnek, kimenekül a hóba, becsapván dühösen maga után az ajtót, hogy ne is hallja a csábító hangokat:

- Csak egy perc. Az egész legföljebb egy perc... Vigyen el az ördög! (Az utóbbi szavak azonban csak halkán dörmögtenek a borotváltak fürtei közé.)

A legtöbb sörtésállú ember azonban gyöngö, enged a szirénhangoknak és beszármazik a borbélyműhelybe, vagyis fodrászterembe, amelyen lassankint elfoglalnak minden széket, minden talpalattnyi helyet és minden fogast.

Ezúttal azonban a megnyíló ajtóban nem olyan alak jelenik meg, akit marasztalni szoktak. Alig kezd a kórus a *csak öt percbe*, megbotránkozva elnémul. A belépő fekete arcú, toprongyos alak, a fején gyűrődött fekete kalappal, melynek lehajtott karimája a füléig nyúlik. Végig szénporos. A szeme fehére úgy világlik ki az arcából, mint a hangyatojás. Nyilvánvaló, hogy szénszállító fuvaros.

Az ember gyanakodva néz szét.

- Mit akar? - hangzik a kórus.

A fuvaros a három borotvakezelő legtekintélyesebbjéhez fordul. Tehát a mesterhez.

- Maga a gazda?

- Én vagyok.

- Volna öt zsák szenem. Öt zsák finom porosz kockaszén. Nem venné meg?

- Most nincs szükségem szénre, barátom.

- Olcsón adnám. Egy hatvan. A szenespincében kettő húszért adják.

- De ha nem kell.

A fekete alak szétvillantja a fehér szemgolyóit a gyülekezeten.

- Az urak sem veszik meg? Odaadom egy negyvenért. Nem akarok sokáig cipekedni vele a mai ünnepeken.

Senki sem felel. Az ember még egy komor tekintetet vet a társaságra és kiballag a műhelyből. Torzonborz fekete alakját úgy nyeli el odakünn a lebegő fehér óceán, mint valami tört hajóroncsot. Senki sem mondja, de mindenki tudja, hogy a tél egyik tolvajával volt e percben dolga. Ez az ember lopott szemet árult. Kitől lopta? Mindnyájunktól. Tőlem, a szomszédomtól, az utcán járókelőktől, megdézsmálván a kocsit vagy zsákot, melyben a szemet a lakásunkra szállította. A rendes orgazdájánál nem tudta értékesíteni, vagy keveslette a kínált árat, hát a tél farkasa közelebb kullogott a nyilvánosságához. Most jár-kezik a zsákmányával mindaddig, amíg értékesíti vagy hurokra kerül.

Mi pedig betűzhetjük tovább az Odol című érdekes fali olvasmányt, mely vastagon árnyékol, hivalkodó betűivel folyton beletolakszik a figyelmünkbe, szinte magával vonszolja a szemünket. Ezenközben lassacskán fogy előttünk a várakozó tömeg. Elöttem már csak ketten várnak: egy sovány, szőke, izgatottan mozgó fiatalember és egy harcsaszájú, pufók bácsi, akiknek én sherlockholmesi detektív-leleménnyel már megállapítottam a foglalkozásukat. A szőke ifjú nyilván adótiszt a számviteli osztályban, mely a közönséget szolgálja ki. Már el is képzeltem, amint hercegi fenséggel idegeskedik azokkal a nyomorult akarnokokkal, akik minél előbb szeretnék kifizetni az adójukat, abban az ostoba hiszemben, hogy az adóhivatalnok van a közönségért s nem megfordítva. A harcsaszájú pedig föltétlenül pecér. Erre vall az a kegyetlen kifejezés, mely sunyi, szinte állatlan arcán és hideg halszemén előmlik. Amint látnivaló, nem valami népszerű foglalkozáshoz juttattam a két elődömet. De hát, az ember csak nem nézi cserkoszorús hadvezérnek vagy glóriás szentnek azokat, akiket ki kell várnia a borbélyműhelyben.

Megint nyílik az ajtó. Most egy öreg asszonyka lép be. Öltözete úrias, de kopott és divatjarmult. Zavarodottan, félig ijedt, félig ravasz pislogással néz szét, mint aki nem mindennapos dologban jár.

- Mivel szolgálhatok, nassád? - kérdi a mester.

- Hm, nem tudom, jó helyen járok-e? - motyogja az öreg. - Valamit hoztam. Nem tudom, megveszik-e?

- Mit?

- Ezt, ni!

Ezzel csomagot vesz ki a kabátja alul. Gyűrt újságpapírosba göngyölt csomag, sárga pamutval elkötve. Ujja reszket, amíg a pamutot leszedi és kibontja. Hosszú, hamuszín szőke női haj csillan elő a papírból, mely, amint a papírbörtönből kiszabadul, szinte szétdagad. Dús, selymes, rugékony hajtömeg.

- Jó helyen jár, nassád, - mondja a mester - de most nem érünk rá ilyesmivel bíbelődni. Ünnepeken korán zárunk. Gyöjjön holnap.

- Holnap? - riad meg az öreg. - Én ma szeretném eladni. Ma kell eladnom.

- Nem lehet. Látja, hogy tele van az üzlet. Ezt le kell mérni, meg kell vizitálni, ki kell mustrálni... hát csak jöjjön holnap.

Az öreg megint olyan meghökkent és ravasz tekintettel pislog, mint aki nem tudja, hogy tovább is rátukmálja-e a mesterre a portékáját vagy se. Hogy vajjon nem praktika-e a halogatás,

mellyel a haj árát akarják lenyomni? Ugy látszik, az utóbbit fogadta el magában, mert becsomagolta a haját és eltávozott. Mi pedig megint úgy éreztük, hogy a télnek egyik nyomorult, szegény tolvajával volt dolgunk. Ez a leányának vagy az unokájának a fiatalságát, szépségét lopta meg, talán, hogy a hideg kályhába egy kis szemet vásárolhasson... vagy hogy a februári házbért kiegyéssze... Ki tudja? Az igazat csak azok a hópelyhek mondhatnák meg, melyek oly királyi dísszel és fecsegő hallgatagsággal borítják be a házakat, az utcát és a nagy város nyomorúságát.

No, de munkába kerül az én két elődöm is. Végre pedig én is elfoglalom a harcsaszájú helyét.

- Ki volt az az ember, akit előttem borotvált? - kérdem a mestertől.

- Az egy rendőri hír - felelt a mesterből az újságolvasó.

- Hogy-hogy?

- Ez az az ember, akinek a kis fia a múlt évben vagy harmadéve ilyen februári napon beleugrott a Dunába.

- Miért ugrott bele?

- Mert rossz bizonyítványt kapott az iskolában s nem mert hazamenni.

- Mi a foglalkozása ennek az embernek?

A mester megmondta a foglalkozását. No, nem az volt, aminek én gondoltam. A sherlock-holmes-i tudományom nem vált be. Hát bizony, a február kritikus hónap, kivált az elején. Házbérnegyed van, meg tél, a lakó nem tudja fizetni a házbért, nagy a drágaság, nincs pénze szénre és mindennek tetejébe rossz bizonyítványt hoz haza a fiacskája... És mikor hozzá az embernek ilyen állatlan, kegyetlen ábrázata, hideg halszeme és harapós harcsaszája van...

Szerencsére, hamarosan véget ért a borotválás, mert ki tudja, még hány ilyen szomorú téli figura jelent volna meg abban a szappanbuborékban, melyet az élet folyásában az ilyen borbélyműhelyben eltöltött idő képvisel.

Kopelka úr jubilál.

Kopelka úrnak egy napon eszébe jut, hogy őt még nem jubilálták meg. Maga sem tudja ugyan, hogy miért jubilálnák meg, de azt sem, hogy miért ne? Hiszen olyan egyszerű ez a dolog. Az ember végignézi a multján s keres egy kimagasló pontot. Mit csináltam én a multban? Először is születtem. Mikor születtem? Éppen hetven esztendeje. Hát nem gyönyörű jubileumi alkalom hetven év? No, de kissé szomorú is. Az ember nem szeret hetven esztendeig várni a jubileumával, mert a jubileum olyan, mint az angol bélszín, csak akkor jóízű, ha van hozzá ép fog és ép gyomor. Ne várjunk tehát hetven esztendeig, hanem álljunk meg az ötven évnél s kutassuk tovább, mit csináltam még a multban?

Másodszor: megházasodtam. Mikor házasodtam meg? Éppen huszonöt esztendeje. Ej, hiszen ez a dátum szinte önként kínálkozik. Vagy ha sokalod az ötven esztendőt is, hát hájg a negyven év tyúkszemére vagy harminc év sarkára és kutasd e pontról a multat. Mit csináltál még ezenkívül a multban? Verseltél vagy rubrikákat töltöttél ki, vagy mellényt szabtál, cipőt varrtál - huszonöt, húsz vagy akár tíz év óta. Ez mind alkalmas jubiláns időpont. Hogy miért alkalmas? Azt te magad sem tudod, de azt sem, hogy miért ne lenne alkalmas? Hiszen mindenki megjubilálja azt, hogy tíz, húsz vagy huszonöt éve versel, rubrikát tölt ki, mellényt szab vagy cipőt varr.

Ebben a percben senki sem gondol arra, hogy Kopelka úr mit csinált huszonöt, húsz vagy tíz év óta? Az emberek ülnek a kávéházban, sétálnak az utcán, kaszinóznak a hivatalban és hivatalos ügyeket intéznek el a kaszinóban, diskurálnak, vitatkoznak, beszélnek okos és okatlan, kedves és kellemetlen dolgokról, de senki agyának a legfelső padlásszobájában sem lakik egyetlen olyan parányi gondolat, mely azt rebesgeti, hogy Kopelka urat meg kellene jubilálni. Ám ott lakik, ott terpeszkedik, ott uraskodik korlátlanul Kopelka úr agyában ez az idea. És ez elég. Kopelka úr tudja a módját, hogyan kell a titkos gondolatokat széttelepíteni. Hát, persze, az első, amire gondol, a sajtó. Az újság. Hiszen a sajtó kötelessége felkarolni minden közügyet. Igaz, hogy maga sem tudja, miért lenne közügy az ő jubileuma, de azt sem, hogy miért ne lenne? Hiszen minden lehet közügy, amit az ember közügynek tart.

Kopelka úr bekopogtat tehát a szerkesztőségbe. Nagyon szerényen. Minden jubiláns szerény kezdetben. Ez éppen olyan törvény, mint hogy minden csirke sárga kezdetben. Kopelka úr jubileuma most még sárga csipogó kis csirke, mely alighogy kidugta az orrát a tojásból; de meg kell nézni később, milyen kevélyen kukorékoló kakas és szüntelenül kotyogó kendermagos lesz belőle! Hát, mondom, Kopelka úr bekopogtat.

- Mivel szolgálhatok? - kérdi a szerkesztő.

- A nemzet egy szerény napszámosa kopogtat nagyságodnál, aki egész életét a közügynek szentelte és mégis egész életében csak mellőztetésben volt része. A sajtó az a kikötő, melyhez minden hullámverte hajó bizalommal közeledik. (Stb.)

- Hát miről van szó? - szakította meg a szóáradatot a szerkesztő.

- A jubileumomról. Remélem, hogy a lap felkarolja. E szerény elismeréssel tartozik nekem a nemzet, a független, hazafias sajtó, a nemesen gondolkozó társadalom, melynek szenteltem életemet, erőm javát, idealizmusomat... (Rezgő, elérzékenyülésbe fulladó hang.)

A szerkesztő a füle tövét vakarja.

- Hm, hm, - dűnyyögi - igazán nem tudom miért írjunk erről a jubileumról, de azt sem tudom, miért ne írjunk? Hiszen mindenki irat a jubileumáról.

A jubileumról szóló hír megjelenik. És ezzel az ügy - mint mondani szokták - kilövetett a világba. Az emberek a fejüket csóválják, egyik-másik azt mormogja, „hát már mindenkit megjubilálnak?” Van olyan, aki szemtelenséget emleget, a másik legszentebb érzelmeiben érzi magát megsértve, hogy ezt az embert jubilálják (és nem őt!), de azért rezignáltan, félig gúnyosan vagy fogát szelíden csikorgatva mondja mindenki:

- Nem tudom, miért jubilálják ezt a Kopelkát, de azt sem tudom, miért ne jubilálnák? Hát kit nem jubilálnak meg manapság?

Egy hét múlva már rugékonyabban lejt föl Kopelka úr a szerkesztőségbe. A szolgának otthonosan megveregeti a vállát.

- Itt van az én kedves barátom, a szerkesztő?

- Itt van, de most el van foglalva.

Kopelka úr gögösen emeli föl fejét.

- Nem lehet úgy elfoglalva, hogy Kopelkát ne fogadná. Jegyezze meg ezt, barátom!

A sárga csirkének megnőtt a tolla. A jubileum már nem csipog, hanem kukorékol.

Benyit a szobába és joviális hangon szól:

- Ezek a kerületbeli burgerek tisztára megbolondultak. Mindenáron nagyszabású jubileumot akarnak csinálni, pedig én csak szerény, családias jellegű ünnepre gondoltam. Maga malomházi Malomházy Fülöp udvari tanácsos ő méltósága, a kerületi kaszinó elnöke akarja mindenáron az ünnepi beszédet mondani... tetszik tudni, hiú ember... Tessék ezt kiírni a lapba...

Malomházi Malomházy Fülöp úr másnap reggel csaknem feldönti a teáját, mikor olvassa, hogy Kopelka úr jubileumán ő fogja az ünnepi beszédet mondani. Eleinte toporzékol. Ki az a Kopelka? Mi az a Kopelka? Nem elég neki a kaszinói titkár vagy a jegyző? Neki mindjárt egy malomházi Malomházy kell? Neki udvari tanácsos kell? Soha!

- De azután meggondolja a dolgot és komor megadással szól:

- Valóban nem tudom, miért mondjam éppen én az ünnepi beszédet, de... hm... alapjában véve azt sem tudom, miért ne mondanám éppen én? Hiszen annyi emberről mondtam már ünnepi frázisokat!

Ettől fogva malomházi Malomházy Fülöp udvari tanácsos úr esténként összeül a titkárjával az ünneplő beszéd dolgában s nem egyszer szaval izzadó üstökkel, száraz torokkal a tükör előtt:

- Igenis, tisztelt polgártársaim, Kopelka Mátyás szeretve tisztelt polgártársunknak e szerény elismeréssel tartozik a nemzet, tartozik a nemesen gondolkozó társadalom, melynek szentelte hasznos életét, ereje javát, idealizmusát... (Kő nőjön a hasadba!)

Egy este megszólal a szerkesztőségi telefon:

- Halló! Szerkesztő úr?

- Igen. És ott?

- Kopelka. (Morgás a szerkesztő telefonjában.)

- Mi tetszik?

- A jubileumi mozgalom nagy hullámokat ver föl. A kerület előkelő polgárai egyhangúan elhatározták, hogy jubileumomat összekötik azzal, hogy számomra a magas kormánytól rendjelet eszközöljenek ki. Legközelebb monstre-küldöttség keresi fel ez ügyben az illetékes tényezőket.

Markóczy, a kerület képviselője, savanyú arccal olvassa a lapokban ezt a hírt. Sejtje, hogy ő lesz az első illetékes tényező, melybe a küldöttség belebotlik és ezért napokon át három utcán is elkerül, ha választó-formájú alakot pillant meg. Ámde könnyebb a tengernek elbujnia egy kagylóba, mint a képviselőnek választói elől. A deputáció egy napon ott állt előtte és arra kéri, tekintettel arra, hogy Kopelka úr a kerületi pártérdeknek szentelte hasznos életét, ereje javát, idealizmusát, eszközölje ki a kormánytól számára a rendjelet. A képviselő szabódik, emlegeti, hogy Kopelka úr érdemeiről semmit sem tud, de végre is beadja a derekát.

- Igazán nem tudom, - sóhajtja - hogy miféle jogcímen zaklassam a minisztert azért a rendjeletért, de azt sem tudom, miféle jogcímen tagadjam meg a kívánságot? Hiszen Péternek, Pálnak, fűnek-fának az érdekében zaklatom egyre ő excellenciáját.

És a miniszter? Ő sem tudta, szegény, hogy miért ígérje meg a rendjel fölterjesztését, de azt sem, hogy miért ne ígérje meg. Hiszen stb. Denikve, Kopelka úr jubilált, Kopelka úr könnyes szemmel hallgatta malomházi Malomházy Fülöp udvari tanácsos úr rezgő hangon elmondott ünnepi beszédét, Kopelka úr keble büszkén emelkedett, mikor a polgármester ráakasztotta a rendjelet. És sokan meg vannak győződve róla, hogy ha egykor Kopelka úr hasznos életét, ereje javát és idealizmusát végleg fölhasználja a társadalom és közügy javára, mennyibe viszik angyalok és szent Péter így fog tűnődni a kapuban:

- Nem tudom, miért bocsássam be a mennyországba ezt a Kopelkát, de azt se tudom, miért ne bocsássam be? Hadd csússzék be a többivel.

Zsolnát aszfaltozták.

Elnézést kérek, hogy írásomnak olyan címet adtam, mely Magyarország húsz millió lakosa közül tizenkilencmilliókilencszázkilencvenkilencezret aligha érdekel. A legtöbb magyar ember annyit tud Zsolnáról, hogy fönt, az ország határszélén - arra Szilézia felé - úgynevezett vasúti gócpont. Magam is elmentem mellette vagy féltucatszor, ebédeltem, vacsoráltam is a vasúti vendéglőjében, anélkül, hogy többet láttam volna belőle annál az egyenes, kis, barátságos utcánál, mely emeletes házacskaival az állomásra torkollik és azt, hogy csapatoستul épül, úgyszólván a libalegelő gyepén, az egy- és kétemeletes ház. Ezt is csak a vonat ablakából, mikor a csatlakozóra vártunk. Meg tarka-barka tömeg hullámzását tágas, bár nem éppen díszes perronján, melyen egymás sarkán tolong Galicia, Szilézia, Poroszország utazó népe és Magyarország kivándorló emberáradata.

Az idén azonban úgy alakult az utam rendje, hogy két és fél órát kellett várakoznom Zsolnán. A Fátrában, ahol nyaraltam, megkérdeztem ismerőseimtől:

- Mivel lehet Zsolnán agyonverni harmadfél órát?

- Ásítózással.

- Nincs ott valami látnivaló?

- Nincs ott semmi. Azaz, hogy van. A posztógyára.

- Hát a város milyen?

- A milyen a többi kis felvidéki fészek. Ha egyet láttál, valamennyit láttad. Pedig nagyon iparkodik ez a csepp városka... Hallom, hogy már aszfaltozzák is a piacát.

Azzal az elhatározással szálltam le Zsolnán a kassa-oderbergiről, hogy én ugyan meg nem nézem a posztógyárat, sem az aszfaltozott piacot. Minek? Gyárat lát az ember eleget, noha tudom, hogy ez a legnagyobb posztókészítő telepe az országnak s ha már annyit kiabáltuk és trombitáltuk: ipart a magyarnak, gyárat a Felvidéknek! illenék érdeklődni is eme nagy műhelye iránt fejledező indusztriánknak, melynek füstje vagy ezer tótot itthon fog. Az aszfaltozott kis város pedig engem, a budapestit, nem vonzhat, mert mi torkig vagyunk a magunk aszfaltjával, mely szép időben süpped a lábunk alatt, esőben pedig egész kis Balatonokat csempész a lábunk alá.

Maradtam a perronon, melyet a modern ember immár csaknem úgy ismer, mint a saját szobáját, miután életének egy része a vonatra való várakozásban telik el. Hát hiszen ez is nyújt elég szórakozást, csak hogy éppen oly művészet kell ahhoz, hogy a perron magányát az ember megnépesítse kellemes momentumokkal, mint például a vonaton való utazásban. Ehhez pedig nem minden ember ért. Berczik Árpád, teszem, elsőrangú perronon várakozó és vonaton utazó művész. Egyszer Egerbe utaztam vele s mindenki tudja, hogy ez a legnagyobb megpróbáltatások egyike, kivált mikor az ember estére vissza akar térni Budapestre. A menetrend olyan elmésen volt összeállítva, hogy reggel a leggyorsabb összeköttetést egy személyvonat közvetítette, de így is csaknem egy órát kellett várakozni a füzesabonyi állomáson az Egerbe gőzölő vegyes vicinálisra. Ennek a személyvonati utazásnak és várakozásnak unalmát Berczik egyszerűen lemosta lelkünkről, mert csodálatos zsenialitással tudta megszólaltatni, magához vonzani és beszédes instrumentummá gyúrni a vonatot és a perront. Különös tehetség kell ahhoz, hogy valaki az ismeretlen, egyszerű emberekben első szóra megnyomogassa azokat a billentyűket, melyeken a legközvetlenebbül és a legkedvesebben szólalnak meg és melyek gyakran

mint a kopott, használatlan, porlepte hangszerek érdekes, komikus, jellemző, bizarr hangokat adnak.

Én azonban ehhez a művészethez nem értek. Én becsülettel unatkozom a perronon, miközben egyetlen multságom, hogy szívom magamba hallgatag és félig öntudatlan az arcokat és vidéket, ezeket az itt nyüzsgő tót típusokat, melyek különben sokkal több változatosságot mutatnak, mint gondolnók. Mi a tótokat ezeréves együttélés után sem ismerjük. Mi a tótot csak durva, általános vonásokkal rajzoljuk meg magunknak, legföljebb bizonyos komikummal árnyékolva. Nagy kalap, tüző, bocskor, kenderhaj, krumplicsőr: ez a mi szemünkben a tót, holott a valóságban éppen oly sokféle a tót arc és viselet, mint amilyen sok formájú a kalapja. Láttam a Revuca völgyében, kedves, hűvös kárpáti vasárnapon, csapatával olyan pörge kalapú, pörge bajszú, barna tót legényeket, meg nádszáltermetű, kondorhajú leányokat, menyecskeket, hogy az Alföldre illettek volna. S valóban, hogy itt rovom a perront, melynek szemhatárát már surolja a morva, szlezák és polyák népfelhő, ezeken az itt nyüzsgő csupasztót parasztarcokon számos intelligens, megnyerő, szép vonást fedezek föl, sőt - ami ámulatba ejt, - magyaros vonásokat is. Ez meglepő, különösen itt a periférián, de aki belenéz a tótság elzárt tömegébe, több rokonvonást is fog felfedezni. Engem mindig meglepett érzés fogott el, mikor a fátrai lakásom ablaka alatt hajnalonta megzendült a tehénpásztorok tót szövegű, de magyar ritmusú és melódiájú nótája, kísérve tömörkedő kolomp és csengő misztikus, édes fecsegésétől. Vagy mikor leereszkedvén a gombási pástra, ott éppen tánc lévén, a tót fiatalság csárdást járt, még pedig csakis csárdást, ugyanúgy aprózva, olyan negédesen, olyan hányavetien és mégis komolyan a legénye és olyan szendén, tartózkodó kacérsággal a leánya, mint a magyarság. Való igaz, mi nem ismerjük a tótokat, kiket ezer méteres sziklafalak zárnak el tőlünk, kiknek még a rokonvonásaik is oly idegenek és távoliak szemünkben, mint az a piros tűz, mely a szuroksötét kárpáti estén a hegy tetején lobog s eltűnődünk rajta: csillag-e vagy pásztortűz?

No, de harmadfél órát nem lehet a perronnal és népével bibelődni, hát mégis csak ráfanyalodtam arra, - amit tanácsoltak, - hogy megnézzem a gyárat. Meg a várost. A kis, egyenes utcában megkérdeztem egy benszülöttől:

- Merre van a piac?

- Fenn a dombon.

- Érdeemes megnézni?

- Hogyne. Most már érdeemes, mert nemrég - aszfaltozták.

Helyes, hát megnézzük azt az aszfaltot. Egy kis, kanyargó út visz föl a dombra, - afféle regényes ösvény, amilyen a várak kapui felé csavarog. Ennek a torkában az ember szinte beütközik egy öreg, ősz templomba, a plébánia-templomba, meg külön álló, ósdiságtól barna, harangtoronyba. A templom, sajna, zárva volt s csak külső falának érdekes freskóját bámulhattam meg, de így is a vénségnek, tisztességnek, áhítatnak oly képzeletbeli fehér hattyúszakállá omlott le barázdás arculatáról, hogy megmártotta képzeletemet annak sejtelmében, hogy lesz itt valami egyéb látnivaló is az aszfaltnál meg a gyárnál.

Egy szűk utcácska nyilalt innen a piacra; félig sikátor, melyet olyasféle híd boltozott be, amilyen a lagunákon vagy régi hollandus utcákban látható. Elballagván ezen az árnyékban és hűs, nedves, mondhatnám középkori levegőben fürdő utcán, egy tágas tér különös világába jutottam. Ez volt a piac, vagyis főtér.

Nem tudom, nem fog-e némely olvasó mosolyogni rajtam, aki, íme, most fölfedezni szándékozom Zsolna főterét. Az úton lévő ember közös sorsa, hogy megbámul oly városokat és természeti szépségeket, melyeket a szomszédja jobban ismer a tenyerénél, még ha nem is

Magyarországról szól az ének, mely oly kicsi és oly szűk és mégis oly ismeretlen sokunk szemében. Ime, én is, megigézve és megdöbbenve néztem szét ezen a téren, megigézve egy váratlan látványtól s megdöbbenve azon, hogy e rengeteg vasúti raktár- és vagonváros fölött a régi világnak mily szűziesen érintetlen képét kapom meg, kakasugrásnyira a nyaralásom helyétől, anélkül, hogy sejtelmem lett volna róla.

Képzeljünk egy teret, - hogy megkezdjem fölfedezését egy ezer éves magyar városnak, - tágas, levegős, kerek teret, csupa egyemeletes, nyájas, beszédes, kecses kis házzal, melynek emelete alatt széles, öblös, fedett utca folyik körben, nyüzsgő néppel, bolt hátán bolttal, melyek benyúlnak az épületek méhébe és fényes nappal is lámpavilágot rezgetnek ki. A tót fenyvesek közé rejtezett velencei Márk-tér ez, annak árkádjaival, bár monumentális épületei nélkül, de ósdi, bájos, komikus patinával öreg épületein. Szemben van az öreg jezsuitatemplom, szintén árkáddal portáléja előtt. Nyitott ajtajából homály és aranyfény dől ki, meg illat, - vagy talán nem is onnan leng ez, hanem a virágnak ama tömegéből, melyet (hogy még elevebben kísértessen az olasz emlék) az árkádok alatt árulnak.

Van az árkádok alatt mindenféle fajta üzlet: modern és régies, gazdag és szegényes, kofa, zsidó, korcsma, kávéház, de valamennyi behúzódva és beleveszve a keskeny, sötét bolt-helyiségekbe. Ezekben még ott tanyázik a századok homálya és a zugokba lapulva és tapadva bámul ki az árkádok utcájába, melynek nagy gránitkockáin dong és kopog az elegáns úri asszony és a cifraruhás tót fehérnép cipellője. Bizony nem kellett sok fantázia hozzá, hogy e keretbe beleilleszkedjék a mult az ő életével, furcsa öltözetű, hegyes süvegű, uszályos polgár-asszonyaival, abaposztóruhás, kardos polgárembereivel, sápadt arcú pénzváltóival, akik a lengyel és burkus kereskedelem e pontján ott pöngették a tallérokat és dénárokat ama boltok félhomályos ajtaiban. A most nyüzsgő (és hála Istennek, nem kis részben magyarul beszélő) tömeg hát hamarosan elsodródott előlem és egymásután visszaültettem e komikusan bájos házacskák ablakaiba a szőkefejű középkori polgárleánykákat, amint az ólommal szegett üvegkarikák mögül leleselkednek nádor uram veresmentés vitézeire, akik lenn csörgetik a sarkantyút a macskakövezeten... mert sohasem lengett át a régi világnak oly közvetlensége, mint ezen a sajtóságos téren, melynek árkádos házainál ugyan vannak szebbek, stílszerűbbek Bártfán, Lőcsén, Brassóban, de azokról mindenki beszél, ám ez maga volt a meglepetés. Ami a hatás titka.

Nos, igen, a macskakövezet helyén ez idő szerint aszfalt szürkéllik, melyért most már *érdemes megnézni* a zsolnai főteret. Kár lenne, ha a régi, kedves házak szimmetriáját is megbontanák modern építkezéssel, vagy ha éppen az árkádokat is eltüntetnék, hogy „még érdekesebb legyen megnézni a főteret”. Két sarkon már úgyis beépítették az árkád alját valami üzlethelyiséggel és elrekesztették vele a földött utca folyóját. Mintha csak egy gyönyörű történetnek kiszakították volna egy lapját - sajtakarónak. Vagy egy megbecsülhetetlenül értékes vázának leütötték volna a fülét.

Hanem a gyár megtekintéséből nem lett semmi, mert a vonat füttyentéséig róttam ezt a teret és a városka többi érdekes utcáját, noha megvallom, a híres aszfaltnak nem sok figyelmet szenteltem.

A szem.

Ez a legmegbízhatatlanabb és egyszersmind legprepotensebb szerve az embernek. Pártos, megvesztegethető, felületes, olykor gonosz és gyakran hazug, mégis mindig ájtatosan forog az ég felé és föltétlen bizalmat követel magának. A nyelv, a szív, az agy csak kontárok, iskolás gyermekek és gyakorlatlan inasok az ámítás és hízelgés nagy mestere és remeklő művésze, a szem mellett. Minden szervünk, minden érzékünk és indulatunk bilincsbe vert rabja és alázas szolgája szemünknek, másológépe, fonográfja. Azért boldogult mindig az olyan ember, aki a szemnek dolgozott és pusztult el az olyan, aki a világ milliónyi szeme elül rejtezve akart boldogulni.

Bölcsönktől, gyermekkorunktól lebeg fölöttünk a szem, dédelgetve és lesujtva, támogatva és elejtve, szerelemmel és gyűlölettel, mosolyogva és keseregve, de mindig részrehajlón. A szülő szeme az ő elfogult szeretetével, a tanító szeme rokon- vagy ellenérzésével, a kedves szeme az ő mindennél elfogultabb szerelmével és az Élet szeme az ő mindennél megvesztegethetőbb ítéletével. És bölcsönktől, gyermekkorunktól fogva vissz bennünket a szemünk részrehajló, csapodár vonzalma vagy gyűlölete a játékszobán, iskolán, ifjúkorunk derült léhaságain és meglett korunk komor szenvedélyein át. A szemünk, mely megvesztegeti szívünket, elámítja elménket, köt és bont, pillanat alatt összefűz elszakíthatatlan fonállal ismeretleneket s pillanat alatt szétvág örök időnek szánt kötelekeket.

Hiteles tanuja a történelemnek, a bírónak, a szerelemfélének, az igazságnak és hamisságnak, az erénynek és bűnnek, multnak és jelennek és nem lát tisztán öt lépésnyire. Káprázó és révedező tekintete, melyet füst gyanánt ragad magával a legkisebb szél és megvakíthat minden porszem, börtönbe, bitófára, boldogtalanságra, nyomorba juttathat ártatlanokat. És mégis övé az első és utolsó szó, belőle másolja a tudós a történelem alakjait és a bíró az ítéletét. A szemek tanuságából, mely annyiféle, ahány szem van és minden szemnek olyanféle a tanusága, amilyenek káprázó, részrehajló pupillája összepepecseli, gyúrja és színezi.

Rövidlító szeme a gyarló embernek, nagy az ő hatalma. Egyszer egy bíró így szólt a tanura: „Nem látni kell, hanem tudni.” De mit tud az ember? Csakis azt, amit az a két kis ragyogó golyó tudat vele, mely a homloka alatt és az orra fölött buvik meg, a pillák szeszélyesen repeső legyezője alatt. És milyen szűk és korlátolt tér az, amiről e golyók hírt adhatnak a tudásnak! Hova tudnak el- vagy behatolni az emberi tudalom e közvetítő ügynökei? Egy vízcsepp világának titka csak oly megfajthetetlen neki, mint ahogy sohasem lát bele bármely emberi szívbe, még a saját maga szívébe sem. Egész életét úgy nézi végig, hogy nem ismeri, nem látja valóságos képükben azokat sem, akikkel együtt él. Saját magát sem. Lépten-nyomon fedez föl magában is oly titkokat, melyek el voltak rejtezve neki és akarátán, tudásán kívül törnek rá, mint a váratlan szerencsétlenség vagy szerencse.

És mégis e rövidlító szemgolyók uralkodnak rajtunk. Ezek ittasítanak meg bennünket, mikor tiszta ítéletre volna szükségünk s ezek józanítanak ki, mikor a csalódás a legfájdalmasabb. Ezek gyűjtik egybe éjszakára az álmodunk és nevetik ki reggelre az álom meséinek bolond szarkalábjait. Hiába hunyod be szemedet, hogy megszabadítsd ítéletedet megvesztegető befolyásától. A szónoklat csak emelkedő és eső hangok kavargása, ha nem látod a beszélőt, a dal nem szárnyaló madár, hanem csak suhanó árnyék, ha nem látod az énekest. Tapsolj a fonográfnek vagy lelkesedj a telefon előtt, ha ki akarod játszani a szemed mindenható zsarnokságát és megszédítő ópiumát. Ámde ennek a holt hangnak, a testetlen igazságnak, ennek a szépségnek, mely nem a szem kapuján tér be hozzánk, nincs meleg tűzhelye és maradandó szállása lelkünkben. Egy lázító irat, melyet a szem szív föl a papírról, hatásosabb a legszebb hangnál,

melybe a szemnek nincs beleszólása. Szerencsétlennek és nyomorultnak érzi magát a világtalan, mert az élet nem a szemén, hanem csak a fülén át szivárog be hozzá és a szürke igazságokat nem hamisítja meg neki a szem kedves csalfasága, hízélgése vagy gonoszsága.

Nemcsak az egyes ember, hanem nemzetek, világok és korszakok fölött uralkodik a szem. Rákóczit egy kornak a szeme félistennek, más kornak a szeme árulónak látja. Nem a korszakok esze és szíve, hanem csak a szeme. Az ész, ha a szem befolyásától megmenekült, nagyon jól tudta 1705-ben is, hogy Rákóczi nem Isten és a nemzet szíve 1712-ben meg 1737-ben is elvesztett legjobb fia gyanánt siratta. De a szem, az egyszer rajongó, másszor ledér szem, a szerencse napjaiban bálványt, istent faragott magának a fejedelem földi alakjából és a szerencsétlenség idejében bűnbakot, árulót a fejedelem szinte földöntúli önzetlenségéből és idealizmusából. Ezt megvesztegeti a szerencse és eltántorítja a szerencsétlenség, hogy azután megint fölkeresse az elesettet és mártírt, eszményt, hőst teremtsen magának emlékéből, míg nem állhatatlan természetét más tárgy és kacérkodás nem ragadja magával. Az ember, a nemzet, a kor, gyakran a maga jobb érzése, tudása ellenére, rabszolga gyanánt követi megígézt vagy megvesztegetett szeme túlzó és kicsinyítő, divathoz, pompához, sikerhez tapadó kalandozásait.

Csélcsap a népek szeme, lenge pillangó az asszonyi szem, röpdöső madárka a gyermekszem (egy szó búzaszemecskéjével meghódíthatod), de a legmegbízhatatlanabb és elvakultabb a politikus szem. Ennek nincs egyéb mértéke, ízlése, szerelme, igazsága, gyönyöre a pártérdeknél. Ez a szemek akrobatája, mely csodálatos szaltomortáléval veti át magát az igazság ingájáról a pártérdek hintájára. Ez lát bolhát az elefántban és az egérben mammutot. És ez lát tízezer ellenzékit és húsz főnyi kormánypárti csöcseléket s ugyanakkor tízezer kormánypártit és két tucat ellenzékit - ugyanazon a félegyházai népgyűlésen.

A fekete kendő.

Csak nem fogy el a regény. Hasztalan szorítja az irodalom a romantikát a leghátulsó kicsi szobába és készíti a hamupipőke szerepére, az élet most is sűrűn írja Dumas és Jókai módra regényeit.

Forgatom a lapot. Terringette, hiszen úgy érzem magamat, mintha a múlt század hatvanas éveiben ülnék a „kéjesen duzzadó ottomán” s a Hon tárcájában az arslánok meg delnök ördögi cselszövényeit olvasgatnám. Vagy nem egy félig befejezett fantasztikus regény-e a Junga százados története és nem csaknem tökéletes Dumas-féle romantika-e a bécsi vezérkar mérgezési esete? Hasztalan nyesi le a modern ízlés a regényesség szárnyát, hasztalan dobja lomtárba a fantasztikust, a rendkívülit, a csodálatost, a meglepőt, a nagy bűnt és nagy erényt, a pokoli cselszövést és mennyei naívságot. Az élet, ha nem kellene a regényírónak az ő bonyolalmas és érdekes témái, vállat von és átadja - a riportereknek.

Engem ma reggeltől nem hagy nyugton egy fekete kendő. Az a kendő, mellyel annak a léghajósoknak be volt a szeme kötve, akit tegnap összetörve, holtan találtak meg a Kvarneró szikláin. Ugy érzem, hogy ez a kendő abban a levegőbeli tragédiában egy fantasztikusan meg-rázó jelenetet főd el. Olyan jelenetet, amilyent Jules Verne zabolátlan képzelete szokott mesés regényeibe szőni.

Két aeronauta útnak indul Berlin felől. Az imént még talán az Unter den Lindenen uzsonnáz-tak és könnyű szívvel, nyugodt derűtséggel gondoltak arra a levegőbeli útra, melyen nem-sokára lebegni fognak. Közömbösen és nyugodtan beszélgetnek, mert hiszen megszokott kirándulás ez számukban. Szivarjuk füstje kéken libeg a levegőben. Ki gondolna közülök e percben a Kvarneró zöld hullámhegyeinek bömbölésére és a fenyegetően sötétlő osztrici sziklákra? Ki gondolna arra, hogy ezek a sziklák lesznek a levegőbeli tragédia ötödik felvoná-sának a színpadja, melynek első felvonása barátságos szivarfüst és pohárcsengés közt kezdő-dik? Pedig hiszen minden léghajós-út regény - vagy tragédia. A huszadik század gyermekei minduntalan átélnek ezt a romantikát és mégis azt állítják, hogy századunk lelkének idegen a tizenkilencedik század kalandos, hősi, regényes világa.

Nyugtalanul remeg az óriási selyemkörte a sötét levegőben. Köteleit gyakorlott munkások fogják. A két léghajós eldobja cigarettáját, rövid búcsú, könnyed ugrás a kosárba és a léghajó belerepül a sötétségbe. Az utasok barátai még egy ideig az eltűnő selyemkolosszus után bá-mulnak, találgatván, hogy merre viszi a szél, azután visszaszállingóznak a nagy metropolisba. Folytatják a mindennapos, szürke életet ott, ahonnan a levegő két utasa kitepte magát és beleolvadt a rendkívülibe, a kiszámíthatatlanba, a regénybe.

A két utassal pedig már csak az ötödik felvonásban találkozunk. Éjszaka, sivító és ordító bóra szárnyain sodortatva, megjelennek süllyedő, horpadt körtéjükkel a magyar tenger fölött. Alattuk az öböl nekibőszült vize, előttük - ijesztő lázalom gyanánt a Karszt ködös tömege.

Kemény és rettenthetetlen a két férfiú. Az egyik építőmérnök, a másik orvos, de mind a kettő járta már a levegő rejtelmes útjait. Amit emberi erő és kétségbeesés, tudás és gyakorlat meg-tehet, bizonyára megtették, hogy ebből a pokoli éjszakából élve kikerüljenek. De ki tudja, a halálküzdelemnek és az életért való viaskodásnak micsoda idegrázó óráin estek már át, mikor ide kerültek, e háborgó víztükör fölé, melynek egyik zugában, a vihar korbácsától veretve, didereg reszkető gázlángjaival Fiume. Most ott nyargalnak a homályban, kosaruk csikorgó és sivító kötelei közt, sebesült szörnyként bukdácsoló gömbjük alatt. Most már tudják, hogy levegőbeli útjuk a leselkedő halál birodalmát szegi és hogy hazájukhoz, barátaikhoz, hivatá-

sukhoz, a német világhoz és dicsőséghez már csak egy pókhálósál fűzi őket. S minden erejük megfeszítésével dolgoznak, hogy kijussanak az alatt dühöngő hullámhegyek hatalmából.

Ám egyszerre feltűnik előttük az éjszakánál is sötétebb tömeg. A Karszt. És a vihar a villám erejével sodorja őket neki. Ez a halál. Ez a vég. Nincs többé kétség. Az egyik utas meredten bámul a közelgő rémségbe. A másik? Előveszi kendőjét és beköti a szemét. Halálra van ítélve, megy a veszőhelyre, hát megadja magának azt a kegyelmet, amit az emberi irgalom a golyóhalálra ítélt bűnösnek megad. Eltakarja szemét, hogy ne lássa a neki szegzett fegyvereket. A Karszt szikláit. A rá leselkedő halált. Bekötött szemmel, a táncoló gondola oldalának támaszkodva és lelkével félig már a megsemmisülésbe omolva, várja a borzalmas csapást.

Reggelre a rőzszeszedő jámbor horvát parasztasszony két holttestre bukkan. Az egyiknek a szeme fekete kendővel van bekötve. Egyszerű sötét selyem, melyet gazdája egyszer valami berlini divatüzletben vásárolt magának.

És most, íme, a fekete kendő egy regény fantasztikus és tragikus utolsó jelenetét susogja el, ott a Karszt kopár szikláin.

Esős napokon.

Ócska téma, de ki kerülheti el méla vagy mogorva, borús és hideg hatását? Hova bujdosz és a város mely zugában gubózd be magadat, hogy lerázd lelkedről, testedről e napok ólmát? Itt kopognak ablakodon szürke kis pillangói, az esőcseppek, itt zuhog füledben egyhangú, száraz, sovány és mégis végtelen muzsikája. Hiszen ha nem is veri a fejedet és hátadat a nagy menny-beli szűrő kifogyhatatlan vize, ott mossa nedves lehe az íróasztalodat, mely mellett ülsz, a könyvedet, melyben lapozol, a paplanodat, mellyel takarózol.

Szomorú, kicsi, törpe minden. A város, melynek házai mintha leguggolnának a felhő és eső terhe alatt, a Duna, mely fénytelen, szinte sunyi alázattal lopózik tova a komor levegő köpönyege alatt, a budai hegyek, melyek akárcsak egy csomó nagy vakondtúrás gomolyognak és lebegnek az elmosódott horizonon. Csak a szürkesség nagy és mindenható. Ez borít el mindent, ennek a billogát viseli minden, mint a juhnyáj a gazdáját.

Esik. Minden ember úgy érzi magát, mintha súrolnának körülötte. Emlékszel ama nyájas napokra, mikor szerette párod nagytakarítást rendezett meghitt fészkedben? Emlékszel a nedvességnek, a páráztatnak és a hontalanságnak arra az illatára, mely oly vigasztalanul ölelt körül? A lelki csömörnek, a menekülés vágyának, az üldözött vadnak ama nyomasztó érzésére, mely elfogott, mikor bekukkantottál vízben ázó szobádba? Most egyszerre minden házat, minden lakást, minden odut mosnak, öntöznek és súrolnak láthatatlan takarító asszonyok, kiknek fején felhő a keszkenő és derekán köd a kötény.

Esik. Ez a nagyváros is oly számkivetettnek s oly vigasztalanul gyámoltalannak érzi magát. Szürke, vizes csíkokkal és sötét, nedves foltokkal tarkázott palotái oly mogorván, csalódottan néznek maguk elé, mintha azon tűnődnének, hogy hova lett oly hirtelen a nap és hova a nyár? Nemrég még a nap izzóan forró csókjával hajtotta a város nyugalomra kőfejét és éjszaka a nyár milliárd ékszerrel teleaggatott fátyla repesett álmodó szeme fölött. És reggelre leáldozott a tündöklés és elosont a nyár. És másnap reggelre, meg harmadnap reggelre mintha csak egy régen eltávozott mesebeli álom lenne a nyár fénye, mámora, napja és csillaga.

Minden álmos, bágyadt és kedvetlen. A kőszent álmodik a templom homlokán, míg glóriájának csillagairól apró sárga gyöngyök csöpögnek a kövezet barna tócsájában. Bóbiskol az államférfi kőoszlopán és ázik a költő bronzhomloka, benne mintha gubbasztva rejtőznének azok a csicsergő dalok, melyek egykor onnan kirepültek. A megkeskenyedett, fázékony utcán fényes hátú óriásbogarak gyanánt állanak a bérkocsik és az esernyők áradata nagy, fekete, lomha gombák precessziójaként ömlik végig rajta.

Esik. Behúzódol a vackodba és átadod magadat annak a gondnak, melynek nincs tárgya, mégis lever, nincs súlya, mégis nyomaszt. Ez az esős napok nyavalyája, mikor az ember-madár a lelke tollzatát fölborzolva gubbaszt a kalitkája léccén. Fájdalmatlan szenvedés, láztalan betegség, fázás nélkül való lúdbőrzés és zsibbadt nyugtalanság.

Vannak-e kedves emlékeid? Ezeken a napokon föl ne idézd, mert mézük lecsurog, mint a vén fenyő törzséről a gyantája és tarka szárnyuk hímpora lepereg, mint a pillangóé, melyet kíméletlen gyermeki kéz markol meg. Vannak forró vágyaid? E napokon ne bocsásd ki rejtekükből, mert nedves sercegéssel lobban el lángjuk és lezuhannak a magasságból, mint a vándorútra kelt darvak a fagyos északi szélben. Vannak erényeid vagy bűneid? Rejtsd el őket, mert az erényeid szemében kiábrándult, ledér gúnymosoly fog égni és a bűneid ajkáról képmutató, ájtatos zsolozsma fog feléd susogni.

Esik. A város álmos arcára szinte észrevétlenül hull az a fátyol, melyet az est hoz mindennap számára a szövőműhelyéből. Azaz, talán nem is kellett ma új fátyol, csak megsűrűsödött és megvastagodott az, mely egész nap rája borult. A sötétség belekapaszkodik testvérenek, az esős borúnak a karjába s most ketten susognak, beszélnek a világ fülébe és zengik monoton nótájukat. A kis szürke eső-pillangók most láttatlanul zizegnek az ablakon és verdesik az utca kövezetét, míg a város az ő hideg, nedves párnáin visszaálmodja a napot és a nyarat.

Az udvari újságíró.

Régóta figyelem a politikusokat s mondhatom, hogy nagyon szomorú lenne, ha miként a madarat, a politikust is a tolláról ismernék meg. Értem azt a tollat, mely léleklök, beszél, eszik, még pedig elegáns vendéglőben: szóval a politikusok udvari újságíróját. Mert minden nagy és kicsi, bölcs és ostoba, érdemes és érdemetlen politikusnak van egy kebelbeli újságírója és régi tapasztalat, hogy minél nagyobb, bölcsőbb és érdekesebb a politikus, gyakran annál kisebb értékű az udvari újságírója.

Kétféle újságíró van. Az egyik, aki tud írni. Ez dolgozik, robotol, minden nap kiönti lelkét a közönség elé, hogy az olvasónak néhány mosolygó vagy fényes szemű percet vigyen a szürke huszonnégy órájába, térdig koptatja a lábát, hogy a közönség féktelen kíváncsiságát kielégítse. Ez az igazi újságíró. Ezek közül azonban a nagy politikusok keveset ismernek, még kevesebbet méltányolnak. A másik fajta újságíró, aki nem tud írni. Ne méltóztassék ezt úgy gondolni, hogy nem tud *jól* írni. Egyszerűen nem tud írni. Nem tud három szavat lefirkantani hibátlanul, egyetlen mondatot összeütni úgy, hogy keze, lába legyen (fejről nem is beszélek!). Nem tud írni, nem mer írni, nem akar írni, nem is fog írni soha. Ebből a gárdából kerül ki jórészt az udvari újságíró, a miniszterek, kiváló szónokok, nagy politikusok kedves, dédelgetett újságíró-dárdása.

Ezt az újságírót megtalálod mindenütt, ahol a nagy politikus beszél vagy hallgat, dolgozik vagy pihen, ül vagy sétál. Mindig ott beszél, hallgat, pihen vagy sétál ő is (csak nem dolgozik) a kegyelmes vagy leendő kegyelmes könyök mellett ő is. Ha azt hiszed, hogy valami nagyon hízeleg a nagy férfinak, hogy szalad a gyújtóért, ha cigarettet vesz elő, harsogóan kacag, ha a kegyelmes élcel és megremeg egész lényében az ihlettől, ha a fényes ábrázatú barátja rátekint, csalódot. Ezt csak azok a slemilek teszik, akik dolgoznak, akik elnyüvik testüket, lelküket a nagy úr szolgálatában, akik nem is kénytelenek vele, mert a nagy férfiú jobban rájuk szorul, mint ők reája. Az az újságíró, aki nem ír újságot, jobban ismeri a dörgést és tudja, hogy ilyen ásatag eszközökkel nem lehet madarat és kegyelmest fogni. Ő a nagy férfiú könyökének a hű árnyéka ugyan, de nem alázkodik meg előtte, sőt bizonyos sunyi bizalmasodással, ügyesen leplezett foghegyről beszél vele. Vállát veregeti annak, akinek a vállához ágaskodva sem ér föl. Vállát veregeti észrevétlenül ugyan, alamuszi kedveskedéssel és olyan művészettel, hogy híres barátja nem is sejti, de vállát veri. És a nagy politikus túri, beveszi, elnyeli, talán-tán élvezi is. Bizalmába ereszti, hurcolja magával, mint a selyemuszály a rája tapadt hernyót.

Hát mondom, mindenütt lehet látni az újságírónak ezt a fajtáját, csak szerkesztőség tájékán nem. Oda ő be nem teszi a kezét, lábát. Ott ő szárazra került hal lenne. Az ő eleme nem a szürke színű munka, hanem a fényes munkátlanság. Soha egyetlen betűt nem vet papírra kegyelmes barátjáról, nincs e sárteken újság, mely írását bevinné s mégis olyan hálót tud szőni a nagy politikus körül, hogy az szentül meg van győződve, hogy a magyar præs az ő kedves, konfidens udvari újságírójának a cikkeivel berreg az éjjeli sötétségben. Az ő szemével látja, fülével hallja, érzékeivel érzi mindazt, ami a hirlapirodalomban születik, forrong és történik. Hogy hogyan csinálja, az ő titka.

Ha azt hiszed, hogy ez az újságíró nagyon ártalmatlan bogár, mert hiszen a skorpió is csak akkor veszedelmes, ha csíp, az újságíró is, ha - ír, csalódot. Meg, hogy mégis jobb, ha nem tud írni az ilyenfajta újságíró, mint ha egy élesen fogó tollat forgatna a kezében, csalódot. Igaz, hogy nem olyan veszedelmes, mint a revolveres újságíró, nem zsarol, nem rágalmoz, nem gázol senki becsületében, nem is olyan kellemetlen, mint a szenzációt hajszólo újságíró, nem

csúszik be a családi szentélybe, nem jár a konyha falán, mint a sváb-bogár, de azért nem is olyan ártatlan, mint amilyennek látszik.

Kétféle közvélemény van. Az egyik a nagyközönségé, mely néha úgy születik, mint a vihar, váratlanul, tűneményesen. Jó, mint a zimankó, hirtelen zúgással, sívító vércse-felleg képében, eget elsötétítő hollószárnyakon. Máskor meg úgy születik, mint a vetés, hosszú munkával, szántással, vetőmaggal, boronálással, lassú permeteg esőre, tavaszi szellő dajkanótájára. Ennek a közvéleménynek az apja a független sajtó. A másik közvélemény a kegyelmes és méltóságos uraké, mely gyakran ellenkezik a nagyközönségével és még gyakrabban legyűri. Ennek a közvéleménynek az apja a politikai, jobban mondva a kormány- vagy pártérdek. E két közvélemény összeütközésekor gyakran keletkeznek homályos, zavaros momentumok, mikor senki sem lát tisztán s mikor a nagy férfiú nem az igazi sajtóban keres információt, hanem az ő udvari újságírójának a nyomorék, vértelen, hízelgő, gyökértelen magánvéleményében. Aki egy egész zenekarral rendelkezhetnék, megelégszik egy fűzfasípval.

Érdekes, hogy ez a tollatlan madár hogyan csinálja meg a karrierjét. Először valami kávéházi asztalnál tűnik föl, ahonnan átpislog az újságírók asztalához, egyetlen kifogástalan szervét működtetve: a fülét. Fölcsipegeti az apró zszurnalisztikai morzsákat, intimitásokat, pletykákat, mint a veréb, mely a reggeliző asztal körül ugrándozik. Azután közelebb húzódik és egy napon az újságírók közt ül, szerényen, mint a Napóleon gránátosa, aki tarsolyában hordozza, nem az író tollat, hanem a kegyelmes urak bizalmát. A kegyelmes urak könyökét, mely mellett nagyobb csatákat fog nyerni, mint kollégái (most már kollégái!) az íróasztalnál. Az újságírók országának a határa egybeolvad a politikusokéval, a képviselőkével, a kávéházban ugyan csak a kisebbekével, de nem kell félni, a mi barátunk olyan legény, hogy csak lovat kell alája adni, nyargalni tud. A ló pedig alatta ficáncol. Ime, nemsokára ott szónokol, magyaráz, informál, pletykál a képviselők közt, a parlament folyosóján, a klubban és a miniszter könyökénél. Eleinte neveted a dolgot, de azután elálmlétkodol, mikor a kegyelmes karján lejt el melletted és rezignált filozóf elmélkedés ejt rabul, mikor embered a miniszter fogatján csörömpöl el előtted, amint a nagy úr szent figyelemmel hallgatja az ő tollatlan tollforgatójának a bölcsességét.

Kakast, mely nem tud kukorékolni, bárányt, mely nem tud bégetni, farkast, mely nem ért az üvöltéshez, csak kitömve lehet látni, ellenben olyan újságírót, aki nem tud írni, csapatostul szemlélhetünk elevenen, előkelőségek árnyékában, színekúrákban, miniszteri előszobákban és dívánokon. Bámulom ezeket az üres palackokat, melyek nagyúri patrónusaikkal el tudják hitetni, hogy tokajit szürcsölnek belőlük, ezeket a fakardokat, melyek toledói pengéknek tudják kiadni magukat és ezeket a nagy politikusokat, akik büszkék arra, hogy szemük átfúródik a veséken, de csütörtököt mond az udvari újságírójukon. Pedig az tollal sem fedezi magát.

A fátyol.

A múlt vasárnap a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-előadásán voltam. Az előadás szép volt, értékes volt és mint minden Shakespeare-matiné, sok tekintetben különös és fájdalmas. Mert, íme, Shakespeare a színpadról az előadó asztal mellé került, a szavak zenéjétől csengő és az indulatok viharában tomboló életből a boncoló-asztal hideg, csöndes márványára. Nem Shakespeare beszél többé, hanem róla beszélnek, nem Shakespeare markol a szívbe, hanem a tudomány és irodalom Antoniuszai, akik az elnémult Cézár erényeit magasztalják. Megjelennek ugyan a színművészet emberei is az előadó pódiumon és megszólaltatják Shakespearet, de hogyan? Száraz szemmel, hangtalan kacajjal, mozdulatlan cselekvéssel, tárgyaltan kétségbeeséssel és epedéssel. Való igaz lenne, hogy a nagy Pán lassan kiszorul festett berkeiből s belekerül a mitológiába és a tudományba, melyben már nem az ő sípja ébreszt föl egy tündérvilágot, hanem őt ébresztgetik hideg fényű magyarázatokkal és recitálással? S vele egy egész világ leszorul a színpadról a könyvekbe és katedrákra, ennek a világnak ízlése, irodalma és színésznépe? Vagy talán káprázat mindez s a nagy britt egy napon megrázza magát és diadalal foglalja el ismét birodalmát?

De hát nem is erről akarok én beszélni, hanem egy impresszióról, melynek feszegetését kényesnek is lehetne mondani, de még sem hagy nyugodni, A művésznőről szól az ének, aki megjelent a kis emelvényen, hogy felolvassa a shakespearei tragédia néhány jelenetét, mert valami melankóliával vegyes báj volt abban, mikor az a fej, melyet mi, a nagy közönség, eddig többnyire a lámpák forró fényében s a színpad romantikájából körülfogottan láttunk, most a napfény hideg világosságában került elénk. Ez a divatosan fésült szőke shakespearei hősnő, karcsú, de asszonyosan deli termetén divatos ruhával, kezében könyvvel és nyakában keskeny láncon lógó lorgnettel.

Hogy a művésznő nagy volt és utólérhetetlen ebben a nemes ízlésű fölolvasásban, melyben mindent, korlátok közé szorított hangjának lehelletszerű finomságaival kellett kifejeznie, megírták a lapok. De volt valami programmon kívüli látvány is ebben az előadásban, melyről senki sem beszélt, de ami mindenkinek a szeme előtt lebegett és a gondolataiban rezgett. Félig a szemünk, félig a lelkünk látott egy finom, súlytalan és anyagtalan fátyolt arcán, a tűnő idő fátylát, melyet a borús égbolt nyers és rideg világossága reszkettetett ezen a mindig üde, fiatal és bájos arcon.

Milyen volt ez a fej? Szép és remek formájú. A haja mint a halványan csillámló aranyhullám övezte homlokát, az arc fehér, gyöngéden telt és nemes vonású, de az anyagtalan fátyol rajta repesett, mint a sima tó tükrén a báránnyfelhő könnyű árnyéka. Sohasem láttuk a durva mulandóság nyomait félénkebben és gyöngédebben rátelepedni valamire, mint erre az elpusztíthatatlanul fiatal és szép arcra, melyet mintha csak lábujjhegygel mert volna érinteni és karcolásai, törődései és árnyékszásai mintha nem is rajta, hanem azon a lehelletnyi fátyolon látszanának, mely azonban - óh, lelketlenül futamló idő és óh, kegyetlen délelőtti világosság! leszakíthatatlanul játszadozott rajta.

Valami gonosz, barbár élvezet volt e szép arcnak a korrallal való félig diadalmas, félig megadóan bánatos viaskodását szemlélni, firtatni és kilesni. Mert olykor, a fej egy könnyed mozdulatára, úgy tetszett, hogy mint a szellőtől megrengetett májusi fa a tavalyi száraz leveleket, úgy rázza le magáról az öregség könnyű nyomait és ifjúi ragyogással emelkedik föl előttünk; máskor azonban a levegőégen átcikázó apró madárfellegek gyanánt súrolták szemünket azok a repkedő nyomok. Olykor mint a kigyúló tűz bíbora ömlött el rajta az ifjúi fény, másszor, mint a szomorúfűz földre hajló ága, ereszkedett le róla a csalékony tavasz.

De azért szép volt, Shakespeare asszonyainak méltó tolmácsa volt, csak a mi lelkünkben gyűrűztek olyan hullámok, melyek arról zúgtak, hogy minden szépnek és minden bájnak van irigy és kegyetlen határa, melyen átlépve, lassan, észrevétlen elbolyong látásunk köréből s beleszűrődik az örök homályba. Előbb vagy utóbb, de kegyetlen bizonyossággal. Az ifjúság jó aranyos saruiban és elillan, akárcsak egy csöpp gyöngyvirág-illatszer, mely ideig-óráig beveszi magát kabátunkba. Minden megöregszik körülöttünk, amit szépnek, ízlésesnek, nemesnek, nagynak, fényesnek és öröknek láttunk és hittünk. Még Shakespeare is. Julia még lehajlik holdsütötte erkélyén a huszadik században is, de mind ritkábban s lesz idő, mikor Rómeó nem kötéllajtorján megy föl hozzá, hanem csak az ilyen Shakespeare-értekezések katedrájának lépcsőin. Ez irgalmatlan törvény, mely nem kegyelmez senkinek és semminek, de azért fájdalmas minden szépnek a halványulása és halála.

Ámde minden szépnek lehet föltámadása. Amit a világ valaha szépnek tartott és azután elejtett, kikelhet sírjából: az eltemetett irodalmi ízlés és kalapforma, a divatját mult politika és szoknya, a romantika és kacsaurru cipő, csak egynek nincs föltámadása, annak, amiben leginkább tükröződik Isten képe: az emberi szépségnek. Annak, amit legjobban szeretnek, legjobban féltenek, legjobban dédelgetnek, az asszonyi szépségnek, ha kikezdi az idő foga, nincs többé megújulása. Mert hasztalan vigasztalják a szép asszonyt azzal, hogy megújul szépsége leányaiban, a mulandóság ütötte sebeire csakúgy nincs ír, mint arcára igazi szépítőszer. Hiszen minden szép asszony önálló és többé meg nem újuló remeke a természetnek s valamiképpen nincs két hüvelykujj, mely egyforma vonásokat mutatna, azonképpen nincs és nem lesz soha arc, melynek bája vonásról-vonásra megújulna vagy másolódna.

A kor rettenetes keze, mely a szép asszonyi arcon egyetlen vonást megtör vagy elhajlít, olyan harmóniát bont meg, amilyen a teremtésben sohasem volt és sohasem lesz többé. A szép asszony öregedése lassú tűz, melyen egy műremek hamvad el, anélkül, hogy valaha éppen olyant alkotna a világ és anélkül, hogy az utókornak valaha teljes fogalma lehetne róla, milyen volt. Elhervad és sírba száll az a harmónia, lélek, ragyogás és pompa, mely ezt a fejet fénypermeteggel hintette meg állandóan és királyi kíséretként övezte. Minden szép arc hervadásával egy forradalom megy végbe a természetben, mely királyi fej koronáját löki porba, anélkül, hogy ez viszontláthatná valaha birodalmát.

No, de ez a művésznő még nem ejtette el koronáját, csak egy könnyű fátyol lebeg alakján, - így délelőtt. Hogy ez a fátyol is lehulljon róla, csak néhány lépést kell tennie - birodalma, a színpad felé. Ott az ifjúság testvére, az illúzió, nyakába fonja karjait és virágkoszorús fejét szerelmesen hajtja vállára.

Izabó eszménye.

I.

Mari, a szakácsné, Lidinek, a kis dajkának a társaságában megilletődötten ül a villamoson. Mind a kettőn kalap és felöltő. A kezét mind a kettő kínosan rejtegeti.

Mari (súgva, Lidinek): Te, Lidi, azután engem, ha bemegyünk az üzletbe, nem Hanák Marinak hívnak.

Lidi: Nem? Hát minek?

Mari: Várhegyi Izabónak.

Lidi: Jé! Így hívják a grófnét is a regényben, a Vörös automobil titka regényben.

Mari: Éppen azért. Ha az ember kosztümöt vásárol, akkor nem lehet Hanák Mari, hanem csak Várhegyi Izabó. Különbözik mindjárt megtudják, hogy cselédek vagyunk.

II.

Belépnek a Rákóczi-úti nőiruhás-üzletbe. A gazda nincs jelen, miért is a főlhajtó az üzlet belsejében estilapot olvas, a segéd pedig a modell-leánynak teszi a szépet.

Lidi: Kezét csó...

Mari (oldalba böki): Nem kell mindjárt elárulni, hogy mik vagyunk.

A segéd (félvállról): Mi tetszik?

Mari: Kosztümöt szeretnék nézni.

A segéd (szemtelenül vigyorog): Kosztümöt?

Mari: Persze, hogy kosztümöt. (Nekitüzelve.) Miért ne vehetnék én kosztümöt?

A segéd: No, én nem bánom. (Rávillant a szemével a modell-leányra.) Kosztüm kell neki!

Mari (Lidihez): Láttad a komiszt? Hogy pislog ránk!

A segéd: Hát milyen kosztüm kell?

Mari: Szezon.

A segéd: De milyen?

Mari: Szezon à la módi. Talán nincs itt olyan?

A segéd: Hogyne lenne!

Mari: De fazon is legyen rajta.

A segéd: Lesz rajta, amennyi csak kell.

Mari (göggösen): Mert én mindig a Kossuth-Lajos-utcában szoktam beszerezni eredeti újdonságaimat, most azonban a sógornóm, (nagy nyomatékkal) az ügyvédné, ezt mondta nekem: Te, Izabó, próbáld meg egyszer a Rákóczi-utat, mert ott is kielégítik legkényesebb igényeidet. (Lidihez): Most beadtam a csibésznek!

A segéd: Hát majd mutatok olyan kosztümöt. (Magában: Kosztüm kell neki!) Tetszik?

Mari: Ez nem szezon.

A segéd (őszintén): Mondok magának valamit, Zsuzsi.

Lidi (közbekottyant): Mari, kérem...

Mari (oldalba löki): Izabó!

A segéd: Hát, Mari. Ne komédiázzunk, Mari. Maga nem nagysága, hanem szegény cselédleány. Magának olcsón adom ezt a kosztümöt. A nagyságáknak negyven korona az ára, magának odaadom huszonöt koronáért.

Mari (mérgeiben könnyezve): Nem kell. (*Lidihez*): Gyere, Lidi. Még, hogy cseléd! Megyünk azért is a Kossuth-Lajos-utcába. (*Az utcán*): Még fazon sincs rávarrva! Nem is megyek én többet a Rákóczi-útra vásárolni.

A segéd (jókedvűen topog): Kosztüm kell neki!

III.

A két leány hatszor elsétál a Kossuth-Lajos-utcai nőiruhaüzlet előtt, amíg rászánja magát, hogy belépjen.

Lidi: Jaj, Mari, úgy félek, hogy kikergetnek ebből az üzletből, ha megtudják, hogy csak cselédleányok vagyunk.

Mari (reszkető hangon): Csak nem? (Behunyja a szemét és belép az üzletbe, mely tele van elegáns vásárló hölgygel.)

A segéd (eléjük reppen): Mivel lehetek, nagysád, szolgálatára?

Mari (elhaló hangon): Tavaszi kosztümöt kérek.

A segéd: Méltóztassék erre fáradni.

Lidi (nem mer szétnézni a nagy fényességben): Mari, mingyár' kidobnak.

A segéd: Mint vélekedik, nagysád, erről a kosztümről? Őszintén mondom, ez egy költemény. Méltóztassék fölpróbálni.

Mari (magában): Milyen finom úriember. Hiába, csak a Kossuth-Lajos-utcában érdemes vásárolni. (Fölpróbálja a kabátot.)

A segéd: Nos, mit szól hozzá, nagysád? Nos? Vagy talán nem ez az eszménye?

Mari (*Lidihez*): Hallod, azt hiszi, hogy nekem eszményem van!

A segéd (új kosztümöt hoz): Talán ez a nagysád eszménye?

Mari (*Lidihez*): Megint azt hiszi, hogy eszményem van. Bizonyosan a grófnéknak is van eszményük.

A segéd: Méltóztassék felpróbálni. (Körülnyargalja Marit, miután ez fölvette a kabátot.) Ez a kosztüm a nagysád alakját természetes érvényre emeli s úgy szabása, mint ízléses kivitele tekintetében a legkényesebb igényeknek megfelel.

Mari (*Lidihez*): Ez az! Ez kell nekem. Így volt az újságban is.

A segéd (ismét körülnyargalja Marit): Fényes, mondhatom, ezen legdivatosabb, pompás minőségű kosztümöt fekvése a tőkély fokára emeli.

Mari (halkan): Mibe kóstál?

A segéd: Potomság. Nyolcvan korona.

Mari (akivel forog a világ, mert nyolcvan korona az összes megtakarított pénze; magában): Nyolc-van korona!

A segéd: Tavarnokyné ő méltósága százhusz koronát fizetett ugyanezen kosztümért.

Mari: A méltósága! Mari és a méltósága! De nyolcvan korona!

A segéd: És mivel ez a kosztüm úgyis a nagysád eszménye...

Mari: Igaz, az én eszményem.

A segéd: Szabad a hölgy címét kérnem, hogy a kosztümöt elküldhessük?

Mari: Várhegyi Izabó, Rozmarin-utca 89. szám, negyedik emelet, 14. ajtó.

Lidi (közbekottyant): A padláslépcső mellett.

Mari (nagyot csíp Lidi karján. Böszön súgja): Egy hölgy nem lakik a padláslépcső mellett. (Kifizeti a ruhát. Távozás.)

IV.

Az üzleti szolga (a kosztümmel): Itt lakik Várhegyi Izabó önnagysága?

Mari (aki egész nap a konyhaajtónál leselkedett, gyorsan): Itt lakik. Adja ide a kosztümöt. Tüstént beviszem önnagyságának. Már türelmetlenül várja. (A szolga el. Lidihez): Hadd higgye a csámpás, hogy a Mari... azaz, hogy Izabó benn ül a selyemfotelban.

Lidi (nézi Marit, aki a rántást félbehagyva, azonnal fölpróbálja újra a ruhát): Mari, nekem úgy tetszik, hogy az a Rákóczi-úti kosztüm mégis szebb volt.

Mari (sóhajt): Lehet. (Büszkén): De az nem volt az eszményem! (Ábrándosan): A Várhegyi Izabó eszménye.

Találkozás.

Nemrég megünnepeltük azt az évfordulót, hogy hajdanában együtt tettük le az érettségit. Szürke és kopasz fejű egykori iskolatársak találkoztak az elegáns vendéglő egyik melléktermében. Összegyűlt vagy két tucat abból a négy tucattól, aki annak idején az iskola padjában egymás mellett ült s mint mondani szokás, fölújítottuk a régi emlékeket.

Különös az ilyen találkozás. Magam iskolatársaimnak vagy kétharmadát nem láttam azóta, hogy szétszóródtunk az élet utain. Most, hogy ismét összekerültünk, mintha idegenek közé léptem volna. Ez a Rip esete. Az ember a maga lelki barlangjában átálmodja az életet s mikor az álom egy percre szétszakad, meglepetve látja, mennyire megöregedett körülötte minden. Az ébredésnek egy-egy ilyen perce az efféle találkozás. Valahány régen nem látott arc kerül elénk, az mind annak a vödör víznek a szerepét játssza, melyben Rip meglátta a maga fehér haját és arca ráncait. Az elillant időt, az ifjúságot, mely oly észrevétlenül kerek oldott és a közlő öregséget, mely szinte orvul lepi meg az embert.

Ugy éreztem magam, mint az archeológus, aki egy régi kort ás ki a föld takarója alól. Ez a takaró a mult volt. Jó mélyre kellett az ásót nyomnom, hogy ráakadjak az ismeretlen arcok mögött az ismerős vonásokra. Némelyik arcról szinte órahosszat vakartam és tisztogattam a mult porát, agyagját és rozsdáját, míg végre kivillant alóla a fiatakori érc fénye. A megfeleltetett bronz alól az aranyosan csillámló ifjú fém. És azt hiszem, mindnyájan átérettük ezt az archeológiai lázt. És úgy ültünk ott a fehér asztalnál, félig vagy harmadában megtisztogatva a kor rozsdájától, mint a múzeumi polcon sorakozik a régiség, melyet a régész nem ért rá egészen fölújítani. Vagy régi képek, melyeknek a festő csak futtában egy-egy részletét rekonstruálta. Nem ért rá vagy tán nem is tudta az egész munkát elvégezni, mert hiszen a mult köde, lenge volta mellett is, áthatlanabb gyakran a földnél.

De mindegy. Ezek a részben fölújított arcvonások is kedvesen érintették lelkünket, mert mindegyik egy-egy kis skatulyát nyitott föl, melyben multunk el volt csomagolva. Vagyis „fölújítottuk régi emlékeinket”. Apró, bohó emlékek jelentek meg az ajtóban, melyek előbb csak az orrukat dugták be, azután a kócos fejüket, majd - látván, hogy itt a kellő perc - pajkosan odatelepedtek az asztalunkra és lábukat himbálva nevettek, ragyogtak, érzékenykedtek és andalogtak előttünk.

Furcsa színe volt ennek a találkozásnak. Minden ember mögött ott lebzelt gyermek- és ifjúkori alakja, mintha csak több mozgófénykép vászna szikráznék egymás mögött a teremben a növendék-, legény- és férfikor tünékeny, de nagyon eleven jeleneteivel.

Sok büszke reménység jelent meg a legfrissebb vásznon valóságnak, mely a régi vásznon valamely szerény kabátka alatt húzódott meg. De különös. A legtöbb szó nem azokról esett, akik diadalmasan gázoltak át az élet akadályain, hanem arról az egyről, aki elbukott bennük. Mert kitűnt, hogy csak egy züllött el közülünk. Az a szegény társunk, akinek már megnyílt a sír, minduntalan átúszott tört vitorlájú, bedőlt bordájú hajóján beszélgetésünkön. Talán azért, mert az emlékek cifraszárnyú pillangói közt jobban feltűnt az az egy fekete lepke.

Emlékszem leányos vonású, kissé nyegle és elbizakodott arcára, noha bizony ezt már nemcsak a multból, hanem valósággal a föld alól kell kiásnom. A szerencse úgy hordta a karján, mint a kedves sólymát a középkori várúrnő. Azt lehetett hinni, hogy tánclépéssel fog átletteni az életen, mely feléje már az iskola padján is kegyesen, hízelgően és simulékonyan mosolygott. Amíg ezek a szürkébe borult alakok, melyek most itt tépegették ifjúságuk fájának leveleit, izzadva kapálták azt a kis földet, mely jövőjük termését rejtette, őt éles esze, vakmerősége,

családi összeköttetése és könnyelműsége játszva ugratta át az iskolai évek árkain. S íme, az élet kohójában éppen ez az egy hamvadt el végképpen, nem lévén benne szilárd ércanyag. Elégett életének csak füstje és pernyéje szállt be ablakunkon s kóválygott a találkozó asztala fölött, szinte bizonyosságául ama kopott igazságnak, melyeket az iskola padján annyiszor pengettek fülünkbe.

Emlékek.

A gázkályhának kétharmadra van fölcsavarva a huszonnégy libegő lángocskája. Most a gázkályha mellett is csak arról beszélünk, amiről Kisfaludyék a kandalló mellett, mikor arról volt szó, hogy alighanem már megint háború leszen a pipaszárlábú Frantz nemzettel.

Elmélkedjünk hát a most annyira aktuális tárgyról, a háborúról, melyben már oly régen nem volt részünk, hogy az íze sincs a szánkban. Mi harminc év óta csak úgy háborúskodtunk, hogy más verekedett, mi pedig páholyból néztük. Hol az amerikai-spanyolt, hol az angol-búrt vagy japán-oroszt. Lelkesedtünk, szörnyülködtünk és tapsoltunk annak, akivel rokonszenveztünk, vérét lihegtük annak, akire haragudtunk. S amíg a páholyból gyönyörködtünk a nemzetek véres színjátékában, eszünkbe sem jutott, hogy egyszer csak magunknak is le kell szállanunk a színpadra. És íme, mintha most csakugyan leszállóban volnánk, mert harci zaj kavarg az újságokban és a vonatok katonával zsúfoltan robognak délre. Egészen úgy fest a dolog, mintha készülődnék *valami*.

Harminc év óta nem volt háborúnk és harminc évi béke még a házasságban is nagy dolog, nemcsak az államok életében. Más állam jobban hozzászokott, mint mi, a harcias hangok izgalmas muzsikájához, mert például a nagy brit birodalomban valahol mindig verekednek, a francia gloárért is minden második-harmadik évben folyik a vér, ha másé nem, hát a szegény bolond idegen legionáriusoké. A német is élvezi az állandó fegyverzörejt, amióta a szerecseneket boldogítja a germán civilizációval. De nekünk a legkisebb háborús zenebona csupa merő újság és elsőrangú izgalom. Most hát megilletődve tűnődünk azon, hogy milyen is lesz az a zivatar, melybe belekeveredhetünk. Hol kezdődik s hova sodor minket? S ha járni fogjuk a táncot, kis szigeten gomolygó vagy a világon végigtomboló lesz-e? Miféle rendet vág sorainkban a tánckolonnak legfő rendezője, a nagy kaszás?

Az én emlékeim a hatvanhatodiki háborúig húzódnak vissza, de csak nagyon homályosan, ami nem csoda, mert hiszen három-négy éves lehettem mindössze. Mint valami ködben rémlik előttem az a pár emlék, melyet az évek vastag porrétege még nem fedett el: a kis kerek ezüst hatkrajcáros, a vasas német, meg néhány ponyvával borított ekhós szekér, mely lassú döcögéssel sápadt, össze-vissza kötözött, lábbadozó sebesülteket vitt át falunkon. Ennyi az egész. Minden más elenyészett. Hanem az a kocsisor, azok a sovány, borostás arcok, sárga szemgolyók, széles fehér kötelékek, üres kabátujjak és a kocsideréknak támasztott mankók örökre megragadtak emlékemben.

Másnak messzebbre nyúlhatnak az emlékei. Hiszen tipeg köztünk még néhány aggastyán, aki a szabadságharcban forgatta a fegyvert s van elég ismerősünk, aki az 1859.-i olasz háború füstjét is nyelte, olyan ember pedig, aki az 1866.-i hadjárat különös, ellentétes és tragikus izgalmaifjú- vagy férfikorban átélte, mikor azt remélte a magyar ember, amitől félt s az borította gyászba, aminek örvendett, egész sokaság jár köztünk, épségben, erőben és egészségben. Nekem azonban az utolsó nagy háborúról, melyben a nemzet résztvett, az a multból halványan ide sötétlő szomorú kocsisor az emlékem. És azóta is ilyennek láttam a háborút.

Azaz, van még egy emlékem. Egy Dejczó János nevű obsitos katona. Dejczó volt a neve, de mindenki csak Königréc Jánosnak hívta, mert ott volt a csehországi csatatéren. Emlékszem, mikor ez a katona hazaérkezett. Emlékszem, amint kemény, katonás lépéssel végigment az utcán s az egész falu asszonynepe sírva-ríva tódult utána. Hórihorgas ember volt s a köpönyegében, mely úgy szaladt végig rajta, mint valami lepel, rémségesen vékonynak, szinte kísértetiesen árnyékszerűnek látszott. Ugy tetszett, mintha az ember csak fejből és lábból való

volna, mintha válla, karja nem is volna. Hát nem is volt karja, mert ellőtték mind a kettőt Kőnigrécnél. Mindenki siratta Jánost, de az nem akadályozta meg, hogy az első évben el ne szeressék a feleségét, a másodikban el ne árverezzék a házát, a harmadikban - vagy talán a negyedikben Kőnigréc János feltűzte a hadiérmet a kopott köpönyegére, elballagott a szomszéd városba és kiállt az utca sarkára koldusnak. Ott állt azután télen, nyáron, hidegben, melegben, katonasipkáját maga elé téve, mindaddig, amíg a mulandóság a két karja után magát is el nem söpörte az útból. Hát ilyen a háború.

No de hát a bosnyák okkupáció emlékei még nagyon elevenen élnek. Aki a négy X-et már elcipelte a hátán, emlékszik arra, hogy az orosz-török háború izgalmi sokkal mélyebben fölzaklatták az országot, mint mikor mi elegyedtünk bele a balkáni drámába. Akkor - természetesen csak az elejével - éppenséggel nem izgult a nemzet. Az egészet egy nagy parádés marsnak tartottuk, mely néhány nap vagy hét forgásában elintéződik. Egy katonabanda végig muzsikálja Boszniát - így mondotta Andrassy - és a bőbugyogós nemzet ölelkezve fogja utána lejteti a Dunári-keringőt, meg a Weidling-Au-t. Akárcsak Bécs utcáin a suszterinasok testülete. Ami izgalom lángolt is bennünk, az abból a keserűségből táplálkozott, hogy ily gyorsan megszegjük azt a védő- és támadó-szövetséget, melyet Szücs pátri kötött a törökökkel. Még is disznóság, - gondoltuk - hogy mi minden fáradtság nélkül egyszerűen leakasztunk a török testvér fogasáról két tartományt s odább állunk vele.

Hanem azután jött Magláj s vele a nagy kiábrándulás. Kisült, hogy a török testvérnek holtra sebesülten is volt annyi ereje még, hogy nagyot üssön a hivatlan vendégen. Egyszerre egy nagy vihar szelét éreztük a nyakunkban és minden csontunkban, mely az egész nemzetet megmozdította és sodorta Dél felé. Mintha megmozdult volna minden rög és az ország lefelé görgött volna a bosnyák hegyek felé. Mozgósítottak. Minden családban és minden társaságban szakadoztak a szálak, mindenütt bomlott és kiesett valami: a magánéletben, a hivatalban, a munkában, a megszokott viszonyokban és szerepekben. Pedig a hadierőnek alig harmadát mozgósították. Ha most elgondolom az akkori kavargást, szinte el sem tudom képzelni, mi lesz, ha az egész hadierőt, az egész nemzetet talpra állítják s viszik a harctérre.

Amint emlékeim fájáról csipegetem a leveleket, látom a pesti parton a hosszú uszályhajókat, melyek zsúfolva vannak kék bakasipkával. Tűt nem ejthetsz le anélkül, hogy katona fejét ne érje. A partról pedig százával, ezrével repül a fejedő felé a zsemlye, kifli, szafaládé, gyümölcs, olykor borral telt üveg vagy ezüst forint. A nép, mely nem politizált, nem tudta megérteni, miért szimpatizáljunk mi a Hadzsi Loja handzsáros hőseivel, mikor a mi gyerekeink vérént ontják ki vagy holttestét csonkítják meg.

Láttam toprongyos alakokat, amelyek utolsó garasukat odaadták a katonáknak és még élénken emlékemben van az a csirkefogó, aki szemem láttára lopott el egy kenyeres kofától egy testes cipót, hogy - hatalmas ívben beröpítse a katonák hajójába. Látnivaló volt, hogy a népet egész mélyéig, a legsötétebb odukig fölzaklatta, szinte hipnotizálta a háború rémének a megjelenése. Akkor láttam azt is, hogy nincs olyan eszme vagy helyzet, mely a nép fantáziáját és szentimentalizmusát nagyobb mértékben foglalkoztatná a háborúnál. Ugyszólván a tenyerén vitte a szívét minden harctérre induló ezred elé, tekintet nélkül arra, hogy magyar volt-e, vagy sem. Ez az ezred is, mely a Dunán volt indulóban délre, tót volt; semmiféle szál nem kötötte a főváros utcai népéhez.

Vidéken vagyok. Látom a vasúti állomás felé tartó tartalékosokat, jórészt mándliban, gatyában, csak éppen a kék sipka, no meg a borjú és fegyver árulja el katonavoltukat. Nem mondhatnám, hogy a katonák rosszkedvűek voltak, csak kissé bosszúsáknak látszottak, mintha mindegyik otthon felejtett volna valamit és most e miatt füstölögne magában. Mert bizony némelyik mindent otthonfelejtett örökre: asszonyt, gyereket, házat, földet, még a hazai teme-

többe való jussát is... Némely sor mellett gyalogolt valamelyik katona apja, anyja vagy a kenyerese, nemritkán a felesége is karon ülő gyermekkel. A fegyelem nem túlságos. Laza sorokban, diskurálva mennek, egyiknek-másiknak a kísérője viszi a puskáját meg a cókókját, némelyik el is maradozik kissé, hogy valamelyik ismerősével búcsúparolázzék, azután nagy dobogva lohol a glédája után. A tisztek nem veszik szigorúan a dolgot s nem húzzák rövidebbre a pórázt, mert nagyrészüket szintén tartalékos és megérti a katona lelki állapotát. A katona-sorok fölött por vékony felhője lebeg, mely lassankint elfödi a csapatot, mint valami leereszkedő lavina. És szünet nélkül, szakadatlanul vonul a fegyveres nép egymás sarkában és tűnik el a távolság és a por kordinája mögött.

A kesernyés kedv azonban csak addig való, amíg a szülőföld hegyei, völgyei, szántói és farsorai kísérik a harcba indulót. Amint a vonat elnyeli a zászlóalj és a *hat ló vagy harminckét emberhez* címzett szalonkocsiban elhelyezkednek az emberek, megszólal a *Megy a gőzös Kanizsára* meg a *Söprök a pápai utcát*. Később pedig, mikor már sűrűn zeng az ágyú és füttyül a golyóbis Bosznia hegyei közt, hát ez: *Véres a föld lábam alatt, ellőtték a pajtasomat*, ami Petőfi *Előre* című csatadalából szállt a Mátyás király örökét vívó magyar bakák ajkára.

A katonák elmentek. Ezután is megy ugyan, csaknem mindennap, kisebb transzport a Száva felé, de a zöm már lenn kapaszkodik, verekszik és kutyagol a görbe utakon. S most minden magyar ház ablaka, a palotái is, a kunyhói is, Bosznia felé fordul és lesi az onnan érkező postát. Ha levél érkezik Nagy Páltól vagy Kis Mihálytól, az egész falu összeszalad, hogy megtudja, mi újság a háborúban, már tudniillik nem annyira azt, hogy mit csinál Filipovics tábornagy vagy Szapáry gróf hadosztályparancsnok, hanem hogy mit Farnadi Jóska káplár úr vagy Fekete András főúr, aki ugyanabban a században szolgál, melyben a levélíró. De néha nem Nagy Páltól vagy Kis Mihálytól érkezik a levél, hanem *róluk*, még pedig az ezred pecsétje alatt. Szerencsére az ilyen levél ritka, mert hiszen nem nagy háború folyik odalenn, csak afféle gverilla-harc. Sokkal sűrűbb az olyan levél, melyet a vitéz maga ír, mely rendesen és bánatosan oda konkludál, hogy egész Boszniát odaadná egy tál töltött káposztáért.

Nem volt nagy a bosnyák háború, de azért valósággal végigsuhogott az országon az izgalom sóhaja, valahányszor a hadvezetőség közzétette az elesettek, sebesültek és eltűntek névsorát. Hogy kapkodták a lapokat és hány házban betűzték visszafojtott lélegzettel a névsort, keresve egy nevet - illetőleg halálosan remegve attól az egy névtől, hogy benne talál lenni!

És látom most is azt a jelenetet, mikor egy ismerős családba beállított a háborúból szívszakadva várt harcos: az egyéves önkéntes fiú. A jelenet vajmi másképp ütött ki, mint a lovagregékben szokott lenni.

Az anya és testvérek ugyan egészen stílszerű sikoltással rohantak a borzasan, piszkosan megjelenő hős felé, ez azonban szuronyt szegezve, stentori hangon kiáltotta:

- Vissza, akinek kedves az élete!

- Kálmán, megbolondultál?... - hebegték a hölgyek.

- Vissza, mondom... fürdőt nekem... más ruhát nekem... ezt a rajtamvalót a tűzbe minél gyorsabban... azután következhetnek minden veszedelem nélkül az ölelés és a csók!

Mert ez is hozzátartozik a háború romantikájához.

Ének a drágaságról.

Ez az a kerék, mely a világon gázol. Ez az a kréta, mely minden számítást áthúz. Szorzó a bajban és osztó a szerencsében. Bölcsője a nyomornak és koporsója a megelégedettségnek. Lakodalma a családi viszálynak és válópöre a családi békének. Asztala az üres tálnak és nyoszolyája az álmatlanságnak. Ez az a kés, mely a vándorbotot metszi a népnek és ez az a fa, mely az égig tud nőni.

Tolvajkéz, melynek szabad a zsebedbe nyúlni. Harács, melyet fizetsz, noha nem foglalta el városodat az ellenség. Uzsora, melyért nem kapsz kölcsönt, melynek nem írsz alá váltót, mégis megadod. Adó, melyet nem szavaztak meg a parlamentben s melyért nem viszi el a párnádat a végrehajtó, mégis mindennap leszúrod.

Ez az az özönvíz, mely sohasem apad, hanem napról-napra árad. Nem negyven napja, hanem negyven esztendeje lessük az első napsugarat, mely felhőit meghasítja, de hasztalan. A drágaság özönvize egyre nő s már fulladozunk benne. Szegény anyagi egzisztenciánk már csak az orrán lélezkzik valahogy, a száját jóformán ellepte a drágaság árvize.

Ez az örök téma, az örök panasz, az örök fogfájás, az örök tüske az ujjunkban. Örökös néma jaj a világ száján és ordító némaság a szenvedők szívében. Nemzetközi soványító kúra, melynek nem kell Marienbad; szűk szoknya a világ testén, melynek örökös a divatja; kényszerzubony, melyet mindnyájan viselünk, anélkül, hogy dühöngő bolondok volnánk, mert hiszen a bolondul dráguló élet bolond játékait, fricskáit, ütlegeit és tréfáit békén tűrjük.

Ő a leányszépség Világosa és a szerelem csődje. Ő az a lármás suhanc, aki elriasztja a halacs-kákat, melyek számára két szép, kacér szem kivetette a horgot. Ellenben ő az a hajtó, aki a vadászokat (a hozomány-vadászokat) hajtja az aranykőrmű nyulacska elébe. Ő az a goromba csósz, aki megrángatja a szerelem istenének fülecskéit, valahányszor a modern világ ligeteibe megy cserkészni és az a füst, melytől a mézeshetek akácméze először fog kozmát. Két csókolózó száj közt az első kellelten szó és nem egyszer két meghasonlott lélek utolsó összekötő szálának az ollója.

Ő a világ angyalcsinálója, aki megfojtja az angyalkákat, mielőtt még megfogantak és megszülettek volna. Ő az a Dzsingisz kán, aki nem rohan a világra félmillió kutyafejű tatárral, hanem csak egy árjegyzékkel a kezében. Ő ezzel az árjegyzékkel kiveri a beteg kezéből az orvosságot, fellöki a reszkető állú öreg előtt a leveses csészét, kiüti a gyermek szájából a tejespoharat, megvonja a dolgozó embermasinától a gőzt, mely mozgatja. A legszerényebb tűzhelyeken eloltja a tüzet, feldönti a fazekat, a lakókat kikergeti a lakásból és belegyömöszöli a pincékbe, a tömeglakásokba, a menedékhelyekre, szegényházakba és a - börtönökbe. Vagy a sírba. Ezrével pusztulnak el világszerte a drágaságnak e fakóarcú, vékonycsontú, madárhúsú kis és nagy rabjai és mártírjai, akik ennek az egyre kövérédő árjegyzéknek a számain kocsikáznak, lovagolnak, kerekeznek, keringenek és forognak el, tova, a semmiségbe, beláthatatlan menetekben.

És ezek csak azok a mártírok, akik megszülettek, de hány olyan mártírja és áldozata van a drágaságnak, aki még - meg nem született, akiket nem az anyakönyvekben, hanem csak a népesedési statisztika rubrikáiban könyvelnek el, a népességi arányszámok minuszrovataiban! Valóban, minél kövérebbek annak az árjegyzéknek a számai, annál soványabbak a népesedési statisztika számai.

De a Vagyoni Rend kasztjainak nemcsak a legalsó, legszegényebb páriáit nyomja a drágaság, hanem a felsőbb rétegeket is. Nemcsak az egy-, hanem a két-, három- és négyszobás lakásokban is állandóan ott jár, kel és terpeszkedik a gond, a megdöbbenés, a panasz, a tanácstalanság és a szükség, a drágaság megannyi kölyke. A perzsa- és szmirna-szőnyeg fölött is érzik az új özönvíznek a folytonos emelkedését.

És hogy a modern ember látja mindennek ezt a rohanó és szinte ellenséges drágulását, valamelyes csalódást érez. Csalódást - mindenben, ami itt e sárgolyón haladást, csinosodást, kényelmet, fejlődést és leleményt jelent.

A gép egykor azt ígérte, mikor a kézműves szájából kivette a falatot, hogy ennek az osztálynak a romjain boldogabbá teszi az emberiséget és olcsóbbá az életet. Igaz, a gép átalakította a világot, de nem tette boldogabbá az emberiséget, mert íme, úgy nehezedik rajta a drágaság, hogy talán ennek a terhe alatt inog és reng folyton a föld.

A gőzmalom azt ígérte, mikor megette a kis malmokat, hogy jobb és olcsóbb lesz a kenyér. És a kenyér drágább, savanyúbb és az emberiség könnyétől sós.

A vonat tündérországbeli kényelmet s a könnyű forgalom révén nem álmodott olcsóságot ígért. A kényelem, igaz, egyre tökéletesedik, a forgalom egyre könnyebbedik, de, hajh, gyorsvonaton utazik a sohasem álmodott drágaság és a nyomor is.

Hogy a villámot szolgálatába fogta az ember, lelkünkön egy új, szebb, boldogabb hajnal elektromos napjának sugarai cikáztak át. Igaz, írunk, olvasunk a megkötött villám fényénél, láthatatlan paripái visznek egyik városrészből a másikba, hangunkat átröpíti egyik városból a másikba, de mit ér, ha e csudás, modern világ mögött kullog a drágaság. S mi e drága, fényes, kényelmes élet robotoló rabszolgáivá váltunk, kiknek munkájával, nyugalmával, testével, lelkével kíméletlen, uzsorás és zsarnok rendszer vagy gazdasági folyamat rendelkezik.

A polgári társadalom a nagy haladás útján elérkezett a lemondások stációihoz. Nincs egyéb orvosszere a drágaságnak - a lemondásnál. Lemondás a fölösleges kényelemről, a nélkülözhető ruháról, lemondás az asztal és konyha túlzásairól, melyek nem föltétlenül szükségesek az egészséges táplálkozáshoz s lemondás minden kellemes, de nem életbevágóan fontos járulékárról a modern életnek. Az erszény forradalmát kell proklamálni a drágaság zsarnoksága ellen, az igénytelenség obstrukciójával kell visszaverni a drágaság durva uralmát. Csak így tudjuk fölszabadítani magunkat és erszényünket egy folyton emelt adó és egy senkinek sem felelős, gonosz uralom járma alól. Vissza kell térnünk abba az igénytelenségbe, melyben akkor élt az emberiség, mikor a gép, a gyár, a vasút és az elektromosság nem ígért neki semmit, hogy élvezhessük azt, amit adott. Mert mit ér az embernek az olyan fény, melyért a szeme világát kell megrabolnia, hogy éjt s napot együvé tevő munkával fizesse meg az árát és az olyan kényelem, melynek az élvezetében a drágaság elviselhetetlen terheit kell cipelnie?

A levélméreg.

A Boszporus partján meghalt egy kiváló magyar történettudós, akit sohasem láttam, akinek útját az enyém sohasem keresztezte és mégis jobban ismertem sok olyan ismeretlen ismerősömnél, akivel mindennap beszélek. Némely könyvéből ismertem, holott ezek a könyvek nem is voltak az ő eredeti művei, csak *fordításai*, hozzá nem is klasszikus, remek, úgynevezett műfordítások. Csak hívek és jók. Mégis az ember egész alakját, arcát, tekintetét láttam benne, sőt a hangját is hallottam, beszélt velem, néha úgy tetszett, hogy együtt lapozunk valami régesrég, szüette, megfakult, foltos kéziratot és tűnődünk valamelyik furcsa és értelmetlen szaván.

Ennek a tudós kutatónak e műveit a nagyközönség nem ismeri. Azok közé a barna borítékú, szépen nyomott könyvek közé tartoztak, melyek ezt a jelzést viselik: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Ez azt jelenti, hogy néhány példányát néhány szaktudós elolvassa, néhány könyvtár bekötteti és elhelyezi csöndes polcain, a többi pedig fölvágtatlanul porosodik és penészedik a kriptában, a könyvek raktárában.

Micsoda kincs hever ezekben a sírboltokban vigasztalanul eltemetve! Mert ámbátor a könnyű nyelvű élcelő mindig, minden időben, szívesen koptatta elmésségét az akadémiai kiadványokon, aki közelebb megy a művekhez, nemcsak száraz tudományt, de aranytömegeket is fog bennük fölfedezni. Értékes, de csöndben dolgozó tudósok egész életét, egészségét, szemvilágát, verítékét, idegen világrészek porát, melyet fáradhatatlan kutatók hoztak magukkal köntösükön, eddig földérintetlen nyelvbéli és történelembéli titkok megfejtését, eddig zárt levéltárak megnyilatkozó és új életre kelt holt világát. A levéltáraknak ezek a nesztelenül ásó vakondjai, holt nyelvek és holt népek emlékeinek e fáradhatatlan méhei a fölkutatott magot és mézet, - ki a leveles ládák fenekéről, ki Ázsia pusztáiról, - szünetlenül hordják az egyetlen gyűjtőhelyre, mely számukra adatott: az akadémiai kiadványokba.

Ilyen akadémiai kutató volt Karácson Imre, akivel én Evlia Cselebi tizenhetedik századbeli török utas magyarországi kóborlásai révén ismerkedtem meg. Ennek a kézíratait böngészte és fordítgatta a konstantinápolyi mecsetek levéltáraiban Karácson Imre és adta ki már két kötetben az Akadémia költségén és firmáján (a Feridun bég volt budapesti török főkonzul ismeretes alapítványa segítségével). Ez a két könyv, de különösen a második, melynek anyaga magyar nyelven látott először nyomdafestéket, olyan világba viszi olvasóját, mely egy romantikus regény érdekességével hat. A magyarországi török világ haldoklásának esztendeibe, melyek tele vannak drámával, vérrel, tűzvésszel, csaták zajával, jellemző arcokkal és jellemző hangokkal. Mindez a török író kissé naív és fantasztikus, de szemtanu leírásában, mindenütt kísérvé a magyar kutató fölvilágosító jegyzeteitől. Olyképpen fest ez a könyv, mintha szemünk előtt vonulnának a török hadak és velük tartana egy modern magyar tudós, aki ez eleven mozgóképeket magyarázgatná nekünk, a huszadik századbeli olvasóknak. Engem legalább így vitt magával a tizenhetedik századba ez a kutató. Sok estén át jártunk-keltünk együtt, beszélgettünk; ő megállt egy helyen és tűnődött azon, mit jelent a magyar katonák szájába adott egy-egy ismeretlen szó vagy megfejtethetlen név; én is megálltam; olykor, úgy tetszett, mintha az én fülemben ismerősebben csengene az a szó, mint az övében... És ezenközben láttam Karácson Imrét a mecset sötét könyvtárszobájában, amint a kopott szőnyegen ül, lábait törökösen összefonva maga alatt, ölében a barnafoltos, szeplős nagy folioalakú kézirattal, melynek elmosódott szarkalábjaait fejtegeti. Ez volt a mi ismeretségünk.

Karácson Imre előszavában ezt írja magáról:

„A fordítás elkészítése annyiban járt fáradsággal, mivel Törökországban nincs rá eset, hogy a mecset-könyvtárakból kéziratos könyvet, hozzá még a török közönség számára eltiltott könyvet csak rövid időre is kikölcsönöznének használat végett. Kénytelen voltam tehát naponkint a kijelölt időben a mecsetbe menni s ott dolgoztatni. Ezek a mecsetkönyvtár-helyiségek pedig az olvasáshoz és íráshoz nem a mi nyugoti szokásaink szerint vannak berendezve, tehát székek és asztalok nincsenek, hanem aki ott dolgozni akar, kénytelen a keleti szokásokhoz alkalmazkodni.”

Most pedig azt olvastam az újságban, hogy ez a sohasem látott ismerősöm Konstantinápolyban „a levéltárban szerzett vérmérgezés következtében meghalt”. Milyen végzetes logikával egészíti ki ez a hír a Karácson Imre előszavának ama sorait! A levéltárban szerzett vérmérgezés! A nyugalomukban megbolygatott dervis krónikások és történetírók bizonyára gonoszul pislogtak öreg föliánsaikból a magyar papra, aki kipiszkálja az ő gondolataikat, átülteti a hitetlenek nyelvére, tépdesi az ő szövegeiket és megnyesi az ő rózsapírban égő, hajnal fényében takarózó keleti füllentéseiket. Ott sompolyogtak és mozogtak körülötte az arabs betűk, kis kígyónyelvüket öltögetve feléje, a vaskos kéziratokból. A kutató tudós ezt nem vette észre. Az ő figyelmét fölitta és fölszívta a sok elmosódott hieroglifa, meg az az édes tudat, hogy nemsokára megjelenik tőle a Duna partján ismét egy barnaborítékú kötet, szép nyomással, tartós, jó papíron, ezzel a jelzéssel: Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia. Megjelenik, néhány példányát néhány szakember elolvassa és néhány könyvtár polcainak valamelyik csöndes rekeszébe helyezi. Hiszen ez oly szép tudalom!

És egy napon, mikor ismét ott ülne a földre terített szőnyegen, az egyik betű orvul beledöfte a méregfogát. Valami gyilkos penész, mely évszázadok óta tenyészett a papír rostjaiban, belecsúszott jegyezgető kezének holmi kis sebén a vérébe s tova keringett az életnek ebben a patakában a szívéig... És a levélméreg megölte a tudóst. Mintha csak azokból a régi török hadakból, melyek útját kutatgatta és ismertette, egy fanatikus janicsár előugrott volna és rozsdás kardját orvul a szívébe döfte volna.

Elesett távol hazájától és meghalt a stambuli lazarista kolostor egyik cellájában. Elesett hivatása teljesítése közben. Megölték azok a levelek, melyek kedvéért annyi éven át tette meg naponkint az utat a lazarista kolostorból a mecsetekbe, hogy gazdagítsa a magyar történelmi tudományt és szaporítsa az Akadémia porréteg alá rejtett kiadványait. Talán még megjelenik egy kötet tőle és azután beáll ő is ama elfeledett mártírok seregébe, akik életük árán hordták össze a köveket azok számára, kik ezekkel fölépítik hírük és tudományuk oszlopát. Én azonban, aki olvastam Karácson Imrének beszédes és egy élet munkájába, türelmébe, ambíciójába kerülő fordításait, mindig kegyelettel fogok gondolni a török hadjáratok e kései áldozatára.

Valami a divatról.

1. A divatos szoknya áldozata.

(Mikor ez a divat beütött.) Nem ismerik önök Jeanne Delapierre asszonyt, a jeles párisi mérnök huszonhat éves bájos feleségét? Én sem ismerem. És mégis mindnyájunknak a régesrég, kedves ismerőse, csak hogy nem hívták mindig Jeanne Delapierre-nek, mert néha Blanche Duvalnak vagy Claire Delacroix-nak keresztelte őket a párisi érsek vagy a párisi riporter. Egyező tulajdonságuk, hogy bájosak, sohasem idősebbek huszonhat évnél, sikkes a megjelenésük, a legutolsó divat szerint öltözködnek és mindenféle baleset történik meg velük.

Egyszer krinolinban jelennek meg és akkor a lovak elragadják a *delizsánszot* és Duval asszony nem tud kiugrani belőle a krinolinja mián. Vagy a házi szárnyasok tyúkketrecnek nézik önagságát és a krinolinja alatt költik ki s nevelik föl ivadékukat. Másszor - valamikor a hetvenes években - Claire asszony óriási turnúrben feszeleg a határszéli *vasúti* pályaudvarban s a szemfüles finác egy egész csempészárúraktárt fődöz fel a divatos szoknya hátulsó toldalékában, majd pedig jelenleg Jeanne Delapierre asszony, mikor ki akart szállani az *automobiljából* s féllábalával a hágcson állott még, a másikkal nem tudott sehogy sem földet érni a térdben szoros, divatos, túlzottan szűkre szabott sikkes szoknyájában.

Magában véve is kritikus helyzet, mikor Jeanne asszony nem tud lelépni az automobilja lépcsőjéről s kénytelen féllábalával a levegőben lógni. De ez nem elég. Jeanne asszony lebukott a kövezetre, kitörte a lábát és véresre zúzta az arcát. Még ezzel sem ért véget a divatos szűk szoknya okozta tragédia. Ő nagysága kezében volt egy finom bőrtáska, abban hatezer frank és néhány ékszer, ezt a táskát elejtette, egy tolvaj fölhasználta a jó alkalmat, elillant vele. A szegény sebesült, meglöpött és a szűk szoknyáért alaposan megvezekelt asszonyt a Charitéba szállították s férjét, aki Londonban időzik (a férj mindig Londonban időzik, akár Jeannenak, akár Blachenak vagy Clairenek hívják a sikkes asszonyt) értesítették a szerencsétlenségről.

Hát mondom, régóta ismerjük ezt az ismeretlen bájos asszonykát. A napihírek szomorú vidámsága ő, a férfiak káröröme, akik, minekutána keservesen kiizzadják a krinolin vagy a turnúr, vagy a sikkes szűk ruha árát, ilyen koholt rémtörténetekkel vesznek ártatlan bosszút oldalbordájukon.

Ő, Jeanne Delapierre ő nagysága a napihírek megkínzott vidám áldozata, minekutána annyi valódi dráma és tragédia, vígjáték és bohózat kavarg az újdonságok rovatában. Ez a rovat az, melyben röviden, néhány sorba gyúrva, lármásan rikoltozó vagy szűkszavúan komor sors-tragédiák játszódnak le tarka farsangi jelenetek és apró, színes idillek társaságában. Itt járnak- kelnek a hírek, mint a sétálók a korzón vagy mint a temetési menetek a temető kapujában. Ismerőseink és ismeretlenek, kikkel valami történik, szomorú és vidám, szívetrázó vagy derűs esemény, de mindig a végső jelenetekben. A szerelem az oltár előtt vagy a morgueban, a hiúság a siker polcán vagy a nevetségességnek a pellengérjén, szárnyaló tehetség a porban és porban csúszó hízelgés az éterben, szörnyű nyomor és gögös jóllakottság egymás szomszédságában, királyok és koldusok bánata, öröme összekeverve egy színes, hangzatos, eleven, mozgékony, könnyed tömegbe. A toll, mely írja őket, úgy siklik át a tragédiákon és komédiákon, mint a szélverte hajó a hullámokon. Még nem száradt meg a tinta a fürge acélon, mellyel regisztrálta azt a hírt, hogy Páris mellett egy egész leányiskolát halálra gázolt a gyorsvonat, már pajkos grimasszal húzza ki a gyékényt a Jeanne Delapierre asszony alul, aki a divatos

szűk szoknyája miatt leesett az automobilról, kitörte a lábát és megrövidült hatezer frankkal meg néhány ékszerrel. S aki bár nem létezik, mégis él a kaján férfivilág humorában, melynek - mint sok másnak - az a fürge toll a szószólója.

Kikötő a hírrovat, melybe óceánjáró hajók, bárkák s apró csónakok érkeznek, partra szállítják tarka népüket, tarka rakományukat, azután ismét távoznak, eltűnnek az élet hullámaiban, hogy ismét új hajóknak adjanak helyet. Ki látja azt a sok ambíciót, reményt, nyomort, hitet és kétségbeesést, mely e hajók indulását megelőzte és megérkezését követi? Mi a napihír? Egy élet betetőzött sikere, mely mögött azonban évtizedek idegroncsoló munkája rejtőzik vagy egy élet romja, mely mögött ki látja az összeomlott büszke épületet? Vagy csak egy pillanatra tündöklék föl a romok fölött a multnak fénytől mosott kontúrja, hogy az új percben elsodorja az élet folyama, mely abban a rovatban hömpölyög leggyorsabban, Villámcsapás a hír, mely a büszke fatörzs halálát dörghi szét a világba, földrengés, mely - bár csak néhány sornyi lehet - meginog bele az ország, vijjogó sas, mely rémületbe ejti a madárvilágot vagy elmosódó hang, mely halkán zörög a fülben. Vagy valami semmiség, mely mellett csak egy ember zokog vagy nevet, vagy egy naív tréfa. Jeanne Delapierre asszony az automobil lépcsőjén lóg a féllábával és nem tud lelépni a divatos szoknyája miatt, azután lezuhan s a többi.

Hát persze könnyen kínálkozik most az az ellenvetés, hogy miért írok én cikket a divatos szoknya áldozatáról, mikor nem vagyok meggyőződve róla, hogy megtörtént-e a dolog s mikor annyi komoly tárgyat választhatnék a lapok felső és alsó rétegeiből?

Először is én egyet értek Jeanne asszony párisi keresztapjával, a riporterrel, hogy ez a tréfa, ez a semmiség, ez a hiábavalóság egészen komoly dolog. Ez egy alattomos orvtámadás egy nagyhatalom ellen, mely szívósabb a konzervatívságnál, súlyosabb a zsarnokságnál és süketebb az ostobaságnál: a divat ellen. Ez a sületlen tréfa visszhangja s talán kezdete annak a már szinte történelmi jellegű harcnak, melyet a férfivilág viselt valamikor a krinolin ellen, de amely azért nyugodtan regnált tovább a világon és állandóbban, mint akárhány államférfi és fejedelem. A krinolintól, íme, elérkeztünk a tökéletes ellentétig, az oly szűk szoknyához, melyben lépni is alig lehet. Szép-e a szűk szoknya? Dehogyan szép. Azaz, ebben a percben még azt hiszem, hogy ízléstelen, de vajjon csakugyan az-e? Mit tudom én, hogy az a nagyhatalom, mely uralkodik rajtunk, nem gyúrja-e át ízlésemet olyanná, hogy megvetve a klasszikus redőket, nem fogom-e idővel szépnek találni a zsák- és hurkaformát? Azt is tudom, hogy hasztalan intrikál a párisi riporter és filozofálok én, a szoknya szűk, sőt mindegyre szűkebb lesz mindaddig, amíg a Divatnak vagyis a párisi szabóknak úgy tetszik.

És mégis cikkem tárgyául választottam Jeanne Delapierre asszonyt, a bájos, huszonhat éves Jeannet, az ő térdben rettenetesen szűk, sikkos szoknyájával, mert az én párisi barátom az ő orvújdonságával a férfiak millióinak érzelmét fejezte ki. Most még forradalmi állapotban vagyunk, most még vicceljük és csipkedjük a szűk szoknyát, mint egykor a nagy kalapot; később úgyis letesszük a fegyvert oldalbordáink előtt és nyugodtan fizetjük a szűk szoknyák kontóját, sőt valószínűleg szépnek is fogjuk találni. De írni kell róla. Ezt kívánja az újdonság természete. Ezt az újdonságok rovatának az élet minden kis rezgését felfogó, mindent felölelő volta. Egyébként pedig kívánom, hogy a divatos szoknya áldozatának mihamarabb összeforrjon a lábacska s Londonban időző férje ura nemsokára ismét kifizethesse néhány sikkos szűk szoknyája kontóját.

2. A feltűnő asszony az utcán.

(Egy évvel később.) Személyleírás: Középmagas, arányos, mondhatni kecses termet, csinos, szinte gyermekesen naív arc, - tehát olyan arc, mellyel mindent lehet reszkirozni, anélkül, hogy az emberek túlságosan megbotránkoznának rajta. Olyan arc, melyre láthatatlan betűvel, de mindenkitől olvashatóan ez a kacéran alázatos könyörgés van írva: Bocsássatok meg, ó emberek, nem tehetek róla, muszáj volt így öltözködnöm, különben meghaltam volna a vágtyól!...

Ruha: Magas, cukorsüvegalakú kalap, tenyérszerű széles bíborbársonyszalaggal beszegve az alján, - nagyon hasonlatos a keleti mágusok süvegéhez, ámbátor az utóbbiaké kevésbé feltűnő. Három óriási toll is leng mellette, ami azonban nem rontja a kalap feltűnő voltát. Rövid, angol szabású szmoking és olyan szűk szoknya, amilyen szűk csak lehetséges, sőt amilyen már majdnem lehetetlen. Olyan szűk, mely meghaladottá teszi azt a közmondást, hogy ha az Isten akarja, a teve keresztülmegy a tű fokán. Ha ezen a szoknyán keresztül tudott menni egy egész asszony, akkor a teve is átmehet bármikor annak a tűnek a fokán. Amellett oly rövid, hogy minden lépéssel világkiállítás rendez két igen helyes bokával és folytatmányával. E szoknyával szemben már megszűnik minden filozófia. Itt az ember elhallgat, leszerel, kapitulál, érzi, hogy le van győzve, a szűk szoknya diadalmasan megküzdött minden gúnnal, bajjal, vésszel, viharral, diadalmaskodott szűkebben, mint amilyen szűknek a legriadtabb fantázia elképzelte. Ő megélt, kivirágzott, illetőleg mindjobban összefonnyadt a hölgyeken, míg végre most az egykori pompás gesztenyevirág-alakból átváltozott az asszony oly keskeny formává, amilyen a Krisztus-fa gyümölcsének hüvelye.

Azt mondták a szűk szoknyáról, hogy csak átmeneti, mint amilyen a bárányhimlő, pedig hosszabb életűnek bizonyult számtalan európai, sőt néhány magyar kormányánál is. Híresztelték, hogy Párisban, Nizzában a hölgyek már kevésbé szűkkeblűek a szűk szoknyával szemben és néhány milliméternyi levegőt engedtek neki. Fölmerült a szoknyadrág is, mely különben csak erősebb testvére a szűk aljnak. És minden ily hírre keskenyebb lett az asszony.

Ott megy hát a feltűnő asszony az utcán. Mindenki megfordul utána. Asszony, ember, gyerek, népség, katonaság. S mindenki úgy érzi magát, mintha megcsiklandozták vagy hátbaütötték volna. Mindenki szükségét érzi, hogy bíráló megjegyzést tegyen, ítéljen, mosolyogjon és rá-taposszon a szűk szoknyára, - ha ugyan lehetséges lenne. Hát miért ne elegyedjünk mi is a kritikusok közé?

Nos tehát, Kölcseyként, félve szólamllok meg, tekintetes törvényszék, látván a nevezetes többséget, mely a feltűnő asszonyt immáron elítéli, mert ki kell mondanom, - hogy az a szűk szoknya illik neki rettenetesen... És minden asszonynak illik, akinek sem igen magas, sem igen alacsony, sem igen molett, sem igen sovány, sem igen vállas, sem igen lehelletnyi termete van. Szóval ez a divat szörnyen követelő, de egyszersmind szörnyen hálás, mert - fiatalít. Talán azért is olyan népszerű, mert hiszen melyik asszony nem akar fiatalodni? Ez a szoknya pedig arra, akire illik, valami kisleányos, édes, bolondos bájht hint. Sohasem láttam ruhadarabot, mely annyira megváltoztatná az asszonyt, mint ez. Levesz róla minden tekintélyt, komolyságot és fenséget, de ad helyette valamit a süldőleány komikus gráciájából és a gyermekasszony filigrán kecsességéből. Olyan benne az asszony az utcán, mintha valami csinyt követne el a világ komoly rendje ellen, mintha kirúgott volna a megunt keretből, - bájjos, kurtán lépkedő suhanc lett a tegnapi delnőből, aki oly méltóságosan vonult előttünk uszályos aljában, arisztokratikus hosszú lépésével.

Ez a szoknya azonban fölötte szeszélyes és szarkasztikus. Hajlik a rossz tréfához is. A magas termetet még hosszabbra nyújtja, az alacsonyot pedig eltörpíti. A molett hölgyikét, kivált ha kissé túlságosan szórták rája a nemtők a terjedelem szépségeit, néha valósággal gombolyaggá

változtatja. Az árnyékszerű asszony, a romantikus költők éterikus ideálja, vékonyka, elenyésző tüneményé válik, aki szinte észrevétlenül surran el az utcán, ami elég baj, minthogy az ember nem azért varrat ideálisan szűk szoknyát magának, hogy senki se hüledezzék láttára.

Ez az ármányos ruhadarab tulajdonképpen a feminizmus diadala. Addig prédikálta a feminizmus az asszonynak, hogy vegyen egy nagy ollót és nyessen le magáról minden hiábavaló limlomot, fölösleges érzelmet, régi hagyományt, megunt köteléket, elavult ideált, oktalan kacérságot, míg végre belement a dologba, elővette az ollót és lenyesett minden fölösleges terjedelmet - a szoknyájából. Egy szép napon a divathölgy megjelent az ő szűk csuhájában, melynél azonban kacérabb öltözetet a férfibolondításban legraffináltabb nemzedékek sem találtak ki. Sem kacérabbat, sem ügyetlenebbet, sem kecsesebbet, sem oktalanabbat, sem megnyerőbbet, sem ízléstelenebbet, sem kiszámíthatóbb, sem kiszámíthatatlanabb hatásút.

Nos, persze, akire illik, jól fest benne, - de hát ez a szentencia nem nagy bölcsesség. Mert miben nem szép az asszony, ami illik neki? S van-e, volt-e a divatnak olyan csudabogara, ami nem illett volna annak a csodálatos, finom és rejtelmes szövevénynek, melynek szép asszony a neve? Minden szép, amit az Isten választott népe, amelyre legkegyesebben mosolygott, mikor az életet osztogatta, a szép asszonyok rendje, magára ölt. A télen a Nagy Endre kabaréjában a közönség a - krinolinban gyönyörködött. Milyen esetlen divat lehetett az! Mennyi fekete epe és tinta ömlött ki ellene. S mégis, mikor most, a szűk szoknya uralkodásának napjaiban, a művésznő abban a terjedelmes szoknyában belebbent és ellejtette a minétét, valami mélyreható varázs fogott meg bennünket. Oly csodálatos volt, hogy az a monstrum-ruhadarab, mely csaknem betöltötte a kis színpad felét, mily könnyedén, mily poétikusan lebegett, röpdösött, szinte beszélt! A széles, nagy krinolin fölött a művésznő szűk körzetbe szorított dereka és fürtös feje szinte eltűnt, lábai pedig, akár egy ketrec alatt ugrádozó pipiskék kandikáltak elő. Oly komikus, különös látvány volt ez és mégis annyi ritmus, játszóság és megható költőiség volt benne, hogy lelkünk megtelt a régmúlt idő kedves, meleg képeivel. Sohasem éreztük át annyira a múlt életét, ifjúságát és költészetét, mint mikor ez a krinolinos táncosnő suhogtatta, arra a régi, ábrándos zenére, furcsa szoknyája selymét.

...No, de talán nem is illik tovább a feltűnően szűk szoknyájú hölgy után néznünk. Elvégre nem azért szűk a szoknya, hogy a róla való elmélkedés túlságosan bő lehessen.

Az utca beszéde.

Cziráky gróf hajnalban különös hangra serkent föl álmából. Valami egyenletes zúgásra. Mintha az utcán szakadatlan sorban szekerek görögnének, vagy mintha odalenn megint a Duna hullámai zuhognának.

Fölkelt ágyából, kinyitotta az ablakot s kitekintett rajta. Meglepetve látta, hogy a Hatvani-utca néptelen és csöndes, mint ahogy illett egy jóra való negyvenes évekbeli utcához. Csak a József-külváros tájékaról hallatszott elmosódottan a békakuruttyolás meg egy részeg ember kurjongatása. A gróf reggeli álmát megzavaró zúgás azonban nem szünetelt, csak hogy kitűnt, hogy nem az utcáról, hanem a szomszéd sarokházból származott.

Becsöngette az inasát.

- Miféle istentelen zaj van itt a szomszédban?

- Ott, instállom, kegyelmes uram, a Landerer mester könyvnyomtató masinái berregnek.

- Eredj át és mondd meg neki, hogy azonnal állíttassa meg a masináit, mert aludni akarok.

Landerer mester azonban nem engedelmeskedett a parancsnak, hanem tovább is berregtette a nyomtató gépét, az éppen akkor (1841-ben) beszerzett gyorsajtóját, melyen Kossuth Lajos Pesti Hírlapjának az első számát nyomták. Nem törődött ezután sem a nagyúr álmával, sőt néhány év múlva a masinái olyan nótát muzsikáltak, mely igen sok nagyúr álmát verte el.

A gróf dühöngött. Panaszt tett Pest városánál és a helytartóságnál, követelvén, hogy a lármás gépeket hánnyják ki az ő utcájából. De hasztalan. A gépeket és azok képében a haladó kort nem tudta megállítani. Kevés volt ahhoz egy magyar mágnás, Pest városa, a helytartóság, sőt Bécs hatalma is.

S íme, hetven esztendő múltán, fordult a világ. Most is zúg, süvöltöz és berreg a gép az utcán, de most a mágnás urak (a születés és a pénz arisztokratái) verik el vele a jámbor polgárok nyugalalmát. Igaz, hogy ezek a gépek nem betűt nyomtatnak a papirosra, hanem legföljebb szerény járókelőket a kövezetre, mégis a haladást képviselik, még pedig olykor a nyaktörően gyors haladást.

Eltűnődöm azon, mi lenne, ha az öreg Cziráky gróf, aki Landerer jámbor gyorsajtójától sem tudott aludni, véletlenül visszatérne egykori hálószobájába, és a régi ágyában töltene egy éjszakát. Hányszor riadna föl álmából olyan dörgésre és kattogásra, elegeyen valami rettenetes nyávikolással, mintha a Kossuth Lajos-utca valamennyi házában és valamennyi szobájában zúgna-zörögne egy-egy gép s minden utcasarkon éhes ordasok tutolnának. S még nagyobbat nézne, ha arról értesülne, hogy a pokoli hangzavart valamelyik unokája okozza, aki most robogott arra az automobilján. Még jól jár, ha nem nyitja ki az ablakát, hogy az unokája után nézzen, mert olyan füst és bűz forgatagába kerülne, hogy menten visszamenekülne a tizenkilencedik század elejére.

Érdemes a nagyvárosi utca beszédét megfigyelni, de különben is hasztalan zárkózol el tőle falaid közé. Ha betegen fekszel ágyadban, vagy ha átengeded magadat ama ritka órák egyikekének, melyet a nagyvárosi ember csak lopva tud magának megszerezni: a pihenés órájának, százféle módon jó be hozzád hangjaival az utca.

Ellebben faladon egy hosszúkás kis skatulya árnyéka s ugyanakkor megrezdül a pohárszék, valamennyi bútorod, ajtód s mindezt kívülről afféle egyenletes, sikamló zúgás kíséri, mint mikor a fogorvos a fogadat fúrja, tudhatod, hogy a villamos kocs szólt be hozzád. Halk,

elegáns, de gyors gördülés, meg a szobád falán egy kis surranó folt: nyilvánvaló, hogy gummi-kerekű kocsi fut odalenn. Szerény, lassú dökögés, mint az olyan emberé, aki e percben tudta meg, hogy elmaradt a várt fizetésemelés: szeretettel ismersz rá régi, becsületes barátodra, az egyfogatú bérkocsira. Halk, esdő csilingelés, mely szinte sóhajnak tetszik az utca durva morajában, akárcsak a csicsérgés a varjúkárogásban: ez a bicikli. Megrendül csontod és velőd a dübörgés zajától és úgy tetszik, hogy a háznak ijedten verődik össze a térde, azután meg mindenáron a kalapjához akar kapni, hogy le ne ejtse: tudhatod, hogy egy nagy rakott társzeker sétál odalenn. Mi zaj riad most?

Miféle pokolbeli csorda rohan az utcán mennydörgő csattogással, üvöltözéssel és vérfagyaláló hörgéssel - s fut el oly gyorsan, mint az örült lélek víziója: ez a tűzoltók kocsija. Valami követelő, szomorú, megdöbbenő sípszó, akárcsak a nagybeteg ajtajában elhangzó félig sutto-gó, félig parancsoló figyelmeztetés: ez a mentőkocsi beszéde. És odalenn mindez összekeve-redik száz láb kopogásával, csusszanásával, dörmögéssel, öreges és ifjúi hangokkal, olykor egy kacaj is úszik a hangzavar felületén, akár a víz sodrán lubickoló vadkacsa, meg egy vékony gyermekhang, mely oly tisztán cseng, akárcsak a harangnak a májusi levegőben mosa-kodó gingallója.

Ez a sok hang a maga kellemes és kellemetlen, szelíd és durva, nyájas és fültépő mivoltában megszokott beszéde az utcának. Ellenben néhány éve belevegyült - mint egy addig ismeretlen szörnnyeteg az erdő vadjai közé - egy új hang. Gőgös, elbizakodott hang, mely mindjobban elfoglalja az utcát és olyan szerepet játszik, mint a tenorista, aki mindenáron túl akarja harsogni a kórust. Az automobil, a kocsiknak ez a pávája, mely ragyog és tündöklök, mely után tarka legyezője gyanánt úszik a vagyon és mód, de amelynek a hangja is olyan, mint a hiúság madaráé. A kocsiknak ez a tündérkirálynője, akinek azonban kacsahangja van s a lehellete pálinkaszagú. Vagy benzinszaga. Ha hallasz az utcán jajveszékélő embert, akit fojto-gatnak: ne engedd végig a gerinceden a borzongást, mert csak az automobil figyelmezteti a járókelőket, hogy hajlandó őket eltiporni. Ha azon tűnődöl, hogy merre térj ki annak a részeg matrónának, aki üvöltözve közeledik feléd az utca torkából, folytasd nyugodtan az utadat, ha a gyalogjárón vagy és nyugtalanul, ha a kocsúton jársz, mert az automobil sofförje szólaltatja az ő dudáját. Ha hallasz békabrekegést, visító malacot, nyikorgó kútgémet, sivalkodó vén-asszonyt, kacagó örültet, zokogó özvegyet és hejehujjázó örököst, tudd meg, hogy az auto-mobil sofförje ragyogtatja zenei talentumát, mely a legmodernebb iskolának hódol. De csak távolról élvezd, mert ha közeledel hozzá, nemcsak szegény szívedet fogja megtölteni sárga nedvével az irigység ördöge, hanem a kocsik királya úgy szemem lő füsttel és úgy orron lő büzzel, hogy százszor jobban fogod érezni porban csúszó hernyó voltodat, mint egyébkor.

Oh, szép az autó fényes bordáival és kristályszemével. Isteni gyönyör idevarázsolnod a laká-sod elé az osztendei expressz-vonat egy külön kupéját, bármikor belevetned magadat és el-röpülni kedvesedhez, a szép Melittához vagy barátaidhoz, a kuóni pásztorhoz, a Stüsszi vadászhoz, a négy királyhoz s a többihez. Földöntúli élvezet repülni a futószelek szárnyán, a robbanó benzin igába hajtott erején, érezni a féktelen iramlás édes borzongását, kacérkodni a veszedelemmel, lenézni az ablakon át a multban cammogó évszázadokat, melyek legfeljebb csak vasúton jártak és élvezni az ismerősök irigy sápadozását.

Szép az automobil, csak ne tépné szét oly irgalmatlanul az utca csöndjét s ne köhögne és rikácsolna bele minduntalan beszédébe. De azon a fátyolon át, melyet a pihenő, sétáló, gon-dolkozó és elmélázó ember körül von a nagyvárosi utca összeolvadó ezer hangja, kellemetlen, prepotens, nyegle és otromba módon hatol át minduntalan az automobil beszéde. Áthatol rajta, összeszaggatja, földregázolja, mint egy önző, nyers, új áramlat képviselője, mely minduntalan fülébe döngi a mult harmóniáján álmodozó embernek: Ébredj, mert - elgázollak!

Bozovics és Milics.

Délszláv fotográfia.

Életemben kétszer jártam Belgrádban, mind a kétszer olyankor, mikor a szerbek mulattak. Királyt koronáztak. Azaz, hogy az első ízben nem koronáztak, mert még nem volt koronájuk (később öntötték ágyúcsőből Péter király fejére), hanem azért nem kevésbé szórakoztak. Államcsínnel foglalkoztak. Akkor tette hűvösre, azon a híres udvari ebéden, Sándor király a régenseket és vette át nagy ceremóniával a tetteges uralmat. És - mint már annyiszor - megindult Belgrádnak közéről és távolról az újságírók áradata. Így kerültem én is a szerb metropolisba.

A zimonyi állomáson egy kopott ruhás emberke várakozott rám. Egyenesen a kupémba jött és bemutatta magát.

- Bozovics vagyok.

- Örvendek.

Bozovics volt a mi belgrádi tudósítónk. Igen buzgó újságíró, csak az az egy hibája volt, hogy távirataiban nem annyira tudósítást írt, mint szenvedelmesen politizált. Senki sem tudta úgy agyonmagasztalni a vén Riszticset, a főrégenst és úgy legazemberezni Pasicsot, a radikális kis királyt, mint ő. Táviratait rendszeren teljes szüziességében dobtuk az asztal alá, de ez nem akadályozta meg abban, hogy nemsokára ismét hasonló nagypolitikai ömlengést kíséreljen meg becsempészni lapunkba, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy most Pasicsot nevezte ki Európa legmagasztosabb államférfiának, ellenben Risztics összes értelmi képességeit nem becsülte többre egy közönséges házinyúlénál.

- Nekem azt mondták, hogy ön Belgrádban vár engem - mondtam Bozovicsnak.

A kis ember titokzatosan útitársaim felé villantott a szemével és a fülembe súgta:

- Szíveskedjék a folyosóra jönni. Itt sokan vagyunk.

Kimentünk a folyosóra.

- Nos?

Bozovics zordonan ingatta a fejét:

- Ma este hat órakor kitiltottak Szerbiából.

- E szerint ön nem lesz jelen a holnapi ceremónián?

Bozovics szeme szikrázott. Gúnyosan és elszántan szikrázott.

- Abból nem eszik Milics uram.

- Ki az a Milics?

- Az új sajtófőnök. Az én ádáz ellenségem. Tegnap öt órakor nevezték ki és az első dolga volt, hogy összeszűrje a levelet az új miniszterelnökkel s engem kitiltasson Szerbiából. De túl járok én az eszén. Hiába őriztetik a dunai hajóállomást vagy a vasutat, akár az egész szerb határt. Vizionlátásra holnap Belgrádban!

- De hogyan megy át oda, ha se hajón, se vasúton nem eresztik?

- Az az én dolgom.

Beburkolózott malaclopó köpenyegébe és lappangó, sunyi, mondhatnám konspiráló lépéssel oldalgott ki a Perronnól. Velünk a vonat tovább haladt a Száva hídjának.

Másnap reggel lementem szobámból a belgrádi Grand hotel kávéházába. A füstös terem tele volt reggeliző szerb hazafival s valamennyi vígan politizált. Az egyik billiárdasztalnál javában forgatta a dákót Teodorovics tábornok, a nagy szerb hadvezér, akin a bolgárok annak idején alaposan elverték a port. Játosztársa egy volt pénzügyminiszter volt, kinek ragyogó arcából sejteni lehetett, hogy megismételni szándékozik a piróti ütközetet. Engem azonban nem a két előkelő tekejátékos bilincselte le, hanem egy alak, egy fej, egy malaclopó köpenyeg. A tábornok mögött állt, kezében táblával, melyre szorgalmasan jegyezte a pontokat - Bozovics.

Hozzá mentem.

- Hát ön mit keres itt? Nem fél, hogy elfogják?

Álmos közömbösséggel nézett rám:

- Van eszemben!... Bravó, ez azután a lökés! (A felkiáltás a tábornoknak szólt.)

- De hiszen önt kitiltották Szerbiából!

- Ma reggel... (szólt, miközben a táblára jegyezgetett) ma reggel hét órakor visszavonták a kitiltást.

- Gratulálok.

- Csekélység. Én már reggel négy órakor Belgrádban voltam. Csónakon lopóztam át. Hehe, Bozovicssal nem lehet olyan könnyen végezni.

Mily nagy volt azonban meglepetésem, mikor délután egy néptelen mellékutcán haladtam végig.

- Pszt, pszt, uram, ide... - hangzott felém.

A hang felé fordultam. A sarkon, valami kis elmélyedő zugban állt meglapulva Bozovics.

- Mi baj?

- Nézzen, kérem, szét, - mondotta halkán - nem jár-e erre csendőr?

- Nem jár. De miért rejtőzik el a csendőrök elől?

- Ma délután három órakor ismét kitiltottak Szerbiából.

- Hihetetlen. Megint az a Milics a ludas benne?

- Ő. Összeszűrte a levelet Pasiccsal és ismét kieszközölte a száműzetésemet. De hiszen, - mondotta fogát csikorgatva - majd elbánok én ezzel a kormánnyal! (Gondolom, megint egy nekünk szóló mérges távirat járt az eszében.)

Ebben a percben kocsirobogás hallatszott és Bozovics visszahúzódott a zugába. Csukott hintó tért be a mellékutca s tőlünk alig tíz lépésnyire megállt egy kis emeletes épület előtt. A kocsi ablakán át egy szürkeszakállú, cilindres fej látszott ki. Bozovics, amint a fejet meglátta, párduchoz illő ugrással a kocsinál termett és kinyitván ajtaját, földig hajolt a kilépő cylinder és szürke szakáll előtt. Ennek nyilván hízelgett a hódolat, mert nyájas arccal mondott valamit a száműzöttnek, sőt - félig a kocsi lépcsőjén álltában - társalgásba is bocsátkozott vele. Nem tudom, mert nem értettem, miről beszélt a két férfiú, de nagyon belemélyedt mindkettő az eszmecserébe s arcuk ravasz kifejezéséből arra következtettem, hogy a hazai szűk, sáros utcából hamarosan átcsaptak az európai nagypolitika tágas mezejére.

A kocsis utasa végre kegyes kézmozdulattal elbúcsúzott az én barátomtól, Bozovics pedig, aki mindaddig, amíg a köcsögkalap és szürke szakáll el nem tűnt a kapuban, alázatosan görnyedt állásban fogta a kocsis ajtajának kilincsét, büszkén felegyenesedett s e felszólítással jött hozzám:

- Gyerünk uzsonnázni a Grand hotelba.

- Hát a csendőrök?

- Most már jöhetnek. Láttá, milyen kegyesen mosolygott rám az az úr?

- Ki volt az?

- Szerbia miniszterelnöke saját személyében. Már vissza is vonta a kiutasító rendeletet. Elképzelheti, hogy fog pukkadózni fél óra múlva Milics uram.

Évtizednél hosszabb ideig nem láttam Szerbia fővárosát. Azután megint ünnepelt a hosszú szakáll és a bő bugyogó hazája. Ezúttal valósággal koronáztak s közlőről, távolról megint Belgrád felé özönlött az újságíró nép. Mikor megérkeztünk, azt az értesítést találtuk szállóbeli szobánkban, hogy korán reggel menjünk a konakba s ott a főudvarmesteri hivatalban megkapjuk a koronázásra szóló jegyeinket.

A főudvarmesteri hivatal egyik szobájában udvari hivatalnok fogadott bennünket. Kifent, kient alak, a melle csak úgy csillogott a rendjeltől. Amint ránéztem, meglepetve kiáltottam fel:

- Bozovics!

Ő volt, de mennyire megváltozott! Sohasem láttam emberi arcon ekkora gögöt. Ugy nézett ránk, szegény nyugatiakra, mint Gulliver óriása egy csapat nyüzsgő hangyára. Hidegen viszonozta érdeklődésemet és kezdte felolvasni a listát:

- Times... Daily Telegraph...

Oly mozdulattal nyújtotta át a jegyeket, mint aki sohasem élvezett kegyben részesíti a napnyugati tollforgatókat. Minket, magyarokat, már csak úgy foghegyről intézett el. De még rosszabbul járt egy gömbölyű s felette szerény emberke, aki valamelyik kis bécsi lap zimonyi tudósítója gyanánt jelentkezett. Eddig teljesen a háttérben lapult meg s éppen olyan lappangó, sunyi lépéssel járt köztünk, mint egykor Bozovics. Most, hogy a hatalmas úr elé került, nagyon elszánt arcot vágott, amire szüksége is volt, mert Bozovics ádázul rivallt rája:

- Hogy mert idejönni?

- Nekem jogom volt hozzá - felelt hunyorogva a gömbölyű ember.

- Joga volt? - csodálkozott Bozovics. - Nem tudja, hogy kitiltották Szerbiából?

A megtámadott arcán olyan kifejezés ömlött el, mint mikor valaki az ellenfelének nagyon meglepő kellemetlenséget kíván mondani. Lassan eresztette ki a szót szájából, mintha valamennyi egy-egy mérges hegyű tű lenne, melyet egyenkint szúr ellensége szívébe s minél tovább kívánja élvezni a hatást.

- Tegnap - délután - visszavonták a kitiltó rendeletet.

Bozovics gonoszul mosolygott.

- Valóban, Milics uram, valóban? - kérdezte s egy papírlapot vett elő.

- Hát ez mi?

Ezzel a Milicsnek nevezett férfiú orra elé tartotta a lapot.

A gömbölyű emberke, aki, amint látnivaló, lehullott a szerb hatalom égboltjáról és a Bozovics egykori - Belgrád és Zimony közt utazgató - kenyerére adta magát, megrázkódott. Arcáról elfüstölgött a diadalmas kifejezés, szinte összeesett, úgy, hogy még kerekbbnek látszott, mint amilyen volt.

- Ma reggeli hat órakor - folytatta könyörtelenül Bozovics - önt ismét kitiltották Szerbia területéről. Hé, csendőr (kiáltott ki az ajtón) kísérje Milics urat a hajóállomásra!

Amíg Milics a csendőr mellett kifelé imbolygott, Bozovics leereszkedő mosollyal fordult felénk:

- És most, uraim, Szerbia fenkölt királya és a szerb állam szívesen látja önöket a koronázás ünnepén!

Elvezetett minket a templomba és elhelyezte az európai sajtót az utolsó sorba, a disznókereskedők és falusi kosták háta mögé, miközben oly eléggülten pislogott ránk, mintha ezt mondaná:

- Nos, úgy-e, boldogok önök, hogy a dicső szerb koronázásból látnak néhány darócködmönt és divatját mult, kopott szalonkabátot?

Ezenközben azonban, jól láttam, hogy tekintete nyugtalanul kóvályog a tömeg felett és keres egy gömbölyű testen nyugvó kerek fejet, mely talán a kitiltás ellenére itt lappang valamelyik zugban, hogy karvaly gyanánt lecsapjon rája.

Ingatag remények.

Karácsony esthajnalra van, hogy e cikket írom, melynek tárgya az orvosi csodaszerek. Alkalmat erre a témára az adott, hogy a lapok egyetlen számában, egyszerre két orvosi csodaszerről (köznyelven szérumról) olvastunk hírt. Az egyik francia tudós találmánya és a hastifusztól menti meg az emberiséget, a másik német professzor és titkos tanácsos kompozíciója és a rákot gyógyítja. Mind a kettő óriás találmány lenne, ha igaz lenne, ha be is válna, ha félév múlva, egy év múlva nem csapnák a földhöz azokban a kórházakban, melyekben mint nagyreményű szert akceptálták. Mert rendesen ez az útjuk azoknak az orvosi csodaszereknek, melyek megszületéséről a lapok csaknem minden számukban referálnak.

Annyi orvosi csodaszert találnak ki a tudós urak, hogy ha az mind csakugyan gyógyítana, nem lenne betegség, beteg ember a világon és a doktorok becsukhatnák a boltot. Különösen a franciák és németek nagyok a szérumok kitalálásában s ha egy gall koponya kieszelt valami galád nyavalyát kúráló szert, bizonyos, hogy mindjárt utána egy germán fej is kidob a piacra valamely még átkosabb betegséget gyógyító kotyvalékot. Szinte úgy tetszik, hogy a két nemzet, miután a csatatéren nem meri összevetni az erejét, hát mindennap revánsot vesz egymáson az emberi test szűk harcterén.

Ezenközben azonban a nyavalyák is, éppen a legjobban ostromoltak, folytatják szomorú győzelmi útjukat a világon át. Egyes epidémia, a pestis, a kolera elvesztette - legalább a művelt világban - félelmes karakterét, de nem ám a szérum tiporta el gyilkos bacillusainak a csordáját, hanem a közigazgatás. Nálunk is a sokat ócsárolt közigazgatás. A jól szervezett, egyöntetű orvosi adminisztráció, melynek lelkiismeretesen kezére járt az alispán, a szolgabíró és a hajdu. Rövid időközben másodszor győzte már le a kolera járványát a főváros és az ország orvosi és politikai hatósága, - dicsértessék az Ur neve és az emberi lelkiismeret meg kötelességérzet érte. Ezt annál inkább ki kell emelni, mert úgyszólván megfellebbeztünk a magyar közigazgatás érdemeinek elismeréséről, mikor jól dolgozott, holott tele szájjal üvöltjük a *pereátot*, mikor hanyagul és rosszul végzi a dolgát. Én kalapot emelek a magyar közigazgatás előtt e nagy és dicső szolgálata alkalmából és meggyújtom a közvélemény hálájának csekély jeléül ezt a kései karácsonyi gyertyácskát.

Az oltás meg a szérum csak két nyavalyát győzött le eddig sikerrel. Igaz, mind a kettő szörnyeteg baj volt, vesszeje és mérge az emberiségnek: a himlő és difteritisz. A legtöbb járványon és pusztító betegségen azonban a tudomány minden erőfeszítése és találékonysága kevesebb hatással futott át, mint a víz a kavicsra. A vízcsepp, ha évszázadokon át csöppen a sziklára, átfúrja; a tudomány a tenger áradatával ostromolja az eddig gyógyíthatatlan nyavalyákat és nem tudta még megtörni és elmulasztani a legkisebb porcikáját.

Emlegessem, hogy melyek ezek a démoni betegségek, melyek jönnek fekete fátyolban és fekete köntösben, mint a velencei sбирrek, akik az áldozatot nesztelenül kiragadják ágyából és elhurcolják az ólomkamrákba meg a földalatti börtönökbe. Hiszen köztünk csúszik félelmesen hideg hullőtestével az a csörgőkígyó, melynek agybetegség a neve, meg az az óriás vampir, melynek hallgatag denevérszárnyai egész országokat sötétítenek el: a tüdővész és a betegségek sátánja és harambasája: a rák. Ki tudja, hogyan jönnek, ki tudja, miért? A titok fonalán ereszkednek le közénk, gyanutlan és védtelen emberek közé s akire rálehelnek, akibe fogukat, karmukat belevájják, megkapta a halálos ítéletet bűn nélkül, vagy pedig úgy, hogy bűne rajta kívül, valahol a titkok ködében elhalt generációk, elmúlt évtizedek sötét zugaiban kuporog.

Nincs tragédia végzetesebb és megrendítőbb, mint mikor valamelyik felebarátunkra a gyógyíthatatlan nyavalya hirtelen rásüti a bélyegét. Ez az igazi ártatlan mártírja egy megérthetetlen törvénynek és ítélőszéknek. Egy tudtán kívül való kockajáték áldozata, kinek vakot vetett a sors, egy megtizedelt ezred vagy hadsereg tizedike, kit a végzet láthatatlan ujjá jelöl meg. Senki, halandó meg nem érti a rajtunk uralkodó hatalmak szörnyű szeszélyét, mikor látjuk, hogy egy fényes elme, mely tegnap még oly gazdag és tündöklő volt, mint a hajnal, ma oly szegény és sötét, mint az éjszaka. És senki föl nem foghatja, azon az *egyen* kívül, akit ez a sors ért, ennek az ítéletnek a borzalmas voltát, mikor látja, hogy egy kis rosszindulatú daganat, mellyel hasztalan birkózik az orvosi tudomány, egyszerre minden örömére, minden reményére és minden percére áthatatlan fátyolt von.

Számtalan ilyen halálra ítélt jár-kel köztünk, kétségbeesetten vagy belerezignáltan sorsába, panasszal telt szájjal vagy hallgatagon, drámáját a világ szeme elé hurcolva vagy elbujva előle, mint a beteg vad. És ekkor jó a tudós csodadoktor, a tudós kísérletező, a tudós reklámhős vagy a tudós seftelő, kezében csörgetve a kék orvosságos üvegeit, melyekkel csodát ígér a világnak. Egy újsághírben vagy egy orvosegyesületi fölolvadásban. Az egészségesek és közömbösek szeme átfut az ilyen híreken és csak a vastagján tapad meg érdeklődéssel, de bezzeg a betegek és még inkább a betegek hozzátartozói, megakaszknak benne, mint a pöhöly a bokron. Minden ilyen hír fölkarvarja a lelküket a szabadulás reményével, hogy azután csakhamar még vigasztalanabbá tegye a csalódás reménytelenségével. A mindenféle csodaszérum publikálása többnyire nem egyéb annál a darab kenyérszál, amit az éhhalálra ítéltnek az orra elé tartanak, hogy azután mikor feléje nyúl, visszakapják és kivessék az ablakon.

S még hagyján, ha csak újsághírek és orvosegyesületi fölolvadásig megy a tudós sarlatán. De arra a kimerára, melyet az ő csodaszéruma fest a világ elé, gyakran gyárak, szanatóriumok, rendelő- és gyógyító-intézetek épülnek, melyeket, akár a szúnyograj az éjjeli fényt, lep el a mindenfelől összeverődő beteg. Ott kopognak, vergődnek a szegény beteg szúnyogok és lepkék a büszke szanatórium ablakain, bámulva, vágyva és szürcsölve a benn csillogó fényt: a reményt. Ezer mérföldön rázatták fáradt csontjaikat, hogy még *idején* eljussanak a remény e templomába és szomorú, vigasztalan lelkükkel körülrajazzák azt a tömpeorrú, pápaszemes németet, aki kiragadja őket a halál öléből és visszaadja az orosz síkságnak, a svájci havasnak, Amerikának vagy a magyar glóbusznak. És a doktor azzal az ő kotyvalékával elfoglalja e szegény betegek szemében az Isten trónját. Azután többnyire az a nagy tudományos legenda vége, hogy a világ Lázárai szegényebben vonulnak haza, mint érkeztek; szegényen reményben és vagyonban, hogy azután - egy újabb csodatalálmány hírére - megint fölkerelkedjenek, remegve és bízva utaztatván magukkal az új, halovány reményt és vigaszt.

Ha most azt kérdezné valaki, hogy miért választottam karácsonyra ezt a szomorú témát, a feleletem könnyű volna. Azt felelném: azért, mert a szérumok e versenyében a legjobb szérum mégis csak az, mely a karácsonyfa illatából készül. A hit. Mit ad a professzor úr széruma? Pillanatnyi vigaszt. Ellenben a hit örökös vigasszal szolgál annak, akinek a szívéből sarjad. Mosolyoghat, gúnyolódhat a hiten és a jámbor hívőn a tudós professzor, aki mindennap új csodatevő szérummal spekulál az emberek hiszékenységére, meg a hitetlen tömeg, mely rászédeti magát, de mit adnak és mit kapnak a pokoli szenvedés óráiban, a hit helyett, megnyugtatónak? Akkor, mikor a doktor kimondja a szentenciát, hogy az a kis daganat - a megsemmisülés? Semmit vagy a semminél is haszontalanabb szérumokat. A hívő ember, a lelkéből hívő ember akkor a szemét az égre veti (a hit-szérum e fenséges szanatóriumára) és bízva a menny gyógyító fuvallataiban, türelemmel, a mártírtürellem megadásával viseli súlyos keresztjét. Élcelhet a profán elmésség azzal, hogy „jobb itt ez a kis bizonyos”, de megfagy ajkán a tréfa, amikor *itt* is bizonytalanná vált számára minden, kivéve azt az egy bizonyosságot, hogy nincs orvosság az ő kínjaira. Micsoda koldus ő, akinek nincs semmi reménye, ahhoz képest, akinek

az egész menny a vigasza, a megváltása és az ebben való hit a folyton mellette álló lelki és testi csodadoktora?

Két teremtménye van az Istennek, aki a gyógyíthatatlan csapást türelemmel tudja viselni: a gyermek és a régi divatú, kételkedésen győzedelmeskedő jámbor hívő. Közel is állanak egymáshoz lélekben. Mert minden hívő szívében ott van a gyermek és minden gyermek naívságában az öntudatlan hit. Ez isteni ajándék, melynek értéke megmérhetetlen. Láttam egy ízben a budapesti Fehér Kereszt-kórházban két gyermeket, egy fiút és egy leányt. Mind a kettőnek féllába volt, mert mind a kettőt gyógyíthatatlan tuberkulotikus csontszú pusztította. Ott laktak vagy félesztendeje a kórházban, a fiúnak már két darabot metszettek le a lábából, a leánynak egyet és a doktorok szerint így kell majd faricskálni a lábukat - néhány havi haladékot csikarva ki számukra az életnek - mindaddig, amíg eljő az elkerülhetetlen vég. A két kis vértanu (akkor éppen lábbadozók voltak az új operáció után) ott játszott a kertés udvarban a többi talpon lévő beteggel. A két kis mankós gyermek csöndeskén, vékony arcocskáján halvány mosollyal, gondtalanul bicegett bokortól-bokorig s mikor elfáradtak, leültek egy rügyező gesztenyefa alá, melynek ágai, az óriás rügyekkel, olyanok voltak, mintha csupa zöld gertyácskával volnának teletűzdelve. Onnan figyelték gyermektársaik hancurozását és olykor fölkacagtak... Mindig eszembe jut ez a két féllábú gyermek, - fejük fölött a tavasz karácsonyfájával - mikor látok sírnak szánt, türelmes beteget s minden türelmes beteg szemében megtalálom e két gyermek szelíd tekintetét és a hitben való megnyugvást. S látom fejük fölött a rügyező gesztenyefát, a tavasz ez ékes karácsonyfáját, jelképét a föltámadásnak és az új életnek, egy új emberi virágéletnek, melynek gyökere a hitben, koronája az égben van.

A veronál.

A farkast, a skorpiót, a viperát elpusztította az ember a lakása tájékáról, ellenben szerzett magának a farkasnál, skorpiónál és viperánál veszedelmesebb bestiákat, melyeket az éjjeli szekrényére állít, hogy örködjenek álmán, nyugalmán, fölzaklatott idegeinek pillanatnyi megnyihülésén. Ezek a csillapító mérgek. Ugy kopogtatnak és suhognak be hozzád papírköppönygükben vagy ostyakapszulájukban, mint a legjobb barátaid, akik édes percek, mézízű enyhületet, túlvilági feledést és bársonyujjú öntudatlanságot hoznak számodra az élet brutális izgalmaiban. Pedig hasonlatosak a szirénekhez, akik azért öntik a mámoros legény fülébe kábítóan édes éneküket és simogatják hideg, puha kezükkel forró homlokát, hogy észrevétlenül levonszolják a megsemmisülésbe.

Csudálatos, hogy az ember milyen könnyedén bocsátja be ezeket az aranybőrű, smaragdszemű kis viperákat otthonába. Holott nyugodtabban feküdhetne elhagyottan a Szfinksz lábánál Afrika homokjában, Afrika éjjelének fekete takarója alatt, mint e Szfinksznél rejtelmesebb fekete üveg vagy fehér por társaságában, modern kényelemmel berendezett szobájában, ahol arasznyira fehérlik tőle a villamos csengő gombja és sárgállik a villamos lámpa csapja. Egy keskeny recept-papír ákombákomjain becsúszik hozzá és kínálgatja magát az asszony kacérágával és a paradicsomi almafa ígézetével. És miért ne adná át magát neki? Hiszen olyan ártatlan szer. Orvosság. Doktor ajánlotta, igaz, hogy a beteg csikarta ki tőle. A bor is méreg, a szivar is méreg, a szerelem is méreg, a dicsőség is méreg, de hányan mondanak le róla? Pedig ez csupa izgató méreg, ellenben a veronál, a morfium enyhít, megnyugtat, az ember ágya mellé térdel, mint egy irgalmas ápolónő és zaklatott idegeit súlytalan kis vasalóval lesimítja. Nincs gőze, mint a bornak, nincs füstje, mint a szivarnak, korma, mint a szerelemnek és pora, mint a dicsőségnek. Egy csipet belőle csak annyi, mint a régi abbék burnótja és az izgatottság, testi vagy lelki fájdalom, levertség, világgyűlölet vidám prüszögéssel vesz búcsút, otthagya az embert egy különös, éber eszméletlenségben vagy elalélt ébrenlétben, mely hasonlatos lehet a repülő ember állapotához, aki pár órára vagy percre elszakadt a földtől s annak minden nyomorúságától.

Gyors a lába a szesz búfelejtető mámorának, hamar elhamvad a szivar, csapodár virággillat a szerelem, a dicsőség csak egy futó árnyék, de a csillapító méreg enyhülete mindennél gyorsabb, hűtlenebb. Csak olyan, mint a lepke, melytől alig rezdül meg a virág, már tova száll. De csábítóbb minden nagy és apró szenvedelemnél, mert aki megízlelte és megszokta mérgét, sohasem bocsátja ki puha, de letéphetetlen karmaiból. Mindennap megismétli vele a megnyugtatósnak ezt a soha meg nem nyugvó játékát, mely után szomjasabb a szomjazó és gyötrelmebb a gyötrellem.

És megkezdődik az a végzetes harc, melyet megküzd minden beteg, aki a csillapító méreg rabjává szegődött. Menekülni igyekszik a kis fekete üveg sötét, csábító tekintetétől vagy a fehér por kacér ígézetéből. A harc azonban egyenlőtlen. Olyan, mint a fegyvertelen ember viaskodása a talpig vasba öltözött lovaggal. Mert jönnek az álmatlan éjszakák. A párnáin gyötrődő ember segítséget esd az éj csöndjétől és az nem küldi el hozzá álomba duruzsoló méhfalkáit. Orvosszert kér megvadultan rezgő idegeire a beszüremelő holdsugártól és hasztalan lesi ezüst-patakjának lágy, altató zuhogását szemhéjain. Egy negyedórányi kábulatért könyörög a nyitott ablakon beáramló ákácillattól, a csukott ablakon kopogó esőtől és nem jó segítségére senki. Csak a veronál. A csillapító méreg, mely az éjjeli szekrényen lesi az ő diadalának percét.

Azután jönnek a csüggedés órái. Nem azok a mindennapi csüggeteg percek, melyek valamennyi embertársunk sarkában kullognak, hanem azok, melyek mint egy végtelen folyam ólomsúlyú,

szürke hullámai ölelik körül a meghasonlott embert, leszedik lábáról, hátukra veszik s ragadják valamerre ellentállhatatlanul. Nincs értéke már szemében semminek. Élete célja - távolban haldokló, elmosódó harangszó. Sikerei - idegen madarak, melyek nem kedvesek többé a fészeknek, melyből kiröpültek: agyának és szívének. Családja, gyermekei, barátai, hivatal, birtok, város, ország - árnyék, köd, egybeolvadó alakok és képek homályos tömege.

Lehet, hogy a csüggedésnek ez a végtelennek és ellentállhatatlannak tetsző folyama maga is csak hideg köd, pára, melyet az ő beteg akarata érez görgeteg erejűnek. Lehet, hogy egy jótékony szélroham elsőpörné, vagy egy éles napsugár szétmetszené. De nem jut ideje megvárni a szelet meg a napot, mert ez a kettő messze jár még, a veronál pedig közel van. Az éjjeli szekrényen. És most már nem csak pillanatnyi enyhületet ígér...

Oh, a veronál kényelmes, gyors, simán robogó, gummikerekű bérkocsija annak a nagy útnak. Nem zörög, nem zökken, nem rontja meg az utazás illúzióit. Szinte álomszerűen robog ki a városból azzal, aki rábízta magát és hajtat tova a holdfényben szikrázó ismeretlen úton. Sőt egyenesen az őt kerülő és mindig keservesen megvásárolt álom ölében. Mi kell ehhez az utazáshoz? Csak éppen annyi, hogy az ember néhány porral többet tesz a kanalába, mint rendszeren szokott. Csak úgy mintha megtévedt volna. Félig lehunyt szemmel, félig akarva, félig akaratlanul újra végigsimogatja az éjjeli szekrény márványát, amíg reszketeg ujjai közé még egy összehajtott kis papirostáska akad. Azután félig tudatosan, félig öntudatlanul addig ismétli ezt a komor játékot, míg a veronál szelleme bele nem csavarja sötét álomleplebe s ki nem viszi könnyű kerekű kocsijába.

...A farkast, a skorpiót, a viperát elpusztította az ember a lakása tájékáról, a veronált, a morfiomot és a többi csillapító mérget pedig oda teszi az ágya fejéhez. Hogy örködjék nyugalmán.

Bíbor hullámok.

A minap este tíz órakor egy kis külvárosi mozi (valahol ott a Városliget sötét szélén) azzal a plakátjával csalt be, hogy előadja a *Quo vadist*, Sienkievicz világhírű regényét. A bemenetel azonban nem volt oly könnyű, mint a csalogató, mert, ámbár kapuzárás után voltunk, néhány száz ember marakodott a pénztárnál jegyért és néhány száz ember törekedett kifelé, aki kilencedfél órától tízig nézte a mozgóképek vásznát s most jött kifelé megilletődött, komoly, elmerült arccal... Megjegyzem, hogy a miénk volt aznap az ötödik előadása e regénydráma képsorozatának.

A színhely szűk, szomorú, nyomott terem, jobban mondva vendéglői szoba, egymás hátán tolongó tömérdek keskeny paddal, melyben mint a békalencse a tóban, oly sűrűn szorong a fej. Azon a kis területen, melyen azelőtt húsz ember szokott vacsorálni, most két-háromszáz tüdő szítt valami sűrű, nehéz, szinte folyékony levegőt, fürödvén oly forró párázatban, mely csaknem fölért a keresztények kinszenvedésével, amit látandók voltunk. (Noha a közönség többsége éppen nem volt keresztény.)

A mozi nem váratott sokáig. Ez a főrja megvan a színházon, hogy az illúziót nem kell fáradságosan összetologatni előbb. Hamarosan belesülyedtünk a koromsötétségbe, mely elnyelte a mi szűk, alacsony katakombánkat s a világ legengedelmesebb színészei megkezdték játékukat.

Az első jelenetek, sőt csaknem az egész két első fölvonás, nem szül igazi illúziót. A mozi-színész némajátéka, ha csak nem valami egyszerű, átlátszó történetről van szó, komikus, homályos, gyermekes. Csodálom, hogy nagy művészek is belemennek a mozi dróton rángatott előadásába, holott a gyorsan surranó komprimált jelenetek oly lázas arcjátékkal jelennek meg a filmen, hogy néha valósággal a fintorgás hatását teszik. Ez bizonyára nem művészet, - pedig e kis, városszéli mozi-odú vásznan állítólag nagy olasz művészek szerepelnek. Azonkívül a megjelenésük sem illúziót keltő. Az élő szó színpadán elnézzük az arc és termet fogyatékoságait, mert itt minden csak segédeszköze a szónak, az arcjáték is csak rabszolgája a hangnak, a színművészet e királyasszonyának, a szépség is csak aranykerete a mindent kifejező tükörnek: a szónak, a beszédnek. A tükör csak tükör marad megfakult vagy egyszerű, vagy esetlen keretben is. De a mozi-színésznek a külseje a lelke. A szíve a szeme.

Ez a Ligia pedig, aki a vásznon megjelent, összenyomott, szerény arcával, melyről már ellentgett a tavasz, igen szomorú személyesítője volt a szépséges barbár királyleánynak, valamiképpen a pufók Poppea a ragyogó császárnénak, minden művészetükkel egyetemben, mely hangtalanul halt meg szerény külsejük lábánál. Néró is nevetséges figura volt, - mert ámbátor ő Sienkievicz regényében és a világtörténelemben is nevetséges, de borzalmasan, fönségesen az, ez pedig csak szánalmasan nevetséges. Az egész két első fölvonásból a legélénkebben a rómaiak üdvözlő gesztusa nyomódott emlékembe, a magasra fölemelt jobbkez, - ez szép, hű, mozi-szerű, mert magában is kifejező, mert a színpadon sohasem fogják érthetővé tenni azt a megdöbbentő érzelmvihart, mikor tízezer kéz üdvözlete (vagy tízezer kéznek a látszata) a levegőbe repül. Ehhez a színpad kicsi, a vászon elég nagy.

A többi azonban, ami színszerű akart lenni, szegényes és illúzió nélkül való volt. Akik a színpadot féltik a mozgófényképtől, tévednek, mert éles, vastag elhatároló vonalaik vannak; mindaz, ami igazán színpadi művészet, érintetlen magasságban lebeg a mozi fölött, akárhogy tökéletesítik a vásznat, még ha beszélteni is fogják a fényképet. A mozi sohasem fogja elhódítani a színház közönségét, mely legföljebb mind a kettőbe elmegy. A mozi csak a panorámát, a történelmi körképeket ölthette meg.

Mi az hát, ami esti tíz óra után ebbe a moziba vitte és éjjelig lekötötte ezt a pár száz embert? Erre a választ megadta Róma égése és a Néró cirkusza. Oh, ezek kábító tünetmények valának. Mikor Vinicius, a Ligia szerelmese, a kantárszárát a ló nyakába vetve, repül a sötét Via Appián és előtte a szemhatárt befogó vékony tűzrepkény gyanánt piroslik a távolban égő Róma, egyszerre úgy éreztük magunkat, mintha egy megfoghatatlan erő kiragadott volna szűk padjainkból és odavetett volna a Néró Rómája elé. A mozi fala kidőlt és végtelen távolságra nyúlt el előttünk a színpad, mely maga volt az ókor földgolyója. A tér, idő fogalma megszűnt, mi magunk voltunk a megdöbben, megnémult, ámuló Róma népe.

És mikor ezrek rohantak a tűz bíbor hullámaiban úszó Róma utcáin, kétségbeesettek ezrei, talán csak százai, de nekünk úgy tetszett, hogy Róma egész népét látjuk futva, jajgatva, összeroskadva előttünk; mikor tucatával omlanak össze a magas oszlopok és házak; mikor a tűz egetverő vörös habtorlataiban és viharzó fátylaiban emberek csoportjai osonnak el ingadozva; mikor a cirkusz pincéiben a vadállatok egymást marcangolva kapaszkodnak a magas ablakokra, melyeken beomlik a tűzfény sötét vérfolyama, - ez egyszerre megérettette velünk a mozi-mámort. Itt, ebben a szegényes, komikusan kicsi mozi-lebujban. Ez a mozi csodája. Egy kis kagylóban egy óceánt láttunk. Egy skatulyában egy világot.

Azután következett a cirkuszi jelenetek sora. A nézők fergetege a lépcsőkön, igazi, mozgó, fecsegő embereké, de ez már ismeretes más mozgófényképekről, valamint a kocsiverseny és gladiátorharc is.

Ami meglepő, az a raffinéria, mellyel az arénába hajtott keresztények jelenetét csinálták. A fegyveresek egy nagy raj keresztényt hajszolnak be a porondra, kiknek szomorú menete lassan halad el a sárgán aranyló fővényen. Megy-megy a csapat, szinte úgy tetszik, hogy sohasem szakad vége vándorlásának (pedig csak pillanatok dolga), az emberek egyre kisebbednek, végre egy foltta omlanak össze, melyből még kilátszanak a térdre görnyedt alakok és az égnek esengő karok, azután az egész mesés, misztikus káprázattá olvad össze. Nem is jut eszünkbe, hogy azért vitték oly messzire azt az embercsoportot, hogy mire a vadállatok megjelennek, valami láthatatlan választófalat (állítólag villamos áramot) csempésszenek a közönségtől észrevétlenül a szerepet őszintén játszó állat és a színészkedő ember közé. Oly természetes az egész, hogy eszünkbe sem jut kételkedni valóságában... Itt, a vászon szélén föllebben egy óriás csapóajtó és egymásután kúsznak elő a vadállatok, igaziak, óriásiak, sárgák, macskamódra nyuladozók, szinte látjuk, mint káprázik a hunyorgó szemük a nap fényességében. Azután lassú lappangással megindulnak a keresztények felé és látjuk, mint rebben összébb félelmében a mártírcsapat, - és ez a rémült mozgás oly természetes és igaz. Azután eltűnik a kép, megint Nérót látjuk udvarával a cirkusz magasában s mire visszatér a borzalmas sárga fővény képe, azon már csak egy halom rongy és a húson, csonton marakodó vadállatok láthatók... És szemünket borzalommal fordítjuk el, igazi és nem színházi borzalommal és érzem, mint reszket körülöttem a nézőtér sötétségében háromszáz ember és hallom, mint száll az iszony moraja a padokból a vászon felé. És hiába hitetem el magammal, hogy hiszen ez az egész mozijelenet nem egyéb, mint hogy a mozifölvétel alkalmával valamely állatkertben egy nagy halom rongy közé tálalták a vadállatok ebédjét.

Mikor pedig a bölény beront a hátára kötözött Ligiával, senkinek sem jut eszébe, hogy a vad hátán fekvő karcsú, keresztény mártír, kinek aranyhaja a földet söpri, csak báb; hanem elfogadja mindenki élő valóságnak, mert a közönség a szó értelmében beteg részvételben, szánmában, irgalmában, a szegény keresztény leány iránt való szerelmében. Sziszeg és morog ez a közönség, mint ahogy felszisszenhetett és felzúdulhatott a kegyetlen császárkori római a vad minden mozdulatára. Mind a kettőt a vér hullámai szédítik el, csak éppen hogy a római gyűlölettel és kegyetlen vérszomjjal élvezte e borzalmas hullámok izgalmaikat, a budapesti

borzongó részvétellel élvezte ugyanazt. Itt nincs vallás, nincs felekezet többé, itt csak emberek vannak, akik együtt éreznek az üldözöttekkel és gyűlölik a keresztények gyilkosát. Hiszen mikor végre betelt Néro végzete és mikor a centurió a zsarnok véres tetemét részvétellel beborította palástjával, mellettem egy hamisítatlan dob-utcai kereskedő megbotránkozva tört ki:

- Még be is takarja azt a gazembert!

Ez a mozi ereje. A tömeg, a vér, a borzalom, az élet illúziójának ereje. A bíborhullámok a vászonnól átzúdulnak a nézőtérre. A tanulság pedig, amit abban a kis oduban szereztem, az, hogy ámbár a mozi sohasem fogja elnyelni a színházat, abban, hogy a színház nem fogja-e egykor magába olvasztani a mozit, a vászon illúzióit, nem vagyok egészen bizonyos.

A varrónő.

Három nevezetes kültagja van a családi életnek: a nagymosónő, a nagytakarítónő és a varrónő. Mindenki tudja, mit jelent a nagymosás és a nagytakarítás. Állandó tanácskozás a konyhában, purparlézás a házmesterrel a mosókonyha vagy a szőnyegporló állvány irányában, mindennap kétszer kifuttatása a cselédnek a Filatori-gáthoz, ahol az a bizonyos nagymosónő vagy nagytakarítónő lakik és mindennap kétszer fogadása a leverő hírnek, hogy a család eme tisztelt kültagja nincs otthon, vagy már elköltözött Kőbányára vagy az Angyalföldre, vagy hogy ezen a héten a Keőporossy méltóságánál mos vagy takarít, a jövő héten a Grün nagyságánál takarít vagy mos, a harmadik héten lebabáznai óhajt stb. Végre, mikor már „csaknem bizonyos”, hogy Ő jön, kezdődik a nagy eseményre való készülődés, miközben az egész lakás kifordul sarkai-ból s az ember lépten-nyomon vagy egy fehérneműs kosárba vagy egy réteszerűen összehajtott szőnyegbe botlik. Arról nem is beszélek, mi történik, mikor Ő már a házban van. Az az izgalom, a mi ilyenkor úrrá válik a lelkeken, egy kis kóstoló abból, mikor a Titanic össze-ütközik a jégheggyel vagy mikor a föld megrendül a lábunk alatt.

Nem is a nagymosónőről és nagytakarítónőről akarok én most beszélni, hanem arról, aki e két személynél is fontosabb: a varrónőről. Mindenki tudja, hogy kétféle öltöztetője van családi mezeink liliomainak: egy külső és egy belső. Az előbbi egy előkelő úr vagy hölgy, aki szerény véleményem szerint, a legnagyobb diplomata a világon. Ez a divatos női szabó. Ez az úr vagy hölgy kivívta azt, amit kívülről senki: a hölgyek föltétlen - engedelmességét. Ezzel a szóval a női nem csak a híres szabó műhelyében ismerkedik össze, de ott azután oly tökéletesen, hogy a tú e babéros művészenek a szava az ő szemében törvény; ízlése kúriai döntvény. Ezzel az úrral vagy hölgygel tehát a férjeknek, apáknak nincs sok bajuk, legfőleg a kontójával, a ruha szemhatárunkon kívül, titokzatos csöndben, ünnepies és szapora próbák közt készül.

Néha azonban ellenállhatatlan takarékosági láz lepi meg a női nemet. Nekem különben is hasztalan beszélnek az asszonyok pazarlásáról, az mind mese, minden asszony született zsugori. Aki nem hiszi, kérdezze meg a bérkocsisoktól, pincérektől, kereskedőktől, kiket lát-nak szívesebben: az asszonyokat-e vagy az urakat? Egyáltalán az asszony valami szívet át-melegítő édes gyönyört talál abban, ha például a bérkocsis taksájából egy hatost lefarag: ez a húszfilléres képes megaranyozni egész napját és megédesíteni álmait. A férfiaknak persze azért egyre jár a szájuk, hogy az asszonyok nem ismerik a pénz értéket; hogy a garast lehúzzák a szegény pincér vagy kereskedő bőréből, de a forintot olvasatlanul szórják a szélbe, kivált a mi a toalettjüket illeti. Rút hálátlanság! Az asszony ideálja mindig a takarékoság volt s nem tehet róla, hogy az élet ennek gyakorlati érvényesítését csak kicsiségekben engedi meg. Ő mindig arra törekedett, hogy kivívja az általános részvétet maga iránt - a lemondásaival. De azt a finom asszonyi ösztönt, azt a vágyat, hogy úgy fessen a nemzedék előtt, mint áldozat, aki lemondásával, takarékoságával, fájdalmas igénytelenségével megmenti férjét és gyermekeit a nyomortól, mondom ezt a fenkölt és fájdalmas vágyat a felületes és durva férfinép sohasem fogja megérteni és méltányolni. A férfi nem azt látja, amit az asszony érez, hanem amit a szabójánál rendel.

Van idő azonban, mikor az asszony ezt az olthatatlan takarékosági vágyat átviszi a legkényesebb területre is: a toalettjére. Egyszerre fölbred benne az az óhaj, hogy ismerőseinek elmondhassa: - Oh, én a ruháimat odahaza készítettem... jórészt magam varrom... számolnunk kell, édesem, a drágasággal.

Ilyenkor jelenik meg a házban a varrónő. Ezt azonban könnyű így leírni, de, édes Istenem, nagyon nehéz megvalósítani. Mert ez nem *egy varrónő*, amilyen tízezer szaladgál a városban,

hanem *a varrónő*, ugyanez, akivel varrat valamennyi ismerős asszony-felebarátunk. Ehhez pedig bajos egyhamar hozzájutni, mert *a varrónőt* úgy őrzi minden asszony, mint a sárkány a fiát. Ez hónapokra be van táblázva egy sereg asszonyra és ádáz harcot vív érte csábítással, hízlegéssel, cselszövénnyel egy másik sereg asszony. Hónapokon keresztül a varrónő körül forog minden téma, minden aprehenzió és minden harag. Édes testvérek hadat üzennek egymásnak a varrónő miatt s meg is vívják, csaknem olyan kitartással, mint a görögök Tróját, Heléna asszony kedvéért. Sok öröme van az életben az asszonynak, de talán egy sincs ahhoz fogható, mint mikor sikerül *a varrónőt* elcsípni valamelyik barátnéjának az orra elöl és sok keserve van az asszonynak, de kevés olyan, mint mikor a varrónőt, habár csak egy-két nappal, később kapja meg. Ez olyan szerencsétlenség-számba megy, annyi panasz, kétségbeesés, csüggedés és könny szülője, hogy láttára megáll az esze a női dolgokban nagyon tökéletlen férfiúnak. (No, de legalább észreveszi, hogy milyen mártírja az asszony - a takarékoságnak.)

Mikor azután végleg meg van állapítva az az idő, mely *a varrónőt* meghozza, egy hétre vagy többre megáll a nap az égen és a föld a világűrben. Az állandó refrén:

- Holnap nem mehetek ide vagy oda, holnap nem tehetjük ezt vagy azt, mert jön a varrónő!

Minden függő vagy bolygó kérdést, minden alvó vagy éber tervet letörül a ház táblájáról az, hogy jön a varrónő. És ő jön. Szerény és igénytelen kis dáma *a varrónő*, önálló véleménye alig van, csöndeskén szab, varrogat, nesztelen jó és megy, látszóan semmi sem változott a házban, de ez csak látszat. Ha ő nem is tartja magát nagyon fontos személynek, annál fontosabbnak tartják azt az ügyet, melyet képvisel, az asszonyok, mert ilyenkor ők ismét a család züllésének a megakadályozásán fáradoznak, vagyis spórolnak. Ők a lázas munka e napjaiban ismét őrangyalok és áldozatok, vagyis két legkedvesebb szerepükben kéjeleghetnek. Órangyalok, mert önfeláldozó takarékoságukkal megóvják a családi költségvetést a szabószámlától (hiszen tudvalevő, hogy az otthon készült ruha úgyszólván semmibe sem kerül, az már csaknem olyan, mintha az ablakon dobná be egy tündér ajándéknak), áldozatok, mert hiszen lemondottak Róla, a nagy Mesterről, a nagy Utólérhetetlenről és egy tavaszon senki sem fogja irigykedve sőhajtani utánuk:

- Hja, könnyű neki. Ő Nála készítetteti a ruháit!

És fontos ez az ügy azért is, mert ilyenkor az asszonyok - teremtenek. Az ő fantáziájuk, ízlésük, mondhatnám felelős szerkesztésük teremtménye az otthon készült ruha, vagy jobban mondva ruhák, mert ha már itt *a varrónő*, hát csak nem varratnak egy ruhát, egy blúzt, egy pongyolát, egy felsőt, egy alsót, egy belépőt, egy kilépőt. Ezt csak beláthatja mindenki. Ez pazarlás lenne, nem takarékoság. Ezt a férfiak ugyan megint nem fogják megérteni, de velük ilyen dolgokban nem is érdemes beszélni. Szerencsére nem is igen avatkoznak bele a dolgukba, hanem csak riadt tekintettel bámulnak be abba a szobába, ahol az asszony *a varrónővel* gondbaborultan suttog naphosszat, ahol az asszony állandóan a tükör előtt áll, a varrónő pedig állandóan előtte térdel egy tucat gombostűvel a szájában, ahol azt, amit egy nap megvarnak, másnap fölfejtik, ahol minden reggel egy-két új terv születik, hogy estére meghaljon és az éjszaka álmainak illatos virágágyán ismét feltámadjon. És ahol sok-sok töprengés, tervezgetés, szabás, varrás, berregés, félelem és reménykedés ködéből és zűrzavarából végre kiemelkedik a ruha, vagyis kiemelkednek a ruhák, blúzok, pongyolák, kimenők, bemenők, belépők, kilépők. És az asszony mindennap fönixmadárként megújultan jelenik meg férje ura előtt, új színben, formában, kinyiltan, mint a teljes rózsza vagy összeecsukódottan, mint a bimbó, pompázva, mint a napraforgó és szerénykedve, mint az ibolya, ajkán a büszke mosollyal:

- Ime, ezt a sok ruhát mind megspóroltam neked, mert valamennyi otthon készült, úgyszólván semmiből és kacagtatóan olcsón.

A harmadik szomszéd.

Egy báli ruhába öltözött bronz leányszobor áll a sarkon, már mint annak a negyednek a sarkán, mely a kerepesi-úti temetőben a gyermeksírokat foglalja magában. Ez is síron áll, fiatalsága diadalmas fényében, szomorúan mosolyogva a járóelőre, akik a városból jönnek. Mögötte alacsony glediciasövény keríti be azt a szakaszt, melyben a gyermekek fekszenek.

Nekem is fekszik egy kis fiam a katonás rendben, hosszú oszlopban elhelyezett sírok egyikében. Igen kicsi korában költözött ide, magával vivén rövidke életét és azt a húsz-huszonöt szóból álló furcsa szótárat, melyet a nyelvtudomány legalsó fokán szokott gyűjtögetni az ember magának.

A szomszédai, akikkel egy sorba tette a véletlen, mint az iskolásgyerekeket, itt is, akár csak az iskola padján, szegények és gazdagok, elkényeztettek és elhanyagoltak, csak hogy itt ezek a különbségek nem mindig a szülők vagyoni állapotában, hanem emlékezésükben nyilvánul meg. Mert ez a jobbmódúak temetője. A fiam baloldali szomszédja egy hatástendős leányka, a jobboldali egy ötéves fiú. Mindkettő jóval idősebb nála, mert a szomszédai nemcsak néhány félig vagy kétharmadában elharapott szócskát vittek sírjukba, hanem a beszédnek majdnem egész zengő, röpködő, édesbús ábécéjét. Mégis azt hiszem, hogy a hosszas szomszédság már elmosta a korkülönbséget és a két nagyobb gyermek a köztük fekvő kis gyámoltalant régen befogadta társaságába és jól megérti együgyű, selypítő szavacskáit és mondatkáit.

Annál nagyobb és kiegyenlíthetlenebb a különbség külső megjelenésükben. Mariskának, a baloldali szomszédnak a sírja gondozatlan, félig földbe süppedt s összes dísze egy vörösmárvány-sírkövecske, melynek betűit szinte olvashatatlanná sikálta az eső meg a hó. Egészen olyan szegényke sírja, mint az árva, akiről csaknem lefoszlott a ruha. Ha kap is néha egy-egy bokor szerényebb fajta virágot, csak a szomszédai szívességének köszöni. Annál gavallérosabban fest Pista, a baloldali szomszéd, az ő magasra szökkenő feketemárvány piramisával, melyről friss aranyban ragyog a neve és a kövel keretezett sírdombja, mely állandóan friss virággal van megrakva.

Én ismerem valamennyi szomszédját a kis elköltözöttnek, noha az életben sohasem láttam őket, mint ahogy ismerem a többi gyermekem iskolatársait, noha ezeknek is csak némelyikéhez volt szerencsém. De azért mindennap körülöttem zibonganak (többnyire az ebéd idején, amikor az iskolai élmények lebonyolítatnak) okos vagy oktondi beszédükkel, szeretetreméltó vagy kiállhatatlan tulajdonságaikkal. A nevét is tudom valamennyinek, a jellemükkel is teljesen tisztában vagyok, az egyiket szeretem, a másik iránt közömbös vagyok, ám bátor nem láttam őket s talán sohasem látom az életben. Hát hogyan ismerném azt a hallgatag kis gárdát, mely a temetőbeli gyermeket fogja körül, holott a nevüket és a sírjukat minden esztendőben látom tavasszal, ősszel és karácsonykor. Ugy vélem, hogy ezek is beszélgetnek egymással, noha az ő beszédjük csak sejtelem és méla levélsusogás vagy édes illat. Egy Katica-bogárka, mely ott mosakszik, szárnyacskáit emelgetve, a sírkő fehér márványán, egy zöngő méh, mely szorgalmasan kering a virág fölött, egy-egy szava, rebegeése ennek a titkos beszédnek.

Tavasszal, mikor a város kiözönlik, hogy virággal ontsa el a sírokat vagy ősszel, halottak napján, mikor mécesst gyűjt rajta, különösen beszédesek a sírok. Meg vagyok győződve róla, hogy a Pista sírja ilyenkor igen kevélykedik:

- Mennyi virágom (vagy lámpácskám) van! Van-e neked ennyi, Mariska?

- Nekem egy sincs, egyetlen szál virágom (vagy egy pislogó méceszem) sincs - felel szomorúan a Mariska ellapuló sovány dombocskája.

A párbeszédet megszakítja a középső domb csacsogása, mely végignézvén magán, ujjongva kiáltja:

- Viág! Viág! (Vagy zsizsi, zsizsi, ami az ő nyelvén a tüzet jelenti.)

A gazdag Pista és a szegény Mariska erre a kicsihez fordul nagyoskodó hízélgéssel.

- Jaj, de szép vagy. Te vagy a legszebb. Neked nincsen párod sehol.

A kicsi igen meg van elégedve és odanyújtja a virágait a szomszédainak, hogy szagolják meg. Előbb Mariskának, azután Pistának. Azok pedig jólelkűen tüszentenek egyet, ahogy szokás, mikor ilyen aprósággal van dolga az embernek.

Ám egyszerre elhallgat mind a három szomszéd és bámulva kukkant túl a mesgyén, ahol egy különösen díszes gyermeksír látható. Mert azon van a legtöbb látnivaló. Máskor is ő volt az arisztokrata a gyermeknegyedben, mert az övé volt a legdrágább és a legnagyobb sírkő, de tavasszal olyan, akár a virágos kert. Még talán a glediciasövény bejáratánál álló bronzleány pompájánál is pompásabb, noha az valósággal fürdik a virágban; a pici kezére is ráhajlik néhány magasra szökő rózsafa, kínálgatva sötétvörös, duzzadt, nyiladozó bimbóit, hogy szakítsa le. Az a gyermeksír azonban szinte vetekedik vele.

- Mesés! - suttogja Mariska, aki életében már elsajátított egyetmást a nagyok beszédéből.

- Mindig a legszebb az ő virágai - mondja hódolattal, bár némi nyelvtani botlással Pista úrfi.

A megbámult sírdomb csakugyan díszes volt. Márvánnyal épített szarkofágféle volt az alakja, melyről fehéren szökelt föl, gyöngéd fényben ragyogva, egy obelisz. Mindig sűrűn meg volt rakva virággal.

- Kinek a gyereke fekszik ebben a sírban? - kérdeztem az őrtől, tudniillik attól a temetői őrtől, aki a mi sírtáblánkat gondozta.

(Tömzsi, feketeképű, komoly ember. Kissé pálinkaszagú. A járása nesztelen, mint ahogy ilyen temetői lélekhez illik. Alig jelensz meg a hozzád tartozó sír mellett, a hátad mögött terem, mintha csak a földből nőtt volna ki, kezében vizes kanna, mellyel lázas buzgalommal öntözi a sír virágait és gyepét. Ő ugyanis a hivatalos öntöző s tudja, hogy ha éppen olyankor csoportosítja a tüntető munkát, mikor a szülő jelen van, az legalább is egy korona borraivalót jelent számára.)

- Abban a sírban? Egy szegény iskolaszolga gyereke.

- Ne mondja. Azt hittem, valami grófé.

- Dehogy gróf, dehogy. Olyan szegény pára az, mint amilyen én vagyok. Hanem hát minden pénzét ebbe a sírba öli. Meg minden idejét. Ő is meg a felesége is.

- Nagyon szerethették a gyereket.

- Az már való. Hiszen télen-nyáron idekint lebzselnek és egyre ajnározzák azt a sírt. Maguk öntözik, pedig az irodába is befizettek, de mire én idekerülök, már ők mindent elvégeztek. Akárhányszor itt is ebédelnek - tetszik tudni ünnepnapon, mikor nincs iskola. Nem is lehetnek épeszűek.

- Már miért ne lennének?

- Mert fekszik ám itt a táblában olyan halottunk is, akire négyemeletes ház nézett, még sem parádézna ilyen kegyetlenül vele. Sokat beszélhetnek én erről, de most dolgom van, majd ha visszakerülök!

(A gyermeknegyed túlsó szélén megjelent ugyanis egy pár szülő és alig fordultam arrafelé, az őr alakja már mellettük feketéllett, szilaján öntözve a sírt. Nem is jött többé vissza, mert ezen a napon sűrű volt a temetőjárás és sok sír szorult afféle fölfrissítésre.)

A legközelebbi alkalommal - de már akkor ősre járt az idő - az őr bizalmasan villantott a szemével, mint az olyan ember, aki egy szétbontott beszéd tárgy kapcsolatait illeszti össze.

- Ott vannak ni, a mi embereink!

- Hol?

- Az ember ott sétál a mesgyén, az asszony meg a kövön ül.

Az iskolaszolga csakugyan a sírok mellett futamodó utacskán járt föl-alá, komor tekintetét mindannyiszor a bronz-szobor felé fordítva, valahányszor valaki megjelent a gledicia-sövény bejáratában. Észrevettem, hogy folyton az érkezőket és távozókat mustrálja, akárcsak az iskolája kapujában a be- és kiözönlő gyermekeket. Ez őt nagyon érdekelhette, mert hosszan elkísérte szemével az érkezőt, azzal a bizonyos ellenőrző megfigyeléssel, mellyel az iskolában figyeli a nebulókat. Az asszony a sír kőpárkányán ült és a virág hervadt leveleit csipegette.

- Ezeket azután megverte az Isten - mondta az őr.

- Mindenkire ránehezedik a keze, aki ide jár.

- No de ezekre különösen. Én régen járom a temetőt és látom, hogy az Isten őfelsége úgy békíti meg a szomorú szülőket, hogy ha az anyának lágy szívet adott, az apának keményebbet. Ezek azután kikivitteldnek és megbékélnek. Ennek pedig mind a kettőnek vaj a szíve, mindkettőé olvadozik és egyszer csak elolvad a két ember egészen.

- Miben halt meg a gyerekük?

- Pálinkában.

Hogy csodálkozásomat látta, megerősítő hangon folytatta:

- Igen bizony. Iszen, éppen ez az, ami azt a kettőt egyre kergeti, mint a meghajszolt lovat. Az ember szerette az italt... Mert akinek sok gyerek van a keze alatt, muszáj egy kis pálinkával megerősíteni a szívét. (Ez a megjegyzés afféle önvédőbeszédnek is tetszett, mert neki is sok gyerek van a keze alatt.) Hát egyszer az ablakban felejtette a butykost. A gyerek még csak négy éves volt, nem tudta, hogy ami az öregnek orvosság, gyereknek méreg. Fölhajtotta és az apja oskolája helyett az én oskolámba került szegényke.

Gyakran láttam ezután a harmadik szomszéd sír két emberét, meg is ismerkedtünk. Ez nem volt nehéz, mert az iskolaszolga rövidesen gondjába vette a fiacskája iskoláját is.

Észrevettem ugyanis, hogy egy titkos kéz kissé rendbehozta, úgy, ahogy meggyepezte a Mariska elhagyatott sírdombját, sőt látnivaló volt, hogy öntözgeti is. Egyszer csak elmaradozott a gaz róla és helyette kissé vékony, de rendes zöld köpeny került a vállára. (Szinte látni lehetett, hogy a szomszédai mily résztvevő örömmel veszik körül a megújított sírocskát és hogy az mily elképedt boldogsággal bámulja magát.) Eleinte azt hittem, hogy mégis csak megemlékeztek a hozzátartozói a leánykáról, de tévedtem, mert az őr ezután is csak olyan pogány közömbösséggel haladt el a kis leány mellett, mint régebben, jeléül, hogy senki sem fizette be az irodában érte az öntözési díjat.

Végre is egy cserép fukszia, melynek harangocskái a Mariska sírján gingallóztak, elárulta a tettetést, mert ugyanilyen cserépben levő fuksziák övezték a harmadik szomszéd nyugvóhelyét is. Az iskolaszolga vette gondjába a kis „tandíjhátralékost”.

Egy napon azon leptem meg, hogy megnyesi azt a dús őszirózsa-bokrot, mely a fiam sírján virágzik.

- Meg kell nyesni, különben elpusztul, - mondotta.

Azóta többször elbeszélgettünk. Igen szerény, alázatos ember volt, csak olyankor bőszült föl, mikor valamelyik sírt nagyon elhanyagolták a hozzátartozói. Ezt ő körülbelül olyasminek tekintette, mint mikor a tanítás ideje alatt az utcán csavarog valamelyik iskolásfiú. Erre mindig visszatért, mikor úgy félvénekint találkoztunk és egyre nagyobb haraggal emlegette:

- Ha én a polgármesternek lennék, szigorúan megbüntetném az ilyen szülőket. (Azt hiszem, kicsapatta volna a fővárosból őket, mint afféle iskolakerülőket.)

Ellenben azokat, akik híven gondját viselték a sírjuknak, olyan elismeréssel nézte, mint a kis növendékeket, akik tisztán, csinosan öltözködve, könyveiket szép rendben tartva érkeznek az iskolába. Miként az iskolában a gyerekeket, ő itt a szülőket osztotta két részre: jó és rossz tanulókra. Azok voltak a jó tanulók, akik gyakran jöttek és a rosszak, akik ritkán. Ismerte valamennyi gyermeksír lakójának a történetét, családi körülményeit, tudta, melyik szülei gazdagok, melyiké szegények, mint ahogy az iskolája növendékeinek ismeri a viszonyait. Ezt ő csaknem mindegyikről kiszimatolta s azt hiszem, ez a foglalkozás valahogyan betöltötte azt az űrt, amit lelkében a fia hagyott. Ily módon lassankint összekeveredett gondolataiban az élet és a temető és szomorú képzelete megalkotta magának azt az iskolát, melynek egyik padocskájában ül a fia, ha már nem adta meg a sors neki, hogy abba az iskolába járhasson, melynek folyosóin ő az úr.

A szerencsétlenségéről nem igen beszélt, de néha röstelkedve mentegetődzött, amiért a szegénységéhez nem illő sírt építtetett és sírkövet emeltetett a fiának.

- Muszáj volt megtennem az asszony kedvéért, - mondotta - különben megőrült volna fájdalomában. Ez a szép sír a vigasztalója. Volt egy kis megtakarított pénzecske, hát rája szántam - hiszen már úgy sincs kinek zsugorgatni.

Az asszony is ilyesfélét mondott, ha valaki csodálkozott a pazarlásán, azzal a különbséggel, hogy szerinte az ura miatt kellett mindezt megtenni. Ugy tetszett, hogy az asszony beszéde közelebb jár az igazsághoz, mert azon látnivaló volt, hogy csöndeskén belefárad a maga sajnargatásába és beletemetkezik a fásultságba. Az ura pedig egyformán makacsul és komoran rótt a gledicia mellett húzódó ösvényt, magába felejtkezten, figyelmét és lelkét szétszórtva a kis sírok közt, melyek az ő elvesztett életörömét rejtették. Órahosszat is elbámulta a fia márványobeliskóját a körülötte rajzó virágligettel és arcán olyan gögös, dacos kifejezés ömlött el, amilyen a Napoleon rongyos gárdistáján lehetett, aki egy királyságot álmodott magának és mindent elvesztett Waterloonál. Ki tudja, vajjon nem ilyen elvesztett álomnak a tükröződése-e ennek a sírnak az úri pompája?

Évenként kétszer boldog izgatottság fogta el. Ősszel, a halottak napján, mikor kivilágította a sírt és tavasszal, mikor újra kellett virággal ékesíteni. Olyasféle izgalom lehetett ez, mint az egzámen és a díszünnep előtt az iskolában, mikor annyi szaladgálni és rendezkedni valója van. Az ő nagy, ünnepi, boldog egzámenje (és valamennyi sír vizsgája) ez a két időszak volt, mert nem volt szabad senkinek megelőznie a kis diákját. Valamint bizonyos, hogy az iskolában sem előzte volna meg senki emberfia. És mikor a lángok sokszoros gyűrűje diadalmasan borította el fényével a többi sírt vagy büszkén rengett rajta a tavasz fehér és vörös virágfelhője, alighanem átérezte azt az elvesztett büszke gyönyört, mikor a kis diák átnyújtja neki az iskolája legjobb bizonyítványát.

Mikor egyszer, húsvét előtt, kimentem a temetőbe, hogy az első tavaszi látogatást megtegyem, az iskolaszolga fiának a sírja helyén csak egy nagy, csupasz, négyszögletű sárga folt látszott a földön.

- Hová lett innen az iskolaszolga gyereke? - kérdeztem az őről, aki megjelent a kannájával (ámbátor alig félórája áztatta meg az eső a sírokat, a rügyszögletű ágakon és a friss fű pilláin még kövér könnyecsek reszkettek).

- Elhurcolkodott a rákoskeresztúri temetőbe - felelte az őr.

- Hát ugyan miért?

- Hogy ezentúl is mellette lehessen az apja. Mert most már az is keresztúri lakós.

- Ott hagyta az iskoláját?

- Ott ám. Meghalt a télen, de neki már csak keresztúri lakás jutott, mert ott olcsóbb a házbér. A mienket nem tudta volna megfizetni. Ugy kívánta, hogy a fiát is kivigyék hozzá.

A harmadik szomszéd tehát otthagya a társait és kilépett abból az álomvilágbeli „iskolából”, ahol egy szegény ember tárgyaltan ambíciója egy megszakadt fonalat tovább font a gyógyíthatatlan fájdalom rokkáján.

- Bizony nem szegény embernek való lágy szívvel verte meg az Uristen; mindétig olvadozott benne, most hát elolvadt az ember is, - mondotta bölcselkedve az őr.

A nyilvánosság.

A minap Budapesten járt egy konstantinápolyi ismerősöm. Magyar ember. Olyan, aki állandóan a diplomaták közt forgolódik az ő pérai kaszinójában, mely az európai úri embernek lakása, vendéglője, kávéháza, sőt majdnem hivatala.

- Te Konstantinápolyban voltál a háború alatt, - mondtam neki - a lakásod ablakából hallottad az ágyúzás moráját, beszélj el hát a benyomásaidat.

- Melyik benyomásaimat? Azokat, melyeket a konstantinápolyi hírekből és eseményekből szereztem, vagy azokat, melyeket egy héttel utóbb a budapesti lapokból?

- A közvetlen konstantinápolyiakat.

- Ime: Törökország háborút visel a Balkán keresztényeivel, de azért nem érdemes izgulni, mert mikor, mely esztendőben nem háboruskodott a jámbor mozzim a hitetlenekkel és az árulókkal? Majd elbánik velük a győzhetetlen török hadsereg. Eddig is óriási diadalokat arattak a törökök Ali-Kisbürgözdnél, Musztafa-Kutyabagosnál és Küprülü-Piripócsnál. Mi? Hogy miért engedi hát a vitéz hadsereg ilyen közel Stambulhoz a bolgár ágyúkat? Mindez csak taktika, effendim. A törökök azért eresztették le Csorluig a bolgárokat, hogy törbe csalják őket. Az alkalmas pillanatban négyfelől üt rájuk a győzhetetlen ottomán hadsereg, úgymint Názim basa délről, Sükri basa Drinápolyból, Iszkiri basa Midiából és Vesdelmagad bég Dedeagacsból, ezek bekerítik a bolgárokat és királyostól fogságba ejtik. Csak a diplomaták el ne rontsák megint a mozzimok örömét és ki ne szabadítsák az egérfogóból a hitetleneket. Máris arról ír az Ikdam, hogy a négy balkáni állam Londonba szalad békét kunyorálni... Ez volt körülbelül az impresszióm, amit közvetlenül karácsony előtt szereztem a török lapokból és a török közvéleményből azon a megcenzurázott hivatalos fátylon át, melyen a háború eseményeinek fényképét átbocsátották.

- Eszerint hát Konstantinápolyban nem is tudták, hogy megverték a törököt?

- De tudtuk, már mint mi, a külföldiek és a török intelligencia, igaz, csak egy hét multán, a külföldi lapokból. Beszélni azonban csak négy szemközt, egészen bizalmas körben beszélünk róla, mert nem akartunk összeütközni a hivatalos „török áfiummal”. De hát nem is nagyon sokat kavartuk a témát magunk közt. Az ember elolvasta a magyar és az olasz lapokat, ezek érkeztek meg legelőbb (a törököt nem volt érdemes olvasni), egy kicsit álmélkodott, egy kicsit diskurált a tartalmukról az asztaltársaival, azután rajta is erőt vett az a mákonyszerű, közömbös, tunya bódulat, mely az egész várost elfogta. Izgalom, lelkesedés, csüggedés, vagy talán forrongás, - mindez csak a külföldi lapok távirataiban volt meg, Konstantinápolyban ennek nyoma sem volt. Láttunk tartalékosokat végigvonulni az utcákon, láttunk sebesültszállító kocsikat, nem sokat, mert a város szélein dirigálták el őket, ellenben nem láttuk a török lapokban hirdetett foglyok ezreit, viszont hallottuk, gyöngye földrengés morajaként, az ágyúdörgést, de a nép közömbös és hallgatag volt. A kormánynak legnagyobb gondja az volt, hogy a nép figyelmét lehetőleg eltérítse a háborúról. És azt el is érte. A nép nem érdeklődött a háború iránt...

Ezeket mondotta el az ismerősöm. Már most azután el lehet képzelni, hogyan hatott, mikor a vén Kiamil széttépte a hazug fátyolt és megmutatta a való helyzetet a népnek, azt kívánván tőle, hogy adja át az ellenségnek Drinápolyt és az európai Törökország legnagyobb részét. Hogyan lehet háborút viselni és veszített háború után megalázó békét kötni ilyen otromba titkolódzással és ennyi oktalan hazugsággal? Ugy tetszik, hogy az ozmán nép sorsa ezen a

titkolódzáson forgott bele a katasztrófába, mert, lehet-e diadalt remélni olyan háborúban, melyben a kar hadakozik, de a szem be van hunyva és a szív alszik? És lehet-e tiszta látást követelni olyan szemtől, melyről csak most vették le a hályogot és csaknem mindenről való lemondást követelni attól a szívtől, melyet csak most ébresztettek föl a szörnyeteg való tudatára?

Mellesleg megjegyezve nemcsak a török titkolózik (akinek végre volt rá némi oka, hogy teste mezítelenségét rongyaival elfödni igyekezzék), hanem az egész világ. Valóságos járvánnyá vált a titkolózás. Amint külső válság szele érinti az országot, tüstént megkötik a sajtó kezét, lábát, szájkosarat akasztanak rája és betömik vattával a fülét. Azt még értem, hogy a haditudósítókat nem tűrik meg a harctéren, vagy össze-vissza nyomorítják a telegrammjaikat, mert hiszen - állítólag - az orosz-japán háború idején a Timesnek az oroszok hadi mozdulatairól közlött táviratait még aznap olvasták - a japán főhadiszálláson. Értem, hogy a balkáni fővezérek se eresztették a csatater közelébe a tudósítókat (az egy Montenegrót kivéve, mely tudvalevően szerződést kötött a moztulajdonosokkal film-fölvételekre). Szép, hogy a generálisok nem törődtek a sajtó haragjával, aminek folytán Szávovról, a bolgárok győzelmes fővezérééről sokkal kevesebbet hallott a világ, mint például - Pavlikről. Szávovot egyszerűen bojkottálta a prés. Hogyne, mert Szávov még a Times-embert sem respektálta, noha az tizenkét lóval és négy mállás szekérrel jelent meg a dalidón. Ő egyszerűen barátságos hadifogságba vetette az újságíró-hadat és nem bánta, ha megpukkadnak is mérgükben. Ezt még értem, de mi szükség van arra, hogy béke idején, a legszerényebb mozgolódás alkalmával, azonnal elnémítják a sajtót és az ellenőrzést? A Hír nemcsak méreg, de orvosság is. A Hír nemcsak kürt, hanem operáló kés is. A Hír nemcsak az ellenségnek árulja el azt, amit az úgy is tud, hanem a saját államférfiainknak is, amit azok még nem tudnak. A Hír vadászsólyom, mely röppenve éri el a zsákmányt, melyet a vadász szeme elül elrejt a levegő köde, de ha megfojtják, holtteste fölött bölgölyök és élősdiek ellenőrizhetetlen fellege jelenik meg.

Meg vagyok győződve róla, hogy ha a mult mozgósítás katonai intézkedéseiről - ha módjával is - közöltek volna a sajtóval néhány hiteles adatot, nem terjedtek volna el azok az örülnél-örültebb, képtelennél-képtelenebb hírbölgölyök és férgek, melyek az egész ország gazdasági viszonyait megmérgezték.

Szerencsétlen Törökország, ez sem tudta megérteni, hogy miféle isteni hivatás van a nyilvánosságban és ennek postagalambjában, a Hírben, az igaz, őszinte, leplezetlen Hírben. Nem tudta megérteni, hogy a Hír, ha gyászfátyol leng is róla, nemcsak úgy közeledik a nemzethez, mint a halálmadár, hanem mint a sas, mely verdesvén szárnyaival milliónyi ablakot, hallatlan önfeláldozásra és erényekre gyűjtja a nemzedéket. A szerencsétlen, görnyeteg, vén Kiamil basának aszkóros bölcsessége meg akarta kímélni nemzetét attól a látványtól, hogy az Aja Szófia kupolája körül keringjenek a kirkilisszei és lileburgászi vészmadarak, holott szárnyaikról talán (ha még él a törökségben a nemzeti becsület virtusa) nemcsak gyász és csüggettség, hanem arany és fény is porzott volna alá a népre, az önfeláldozás aranya és a kard fénye.

Minek az a kürt a nemzetek kezében, melyet sajtónak neveznek, ha elhallgattatják, mikor jő a vész? Nem furulya a sajtó, hogy csak epedezzen, nem is nagydob, hogy örökre dicséretet hirdessen, hanem harci-kürt, melyet Isten hajított alá a népnek, hogy a trombitásai belefűjják a lelküket, ha vész fenyegeti örökét és az életüket, utolsó leheletüket, ha a vész lecsapott rája.

Az admirális.

A sötét ibériai éjszaka ráfekszik a *Paço das Necessidadesra*, a lisszaboni királyi kastélyra. Az ablakokból villamfény ömlik s halk zene szűrődik ki a fekete levegőbe. A palota bejárata előtt két sor kis portugál katona áll glédában, míg parancsnokuk, a fiatal Pombal százados mereven áll az élükön és figyelmesen bámul a sötétségbe. Hirtelen tisztelgést vezényel s maga is szalutál a kivont kardjával.

Kerekek dübörgése hallatszik. Az éjszakából két nagy tüzes szem bukkanik ki és két dúsan szerszámozott pej fekete feje jelenik meg a palota ablakainak fényében, meg egy elegáns hintó. A palota bejáratából egy cifraruhás inas ugrik elő, a kocsi ajtaja kinyílik s egy tengerészruhába öltözött, őszbevegyült tekintélyes alak száll ki.

- Damtasz tengernagy - mormog a tömeg, mely a téren csoportosul, s a palotát bámulja.

A tengernagy a palota világosságban fürdő bejáratának tart, s eltűnik benne. Kocsija oldalt fordul, s csatlakozik ahhoz a csillogó nagy automobil- és fogattáborhoz, mely a tér sarkában áll lovasrendőrök felügyeletével, kiknek magas szilhuettje hol itt, hol ott árnyéklódik a kocsik tömegében.

Most új tisztelgés hallatszik, újra megcsillan a palotaőrség századosának kardja és egy automobil berreg föl a bejárat mennyezete alá.

- Cardiera tábornok - hallatszik a tömegben.

A teljes díszben lévő hadtestparancsnok, a lisszaboni megerősített tábor vezére, felcsörömpöl a palota lépcsőjén. Utána sűrű rendben vonulnak fel a miniszterek, diplomaták, hadseregbeli és tengerésztisztek, kortez-tagok, s egyéb előkelőségek, kik mellett nagy, jórészt fekete- és gesztenyeszín hajtornyok sötétlenek gyémánttól szikrázva, s a hajtornyok alatt sötét ibériai szemek, kissé halványsárga színű, mezítelen vállak, melyeken szinte reszket a könnyű belépő selyembrokátja.

Majd megperdül a dob, harsány vezényszavak dördülnek föl, a fegyver agya csattog a kövezen, utána nagy dobbanással esik a vállra... A palota lépcsőházában nagy mozgalom támad, arany, gyémánt, ezüst, skarlát és kékényszín csillog, szikrázik és kavarog a legfelső fokán, ahol tábornokaitól és államférfiaitól körülvéve egy nyurga gyerekember jelenik meg, tábornoki egyenruhában és királyi majesztással állapodik meg az emeleti folyosó torkában.

Ő felsége, Mánuel király, Portugália ura.

Most várja vendégül estéjére a tengerentúli nagy köztársaság elnökét, Fonseca urat, aki egy hadihajóval vitorlázott át az óceánon, hogy meglátogassa a rokonépet. Csakhamar meg is jelenik az elnök fogata a palota előtt s a fekete frakkos, fehér nyakkendő polgár vaskos tenyerébe szorítja a kis király finom, keskeny kezét.

Néhány üdvözlő szó, néhány banálisan kegyes megszólítás a kísérő braziliai és viszont a fogadáson megjelent portugál urak számára.

- Boldog vagyok, elnök úr, hogy az ön személyében kezet szoríthatok a velünk zavartalan, barátságos viszonyban élő Brazília derék népével...

- Boldog vagyok, felség, hogy átadhatom hazám népének üdvözlését a velünk állandóan kitűnő baráti viszonyt folytató Portugália felséges és nemes uralkodójának...

Vagy ilyesfélét.

Azután az elnök, a király oldalán, megy udvarolni Amália és Pia anyakirálynéknak. A fehér teremben várják a felségek, az udvar s a hölgyek élén. Amália ott áll a csipkében és selyemben fürdő asszony- és leánysereg előtt. Még mindig szép és hódító. Az a szörnyű jelenet, melynek férje és idősebb fia áldozatául esett, nem tépte le a rózsákat arcáról, már a gyászruhája is lekíváncozott deli alakjáról s keble vakító fehér márványhabok módjára hullámszik az idegen vendég előtt, aki nemcsak az udvariasság, hanem az igazi hódolat adóját fizeti, mikor a szép asszony előtt meghajlik és kezét csókol neki. A brazilai azután a király nagyanyjának, Pia királynénak hódol, kinek kiégett szemében még villog a régi sóvár szenvedelmek egy-egy hunyadozó szikrája...

Amíg Brazília elnöke a hölgyeknek udvarol, a kis király szerkelt tart hívei közt. Már beletanult az uralkodói mesterségbe, s tudja, hogyan kell a királyi kegy sugár-reflektorát forgatni, úgy, hogy tetszése szerint megolvassza vagy megfagyassza a lojális szíveket. Égig emelni a híveket egyetlen szóval és földig lesújtani a kegyvesztetteket egyetlen közömbös tekintettel.

- Ah, kedves Damtasz, örvendek, hogy ismét látom. A reumája nem gyötri többé?

Az admirális, akit a király most egy hete nevezett ki hajóhadosztály-parancsnokká és három napja tüntetett ki a legnagyobb rendjellel, mélyen meghajlik és meghatottan rebegi:

- Boldog vagyok, felség, hogy ismét teljes egészséggel szolgálhatom királyomat.

- Szép, szép, Damtasz. Meg vagyok önnel elégedve. És ön Cardiera? Hogy vannak derék csapataim a megerősített táborban?

A hadtestparancsnok (aki ezt a nagy rangot alig egy hónapja kapta urától) mély lojalitással felel:

- Boldog vagyok, felség, midőn alázattal jelenthetem, hogy csapataim minden embere bármely percben kész vérént ontani felségedért.

- Nagyon szép, tábornok. Meg vagyok önnel és derék katonáimmal elégedve. Nos, kedves ezredes, örvendek, hogy derék fiát kinevezhettem berlini attasénak.

Cabral ezredes alig talál szavat hálája kifejezésére:

- Boldog vagyok, felség...

Itt mindenki boldog, akinek füle és lojális lelke a kegynek egy szavát fölhabzsolhatja és minden szem várákózón, mohón és irigykedve tapad a fiatalos, karcsú alakra, aki hódító fenséggel lebeg e fényes sorok előtt el. És mindenki megrezzen, mikor ő felsége hideg tekintettel elnéz egy úr feje fölött, s a szomszédjához intézi szavait. Hogyisne. Az az úr, a kortez egyik szájas tagja, elég szemtelen volt nemrég halvány célzást tenni a királyi család költekező életmódjára és a nép elégtelenségére. Ah, a nép! Mit jelent az a néhány desperádó, az a csöcselék, mikor itt van körülötte áttörhetetlen vasgyűrű gyanánt a birodalom színe-java, mely eseng egyetlen kegymosolyáért. Mikor itt a hadsereg... Damtasz tengernagy... Beis tengernagy... Cardiera tábornok... Cabral ezredes... Cabral főhadnagy... meg az érte vérüket ontani kész katonák tizezei... lenn, a palota előtt áll a hű őrőség glédája, a mereven tisztelgő Pombal századossal... meg a miniszterek... a papság... az előkelőség... az egész állam hatalmas szervezetével... Hadd morogjon odalenn a botrányra éhes bestia! Itt minden ember kezében a lánc, készen arra, hogy a nyakába vesse...

A selyemharisnyás, pálcás apródok megkopogtatták a nagy táncterem parkettjét, ami a tánc kezdetét jelentette. A szép Amália királyné nem táncolt azóta, hogy férjét és fiát eltemette. Most fölillant szemében a kedvnek az a tüze, melyet ismertek Európa minden mulatóhelyén, még a mi fővárosunk szerény orfeumában is.

Ő kezdi meg tehát a táncot. De kit válasszon lovagjának? Ah, igen, hisz ott van a hú Damtasz admirális, a dinasztia legerősebb oszlopa és legalázatosabb szolgája. Az összevegyült hajú, de még mindig deli tengernagy előtt tehát megjelenik a pálcás úr.

- Excellenciás uram, ő felsége, a királyné önnel óhajtja megnyitni a táncot.

Az admirális fölvillogva siet koronás párjához.

- Boldog vagyok, felség, hogy alázatos hívét ily kitüntetésben részesíti.

- Oh, mi tudjuk méltányolni igazi híveinket.

A királyné példáját követik a hercegnők, egy-egy lojális urat és a hercegek, egy-egy úr asszonyát választva párjukul. S a zene hullámain úgy úszott, ringott a táncolók serege, mint egy hosszú sor hattyú; elől az anyakirályné, aki igazán olyan volt, mint egy sötét bóbítás hófehér hattyú, míg mellette az admirális a sötét uniformisában, mint egy kevély fekete gunár.

A kis király vendégével a táncolók közepén állt és andalogva nézte a ritmikusan lebegő párokat, az etikettes tartózkodással, de mégis negédesen forgó, lépkedő alakokat, a lassan kipiruló arcokat és elvillanó fehér és kreolszínű vállakat. S talán eszébe jutott egy alak, egy kis táncosnő, aki az ő fiatal szívén tiprosott a rózsaszínű topánjával. Aki most messze van tőle, mert az irigy, nyomorult mob elmorogta mellőle. Akiről itt senki sem beszél, sem a táncteremben, sem a buffetben, ahol már forr a pezsgő és piroslik a hegyek bíbora, mert nem illő róla beszélni. Akire most ebben az országban csak a koronás gyermekifjú gondol titokban, - meg lenn, a homályban nyüzsgő névtelen tömeg. Az is titokban, de a fogát csikorgatva hozzá.

A braziliai elnök már régen eltávozott a hajójára, mely ott horgonyoz a kikötő előtt, az udvar is visszavonult, egymásután viszik el a rendjeles urakat és selyemköpenyes hölgyeket az automobilon és fogatok. A palota ablakai elsötétednek és az őrség glédája előtt ásitózva jár-kel Pombal százados, a kardját a hátán keresztbe font karjai közt nyugtatva. Léptei egyenletesen kopognak a nagy kőkockákon.

A fiatal király künn áll a palota erkélyén. Nézi az éj leplebe burkolt várost és tengert. Nagyon meg van elégedve a mai estével. Egy nagy köztársaság elnöke tisztelgett nála, a gyermekkirálynál, ami bizonyára nagyon boszanthatta köztársasági érzelmű alattvalóit, akik e percben valószínűleg lehülve és kiábrándulva bóbiskolnak a lakásukon. Hiszen olyan csendes a város! És ha nem aludnának, hát hiszen ott égnek a sötét tengeren hadihajóinak a lámpái: a *Sao Rafael*, az *Adamastor*, a két pompás cirkáló, meg a *II. Dom Fernando*, a fürge iskolahajó és idezőldellenek, akár csak egy raj óriási szentjánosbogár, az *I. Dom Carlos* parancsnoki hajónak a lámpái. Bizonyára most ért a hajóra Damtasz admirális s most tart szemlét az ágyúkon, miközben féltő gonddal tekint a királyi Paço das Necessidades felé. A hú Damtasz. Hiszen ezek az ágyúk majd észretérítenék az okvetetlenkedő csöcseléket, vagy ha nem lenne elegendő, ott pislognak a városon kívül a Cardiera tábornok megerősített táborának a tüzei, körülötte tizenhatalmas jó katona.

Szép vagy, oh Lisszabon, ebben az éjszakai sejtelmes homályban. Kétszáz templomodnak a tornya mint egy álomba, ködbe merült árnyékerdő nyúlik a magasságba és a gyönyörű Avenida-utca a négy sor lámpájával olyan, mintha folyton láthatatlan szellemprocesszió

hömpölyögne rajta végig négy rend lobogó fáklyasorral. Illat száll föl a levegőbe, édes illat a Praça do Principe Real meg a Sao Pedro de Alcantara sétatereiről, melyek ekzotikus növényzete az októberi évszakban is májust lehel. És milyen édesen alszik a főváros! Alszik a belső város, szunnyad a Baixa, alszik a tenger, csak a flotta virraszt és a flotta parancsnoki hídján a hú Damtasz tengernagy. Hah, de mi ez?

Olyan bömböléssel, mint egy támadó őskori vadállat, mély dörgés reszketteti meg a levegőt. Utána még egy... Az utcákon valami különös kerepelés és füttyögetés nótája kél föl, melybe beleszól Lisszabon kétszáz tornyának a vérforraló zengése, bongása. Mi ez? Ugy látszik, ágyúdörgés, puskaropogás és vészharang.

Az éjjeli szél különös rekedt, vad hangokat hoz föl:

- Éljen a köztársaság! Le a dinasztáival!

Elképedve áll a szegény kis király palotája erkélyén s igyekszik a kezdődő dráma titokzatos és érthetetlen szálait gyöngé kezeivel összefogni és kimagyarázni. E percben hozzája rohan éjjeli pongyolában Amália királyné, a szép, de most halálosan sápadt és gyötrelmesen reszkető királyné.

- Fiam, menekülj! Kitört a forradalom. Bombázzák a palotát. Egy gránát éppen akkor csapott a hálósobámba, mikor kirohantam belőle.

- Kik bombázzák?

- A hadihajók.

- De hiszen a hú Damtasz...

- A hú Damtasz maga irányítja az ágyúit ablakainknak. Menekülj! A flotta és a hadsereg kitűzte a köztársaság lobogóját.

- A hadsereg? Nem lehet. Cardiera hadtestparancsnok hívem...

- Cardiera a tizenhétcezer katonájával éppen most csatlakozott a lázadókhhoz.

- Üzenni kell a közeli tüzérszárnyába. Cabral tüzérezredes, akinek a fiát ma neveztem ki...

- Cabral ezredes a tizenhatodik tüzérezreddel éppen most fogta körül a palotát és a fiatal Cabral maga vonatott az Estrella-magaslatra négy ágyút, melyek csöve felénk ásít.

- Ah, mindegy. Nem futok meg. A palota őrség élére állok és ha kell, elesem katonáimmal. Hívjátok Pombal századosot, az őrség parancsnokát! Hé, Pombal!

Lehajolt az erkélyen, hogy kezével intsen Pombal századosnak s azzal a keskeny, finom gyermekkézzel állítsa meg a forradalom irtózatossá gyorsan gördülő kerekeit. És láthatta tágra nyílt, rettentően kiábrándult szemmel, amint Pombal százados letépi derekáról a királyi színeket viselő szolgálati övet és tűzi kardja hegyére a köztársaság színeit...

Braga Teofil úr, a köztársaság ideiglenes elnöke, fogadja a notabilitásokat. Az első, akit keblére ölel, Damtasz admirális.

- Ah, kedves tengernagy úr, végtelenül örvendek, hogy önt éppen a legjobb időben hagyta el a reumája. Ön a nap hőse. Önnek köszönhetjük a diadalt.

Az admirális mélyen meghajlik s meghatottan felel.

- Boldog vagyok, elnök úr, hogy egészségem megengedte, hogy szolgálatot tehessek a köztársaságnak.

- A köztársaság sohasem felejt el az ön érdemeit. Ah, kedves Cardiera tábornok, hogy vannak a csapatok?

- Boldog vagyok, elnök úr, midőn jelenthetem, hogy katonáim utolsó csepp vérüket készek ontani a köztársaságért.

- Számítunk is az ön megbecsülhetetlen szolgálataira. - Kedves Cabral ezredes, örömmel jelezhetem, hogy az új kormány első dolga lesz az ön fiának kinevezése.

- Boldog vagyok, elnök úr, - felel a vén hadfi elérzékenyülten.

A kormányzósági épület előtt két sor kis portugál katona teljesíti az őrséget és élükön áll merev, ünnepies arccal Pombal százados, kémlő szemmel vigyázva a környéket.

...A tengeren pedig egy hajó hasítja a hullámokat. A mellvédnek dőlve egy karcsú gyermekifjú áll egymagában és bámul üres tekintettel Portugália elmaradozó partja felé.

A vaporettó.

Kis, tömzsi hajó. A nagy, tengeri hajók mellett olyan, mint a bernáthegyi komondor mellett az öleb. Tüsszögve, fehér füstöt és fehér habot köpködve lubickol Velence és szigetei közt, hátán a világ legszerelmesebb népével, az újdonsült házaspárokkal. Menyecskékkel, kiknek tegnap nyílt ki a szemük és ifjú férjekkel, akiknek még be van hunyva a szemük. A nagyon elegáns és egyéni nászutasok ugyan már lenézik Velencét, de a polgári milliók most is szívükben őrzik a Márk-teret, a Canal-grandét, a Lidót, a gondolát és a vaporettót, ezeket a mosolygó sablonokat, melyek életük legboldogabb napjainak falán függnek rózsafa-keretbe foglalt tarka festmények gyanánt.

Ez a sok százezer öreg és ifjú házaspár, aki egykor és mostanában álmodta el a „velencei álmot”, rémülten rezzen össze a velencei vaporettó borzalmas katasztrófájának olvastára. Valami olyas fölháborodást érzünk, mint mikor a vonat elgázol egy gyermeket. A vaporettó csak gyermek a torpedónaszád orra előtt. Egy prüsszentéssel fölboríthatja. Oh, otromba alkotmánya a háború démonának, mely arra van hivatva, hogy orvul fölrobbantson gigászi hajóvárakat, hogy nem tudott vigyázni arra a gondatlan hajó-kölyökre, aki Velence azur hullámain ostobán elébe került, földéltén a nagy világnak azur álmokban ringó ifjú, szerelmes népével?!

Nem jellemzője Velencének. Betolakodó jövevény. Velence lagunáinak jellemzetessége a gondola és a vitorla. Ezzel meghódította a tengert, amazzal a költészetet. A tengert elvesztette, hanem a költészetet örök időre arany homlokú palotáinak lábánál sikló gondoláihoz kötötte. Hajóhadai kedvéért letarolta a Karszt erdeit, de hol vannak világhódító gályái? Eltűntek örökre a szélben és ködben. Lantos orrú, karcsú gondolái azonban megmaradtak lagunáin és vízi utcáin, noha nem osztatlan uralomban, mert a gondola-poézisba betört durva füttyével és otromba füstjével a tömzsi, idomtalan vaporettó.

Tiszta, ezüst, álmotag levegőjébe Velencének belevegyült a gőz és füst, holott Velence a vitorla-repesés és evező-csattogás zenéjével élt és halt el.

A nesztelen fekete hattyúk, a gondolák közt lubickol gyors iramlással a borz, a vaporettó. Már ő is megpolgárosodott a tenger menyasszonyának vizein. Beletartozik képébe, mert már évtizedek óta segít az időnek bekormozni a márványarcú, bűbajos palotákat, melyekhez félve nyúl a modern idő. Ám ezenkívül egyebet nem rontott Velence mozdulatlan, csöndes, merengő báján, mert csak olyan a vaporettó, mint mikor a rózsás kertben libegő pillangók közt elduruzsol egy-egy bögöly.

Ilyen volt tegnapelőttig. Ám tegnapelőtt egy új és eddig nem ismert durva hang hördült bele Velence álomszerű csöndjébe. A kecses, szelíd, könnyed mozdulatok e városát, melynek kövezetén nem dörög a kerék és nem csattog a patkó, durva összeütközés vad hangzavara verte föl. Az öreg paloták megrázkódva és fölrettenve néztek alá a csöndes vízre, ahol a két jövevény, az új idő két betolakodottja, a vaporettó és a torpedónaszád egymást gyilkolta. Az erősebbik beletört orrával a gyöngébbik oldalába. A gondolák és bárkák, melyek a paloták lépesei előtt pihentek, szintén fölriadva hallgathatták e bántó recsegést és szívetrázó halálordítást. Sohasem történt ilyesmi Velencében. Igen, az ember gyilkolta itt is egymást, de sohasem a hajó (hacsak nem harcban), mert népe együtt élt a tengerrel, a vitorlával és az evezővel. Hajó és gondola itt úgy járt egymás mellett, mint a versben a ritmus és a találkájuk oly összecsengő, mint a rím. A tenger itt nem volt félelmes, a tenger barátja, gyermekkori

játszótársa a népnek, nemcsak jegyese, hanem pajtása, szolgálja, lelke Velencének, mely maga sem egyéb egy évezredek óta mozdulatlan tündérhajónál. Itt minden utcának, minden háznak van egy darab tengere, mely nappal zöld tükrét tartja elébe, hogy meglássa benne kecses formáit, este világos ablakait, éjjel szerelmes sóhajait ringatja. Ezeknek a modern, idegen, füstokádó, lármásan kattogó barbároknak kellett ide betörniök, hogy megtanítsák Velencét rettegni a tengertől, évezreden át lágyan zsongó, hű barátjától, holott eddig csak két dolog reszkettette meg: Dezdemona kékszemű mennyországa és Otelló zöldszemű pokla.

A vaporettó kéménye füstjét okádja a Lidó kikötő-hídjánál. A Stabilimentó nagy terraszán szól a zene. Asztalkáinál idegenek szívják a friss tengeri levegő lágy, velencei aromáját. Persze, az obligát nászutasok sem hiányzanak. A pincér ürmössel jár körül és az újdonsült misszisz vagy nagyságos asszony megmártja nyelvét a fanyar italban. De a vaporettó túlköl és a nap már hanyatlik és a tenger sötétedik és Velence édes éjszakája csábítóan közeledik és hízelkedve hivatgatja vissza messze földről érkezett rajongóit daltól illatos, fénytől repeső utcáira.

És nincs senki, aki visszatartóztatná e jókedvű csapatot. A nyílt tengeren elül az ostoba szellő, mint a tyúk este, ahelyett, hogy lágy cirógatással marasztalná e szegény áldozatokat. A kék hullám, ahelyett, hogy lazur csipkéjét lengetve, legszebb táncával felejtetné el velük a hazatérés idejét, elbúvik az est szürke paplana alá. Nem kiáltja oda nekik sem az alkonyi fény, mely a tengeren bugyog, mint a vérpatak, sem a csillagocska, mely az ég selymén evez:

- Ne menjetek, boldogtalanok! Nem látjátok, hogy ez a hajócska, mely rátok vár, a halál bárkája? Nem látjátok, hogy füstje a halál lobogója, ablakai a halál fogai, bordái az öröm, szerelem, dal, mosoly koporsója?

Repülőgép száll a levegőben. A vaporettó, ez a kíváncsi kis gamin, az orrával, a gépével, a kormányával, egész lényével az új kor e csudája felé fordul. A kormányos elhagyja kerekét, a masiniszta a gépét, a fűtő a tüzet és a gépmadár szállását bámulja magafeledten. Nem; ebben a gőz-bárkában, ebben a jövevényben nincs semmi antik méltóság. A gondolás egy pillanatra sem szédülne meg e modern csudától, mert benne él valami a tenger méltóságából és a tengerész göggyéből. Ez a vaporettó az ő embereivel azonban csak bámész utcai siheder, mely elkáprázva a látványtól, vak andalgással siklik előre, a tengerre és a véletlenre bízva magát és utasait.

Egy torpedó-naszád repül a vizen. Hosszú, fekete alkotmány, akár egy nagy kígyó. Keskeny, alattomos szörnyetege a tengernek, melynek föltünésére elsápad egy büszke hajóhad tízezer kemény tengerésze. És ez a félelmes tengeri szörny, mit sem törődve azzal, hogy előtte egy könnyelmű, bámész gyermek-hajó evickél, megrakodva utassal, nyílsebesen rohan útján.

Egy iszonyú recsenés, - és a vaporettó, mint a megriadt bűvár-vöcsök, egy bukfencsel eltűnik a víz alatt. Ötven-hatvan emberi fej, kéz, törzs hemzseg, vergődik a vizen, elbukva, meg fölmerülve. Zöld arcok, kimeredt örült szemek, sikolyra nyílt szájak. A szerencsétleneknek annyi idejük sincs, hogy föleszméljenek arra a rettentő valóra, ami velük történt, - már meg van pecsételve sorsuk. Alattuk húsz méteres vízoszlop, fölöttük rejtelmes magasság, melynek mélyén most is ott berreg a hidroplán, de a vaporettó nincs sehol. Oda rózsállik még hozzájuk egy pillanatra a dozse-palota, odaragyog a Márk-templom kupolája, ott fut el a Canal-grande palotasora, mindez oly közel van, mint amily közel volt hozzájuk egy perc előtt a boldogság és öröm - és eltűnik mindjárt minden örökre.

Tegnap, tegnapelőtt, valahol fenn, a hideg északon, egy templom hajójában orgonaszó, virág, oltár, pap, szülők, rokonok boldog, mosolygó arca. Tegnap, tegnapelőtt Velencében egy szerelmes hagyományoktól megkoszorúzott tündérvilág. Az imént a Lidón egy boldog álom. És most jeges hullám, örült elhagyatottság, tébolyodott halálfélelem, sötétség... sötétség...

És Velence gyászol. A tenger menyasszonyát megríkatta a vőlegénye, mert már ő is hűtlenné kezd válni hagyományaihoz. Az a tenger, melytől félni kell, nem Velence lagunája többé, nem a holdfény, dal, csönd, csók, rímes evezőcsapás, bizalmas odaadás lagunája. Ez zordon víztükör, mely holttesteket visz keblén, megborzasztására és elriasztására a szerelmeseknek.

Ugron Gábor.

Ritka ember lépett vagy sodródott a politikai pályára szerencsésebb körülmények közt Ugron Gábornál. Előkelő származás, vagyon, deli megjelenés, műveltség s hozzá káprázatos szónoki talentum társaságában toppant ki a nagy nyilvánosságba, melyben vagy húsz esztendeig szikrázó bolygó gyanánt keringett. Hogy elsőrangú csillag volt-e, vagy csak szerény holdacska, mely azért tündöklött oly fénnel, mert nagyon közel volt hozzánk, most sem tudnók megmondani, mikor a halál lezárta szemét és életét s mikor átadta a sírnak és a történelemnek. Erő és gyöngeség, fény és homály, nagy tulajdonok és apró, ferde vonások, fenyőszálnyi erények és földönkúszó indák alkotják meg alakját, úgy, amint most láttuk, mikor váratlanul eltűnt szemünkből.

Fölösleges erősíteni, hogy rendkívüli ember volt, mert hiszen mindenki tudja és húsz év múlva mégis csodálkozni fognak, hogy miért láttuk mi rendkívüli embernek. Vagyunk még, akik fölmelegszünk és lelkünkben megrázkódunk, ha megemlékszünk elméjének és szónoki tehetségének ama vulkánikus kitöréseiről, melyek fölgyújtották a Ház levegőjét és hetekig elborították lávájukkal és pernyéjükkel a közéletet. De már most is lehet látni nemzedéket, mely hidegen és értetlenül néz el e név fölött, amelyet egykor, nem is oly régen, gyűlölettel és rajongással emlegettek. Ez a szónokló politikus tragédiája, a *csak* szónokló politikusé, akinek forró és izzó szenvedelmét, a hűtlen pillanaton uralkodó lángeszét eltemeti a naplók koporsója és a mult pora. Ugron Gábor pedig nem alkotott magának egyebet ennél az illékony szónoki dicsőségnél, holt esztendők e kihűlt ragyogásánál. Nagy események sem vették ölükbe, hogy magukkal hordozzák nevét egy századon át, mint nálánál akárhány kisebb talentumot s a krónikás szinte zavarban van, mikor a feledékeny korról meg akarja értetni jelentőségét.

Daliás alak volt. Igazi levante, méltó ama rabonbánokhoz, kik a legenda szerint ősei valának. Senki sem felejtí el, aki látta, mikor Erzsébet királyné temetésén megjelent a kapucinusok temploma előtt, gyászos díszmagyarban: mintha egy mesebeli lovag lépkedett volna a császárváros bámuló tömegei közt, melyek fölött fejfel magasodott ki. Mint szónok azonban nem a külsőséggel, nem az orgánumával hatott. Hangja dörgő, szinte bántóan féktelen és fegyelmetlen volt. Hangszer volt az ő orgánuma, de még a kúrthöz sem lehet hasonlítani, inkább a bombardóhoz, mely szilaj recsegésével és morajlásával betölti s szinte szétveti a ház falait. Szónoklatának első momentumai sohasem voltak kellemesek és vonzók, sőt inkább elidegenítőek és furcsák. De csakhamar észrevette a hallgató, hogy a nagy bombardó hangzivatárának hullámain egy csodálatos madár fürdik és ringatózik, egy graciózus, lángbíbor tollazatú, aranycsőrű tündérmadár, melynek szava bűbájjal és mámmal tölti el a lelket. A költészet és művészet ujjainak érintését érzed e bántó zajban. Mert költő és művész volt Ugron Gábor, azzá avatódott és nőtt beszéde folyamán, mely úgy dagadt, mint az áradat, de vele, szinte egybeolvadva, áradt elméjének és poézisének ragyogó tartalma is.

Különálló pont volt a képviselőházban. A függetlenségi csoporthoz tartozott ugyan és bár hol beleilleszkedett a párt keretébe, hol pedig nem, egyénisége ama súlyok egyike volt, melyek a nyolcvanas és kilencvenes évek politikai életét tartották egyensúlyban. Barátja sok volt, ellensége még több, ócsárlóinak száma légió, tisztelőinek száma hadsereg, - mindez csalhatatlan bizonyítéka az ember értékének. De a legkevesebb volt a követője. Dicsősége tetőpontján megbámulták és tapsolták, válságos pillanataiban elhagyták, szerencsétlenségében ellene fordultak. Egész életében sok volt a drámai elem. Mikor ifjúi hévvel, forradalmi lélekkel és szilaj temperamentummal belevetette magát a politikába, az ország megalkuvó és leszerelt volt, mikor pedig az ország megnyitotta fülét és szívét ama bűvös, ábrándos szavaknak, meg érzel-

meknek, melyeknek rajongó poétája volt, az ő gondolkozása volt leszerelt és vére langyos. Ezek az ellentétek fosztották meg hatalmas tehetségét az alkotás gyönyörétől és sorvasztották el nimbusát. Mikor vezér volt, nem volt mögötte az ország s mikor pártja mögött volt az ország, nem lehetett vezér. Kisebb jelentőségű bajtársai miniszterekké váltak, neki pedig nem jutott egyéb a diadal napjaiban emlékeinek száraz koszorújánál és vagyona romjainak száraz kenyérénel.

Élete utolsó tizedében mindent elvesztett. Vagyont, kedvet, ambíciót és népszerűséget. A parlamenti viták egykori vulkánja kiégett és elnémult. Ritkán szólalt föl, majd végképpen elhallgatott. Könyvei közé menekült, e minden csalódott és keserű ember vigasztalói közé. Ha megszólalt, nem szónoki orgánuma, hanem a percegő toll volt közvetítője. És e rendkívüli férfiú, kinek élete napsütötte, dagadó folyamként indult meg, úgy mult el, mint a kiszáradt patak. Élete folyama nem ért a tengerbe álmai gályáival és vitorláival, hanem párává oszlott és a földben szivárgott szét.

Ám abban a percben, mikor Ugron Gábor megtért székely ősei közé, nem azt az embert láttuk, aki hamarabb elnémult, mintsem a halál lezárta ajkát, hanem a régi Ugron Gábort, a nemzeti rajongás tüzmadarát, mely lángszárnyaival egy ország fölött csattogott el. A székely havasok kürtjét hallottuk, amint a régi képviselőház öreg padjai között fölzeng és viharával áttöri a mennyezetet. A minden nagyra hivatott tehetséget, melyet szerencsétlen viszonyaink megőröltek. Az élet kicsinyességei és zord törvényei egy hosszú, csendes világosi fegyverletételre kényszerítették ezt a fényes vértzetben és nagy szellemi fegyverzetben megjelenő harcost, de Világos szürkéségén és szomorúságán áttör Isaszeg és Nagysalló fénye. E fegyvereitől megfosztott harcos koporsója mögött is nagy szellemi tusák és győzelmek repkénykoszorúzza zászlai repettek a multban. A remek elmét, a nagy nemzeti bajvívót, a haszon nélkül való harcokban elvérzett óriási temperamentumot, ez értékes magyar egyéniséget siratjuk. A dübörgő hantok és ama sárga naplók, melyek az ő parlamenti harcait foglalják magukban, a magyar politikai szónoklat egyik fejedelmi halottját rejtegetik.

Ábrányi Kornél.

Ifjú Ábrányi Kornél nevén járta be a neki sok virágot termő pályája javát. Az utóbbi idő egyik legagilisabb író-politikusa volt, aki állandóan két csapatban táborozott és verekedett: a politikusok és az írók seregében. Mind a két csapatban nagy sikereket ért el, mert mind a két hivatáshoz voltak erős és fényes kvalitásai. Mindjárt hozzáteszem, hogy minden zseniális volta mellett sem érvényesült talentuma arányában, sem az egyik, sem a másik téren, talán éppen azért, mert nem lehet egyszerre két istenség oltárán áldozni, úgy, hogy mind a kettő egyformán teljes mosollyal árássa kegyét valakire. Az ilyen ember kénytelen megelégedni mind a két oltárnál féláldással.

Érdekes ember volt. Deli alak, sziporkázó elme, harcós temperamentum, szereplő egyéniség és elegáns társaságbeli gavallér. Ez a szó: *charmeur*, író-, de talán politikus társai közül is kevésre illett annyira, mint rá. Mindjárt pályája elején ragyogó fegyverzettel lépett be az élet arénájába s vonzó tulajdonságai nem hagyták cserben egészen megrokknásáig, ami néhány éve érte utol. Még a fiatalság is állandóan kacérkodott vele és csak nehezen, keserves harccal tudta legyűrni félig-meddig (egészen soha) az öregség. Mindig az élet hullámainak tetején járt csónakával, de mélyenjáró hajót sohasem épített magának. Ahhoz hiányzott belőle az állandóság és kitartás erénye.

Ma sem tudom, minek tartotta ő inkább magát: írónak-e vagy politikusnak? Volt idő, életében többször is, mikor elementáris erővel vetette magát neki az irodalmi munkának és fejedelmi nagy fádba vágta a fejszéjét. Szinte fölolvadni látszott az irodalmi teremtés lázában. Volt viszont idő nem egyszer életében, mikor szinte kicsinylő göggel nézte le az irodalmi, már mint a költői álmokat és szilaj rajongással futott Politika asszony szoknyája után. Igaz, volt olyan idő is életében, mikor nem izgatta sem az egyik, sem a másik foglalkozása, hanem a Romeók és Don Juanok édes élet-filozófiájában látta a világ legszebb és legérdemesebb kérdéseit.

Kezdetben, úgy a hatvanas évek végén és a hetvenesek elején, az irodalmi babérliget aranyfénye kápráztatta a szemét. Akkor forrolázás vehemenséggel verselt, írt, jelenetezett lantnak, könyvnek, színháznak. Öccsével, Emillel, együtt lépett föl és ők ketten sokáig versengő páros csillag gyanánt fehérlettek és piroslottak az akkor alakuló ifjú irodalomban. A közönség állandó figyelemmel kísérte a talentumos testvérek e kobzos versenyét és sokáig úgy tetszett, hogy a nagyobbik és élesebb fényű csillagzat az idősebbiké. Ábrányi Kornélé. Sokat és boszorkányos gyorsasággal írt, megzabolázván magában a *dendit*, aki mindig küzdött benne a tollas emberrel. Szinte csodálatos volt, hogy ez a divathős, aki mindenütt jelen volt, korszón, szalonban, irodalmi és politikai kávéházakban, estéken, színházban, színházi öltözőkben és pletykadombokon, hogyan szakított magának annyi időt és nyugalmat, hogy megírjon egymásután vagy hat regényt és egy csomó színdarabot.

Gyorsan dolgozott, mindig olyan volt a műve, mint a vakmerő huszárcsiny, - de azért mégis megívta az akadémiai díjat. Huszonegy éves korában akadémiai dícséretet nyert a *Rövidlátók* című vígjátékával, huszonhét éves korában 1876-ban a Teleki-díjat vitte el *Doktor Persival* című verses-vígjátékával és huszonöt éves korában *A dicsőség bolondja* című regényével közfeltűnést keltett, nem is említve, hogy a Nemzeti Színház kapuját huszonhárom éves korában megostromolta, hogy azután állandóan megvesse lábát és tanyáját szatirikus, röpködő elmességének a színpadon és kulisszák közt. De a színpadon és a regényben csak addig, amíg ez az irodalmi furor csiklandozta fantáziáját, mert az, mint az elkényeztetett gyermek, idővel ráunt a neki dúsan terített asztalra. Vándormadár természete két hazát keresett ambíciójának,

az irodalmin kívül a politikait, a kettő közt kóborolt, aszerint, amint a másikat látta virágosabbnak és fényesebbnek.

A költő Ábrányi Kornél átgubózott és pillangózott aktív és minden gondolatát lefoglaló politikussá.

Öccse ellenben - egy kis exkurziót leszámítva, - megmaradt a poétaság búza- és pipacsvirágos barázdáin.

A nagyobbik testvércsillagzat mellett mind élénkebb sugárral ereszkedett felénk a kisebbik, míg végre legyőzte, legalább a költészetben.

A politikában Ábrányi Kornél még színesebb szívárvány-utat járt meg, mint az irodalomban. Ide is a siker viharával rontott be. A Kákay Aranyos II. álnévvel írt politikai szatírái a Kecskeméthy Aurél finom és elmés politikai jellemrajzainak a bár felszínesebb, de nem kevésbé szikrázó föltámadásaként hatottak. A politikába már belekóstolt akkor, mikor egészen ifjú korában a minisztériumban és a sajtóirodában titkárkodott, azután pedig elhagyván az állami szolgálatot, huszonhat éves korában a *Kelet Népe* megnyitotta neki a vezércikk fórumát, nemsokára utána a *Magyarország* szerkesztői szobáját. Temperamentuma és talán a szabad szárnyalás vágya az ellenzékre vitte, ahová politikai karcolatainak a tarisznyájában magával vitte a képviselői mandátumot - és talán a marsallbotot is, melyet azonban sohasem tudott a kezébe kapni. Mint a Pesti Napló főmunkatársa, majd szerkesztője, publicisztikai törvívója volt Apponyi Albert grófnak és ez a foglalkozása úgy lebilincselte és úgy átítatta csontját, vérét, hogy megfeledkezett kedvéért minden másról, jórészt költészetéről is, melyhez ezentúl már csak lopva járt gitárt verni.

A képviselőházban is csak úgy szerepelt, mint az irodalomban. A csapat élén járt, de nem vezérhelyen. Nagy fádba vágta itt is fejszéjét, de csak az ágakat és lombokat ütötte le, a fejedelmi faóriást sohasem döntötte le. Csillogó beszédekkel mondott, melyek állig fűrésztöttek a napi sikerben, de politikai jelentőségét nem az élő szó, hanem a fürge, hegyes, harcrakész és színeivel megejtő tolla adta meg a Házban is. Apponyi Albert gróf éles vonalú barna alakjának volt a vörösésbe játszó szőke árnyéka, a komoly és ünnepies pártvezérnek az életvidor, nyugtalan, szarkasztikus toldaléka. Kedveltje volt a vezérnek és pártjának, ami nem csodálandó, mert nagy szolgálatokat tett nekik és a kissé feszes, kimért modorú csapatban a derült, szeretetreméltó, fesztelen tónust képviselte, mely mindig megejti az embereket.

A Házban megvolt a jelentősége, mert hiszen akkorjában még volt szerepe a magyar politikában az elmésségnek és egyéni kvalitásnak. Akkor nem az volt a parlamenti siker fokmérője, hogy ki tudja fufangosabban belefojtani a szót a másikba, melyik párt a másikba, hanem hogy melyik szónok és felekezet tudott a vita lépcsőin magasabbra emelkedni. A figyelem, az érdeklődés, a megbecsülés foka és színezete adta meg a képviselő értékét, különösen az ellenzékiét, akinek ez a megtisztelés (a Házban és a Házon kívül, a közvéleményben és a kerületben) volt egyetlen jutalma, miután akkor még az ellenzék nem is gondolt a bársonyszékekre. Ábrányi Kornél e fokozatban elég magas helyet foglalt el és ennek díszé, úgy látszik, kielégítette ambícióját, mert évtizedeken át küzdött nem csökkenő kedvvel és rajongással a vezérnek, akkor még gyümölcstelennek látszó, politikájáért.

Mult az idő. Ábrányi Kornélon, úgy látszott, sokáig hatástalanul. Ugyanaz a délceg, fürge, a hullámok tetején csónakázó regattista volt ötven éves, mint húsz éves korában. Az öregség volt az egyetlen ellenfele, akitől félt és mint minden téren, a korral való harcban is sokáig csak sikert jegyzett a naplójába. De az öregség legyőzhetetlen ellenfél. Először is a politikust ragadta meg benne. A vívó mind ritkábban és higgadtabban vagdalkozott s végre lábhoz tette fegyverét. Ez az öregség. Mikor az ember kiábrándul az ellenzékiiségből, mikor a politikus, aki

hűtlenné vált a muzsikához, visszatér a hegedűjéhez, melyet éveken át mart a por. Sok ilyen öreg hegedűs muzsikál az országban, hol magának, hol a nyilvánosságnak, többnyire halkán, elszokva a nótától és reszketegen vonva a nyirettyűt.

Ábrányi Kornél is visszatért a költészethez és az *Iván* című verses elbeszélésével kapcsolta megint össze az irodalommal a szétszakadt láncot. Ez is hozott neki sikert, de a nekibuzdulás nem volt állandó. A koalíció idején, mikor a harminc esztendő ellenzéki nagybőjt után következett a husvét és a terített asztal, Ábrányinak megmérettek egykori szolgálatai és kijelöltetett az asztalnál a helye. Miniszteri tanácsosi ranggal a sajtóiroda főnöke lett. Ámde, a nagy ellenség, kivel oly sikerrel küzdött, az öregség, észrevette, hogy ez az örökifjúsággal játszadozó gondtalan temperamentum gyöngeségen kapatta magát. - Ohó, hiszen, mikor a költő és világfi miniszteri tanácsosságra pályázik, - gondolhatta magában, - ez már az én rubrikám. És orv betegséggel megrohanta, melyből nem épült föl többé egészen. Most befejezte pályáját, sokkal csöndesebben, mint ahogy indult és csillámló ívét a hajlatig megfutotta. Egy árva hegedű sír utána, melyen elmés, szikrázó, poétikus és nagyszabásúaknak ígérkező műveket játszott el és egy rozsdás toll, mely valamikor félelmesen villámlott fenyegetően gomolygó papírfellegekben.

Séta balra!

Ezentúl tehát az aszfalt baloldalán fogunk járnunk, ha ugyan valaha megvalósul Boda Dezső főkapitány óhaja, mely hirdetésében a *Séta balra* jelszót köti a főváros szívére. Amint kilépek a kapun, arcomat amaz égöv felé fordítom, amerre menni kívánok, megtapintom a balkezemet s gyorsan az aszfaltnak eme testrészem felül eső részére koncentrálok magamat, beleolvadván az ott előre hömpölygő áradatba. Milyen szép lesz ezentúl a budapesti séta! Olyan csillagok leszünk valamennyien, akik egymást kergetjük, de sohasem érjük el, sőt nem is lökjük föl egymást, sem egymás lábára nem lépünk. Ugy fogunk járnunk, billegni, csillogni és tündökölni az utca övében, mint illedelmes társaink, a csillagok az ég övében, csillagászati szabályok és megdönthetetlen törvények szerint. Lecsúszunk az aszfalt balkéz felőli szélén és fölkelünk visszatérőben a másik felén. Minden utca egy francia-négyes figurát fog eljátszani, amikor a párok kecsesen elhaladnak egymás mellett az ellenkező irányban s a kolonokat gyönyörtől ragyogó arccal fogja rendezni Schreiber rendőrtanácsos, fölöttük nyájasan fog lebegni a bál fővédője, Boda főkapitány, az utcák keresztezésein pedig kotillon-jelvényes rendőrök fogják szelíden fülünkbe sutogni: Séta balra! Balra tarts! Balra tessék! Balra menj! Csak balra! Mindig balra!

A mai naptól fogva tehát - ha minden úgy történik, ahogy a kapitány óhajtja, - megszűnik Budapest utcáin a tolongás, megszűnik ismeretlenek váratlan összeölelkezése és összecsofolása, megszűnik a családi rajvonalba való séta, mely az egész aszfaltot elfoglalja, megszűnik a női kalap alá való kukkantás, megszűnik a „szembe rózsám”. Az ember sohasem fogja látni az ideálját en face, mindig csak profilban - és szerencse, hogy elmúlt az óriás kalap divatja, különben profilban sem látná soha. De megszűnik valószínűleg az utcai igazgatótanácsai gyűlés, pártkonferencia, családi nagytanács, ismerkedő-est és pletyka-zsúr, mert Boda főkapitány nem mondta meg, az utca melyik oldalán ácsorogjunk és gyűlésezzünk. Az a két folyamat, mely ezentúl egymás mellett, de ellenkező irányban fog hömpölyögni, szükségképpen elsodorja a szigeteket és cölöpöket.

Üdvözlöm Boda főkapitány merész kérelmét, (mert még ő is, akinek a háta mögött kétezer sisak hegye csillog, ő is csak a kérelemig bátorodik) és igyekszem beleilleszkedni képzeletben az ő új budapesti utcájába. Ime, ott megyek a főkapitány *séta balra* kolonjában, ahol magam előtt csupa hátat látok, férfi-hátat, asszony-hátat, elegáns kabátot, rongyos kabátot, ahol nem kell, ha udvarias ember vagyok és a szemben jövő embertársam is előzékeny, négy-szer-ötször ide-oda kerülni, hogy mindannyiszor szemben leljük egymást, vagy ha önféjű, goromba lélek vagyok és vizavím sem különb, tíz percig farkaszemet nézni (esetleg utólag, a lovassági kaszárnyában). Mondom, ott sétálok, az utcarendészet lelkes tiszteletével, felebarátaim háta mögött, de hasztalan fegyelmezem magam, a rakoncátlan budapesti kitör belőlem s ha magam nem is, a képzeletem előre rohan, átkapaszkodik az előttem nyüzsgők hátán és elkalandozik mindenfelé.

- Mit ér, - mondja kóbor lelkem - mit ér, ha Boda rendbe szedi az utcát s az utca népe szép sorjában csak balra jár, ha minden más téren keresve keressük az összeütközést és kéjjel mártjuk bele magunkat egymás gyomrába és lapítjuk össze egymáson az orrunkat. Hol van az a nagy, bölcs, újító, aki az ellenkező irányban haladó nézeteket is úgy rendezné el, hogy egymást tisztelve járják az élet utcáit? A politika, a tudomány, az irodalom, a társadalom, a szellem s a kenyér, a szív és a gyomor utcáit. Mikor fog felharsogni parancsolón, követelően és meggyőzően az a hatalmas szó, mely megszabja: Balra tessék! Legyen vége a barbár tolongásnak, mely ronggyá tépi a járókelők becsületét, mely legázolja a hitet, durván sárba löki a

kegyeletet, szennyes, kígyósziszegéssel bemocskolja az erényt és megreszketteti az eget káromlásával. Balra menj! Elég széles az utca, jut számodra is hely bőven, ha nem dolgozol is könyökeiddel, sáros csizmáddal és undok nyelveddel, hanem ha tiszteled embertársaid véleményét, jogát, tisztességét és kenyerét! Amíg ezeket az utcákat nem rendezi el a lélekbeli nemesség és szívbeli jószág láthatatlan rendőrsége, mit ér, ha az utcán könnyed kadril-lépésben haladunk is, francia rokoko-finomsággal kerülgetve az egymás tyúkszemét és oldalbordáját?

És hol van, mikor hangzik el az a hatalmas ige, mely a népeknek, nemzeteknek, fajoknak és emberfajtáknak kiáltaná oda: Balra tessék! Elég nagy a világ utcája, haladhat azon mindenki békén, rendben, egymást, egymás jogát, igazát tisztelve, egymást nem súrolva, egymásnak adáz, gyilkos, istentelen vadsággal nem törve. Legyen vége a szörnyű sziszegésnek, mely a világot hasonlóná teszi kígyók tanyájához és a kegyetlen tolongásnak, mely elgázolja a gyöngét, kineveti a szegényt, gúnyt űz a jogból és önző, állati dühében egy országot vértengerbe merít, melynek skarlátvörös hullámai elrémítik az eget és felgyújtván a világot, halálsárga lángjai elsápasztják a poklot. Oh, jönne bár csillogó vértetében, hajnali fényében az az új Szentgyörgy-lovag, ki e bús tolongás és önző tülekedés sárkányát ledöfné és fénylő dárdájával eligazítaná a világ utcáin őrző népeket: csak balra a haladásban, egymás oldalbordáját, zsebét és koponyáját tisztelve!

...Íme, ide ragadt és sodort rakoncátlan budapesti vérem. Még meg sem száradt Boda főkapitány hirdetésén a tinta, már is kitörtem a sorból és efféle káprázatok vadul iramló automobilján száguldoztam össze-vissza. Ámde, íme, megfogadom a főkapitány igen szende hangú kérelmét, visszakozom s önmagam fegyelmezésével állok bele az új utcai rendbe.

Már is ott megyek ismét (balra) polgártársaim széles és polgártársnőim kecses válla mögött. Megyek, zengve dicséretét Boda főkapitánynak, Schreiber rendőrtanácsosnak, az új rendnek, a *csak balra, balra tessék* jelszavaknak. Érzem, mint földi be eddigi sétáimon eléggé megviselt bordáimat és lábam fejét ennek a kultúrvívmánynak védő páncélja és sejtem, mily gyönyör lesz ezentúl az illedelmes, rendes, csendes, szabályos, minét-tipegéssel kopogó Budapesten az utcán való járás - föltéve azt a csekélységet, hogy a főkapitány valahogy megszerezte a mesebeli varázslók titkát. De azért csak hangozzon utcáinkon a: *Balra tessék! Csak balra! Mindig balra!*

Breznóbányán.

Az a városka, melyben a F. M. K. E. közgyűlését tartotta, kicsi, de kedves. A sötétzöld hegyek úgy néznek be hozzá, mint a kerítésre könyöklő szomszédok. Ezúttal pipáltak is az óriás szomszédok, fenyőkoszorúzta fejük folyton a felhők füstgomolyában fürdött. Az erdős falak közt kedvesen gubbaszt a városka, emeletes és földszintes házaival, melyek egy hatalmas teret és egy tucat utcát öveznek. Az egyik utca kalapját levéve, nagyon szomorúan köszönti az érkezőt: a házak tetejét leszedte a tűzvész, mely a nagy szárazsággal ide is elportyázott. A többi utca azonban eleven színekben pompázott, mert házain a tót szél (ebben is nagy részünk volt) mindenfelé a magyar zászlót lengette. A hegy lábánál és a városka oldalában a Garam zuhog, jelenleg ugyan halk nótával, mert a vize jócskán elapadt. A rettenetes szárazság ezen a tájékon is fölperzselte a legelőt, elsorvasztotta a veteményt és kiszította a folyók vizét.

Breznóbánya derék polgársága azonban egy napra feledte a sok jelenvaló bajt és a sötét jövőt és lelkesen, vidáman fogadta a F. M. K. E.-t, sőt mikor az ünnepet a vihar és eső megrontotta, vigasztalan volt. A lelkes polgármester, Sramkó Andor dr. is odaadta volna a városa költségvetésének egy évi plusszát egy kis napfényért. Pedig úgy kellett az eső, mint a falat kenyér. Áldás és vigasz omlott vele a Felföldre. De hát úgy vélték a jó breznóbányaiak, hogy az áldás egy nappal előbb, vagy egy nappal később is jó lett volna.

Sehol sem tapasztaltuk még, hogy a polgárság oly általános lelkesedéssel vegyen részt a F. M. K. E. ünnepe rendezésében, mint itt. Mikor hétfőn öreg délután a kongresszus zöme megérkezett, a kis pályaház körül nyüzsgött a város apraja, nagyja, a hegyek visszhangzottak a mozsárdörgéstől és éljenzéstől és a kialakult menet élére - húsz alföldi csikós vágatott. Breznóbányai tót ajkú gazdák fiai ültek a lovon, de hogy tüntessenek a magyarsággal, borjúszájú inget, rojtos bő gatyát, árvalányhajás pörge kalapot és sarkantyús csizmát viseltek. Két deli banderista pláne fekete ingben, gatyában volt. Ez ugyan nem nagy dolog, valószínű, hogy a lelkes polgármester öltöztette így fel őket, de hogy a legelőkelőbb gazdák fiai vállalkoztak a magyar bandériumba, abban kedves szimptomát látunk. Később több jel is mutatta, hogy a polgárság szívvel, lélekkel együtt „rendez” a város vezetőségével.

Bevonulunk a szép díszkapu alatt (maga is néznivaló, fenyőgalyból formált, csinos alkotmány, rajta az *Isten hozott* és a díszítmény piros erdei bogyókból ízlésesen kirakva), az ablakokból a hölgyek kendőt lobogtatnak, azután minden polgár elfogja a maga vendégét s otthon a kedves vidéki ház minden kényelme és előzékenysége fogad. Kérdezősködünk a mai programról.

- Kimegyünk a *Halámba*, a kocsik tüstént előállanak - felel a házigazda.

- Mi az a Halám?

- Fürdő. Ott megesszük a pisztrángot.

- Pisztráng?

- Százhatvannyolc pisztráng. A polgárság valóságos hajtóvadászatot rendezett pisztrángra, hogy a mai banketten kedveskedjék vele a vendégeknek. Azonkívül lazacot is fogtak szépen, ha nem lenne elég a pisztráng.

Felülünk a kocsira, mely gyorsan kiér a házak közül és a Garam meredek partján halad tova. Az esti homály már bevette magát a hegyoldal fenyvesébe, feketévé, titokzatossá válik az erdő. Csak a fején van fehér süveg: valami most érkezett felhő. A Garam örvényelve, pajkos játékkal csörög medrében és látni lehet a tiszta vizen át benne a kavicsot és követ. A homály

azonban az erdőből lassankint lehúzódik a völgybe és a folyó, a parti bokor, az útszéli ház kezd elmosódni, beleveszni a kárpáti estbe. Az erdős hegyoldal sötét kárpitjában úgy tetszik az álmodó léleknek, mintha hallaná a vad lépteinek félnék zörejét is.

Vezetőnk felcsillanó szemmel mondja:

- Kedves meglepetést is tartogatunk.

- Mit, ha szabad kérdenem?

- Olyasmit, amiben nincs mindennap részük: medveadászatot.

- Ne mondja!

- Ez a programra egyik pontja, föltéve, hogy akad elegendő vállalkozó. Legjobb puskásaink összeállottak a vadászat rendezésére. Kellő számú puskáról is gondoskodtunk. Hiszem, hogy ezt a ritka élvezetet nem mulasztják el kedves vendégeink.

(Közbevetőleg megjegyzem, hogy vezetőnk ezt az egyet rosszul hitte. A kedves vendégek közül senki sem kívánt részesülni a ritka élvezetben s így ez a pont, a vadászok nagy sajnálatára, elmaradt a programból.)

Halám néhány különálló házikóból való külvárosa Breznóbányának. Itt van a fürdő, mellette csinos kis park, fölötte a hegyoldalban a lövőegyesület kertje. Vasúti állomás is van a Garam túlsó partján. (A városból különvonat hozott ki néhány száz embert a bankettre.) A fürdő tágas kerti udvarában terítettek a bankettnek, mert itt az a kellemes újítás történt, hogy előbb volt a lakoma, azután a gyűlés.

Az udvarban óriási sátrat emeltek, melyet szeretettel és leleménnyel ékesen földíszítettek. Minden oszlopát fenyőgallyal, virággal fonták be és megrakták színes mécsesek sokaságával. Keresztül-kasul vont drótköteleken tömérdek papírlampion függött és a földet behintették vastagon fűrészporral, hogy a vendégek lába meg ne fázzék. Az esetre pedig, ha a mécsesek fölgújtanák a fenyőgaly-díszítményt, vagy az eldobott égő szivarvég a fűrészport, kivonult a tűzoltóság a fecskendővel, mely utóbbit a sátor mellé állították. Szóval gondoskodtak a kényelemről és a testi épségről egyaránt.

A sátorban néhány rengeteg hosszú asztalt állítottak, melyeket ízléssel, csinnal megterítettek. Hófehér abrosz, virág, nyomtatott étel-italrend (sőt nyomtatott tóoszt-rend is, mely a hivatalos szónokok nevét és a köszöntő tárgyát tartalmazta), karcsú palackok, poharak erdejétől körül-fogva. A legkedvesebb látvány volt egy sereg fehér ruhába öltözött karcsú leány, aki karján asztalkendővel sürgött az asztalok közt és végezte a terítés munkájának végső csipp-csupp teendőit.

- Pincérleányok ezek? - kérdeztük.

- Nem. Ezek helybeli iparosok leányai, akik arra vállalkoztak, hogy kiszolgálják a vendégeket.

Ez a válasz is feltárta előttünk azt a szíves vendégszeretetet, mellyel ebben a hegyek közé zárkózott felvidéki városban a magyarosítás embereit fogadták.

E közben begördültek az udvarba a fogatok, megérkezett a különvonat közönsége is s az udvar meg a sátor megtelt azzal a sajátságos, felvidéki magyar nyelvvel, mely ellenséges lábon áll az *a* betűvel és a dupla mássalhangzókkal. Nagyon kedves beszéd ez. Eleinte furcsán hangzik, valami komikus íze van, mintha minden beszélő enyelegne és tréfálna ezzel a zsargonnal, de mikor megszokja a fül, kellemesen csilingel benne. Mert hiszen magyar nyelv az, mely áttört egy szláv tengeren, mely megküzdött a Kárpátok hideg viharával. Ebben a küzdelemben nem áldozott föl egyebet néhány magán- és mássalhangzónál. Itt, ebben a nagy sokadalomban

ennél a felvidéki zsargonnál egyéb nem is emlékeztetett arra, hogy nem teljesen magyar városban vagyunk.

Sramkó polgármester diadalmas hadvezérként járt-kelt a tömegben és fogadta az érkező notabilitásokat, hölgyeket. Az utóbbiak nagy számmal, lenge báli ruhában érkeztek, abban a reményben, hogy itt a szabadban, a sötét hegyfalak és erdők közt hajnalig táncolnak a hazáért. Minden egy vidám, forrongó est képét tükröztette - noha leheletünk párája fehéren szakadt is a levegőbe.

Gazda nélkül számoltunk. A hegy fehéres sapkája egyszerre megmozdult és lecsúszott a völgynek. Csillagainkat, melyek fölöttünk fénylettek, eltakarta és jött félelmes fenséggel a kárpáti vihar. A szél szilaj ordítása közt koromfekete felhők omlottak mennydörögve felénk. Villám hosszú tűzkigyója futott le minduntalan a sötétségbe és csattogását visszabömbölték a hegyek. Az eső, a jéghideg kárpáti eső omlott és a szél eloltotta a mécseket, majd fölkapta a sátor tetőponyváját és letépte. Tündérpalotánk, mely az imént még fényben úszott, elsötétedett - és nem volt szükség többé a fecskendőre. A közönség a fürdőház tágas, fedett verandájára menekült, szorongva, összezsúfolva... Mi, fővárosiak, megigézve néztük a vihart, amelynek villámai olykor kék és sárga fényben választották ki a sötétségből a hegyeket.

Nem úgy a jó breznóbányaiak. Lehorgasztott fejjel álltak a pusztulás előtt, a polgármesterrel élükön, a pisztránghalászok, a medvevadászok, a tűzoltók, a fehér ruhás iparosleánykák. Néhány perc tönkre tette hosszás fáradságuk eredményét. A fehér asztalok eláztak, a fűrészpör vizes szecsává változott és a sátor recsegett-ropogott. De a kétségbeesés csak kis ideig tartott. Breznóbánya kimondta, hogy nem hátrál meg a vihartól és áthelyezi a bankettet a verandára. A tűzoltók a veranda gyertyatartóiba gyertyát helyeztek, a polgárok becipelték a vizes asztalokat, székeket, az iparosleánykák, bőrig ázva, behurcolták a tányért, kést, villát, azután új fehér és tarka asztalkendőket terítettek az asztalokra - és készen volt a bankett. Kiki ahogy tudott, elhelyezkedett és jött a pisztráng, a lazac, a pecsenye, a torta, a cigány és a felköszöntő. Ázott volt valamennyi, hanem a jókedv, a lelkesedés, az meleg, ép volt. Fölöttünk mennydörgött, a hátunkat az eső verte, de a pohár vígan csengett, a pisztráng kitűnő volt, a felköszöntők lelkesítettek s a mi szegény kis felszolgáló leánykánk (akik most, hogy e sorokat írom, bizonyára herbateát isznak) csuronvizesen is mosolyogva szolgáltak ki bennünket. Lakoma végeztével kihordták az asztalokat az esőbe és a fehér, piros, rózsaszín ruhás leányok, asszonyok vígan járták a táncot az ifjúság karján - alighanem hajnalig. (Mi, fővárosiak, erről már nem tanuskodhatunk, mert éjjelnél tovább nem bírtuk ki a szép kárpáti zimankót.)

Reggel mozsárdörgés és kopogó eső ébresztett föl bennünket. Az eső szakadt. Mindamellettbizonyosodott, hogy a breznóbányai recipe (előbb a fehér, azután a zöld asztal) nem rossz. Mindenki pontosan a helyén volt. Az igazgatótanács ülésébe nem lehetett beférni, annyi volt az érdeklődő, a közgyűlésen pedig, mely a polgári iskola nagy tornatermében folyt le, ott volt a tegnapi bál egész hölgyközönsége. Még csak nem is köhögött bájos soraiban senki. A gyűlés maga méltóság dolgában nem engedett egyik társának sem. Ünnepies komolysággal folyt le a program és a jelenvolt fölötte díszes, a Felvidék intelligenciáját méltón képviselő nagy közönség szeretettel és áhítattal csüggött a szónokok szaván. Nyilvánvaló, hogy az a testvéri kapcsolat, melyet a F. M. K. E. a Felvidék magyarságában létrehozott, ezen a gyűlésen is szilárdabbá vált. Itt, Zólyommezgyében, különben a F. M. K. E. már nyitott ajtókra és kinyílt szívekre talált. A Grünwald Béla vármegyéje a magyar nemzeti érzületnek nemcsak hű öre, hanem tanító iskolája.

A breznóbányai ünnepnek még egy tapasztalata lebeg előttem, arra csábítón, hogy megírjam. Mikor a halámi vigalom után visszajutottam a városba, betértem az egyik vendéglőbe. Külön szobában zártkörű társaság mulatott - tót nyelven, de cigányzene mellett. Egyszerre egy gyö-

nyörű asszonyi hang valami mélabús tót dalt kezdett énekelni, melyet a cigány halkán kísért. Nem értettem a szövegét, de oly kedvesen szállt a hang a zenekíséret fölött, hogy szinte beleképzeltem a szövegbe ezeket a hegyeket, erdőket, melyek körülöttünk zúgnak s melyek felé röppen a tót népies poézis. Némi csalódást is éreztem, íme, míg odakünn, a Garam partján a szép magyar tósztok hangzottak, idebenn a tót dalt lopja a szívekbe egy igéző női hang... De azután csoda történt. A cigány a *Nagy Bercsényi Miklós sírdogál magábant* kezdte húzni s ugyancsak az a bájos hang még szebben, még odaadóbban énekelte a kurucnótát s utána több magyar népdalt. A nótába beleszólt csöndesen dörmögve egy-egy férfihang, majd megerősödött a férfiak kórusa s mikor egy vidám, csattogó nóta repesett a levegőben, az ének általánossá, szilajjá, mámorossá vált. Nyilvánvaló, hogy magyar társaság mulatott a szomszéd szobában, valószínű, hogy éppen olyan, mely a F. M. K. E. közgyűlésére ment a városba. Mikor az ének és zene fáradtan elhalt, a beállott csöndben ismét hallani lehetett vége-hossza nélkül a társaság tót beszélgetését. Én pedig arra gondoltam, vajjon ha, miként ez a magyar dal, a mostani szép magyar ünnep is elmúlik és eljönnek a hétköznapok, a sok kedvező jel és lelkesítő tapasztalat ellenére nem ugyanaz fog-e történni e vidéken, ami ebben a társaságban történt? A kuruc-nóta után nem következik-e a megszokott, közömbös tót beszéd?

A rendőrség bölcse.

Hogy végigböngészttem a mult hét lapjait, megdöbbenve tapasztaltam, hogy a legokosabbat ezen a héten nem a képviselőházban mondták, hanem a rendőrségen; ott sem a rendőrbíró vagy védőügyvéd, hanem egy jámbor ékszerhamisító. Ez a büntetőtörvénykönyvvel kissé laza viszonyban élő férfiú ugyanis hamis ékszert hozott forgalomba. De ő nem úgy hamisított, mint a közönséges lelkek, hanem mint azok a politikusok, tudósok, társadalmi bölcsek, írók, művészek, hozományvadászok, erkölcsbírók és az élet egyéb kiváló ékszerkereskedői, akik hamis portékájukra rábiggyesztenek egy-egy szent elvet, díszes plágiumot, fényes igazságot, közkeletű frázist, elegáns címet és vakító erényt, hogy valódiaknak látszassanak.

Mit tett a rendőrség bölcse? Elküldött a fémjelzőhivatalba egy nem tudom hány karátos, kiváló minőségű aranyláncot, melynek első és utolsó láncszemére ráforrasztották a nemesi aranycímet, vagyis a hiteles jelzést. Ezeket a szemeket azután ő otthon lefejtette és a hamis aranyláncra forrasztotta. Ezzel az eljárással tehát produkált egy aranyplágiumot, mely ugyan pakfontból való volt, de melyről szakértők hivatalos billoga tanuskodott, hogy színarany. Jó darabig virágzott ez az üzlet. Az emberek vásárolták, fizették, viselték ezeket a hiteles hamisítványokat abban a boldog tudatban, hogy valódi arany csillog a nyakukban vagy az órájukon.

De, sajna, az aranyüzlet terén gyorsabban leleplezik a pakfont, mint a politika, tudomány, irodalom, művészet, szerelem és becsület mezején. A leleményes ékszerhamisító polgártárs a rendőrség elé került, ahol ő beismerte a csalást, de így védekezett:

- Igen, én meghamisítottam a láncokat, de a közönség nem károsodott. Miért? Mert azok, akik ilyen ékszert vásároltak, abban a hitben voltak, hogy a lánc a jelzésnek megfelelő értékű és az ékszer viselésében mindig az illúzió a fontos.

Igaz. Háromszor is igaz, mert nemcsak az ékszer viselésében ez a legfontosabb, hanem minden helyzetben, melyben e világon él, mozog, reménykedik és gyötrődik az a kétlábú, tollatlan hiúság, melynek ember a neve. Mindnyájan viselünk ilyen arany csillogású illúziókat, melyeknek első és utolsó láncszemébe bele van forrasztva a hiteles jegy és nem tudjuk, hogy az élet, ez a legfurfangosabb ékszerhamisító, már régen kicserélte a közbülső láncszemeket értéktelen pakfonnal.

Hányszor találkozunk az életben ilyen hamisított láncokkal, melyek a hitelesség minden látzatát és szent illúzióját viselik? Vesd tekintetedet a politikára és keresd azt az elvet, melynek közbülső szemei nincsenek meghamisítva. Tekints vissza a multba és megdöbbenve fogod tapasztalni, hogy keresztül-kasul van fonva Büchler úr (vagy minek hívják?) láncával, melyeket egész évtizedek viseltek abban a hitben, hogy a jelzésüknek megfelelő értékűek. Hány bálvány, hány nagyság, hány érték, hány remény, hány bombaszt, hány szemforgató bűn és ledérszemű erény gomolyog ott e hamis ékszerekkel földízítve, melyek aranyfelülete régen lekopott?

Volt egy szép, nagy, tündöklő aranyláncunk. Nagyeszű, bölcs, megfontolt, erős lelkű, tiszta kezű ötvösmesterek készítették. Azt hittük, hogy ez az aranylánc alkotmányunk, nemzeti életünk, jelenünk és jövőnk örök értékű záloga. Ámde jöttek a lanyha, lomha évek és évtizedek, - valamennyi egy-egy Büchler mester - és az aranszemeket lassankint kicserélték pakfonnal. Még megvan a lánc, rajta van az első és zárószemén a hiteles értékjelzés, viseljük is abban a hitben, hogy tiszta arany, mert hiszen az alkotmányos ékszer viselésében is az illúzió a fontos...

Volt egy másik aranyláncunk, ragyogóbb az előbbinél is, mert ennek az ércét az álom aranybányáiból hozták és ábrándos mesterek kalapáltak, pepecseltek rajta emberöltőkön keresztül. Hol van ez a tündöklő ékszer? Hol vannak a legszebb szemei? A Büchler úr titkos műhelyében... De az értékjelzés ott pompázik a megkopott, elárvult, fényvesztett láncon és az illúzió a fontos.

Hát, mondom, ilyen mindent átölelő, nagy életigazságot bocsátott szárnyra a rendőrség előtt az a leleményes, jóra való ékszerhamisító, aki egyetlen mondásával ennyire belevilágított közállapotainkba. A legtalálóbban azonban kora szellemét jellemezte. Mert ő kitalálta: mi kell az ő kortársainak? Illúzió. Csempéssz tetteidre, eszméidre, műveidre, ízlésedre, irányodra hamis értékjelet, mely a tömeg illúzióját biztosítja neked és pakfon-tehetséged a legnemesebb arany fényében fog csillogni. Művészet, becsületes munka, erkölcs, hit, igazság, szépség fölösleges teher. A reális és okos ember az illúzió köd-paripáit fogja a szekérébe, melyek nem olyan szilajak, szeszélyesek és falánkak, mint a Pegazus, ellenben könnyen kormányozhatók. Csak meg kell szerezni az aranyérték bélyegét a hamisított portékának és óvatosan kikerülni a rendőrséget, nehogy durván fölébressze a közönséget illúziójából. Mert ilyenkor azután vége a legszebben hamisított aranylánc igézetének is és csalás címén megindítják a leleményes ékszergyáros ellen az eljárást.

Távozás.

Érthetetlen és álomszerű dolog az, mikor valaki, akivel évtizedeken át mindennap együtt voltunk, a szemünk előtt, egyszerre hangtalanul lezuhan a semmiségbe. Magában véve mindennapos dolog, mert minden koporsó, melyet a Rákóczi-úton visz kifelé a fekete szekér, ilyen katasztrófát és földrengést jelent. S általában az élet csupa távozás. Távozik a gyermekkor, távozik az ifjúság, távozik az egészség, a kedv, a haj, a fog, távoznak minden lépésünkkel, melyet a jövőbe teszünk, szüleink hajlékából s gyermekeink távoznak a mi hajlékunkból, minden perc elvisz valamit, ami többé vissza nem jő. Milyen hiábavaló dolog az arról való panasz, hogy életünk változatlan, mozdulatlan; változunk folyton és változik körülöttünk minden, távoznak, utazunk állandóan mindmesszebbre mindmagunktól és egymástól, mai énunktől és szeretteinktől. Hézagok támadnak egyre köztünk, melyeket ugyan nem veszünk tüstént észre, de amelyek folyton tágulnak, szélesednek, miközben egész világa az idegen gondolatoknak, érzelmeknek és viszonyoknak tolakodik közénk. Mi, örökös bolygói és széltől ragadott porszemek a világnak, mégis megrezzünk és megdöbbenünk, mikor valamelyik vándortársunk hirtelen eltűnik szemünkől. Tudjuk, hogy pelyhek vagyunk, akik megragadunk ideig-óráig valamely bokron, de állandóság egy pillanatra sincs megszabva számunkra; libegünk, sodortatunk és eltűnünk; ez sorsunk és törvényünk; és mégis a pehely, mely még az élet ág-bogán tapad, érthetetlenül és borzadozva látja a másik pehely eliramlását e világból egy másikba.

Tegnap még köztünk volt s nem különbözött semmiben sem tőlünk. Hangja beleolvadt a miénkbe, gondolatai egybefonódtak a mieinkkel, lépése csakúgy kopogott a fakockákon, mint a miénk most és szemének ablakain ugyanazok a betűk, arcok, tárgyak szűrődtek át, melyek itt feketélnek, mozognak és pihennek most is körülöttünk. És ma ki van oldozva, szét van vágva minden hang és gondolat, mely vele összefűzött s ki tegnap még kezet adott nekünk, ma már oly messze van, hogy a megvadult fantázia sem ér útjának egy lépése nyomába s kinek tegnap még lélekzetét is hallottuk, ma ahhoz egy háborgó óceán ordítása sem jut el. Oh, rettenetes túlsága és felfoghatatlansága ennek a gyors távozásnak, ennek a villámnál sebesebb utazásnak, mely nem emészt meg annyi időt, mint az óra legkisebb kerekének forgása és mégis elképzelhetetlen téren és távolságon suhan át! Hogyan illesszük gondolataink és lehetőségeink nyomorult körébe ezt a minden képzeletet és határt összetépő távozást, mely bár ezerszer megismétlődik előttünk és oly öreg, amilyen vén a világ, mégis álomszerű, regés, borzalmasan titokzatos.

Tegnap még azon tanakodtunk vele, hogy mi lesz holnap s mi holnapután. S ma már arról beszélgetünk, hogy mi volt tegnap és tegnapelőtt. A tegnap tolvaj-zsákjába gyömszölte a holnapot. Hova lett a holnap gondjaival és terveivel? Elmerült a tegnappba, mint a tört hajó a tengerbe. A tegnap kegyetlen, falánk percei úgy zúgnak és forroganak az eltávozott ember fölött, mint a tenger fenekére szállt hajó fölött a hullámok. Beszélnek arról, hogy milyen volt az eltűnt ember tegnap, mikor még volt holnapja, melynek dolgozott, mit tett, mit beszélt, mit örölt agyának, és szívének finom gépezete, - de hajh, minden mondatuk, minden epizódjuk után odateszik a bezáró pontot. Nincs folytatása. A holnap és a jövő elnémulva és megdermedve fekszik a halál sötét tengerének a fenekén, ebben a mélységes, világtalan víztükörben, melyben mégis mindnyájan meglátjuk egy pillanatra a magunk sorsát.

Mi marad itt az eltávozottból? Néhány kép, néhány levél, egy karosszék, melynek vánkosán még látszik a feje nyoma és egy csodálatos kis citera, melynek láthatatlan verői megrezgetik a húrokat csöndes pillanatokban és bohókás meg bús melódiái elöntik az elköltözött otthonát,

akárcsak a kiszáradt patak medrét az éjjeli záporosó. Ez a citera az emlékezés. Nem az az emlékezés, melyet nyilvános pályája, tettei, művei, gondolatai őriznek, hanem az a bensőbb és mélyebb, mely, mint a szomorú rabmadárka, nem kívánkozik ki kalickája rácsa, az otthon falai közül. Ez a melódia ott jár-kelel az elhagyottak lakásán, halk lépéssel, halk zengéssel, bele-szövődve nappalukba és éjjelükbe, mint a ragyogó selyemfonál az ébrenlét hideg vásznába és az álom buja perzsaszőnyegébe.

És marad itt egy hivatalbeli asztal, mely mellett dolgozott; egy zug, melyben tereferélt és mindenkit megszurkált, vértelen döféssel, fájdalom nélkül való sebet ejtve; néhány kedves embere, akivel évődött, anélkül, hogy malíciájának sarkantyúit érezné. Minden üres most ebben a *má*-ban, tudván, hogy gazdája a tegnappal elmúlt. Az ablak mely mellett üldögélt, mintha megvakult volna, az íróasztala, mintha fázékonyan összezsugorodnék, a meghitt zug mintha összeomlott volna és az évődésének tárgyai mintha félszeg árvasággal ballagnának az utcákon.

Ennek a hervadásnak és levélhullásnak a melankóliáját is csak azok értik meg, akik az el-távozottal együtt utaztak a földi országúton. Csak ők látják és érzik azt a nagy kavargást, omlást és ürességet, melyet ez a tragédia szült. Az idegen szeme mindebből alig lát valamit, mint ahogy az üres színpad sem árulja el, hogy mennyi könny hullott az imént a nézőtéren. Aki nem ismerte, annak immár nem több az elköltözött földön való tartózkodása, mint az utasembernek egy sor lábnyom, mely a homokban sötétlik, s mely mellett úgy halad el, hogy alig veszi észre. Mit tudja ő, hogy az a nyom kiről beszél? Milyen fájdalmas megindulást ver fel azokban, akikkel tegnap erre járt? Hiszen száz meg ezer lábnyom támad és enyészik el a homokban. Ha házat épített s az utcának díszet adott vele, megemlegetik, hogy valamikor az övé volt; ha kincset gyűjtött, ennek sápadt fénye sokáig megvilágítja árnyék-alakját a tömeg szemében; de gyarló, mulandó ember voltának nyomait csak azok keresik föl s kutatgatják, akik ismerték és szerették. És ők megtalálják és látják lábának nyomait a legcsalfább homok-ban is, látják akkor is, mikor a rajta keresztül gázoló nyomok közt elvegyült, mikor a szél eltemette és a zápor elmosta.

Az év szirtfokán.

Szállókban, kivált betegeknek való fürdőhelyen, gyakran találkozok az ember az egyik szoba homlokán ezzel a rejtelmes mennyiségtani képlettel: 12a. Ez a szám tulajdonképpen egy kis jószándékú füllentés, álarc a 13-as számon. Az élelmes szálló- és háztulajdonosok ezzel a 12a. számmal dugják el a 13-as számú szobájukat, mert az ember, a babonás ember, a falevél zörejétől is megrezzenő beteg, nem szívesen száll a tizenharmadik szobába. A 12a. szintén csak a tizenharmadik, de a szállósok jó emberismerők s tudják, hogy az ember sohasem a lényegét keresi, hanem az illúziót; megissza a hamisított bort a cégér kedvéért, megtapsolja a gyöngye író a hangzatos reklámért, ünnepli a csalfa politikát a szép jelszóért és elveszi a rossz asszonyt a szép szeméért. Nyugodtan alszik a babona ágyában, az illúzió párnáján, a 12a.-ban.

Van azonban egy tizenhármasszámú szoba, melybe mindnyájan kénytelenek voltunk beköltözni, benne is laktunk egy esztendeig, most töltjük benne keserves lakóváltást utolsó napját. Ez a szoba persze az 1913-as esztendő. A nagy szállásadó gazda, az Idő, gögös hotelier, nem törődik vendégei babonájával, borzongásával és illúzióért való epekedésével, nem írta a szobája homlokára az *1912a.* kegyes csalását, hanem mindnyájunkat beteretelt az 1913-asba s abban éltünk jól, rosszul mindmáig s élni fogunk még néhány óráig, minden bajunkat s minden bosszúságunkat az ominózus esztendő nyakába varrva: Nem hiába, hogy 13-as!

A babonás ember úgy volt ezzel a 13-as esztendővel, mint a rossz férj a feleségével (vagy fordítva). A szerelmes, jó hitves mindent elnéz, megbocsát a párjának, vagy észre sem veszi, sőt imádja fogyatékosait. A gyűlölködő ellenben minden baja és kellemetlensége okát, valami csodálatos kacskaringóval, a logika kétségbeesett halálugrásaival, elvezeti a hitestársához. Kinek jutott eszébe, hogy a tavalyi keserveit és borzalmait az 1912.-i esztendőnek rója föl és kinek fog eszébe jutni, hogy az 1914-re kenje jövő bosszúságait? Persze, bűnbakot tavaly is találtunk eleget, a jövő esztendőben is fogunk lelteni bőven, mert az ember úgy van alkotva, hogy kedves énjét egy szent csalhatatlansági és mentelmi lepelbe burkolva szemlélje (legalább ami a saját hibáinkat illeti) babér- vagy töviskoronával fején; a babérkoronát mi magunk szereztük, a töviskoszorút mindig más nyomta halántékunkba. De nem vádoltuk az esztendőt, holott 1913-ban minden bajunk uszályán hurcoltunk bogánccal gyanánt egy panaszkodó vádat: Nem hiába, hogy 13-as!

Ám végéhez közeledik az ominózusnak mondott esztendő, állván utolsó napjának szirtfokán, ahova az év hajójának roncsai vetettek bennünket. E szirttről visszanézve, látjuk, mint hanyatlanak alá a mélységbe, akár a fuldokló emberek, a napok, hetek.

Az egyiknek a köntöse szürke, a másiké fényes, a harmadiké fekete. Minek soroljam föl, melyik járt világos és melyik sötét ruhában, hiszen még közel járnak emléünkben elhalt örömeink és siralmaink, azok is, melyek az egész világon, az egész országon s azok is, melyek egy emberi szíven reszkettek át. Majd eljő a krónikás történetíró és mentőcsónakján kihalász az elmerült napokból annyit, amennyi ráfér egy olyan kis alkotmányra, amilyen egy könyv vagy egy könyv fejezete. Az egészet, az esztendő rettenetes remény-, hang-, érzelem-, gondolat-szövevényét, üvöltését és suttogását, jajgatását és ujjongását, zuhogását és aléltóságát, tetteit és álmait nem tudná kiemelni és napvilágra hozni többé millió toll egy akkora könyvben, amekkora az Ararát hegye, melyen kikötött a bárka a világ valamennyi állatfajával, de sohasem köt ki egy elmúlt esztendő a maga tarka életével. A keretét kiemelhetik a multból, akár csak a babiloni városokat a föld alól, de az életét soha. Ami a papíron fönnmarad ebből az életből, vagy ami ráíródik majd róla, sőt ami megragad róla a legfrissebb emlékezetben, művész vásznán és márványán, költő lelkéből a jövőbe repített arany nyilakon, asszonyi ajkról

pergő énekgyöngyökben, emlékező sóhajban és mosolyban, igazságban és mesében, bölcsőben és sírdombban, mind csak sápadt mása a valónak, rebegés, színfolt, árnyék vagy legfőlebb egy lángelme szép, fényes szivárványa. Az élet, az élet többé föl nem támasztható ezen a világon, akár a Szilveszterének az esztendő örökre leborító leple, akár a kerepesi-úti temető márványlapja alul.

A földi életnek, mint mondják, van föltámadása a gyermekben. Ám, a gyermek nem föltámadása, hanem folytatása az életnek s hozzá csak testben folytatása, de szellemében soha; valamiképpen az új esztendő sem az ónak. Az év alkonyán nemcsak azért suhan át az ember lelkén a mulandóság lehe, mert egy évszám ismét rátolakodott az évszámainak a halmára, hanem azért is, mert mögötte ring egy nagy eltávozás és elmúlás zenéje. Ezért érezzük az év alkonyán iszonytató gyors futását az időnek, mert a halál és a tolvaj mindig gyorslábú annak, akit megrövidítettek egy esztendővel vagy aranyórával. És fájdalmasan látjuk illanását életünkben egy esztendőnek mindig, hívják bár 1912a.-nak vagy 1913-nak.

Érzem azonban, hogy szerény hegedűmet nagyon is a g-húron cincogtatom, holott ez év szirtfokán nemcsak visszafelé lát az ember, a ködbe, hanem előre is, a hajnalba. Hiszen ugyanaz, ami a mulandóságot szüli, ami sírba fekteti a napot és évet, ugyanaz szüli a jövőt, az új napot és esztendőt: planétánk soha nem szűnő forgása tengelye és a nap körül. Már ott forgunk az új év határán az új fény, új rügyezés, lomboszás és virágzás felé. Igaz, hogy más lomb, más virág, más nóta, más poéta, más ideál szökken fel forgó gömbünk mélyéből közénk s mindezt mi öregebb szemmel fogjuk látni s öregebb szívbe fogadni. De szép mégis a hajnal, mert mindig ígér valamit és az új év, mert mindig jobbat sejtet a réginél. Hiszen ez a remény volt az az 1912a. számú szoba, melyben a babonás világ az 1913-at átkucorogta. Ha nem hozza meg az ígéretet és sejtelmeket, temetünk megint egy elérkező szilveszteri stáción, azután forgunk ismét tovább, mígnem elérkezünk ahhoz a szilveszteri éjszakához, mely már nem az év szirtfokán lel minket, hanem alatta.

-&-